

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԴԱՏԱԿԱՆ
ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ,
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

ԵՐԵՎԱՆ 2015

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ**

**ՄԻՆԶԴԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ,
ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ,
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

ԵՐԵՎԱՆ
ԱՍՈՂԻԿ
2015

**ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԵԱՀԿ ԵՐԵՎԱՆՅԱՆ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԻ
ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ**

Աշխատանքում արտահայտված տեսակետները, մեկնաբանություններն ու եզրակացությունները պատկանում են հեղինակային խմբին և կարող են չհամընկնել ԵԱՀԿ-ի կամ ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի տեսակետներին:

ԽՄԲԱԳԻՐ

ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ *ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան*

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ *ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն, ԵՊՀ դոցենտ, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ*

ՄՅԵՐ ՀԱԿՈԲՅԱՆ *իրավագիտության թեկնածու*

ՀՏԴ 343.13(07)

ԳՄԴ 67.411g7

Ե 472

Տպագրվում է ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ

Ենգիբարյան Վ.

Ե 472 Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրավական, տեսական և գործնական հիմքերը, ժամանակակից զարգացումներն ու կատարելագործման ուղիները: Գիտագործնական ձեռնարկ /Բեղ.՝ Վ. Ենգիբարյան, Մ. Հակոբյան: Խմբ.՝ Դ. Ավետիսյան. - Եր. : Ասողիկ, 2015.,- 314 էջ:

Սույն աշխատանքը նվիրված է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության բնագավառի տեսական ու գործնական հիմնախնդիրներին: Ձեռնարկում համակարգված ու ամբողջական ձևով ներկայացված ու վերլուծված են մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության տեսաիրավական հիմքերը, այդ ոլորտում ՀՀ դատական պրակտիկան՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ժամանակակից նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո:

Աշխատության նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատախազներին, փաստաբաններին, ինչպես նաև իրավակիրառ ու իրավապահ մարմիններին ու կազմակերպություններին՝ ներկայացնելով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտի հրատապ հիմնախնդիրներն ու դրանց ժամանակակից զարգացումները:

Ձեռնարկը կարող է օգտակար լինել նաև իրավաբանական բուհերի ուսանողներին և իրավագիտության բնագավառում գիտական հետազոտություններով զբաղվող անձանց համար:

ՀՏԴ 343.13(07)

ԳՄԴ 67.411g7

© ՀՀ դատավորների միություն, 2015

© Վ. Ենգիբարյան, Մ. Հակոբյան, 2015

ISBN 978-92-9235-123-6

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ	6
ԲԱԺԻՆ 1.	
ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	8
ԲԱԺԻՆ 2.	
ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	26
ԲԱԺԻՆ 3.	
ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԽՈՒՉԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	55
ԲԱԺԻՆ 4.	
ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՀԵՏԱԽՈՒՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	66
ԲԱԺԻՆ 5.	
ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ՀԵՏԱԳԱ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	85
ԲԱԺԻՆ 6.	
ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԵՂԻՐՆԵՐ՝ ԸՍՏ ՀՀ ԶՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐԶԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....	119
ՎԵՐԶԱԲԱՆ	158
ՀԱՎԵԼԿԱԾ	162
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ.....	162

ՆԱԽԱԲԱՆ

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտի իրավական ու սոցիալական նշանակությունն առավել քան կարևորվում է այն պարզ պատճառաբանությամբ, որ դատավարության երկու փուլերի իրավական փոխգործողության կազմակերպումը միտված է մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ երաշխիքների ապահովմանը:

Քաղաքացիների դատական պաշտպանության իրավունքը միջազգայնորեն ճանաչված սկզբունք է, որն իր արտացոլումն է գտել բազմաթիվ միջազգային իրավական ակտերում: Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 8-րդ հոդվածում ամրագրված է. «Յուրաքանչյուր ոք ունի Սահմանադրությամբ կամ օրենքով իրեն տրված հիմնական իրավունքները ոտնահարվելու դեպքում իրավասու ազգային դատարանի միջոցով արդյունավետ վերականգնելու այդ իրավունքները»: Այս դրույթն իր ամրապնդումն է գտել նաև 1950 թվականի «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում: Այն իր կարգավորումն է ստացել նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների ու ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք»: ՀՀ դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածը, Նախատեսելով յուրաքանչյուրի դատական պաշտպանության իրավունքը, միաժամանակ սահմանում է, որ ոչ ոք չի կարող զրկվել հավասարության պայմաններում և արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ իրավասու, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի իրապարակային քննության իրավունքից:

Այս տեսանկյունից հարկ է նշել, որ քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար դատարանի ունեցած իրավասությունները չեն սահմանափակվում զուտ քրեական դատավարության ընթացքում դատական քննության փուլում, այլ տարածվում են նաև մինչդատական վարույթում, քանի որ դատախազի, քննիչի և հետաքննության մարմնի գործողությունների և որոշումների վերաբերյալ դատարանին վերապահված են վերահսկողական լիազորություններ: Դրանով իսկ դատարանին հնարավորություն է ընձեռնված կանխել մինչդատական վարույթում օրինականության խախտումները և ապահովել քրեական դատավարության սուբյեկտների և այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերն այն մասով, որով դրանք խախտվել են պետական մարմինների և

պաշտոնատար անձանց գործողությունների և որոշումների հետևանքով:

Այսպիսով, քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմինների համակարգում իր ուրույն դերով պայմանավորված դատարանն օժտված է լայն լիազորություններով ոչ միայն գործի քննության դատական, այլև մինչդատական փուլում:

Վերոգրյալից հետևում է, որ դատարանի գործունեության ամբողջական ուսումնասիրումը, առկա հիմնախնդիրների վերհանումը, արդարադատության իրականացման թափանցիկությունը, ինչու էլ նաև քաղաքացիական հասարակությունում դատարանների հանդեպ վստահության մթնոլորտի ձևավորումը ենթադրում է մինչդատական վարույթում դատարանի դերի ու գործունեության խորը ուսումնասիրում և ներկայացում:

Ներկայացված նպատակներից ելնելով՝ սույն աշխատանքում առանձնացվել և ընդգրկվել են դատական վերահստողության այն բոլոր ուղղությունները, որոնք իրենցից ոչ միայն գործնական, այլ նաև տեսական հետաքրքրություն են ներկայացնում: Աշխատանքում առանձին վերլուծված են նաև ներկայացվող ոլորտի իրավական կարգավորման հիմնախնդիրներն ու զարգացման հեռանկարները: Վերջինս պայմանավորված է ներկայումս հանրապետությունում իրականացվող սահմանադրական ու դատաիրավական բարեփոխումների գործընթացներով, մասնավորապես արդեն մշակված և շրջանառության մեջ դրված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում ներառված առանցիկ դրույթներով ու ինստիտուտներով:

Բացի դրանից, նյութի ամբողջականության ապահովման տեսանկյունից ներկայացված են ՄԻԵԴ նախադեպային պրակտիկայի ժամանակակից զարգացումները և այդ հենքի վրա ՀՀ դատական պրակտիկայի, մասնավորապես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ այս ոլորտում իրավակիրառ պրակտիկան:

Աշխատանքն ընթերցողին է ներկայացվում որոշակի տրամաբանական կառուցվածքային և ռետրոսպեկտիվ մեթոդաբանությամբ, ուստի հուսով ենք, որ այն օգտակար կլինի ոչ միայն դատարանների, այլ նաև քննչական ու օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող և այլ համապատասխան մարմինների գործունեության համար այս բնագավառում իրականացված, ներակայումս իրականացվող և սպասվող կառուցվածքային, ինստիտուցիոնալ և իրավական բարեփոխումների համատեքստում:

ԲԱԺԻՆ 1

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏԱՍԱԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱԶՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ցանկացած իրավական համակարգում առկա է վերահսկողության որոշակի կառուցակարգ: Այս տեսանկյունից բացառություն չի կազմում նաև քրեական դատավարությունը, որում հանցագործությունները քննելիս օրինականությունը երաշխավորվում է հսկողության և վերահսկողության տարբեր միջոցների զուգակցմամբ: Քրեական արդարադատության ոլորտում դատական իշխանությունն իրացվում է ոչ միայն հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի անմեղության կամ մեղավորության վերաբերյալ վերջնական որոշում կայացնելու ձևով, այլև որոշակի վերահսկողական գործառույթների իրականացման միջոցով¹: Հայաստանի Հանրապետությունում քրեական դատավարությունում հանցագործությունները քննելիս որպես օրինականությունը երաշխավորող զուգորդված միջոցներ հանդես են գալիս դատախազական հսկողությունը, գերատեսչական և դատական վերահսկողությունները, որոնք, գործուն կերպով փոխլրացնելով միմյանց, կոչված են հուսալիորեն պաշտպանելու անհատի սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները, ապահովելու պետության և հասարակության շահերը: Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության 1998 թվականի քրեական դատավարության օրենսգիրքն առաջին անգամ ամրագրեց քրեական գործերով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը²:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում այս ինստիտուտի նախատեսումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ քրեական գործի հարուցմանը, հանցագործության փաստի հաստատմանը, քրեական հետապնդման հարուցմանն ու իրականացմանն ուղղված դատավարական գործունեությունը կազմում է նախնական քննության հիմնական բովանդակությունը և ուղղությունը, որի իրականացման նպատակով դատախազը, քննիչը և հետաքննության մարմինն օժտված են բավական լայն լիազորություններով: Նշված լիազորությունների իրականացումը ենթադրում է քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձանց իրավունքների և ազատությունների որոշակի սահմանափակումներ, ուստի տրամաբանա-

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ. – հ. 2». – Եր.: 2013. – էջ 423:

² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)»: Հեղին. խումբ՝ Ս.Դիլբանյան, Ա.Հարությունյան, Գ.Ղազինյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.-եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջ 226:

կան է, որ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված են իրավասու պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց անօրինական գործողություններից և որոշումներից անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության առանձնահատուկ դատավարական ընթացակարգեր, որոնց թվին է դասվում միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը³:

Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ դատարանների կողմից քրեական ոլորտում քննվող հարցերի շարքում միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակում ներկայացվող միջնորդությունները մշտապես մեծ ծավալ են զբաղեցնում: Այսպես, 2011 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է 4530 քրեական գործ, միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերին վերաբերվող 17635 միջնորդություն, որից 13946 (79,1%) -ը վերաբերվել է միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին, իսկ 2010 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացված վերոհիշյալ 15363 միջնորդություններից 13589 (88,5%) -ն է վերաբերվել միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին⁴:

2012 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է 4246 քրեական գործ, միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերին վերաբերվող 14744 միջնորդություն, որից 12502 (84,8%) -ը վերաբերվել է միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին⁵, իսկ 2013 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է 4039 քրեական գործ, միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերին վերաբերվող 17777 միջնորդություն, որից 14530 (81,7%) -ը վերաբերվել է միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին⁶:

2014 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է 17297 միջնդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված

3 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ»: Ընդհանուր գիտական խմբագրությամբ Ա.Մկրտումյանի, Դ.Ավետիսյանի, Վ.Ենգիբարյանի, Ռ.Մելիքյանի, - Եր.: «Ասողիկ» 2011, էջ 339:

4 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2151_am.pdf:

5 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2457_am.pdf:

6 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2864_am.pdf:

հարցերին վերաբերվող միջնորդություն, որից 15163 (87,6%)՝ Վերաբերվել է միևնույն կարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին⁷: Այսինքն, չնայած աննշան տարբերություններին, միևնույն կարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ներկայացված միջնորդությունները միշտ մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում, ինչն էլ կրկին փաստում է այս ոլորտի կարևորությունն անձանց սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության հարցում:

Միևնույն կարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատական մարմինների կողմից իրականացվող դատավարական վերահսկողության բաղկացուցիչ մասն է: Դատավարական վերահսկողությունը լայն հասկացություն է և բացի դատական վերահսկողությունից ներառում է նաև դատավարության բոլոր մասնակիցների կողմից իրականացվող սոցիալական վերահսկողությունը և դատախազական հսկողությունը⁸:

Դատական վերահսկողության հասկացության վերաբերյալ իրենց տեսակետներն են արտահայտել մի շարք իրավաբաններ: Մասնավորապես, Լ.Ն.Մասլեննիկովայի կարծիքով դատական վերահսկողությունը դատական իշխանության իրականացման ձևերից մեկն է, որն ապահովում է օրենքի և իրավակարգի պահպանումը: Դատական վերահսկողության խնդիրն է օրենքի կիրառման խախտումը կանխելը կամ բացահայտելը⁹:

Մ.Ա.Ուստիմովը նախնական քննության փուլում դատական վերահսկողությունը ներկայացնում է որպես օրենքի վրա հիմնված հատուկ լիազորված սուբյեկտի՝ դատարանի գործունեություն, որն իրականացվում է կասկածյալի, մեղադրյալի կալանավորման, նրանց կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու, նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքների խախտման, բնակարանի անձեռնմխելիության պաշտոնատար անձանց այլ, ոչ իրավաչափ գործողությունների (որոշումների) օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ բողոքները դատական նիստի շրջանակներում, օրենքով սահմանված ժամկետներում, քննելով և լուծելով, դատական որոշում կայացնելով, սահմանադրությամբ երաշխավորված մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության և քրեական դատավարության խնդիրների իրականացման նպատակով¹⁰:

7 Տե՛ս http://www.court.am/?l=lo&id=50&cat_id=0&page_num=1:

8 Տե՛ս Դ.Ավետիսյան, «Միևնույն կարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հասկացությունը»//«Օրինականություն», No 40, 2007, էջ 23:

9 Տե՛ս Масленникова Л. Н., "Судебный контроль за законностью процессуальной деятельности органов дознания и предварительного следствия". – М.: 1994, ст. 6.

10 Տե՛ս Устимов М.А., "Судебный контроль на стадии предварительного расследования", Автореф. дисс. канд. юрид. наук – Саранск, 1999, ст. 12.

Ս.Յու.Տարիչկոն դատական վերահսկողությունը բնորոշում է որպես ինքնուրույն քրեադատավարական գործառույթ, որի հիմնական նպատակն է քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը¹¹:

Ի տարբերություն Ս.Տարիչկոյի, Գ.Ղազինյանը գտնում է, որ դատարանը, բացի հիմնական գործառույթից, մինչդատական փուլերում պետք է իրականացնի նաև կարևոր լրացուցիչ գործառույթ՝ դատավարության մասնակիցների սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակող հիմնական դատավարական որոշումների և գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ վերահսկողությունը: Արդարադատության նկատմամբ, որը ոչ միայն դատարանի հիմնական գործառույթն է, այլև քրեական դատավարությունում հիմնական գործառույթներից մեկը, դատական վերահսկողությունը հանդես է գալիս որպես լրացուցիչ գործառույթ: Դատարանն իրականացնում է ոչ միայն դատական վերահսկողություն քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները սահմանափակող հիմնական դատավարական գործողությունների օրինականության նկատմամբ, այլև պաշտպանում է բնության մասնակիցների իրավունքները, երբ վերջիններս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխան, իրենց իրավունքները և օրինական շահերը պաշտպանելու համար անմիջականորեն դիմում են դատարան¹²:

Վ.Պ.Կաշեպովի և Ն.Ա.Կոլոկոլովի կարծիքով մինչդատական փուլերում դատական վերահսկողությունը դատական գործունեության հատուկ՝ ինքնուրույն տեսակ է, որն իրականացվում է քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող գործողությունների և որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ձևով¹³:

Ընդհանրացնելով այս բոլոր մոտեցումները՝ Հ.Ավետիսյանը գտնում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը իրավունքի տարբեր ճյուղերի (սահմանադրական, քրեադատավարական և միջազգային) նորմերով կարգավորվող՝ քրեական դատավարության մինչդատական վարույթում իրականացվող՝ դատարանի գործունեությունն է, որն ուղղված է հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի այն գործողությունների կամ որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը

11 Стн Таричко И.О., "Функция судебного контроля в российском уголовном процессе". Автореф. канд. юрид. наук – Омск: 2004, ст. 80.

12 Стн Ղազինյան Գ., «Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում» - Երևան, 2001թ., էջեր 200-201:

13 Стн Кашепов В.П., "Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации"// "Государство и право", 1998, No 2, ст. 70, Колоколов Н.А., "Судебный контроль на стадии предварительного расследования", Учебное пособие. – М.: 2004, ст. 125.

նը ստուգելուն, որոնցով կարող են խախտվել դատավարության մասնակցի սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները¹⁴:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով տեսության մեջ առկա կարծիքները, կարելի է դասակարգել հետևյալ 4 խմբերը¹⁵.

1. դատական վերահսկողությունն ինքնուրույն դատական գործառույթ է¹⁶:
2. Դատական վերահսկողությունն արդարադատությանը զուգահեռ դատական իշխանության իրականացման ձև է¹⁷:
3. Դատական վերահսկողությունը քրեական գործերով արդարադատության իրականացման հատուկ ձև է¹⁸:
4. Դատական վերահսկողությունը քրեական գործով արդարադատության բաղկացուցիչ մասն է¹⁹ կամ դրա տարրը (տարրերից մեկը²⁰):

Եթե հիմք ընդունվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով տրված կարգավորումը, ապա մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը կենթադրի նախնական քննություն և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, դատախազի՝ օրենքով նախատեսված որոշումների ու գործողությունների դեմ բեր-

---

14 Տե՛ս Հ.Ավետիսյան, «Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հասկացությունը»//«Օրինականություն», No 40, 2007, էջ 25:

15 Տե՛ս Ղամբարյան Ա., Ավետիսյան Հ., «Դատական վերահսկողությունը և արդարադատությունը քրեական դատավարությունում (հասկացությունը և հարաբերակցությունը)», «Օրինականություն», No 37, 2006ձ., էջեր 21-22:

16 Տե՛ս Галузо В.Н., "Судебный контроль за законностью и обоснованностью содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых на стадии предварительного расследования" // Автореф. канд. юрид. наук – М., 1995, ст. 7, 12, 15.

17 Տե՛ս Абросимова Е.Б., "Судебная власть: конституционно-правовые аспекты" // Автореф. канд. юрид. наук – М., 1991, ст. 12, 14, Масленникова Л. Н., "Судебный контроль за законностью процессуальной деятельности органов дознания и предварительного следствия". – М.: 1994, ст. 6., Шейфер С.А., Яблоков В.А., "Понятие судебной власти и ее функции. Проблемы судебно-правовой реформы в России: история и современность: Сб. тр." – Самара, 1999, ст. 198.

18 Տե՛ս Лазарева В.А., "Судебная власть. Судебная защита. Судебный контроль: понятие и соотношение. Лекции-очерки" – Самара, 2000, ст. 37-58, Лебедев В.М., "Судебная власть на защите конституционного право граждан на свободу и личную неприкосновенность в уголовном процессе." // Автореф. канд. юрид. наук – М., 1998, ст. 5, 9. Ковтун Н.Н., "Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России" - Автореф. канд. юрид. наук – Н.Новгород, 2002, ст. 43.

19 Տե՛ս Бозров В., "Современные проблемы российского правосудия по уголовным делам в деятельности военных судов (вопросы теории и практики)" – Екатеринбург, 1999, ст. 122, Савальева Т.А., "Судебная власть в гражданском процессе: Учебное пособие" – Саратов, 1997, ст. 16.

20 Տե՛ս Петрихин И.Л., "Прокурорский надзор и судебный контроль за следствием" – Российская юстиция, 1998, No 9, ст. 13, Лебедев В.М., "Судебная власть на защите конституционного право граждан на свободу и личную неприкосновенность в уголовном процессе." // Автореф. канд. юрид. наук – М., 1998.

ված բողոքների, դրանց օրինականությունը և հիմնավորվածությունը դատական նիստում քննության և լուծման միջոցով ստուգում ու դիտարկում, ինչպես նաև դատարանի կողմից կայացված որոշումների հիման վրա մարդու սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները՝ դատավարական հարկադրանքի կիրառմամբ, սահմանափակման թույլատրումը²¹:

Քրեական գործի քննության ընթացքում դատարանի գործունեությունն իրենից ներկայացնում է միասնական համակարգ, որն ուղղված է ՀՀ քրեական դատավարության առջև դրված խնդիրների իրականացմանը: Գտնվելով քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմինների «բուրգի գագաթում»՝ դատարանն օժտված է լայն լիազորություններով ոչ միայն գործի քննության դատական, այլև մինչդատական փուլում:

Գործի քննության այս փուլում դատարանի առաջնահերթ խնդիրն է ապահովել դատավարությանը մասնակցող անձանց իրավունքների իրացումը, պաշտպանել նրանց քրեական հետապնդման մարմինների անօրինական գործողություններից կամ վերահսկողություն իրականացնել նախնական քննության մարմինների գործունեության նկատմամբ²²: Այսինքն՝ մինչդատական վարույթում դատարանը վերահսկողություն է իրականացնում օրենքների կատարման և քրեական դատավարության տվյալ փուլին մասնակցող անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի ապահովման նկատմամբ: Քրեական դատավարության այս փուլում դատարանի գործունեությունն առավելապես կապված է նախնական քննության մարմինների գործողությունների օրինականության և որոշումների հիմնավորվածության նկատմամբ իրականացվող վերահսկողության հետ:

Դատական վերահսկողությունը՝ որպես իրավական գործունեության ինքնուրույն տեսակ, անհրաժեշտ է դիտարկել սոցիալական վերահսկողության տարատեսակ հանդիսացող դատավարական վերահսկողության լույսի ներքո: «Վերահսկողություն» հասկացությունը սահմանվում է որպես «ստուգում» կամ «հաշվետվության պահանջում»²³, նոմինալ սահմանման համաձայն՝ վերահսկողությունը (ֆրանս. controle) ցուցակ է, որը վարվում է երկու

21 Տե՛ս Ավետիսյան Հ., «Դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության հարաբերակցությունը», «Դատական իշխանություն», No 4 (117), 2009թ., էջ 94:

22 Տե՛ս Лазарева В. А., "Судебная" власть и ее реализация в уголовном "процессе". Самара: Самарск. ун-т, 1999. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. Самара: Самарск. ун-т, 2000; Ковтун Н. Н., "Судебный" контроль в уголовном судопроизводстве России: "Моногр." Нижний Новгород: Нижегородск. правовая акад., 2002; Володина Л. М.. "Исторические" проблемы с "занск". гос. ун-т, 2004; Азаров В. А., Таричко И. Ю., "Функция" судебного контроля в истории, теории и практике судебного контроля в уголовном процессе, Казань 2004, ст. 421-425; Гуськова А. П., "Право" на судебную защиту: история и "современность", ст. 429-433: 23 Տե՛ս Тарасов А. М., "Технология" государственного (президентского) контроля: элементы эффективности // Право и "политика". 2001. №12, ст.51:

օրինակով: Օժեգովի մեկնաբանությամբ՝ վերահսկողությունն ստուգումն է, ստուգման կամ հսկողության նպատակով իրականացվող մշտական դիտարկումը: Ստուգումը, ըստ լեզվաբանի, ենթադրում է որևէ բանի ճշմարտացիության մեջ համոզվելը, ստուգման կամ վերահսկողության նպատակով ուսումնասիրելը²⁴: Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ վերահսկողությունը կարող ենք սահմանել որպես գործառույթ, որը կապված է ստուգման, դիտարկման և համապատասխանեցման հետ:

Հասարակական, այդ թվում՝ իրավական նորմերով կարգավորվող հարաբերությունների վերահսկողության գործառույթն առկա է այն դեպքում, երբ իրավասու մարմինները և պաշտոնատար անձինք կիրառելով կազմակերպարավական միջոցներ և ձևեր՝ պարզում են.

- համապատասխանում է, արդյոք, մարմինների և անձանց գործունեությունն օրենքին և նրանց առջև դրված խնդիրներին,
- կառավարվող օբյեկտների նկատմամբ կառավարման սուբյեկտների ներգործության ինչ արդյունքներ են առկա,
- նպատակներից և դրանց հասնելու միջոցներից ինչ շեղումներ են առկա, ինչ միջոցներ են ձեռնարկվել վերոնշյալ շեղումների կանխման և դրանց համար մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ²⁵:

Քրեական դատավարության տեսության մեջ առանձնացվում են միևնույն դատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ և առարկա հասկացությունները: Նման դատական վերահսկողության օբյեկտ են հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներն ու գործողությունները:

Դատական վերահսկողության առարկա են համարվում նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Այսինքն՝ դատարանի խնդիրն է ստուգողական գործունեության արդյունքում պարզել և գնահատել այդ որոշումների և գործողությունների օրինականության ու հիմնավորվածության հատկանիշները:

Որոշումները՝ որպես դատական ստուգման օբյեկտ, պետք է լինեն օրինական, հիմնավորված, պատճառաբանված, ժամանակին, ճիշտ, նպատակահարմար, գրագետ, տրամաբանական: Այս հատկանիշների համակցությունն ընդհանրացված տեսքով դրսևորվում է օրինականության և հիմնավորվածության օրենսդրական ընդհանուր պահանջում: Հետևաբար, դատական ստուգման առարկան օրինականության և հիմնավորվածության

24 Стѹ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю., "Толковый" словарь русского языка. 4-е изд., "доп." М., Азбуковник, 1999, ст. 292, 605:

25 Стѹ Беляев В. П., "Контроль" как форма юридической деятельности и гарантия законности // Право и политика. 2004.№ 2, ст 17.

պահանջներին որոշումների համապատասխանության պարզաբանումն է: Ասվածը վերաբերում է նաև «գործողություններին» և «անգործությանը»:

Այսպիսով՝ այս ինստիտուտի առարկան են կազմում անձի և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը, ինչպես նաև հետաքննության և նախաքննության մարմինների կողմից ընդունվող որոշումների ու կատարվող գործողությունների (անգործության) օրինականությունը²⁶: Հարկ է նշել, որ տեսական այս մոտեցումն իր ամրագրումն է ստացել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում, մասնավորապես, Լ. Չարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ին ընդունված որոշման 13-րդ կետում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է. «Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է և դատախազական հսկողության հետ համատեղ կոչված է ապահովելու նախաքննության մարմնի գործողությունների ու որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը, սակայն, դատախազական հսկողության համեմատ ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկություններ, որոնք իրենց հերթին պայմանավորում են վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատախազական հսկողության և դատարանի վերահսկողության շրջանակներում քննվող բողոքների արդյունքում խախտված իրավունքների վերականգնման ձևերն ու եղանակները տարբեր են: Համապատասխան բողոքի քննության արդյունքում դատարանն անձի խախտված իրավունքը և ազատությունը վերականգնում է ոչ թե մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնին դատավարական որոշակի գործողություններ կատարելու ցուցում տալով կամ նրանց որոշումները վերացնելով, ինչպես առկա է դատախազական հսկողության պարագայում, այլ թույլ տրված օրինախախտումը վերացնելու և անձի խախտված իրավունքներն ու ազատությունները վերականգնելու վերաբերյալ իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) պարտականությունը սահմանելով (...):»:

Վերոգրյալից հետևում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը, դատախազական հսկողության և գերատեսչական վերահսկողության հետ համեմատած, ունի մի շարք առավելություն-

²⁶ Տե՛ս [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2\(4\)/19.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2(4)/19.pdf)

ներ: Մասնավորապես, դատարանի ու դատավորի կարգավիճակը, նրանց գործառույթները կապված չեն միևնույնիսակ վարույթի որակի հետ, չեն ենթադրում պատասխանատվություն հանցավորության դեմ պայքարի և հանցագործությունների բացահայտման համար: Հարկ է նշել, որ այս ոլորտում առկա է հետխորհրդային պետությունների իրավական համակարգերին բնորոշ մեկ հատկանիշ, մասնավորապես, այս ոլորտի օրենսդրական դաշտի մի մասն են կազմում սահմանադրական դատարանների որոշումները: Այդ նույն միտումն առկա է նաև Հայաստանի Հանրապետությունում, մասնավորապես, սկսած 2006 թվականից ՀՀ սահմանադրական դատարանն ընդունել է մի շարք որոշումներ, որոնք վերաբերում են այս ոլորտի նորմատիվ-իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցին և նպաստել են օրենսդրական դաշտի կատարելագործմանը²⁷:

Այսպիսով, միևնույնիսակ վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը յուրահատուկ է: Այն իրականացվում է ոչ միայն ավանդական ձևով՝ դատավարության մասնակիցների կողմից միևնույնիսակ վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների ու գործողությունների (անգործության)՝ դատարանում բողոքարկման ձևով, այլև մարդու և բաղաբացու որոշ իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակում թույլատրելու տալու միջոցով:

Դատական վերահսկողության նպատակն է վերականգնել դատավարության մասնակցի խախտված իրավունքը, ազատությունը և օրինական շահը, կանխել, վերացնել և չեզոքացնել թույլ տրված անօրինականության վնասակար հետևանքները և դրանով իսկ իրականացնել քրեական դատավարության խնդիրները:

Քրեական դատավարության տեսության մեջ դատավարության մասնակիցների իրավունքների և ազատությունների պահպանման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը լայն իմաստով հասկացվում է վերստուգիչ (ռեիզիոն)՝ նախնական և հետագա դատավարական ձևերով:

Վերստուգիչ դատական վերահսկողությունը Հայաստանի քրեական դատավարությունում արտահայտվում է դատական նիստ նշանակելու և գործն առաջին ատյանի դատարանում քննելու, դատավճիռները վերաքննության կարգով քննելու, ինչպես նաև վճռաբեկ վարույթների ձևերով: Այդպիսի վերահսկողությունը բխում է քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքից, իրականացվում է յուրաքանչյուր քրեական գործով միևնույնիսակ ամբողջ վարույթի նկատմամբ և պայմանավորված չէ ինչ-որ մեկի դիմումով կամ բողոքով: Այն, այսպես ասած, անխուսափելի է (բացառությամբ վերաքննության և վճռաբեկության փուլերի):

²⁷ Տե՛ս, օրինակ՝ 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՌ-844, 2010 թվականի նոյեմբերի 28-ի ՍԴՌ-926, 2010 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՌ-930 որոշումները, և այլն:

Նախնական դատական վերահսկողությունը միջոց է անհատի սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների անհիմն սահմանափակումները կանխելու համար: Այս տեսակի դատական վերահսկողությունը ենթադրում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը կամ պաշտոնատար անձն ինչ-որ որոշում ընդունելու կամ կատարելու համար պետք է ստանա դատարանի թույլտվությունը:

ՀՀ Սահմանադրության մի շարք հոդվածների դրույթները վերարտադրված են քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում՝ որպես քրեական դատավարության սկզբունքներ: Խոսքն անձի անձեռնմխելիության, բնակարանի անձեռնմխելիության, նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային և հեռագրական ու այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի, գույքի անձեռնմխելիության մասին է: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ գլխի նորմերը սահմանում են, որ դատարանը քննում է.

- քննչական գործողություններ (բնակարանի խուզարկություն, բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկություն կամ առգրավում նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակում) կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունները,
- օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելու (գործողություններ, որոնք կապված են քաղաքացիների նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման հետ) վերաբերյալ միջնորդությունները,
- անձի սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդությունները (կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելը, կասկածյալներին, մեղադրյալներին և այլ անձանց, որոնց հոգեկան վիճակը թույլ չի տալիս նրանց ներգրավել որպես մեղադրյալ, բժշկական հաստատություններում տեղավորելը՝ դատահոգեբանական, դատահոգեբուժական կամ դատաբժշկական փորձաքննություն կատարելու համար):

Հետագա դատական վերահսկողությունը, ըստ քրեական դատավարության օրենսգրքի, արտահայտված է նրանում, որ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական ու անհիմն որոշումները և գործողությունները կարող են բողոքարկվել դատարան:

Դատական վերահսկողության թվարկված տեսակներից (ձևերից) յուրաքանչյուրն ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկություններ: Այդ առանձնահատկություններն իրենց հերթին պայմանավորում են յուրաքանչյուր վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները, որոնք արտացոլված են 33 քրեական դատավարության օրենսգրքում²⁸:

Դատական վերահսկողությունը՝ որպես քրեական դատավարության մասնակիցների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության եղանակ, ունի մեծ նշանակություն, քանի որ այն կատարում է քրեական հետապնդման մարմիններին զսպող գործոնի դեր, ապահովում է խախտված իրավունքների արագ և արդյունավետ վերականգնման հնարավորություն և, վերջապես, թույլ է տալիս մինչդատական վարույթ ներմուծել մրցակցության որոշ տարրեր, որոնք միջնորդությունը, բողոքն արդարացիորեն քննելու և լուծելու երաշխիքներ են: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ դատական վերահսկողության ինստիտուտն անհատի շահերի պաշտպանությունն ապահովող գործուն միջոց է:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը երաշխիք է անհատի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի համար, որովհետև այն հնարավորություն է տալիս մինչև դատական քննությունը արագ և արդյունավետ կերպով վերականգնել խախտված իրավունքը:

Դատական վերահսկողությունը, ներմուծելով մրցակցության տարրեր մինչդատական վարույթում, երաշխիք է նաև որոշումների ու գործողությունների դեմ բերված բողոքների արդարացի քննության ու լուծման համար²⁹:

Դատական վերահսկողության հասկացության, առարկայի և գործողության սահմանների, ինչպես նաև դատախազական հսկողության հետ վերջինիս հարաբերակցության գիտական մշակումը ոչ միայն տեսական, այլ նաև գործնական նպատակներ է հետապնդում: Նախնական քննության ընթացքում դատարանի կողմից իրականացվող գործունեությունը հետապնդում է միայն քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության, դրանց խախտումը կամ սահմանափակումը բացառելու նպատակ: Բանն այն է, որ այս փուլում քրեական դատավարությունն իրականացվում է նախնական

---

28 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Յեղիև. Խումբ՝ Ս.Դիլբանդյան, Ա.Հարությունյան, Գ.Ղազիսյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջեր 226-231

29 Տե՛ս Նույն տեղում

քննության մարմինների կողմից՝ օրենքով նախատեսված դատավարական գործողությունների միջոցով՝ և քաղաքացիների իրավունքների սահմանափակումը հնարավոր է վերջիններիս իրականացման ժամանակ: Թերևս այդ պատճառով է, որ քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության խնդիրը համընկնում է նախնական քննության մարմինների գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման հետ: Իր դրսևորման ձևով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն արտահայտվում է նախնական քննության մարմինների առանձին գործողությունների և որոշումների օրինականության նկատմամբ վերահսկողության իրականացմամբ, սակայն դա բնավ չի նշանակում, որ դատարանը վերահսկողական գործառույթներ է իրականացնում հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի գործունեության նկատմամբ:

Դատարանն իրավունքի պաշտպանության և պահպանության մարմին է՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ով՝ քաղաքացին, պաշտոնատար անձը, հասարակական կազմակերպությունը, թե օրենսդիր կամ գործադիր մարմին է ոտնձգում այդ իրավունքի դեմ:

Վերոգրյալի հիման վրա՝ չի կարելի, սակայն, քրեական գործով վարույթի ընթացքում առաջացող բոլոր, այդ թվում՝ դատարանի մասնակցությամբ ծագող իրավական հարաբերությունները դիտարկել մեղադրանքի, պաշտպանության և գործի լուծման գործառույթների հարաբերակցության ենթատեսքում: Բողոքների քննության ընթացքում ծագող իրավական հարաբերությունների առարկա է հանդիսանում ոչ թե մեղավորության և պատժի, այլ կայացվող միջանկյալ որոշումների և կատարվող գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության հարցը:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն արդարադատության գոյության առանձնահատուկ ձև է: Ճիշտ է, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը չի հանդիսանում արդարադատություն՝ դասական իմաստով հաշվի առնելով դրա վերջնական արդյունքը՝ գործի լուծումն ըստ ելության: Որոշման դատական կարգով բողոքարկումը նշանակում է դրան անհամաձայնություն, վեճի առաջացում, որի լուծման իրավասությունը դատարանի բացառիկ իրավասությունն է: Նույն կերպ դատարանն արդարադատություն է իրականացնում այն դեպքում, երբ դատարանի կողմից քննության է առնվում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ միջնորդությունը կամ այն դեպքում, երբ բողոքարկվում է նախնական քննության մարմնի որոշման կամ գործողության օրինականությունը: Նշված հարցերը դատարանի կողմից քննարկվում և լուծվում են օրենքով սահմանված կարգով, կողմերի մասնակցությամբ: Ինչ վերաբե-

րում է առանձին քննչական գործողություններ կատարելու վերաբերյալ դատարանի թույլտվության ընթացակարգին, ապա այդ հարցերի քննության առանձնահատկությունը պայմանավորված է նախաքննական գաղտնիքի և քննության օպերատիվության պահպանման անհրաժեշտությամբ: Թերևս այդ պատճառով է, որ դատական նիստին մասնակցելու իրավունք ունեն միայն դատախազը կամ քննիչը, իսկ պաշտպանության կողմն այդ իրավունքից զրկված է:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոգրյալը՝ կարող ենք ասել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում իրականացվող դատական քննությունը, որոշ բացառություններով, պարունակում է արդարադատության տարրեր: Անձի կալանավորման և առանձին քննչական գործողություններ կատարելու վերաբերյալ թույլտվություն տալով, ինչպես նաև նախնական քննության մարմինների գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքները քննելով՝ դատարանը կարող է միջամտել նախնական քննության, գործի փաստական հանգամանքների վերհանման ընթացքին, իր որոշումներով ազդել նախնական քննության մարմինների վրա:

Մինչդատական վարույթում դատարանի գործունեությունն էպիզոդիկ բնույթ է կրում և իրականացվում է ոչ թե դատարանի հայեցողությամբ, այլ դատավարությանը մասնակցող անձանց դիմումների կամ բողոքների առկայության պայմաններում: Դատական որոշումն անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված դատավարական գործողությունների կատարման համար, մնացյալ դեպքերում նախնական քննության մարմիններն ինքնուրույն են: Այն, որ հետաքննության մարմնի և քննիչի կողմից որոշ քննչական գործողությունների կատարման թույլտվությունը տալիս է դատարանը, բնավ չի նշանակում, որ դատախազը պատասխանատու չէ այդ գործողությունների կատարման կապակցությամբ կայացվող որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության համար: Կարելի է ասել, որ մինչդատական վարույթում դատարանը միայն օրենքով սահմանված դեպքերում է հետևում, որպեսզի նախնական քննության մարմինները դուրս չգան իրավական դաշտի սահմաններից: Ուստի, որքան ակտիվ լինի դատախազն իր լիազորությունների իրականացման ժամանակ, այնքան քիչ կլինեն դատավարության մասնակիցների կողմից դատարան բողոք ներկայացնելու առիթները:

Դատարանը վերահսկողություն չի իրականացնում նախնական քննության ընթացքի նկատմամբ: Այն չի միջամտում գործի քննությանը, բրեական դատավարության ընթացքին, նույնիսկ բողոքարկվող որոշման կայացման կամ գործողության կատարման նպատակահարմարությանը: Այս հարցերը գտնվում են գործի քննություն իրականացնող մարմինների բացառիկ լիա-

գործողությունների սահմաններում: Անգամ որևէ քննչական գործողության անօրինականության դեմ բողոքի առկայության պայմաններում՝ դատարանը չի անդրադառնում այդ քննչական գործողության կատարման անհրաժեշտության և նպատակահարմարության հարցին: Ահա այս պատճառով է, որ դատական վերահսկողությունը չի կարող դիտվել որպես նախնական քննության օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացում:

Վերոգրյալը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն անձի իրավունքների և նախնական քննության մարմինների գործունեության մեջ թույլ տրված խախտումների կանխարգելմանն ուղղված դատական գործունեություն է, որն իրականացվում է օրենքով սահմանված կարգով, քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց դիմումների, բողոքների և միջնորդությունների հիման վրա³⁰:

Քրեական դատավարության տեսության մեջ քրեական դատավարության մինչդատական փուլերում դատական վերահսկողության օբյեկտի (ուլորտի) հիմնախնդրի լուծումը միանշանակ չէ: Ներկայում այդ հարցի առումով գոյություն ունեն երեք հիմնական տեսակետներ: Արմատական մոտեցման կողմնակիցները պաշտպանում են ընդհանրապես դատական վերահսկողության անսահմանափակ կիրառման սկզբունքը քրեական դատավարությունում՝ ընդհանրապես, և՛ մինչդատական վարույթում մասնավորապես: Ավելի զգուշավորներն առաջարկում են դատական վերահսկողության ոլորտ ներառել միայն անձի որոշ սահմանադրական իրավունքների սահմանափակման հարցերի քննարկումը, ինչպես նաև նախնական քննության մարմինների ու դատախազի այն որոշումներն ու գործողությունները, որոնք արգելք են հանդիսանում գործի հետագա ընթացքի համար: Երրորդ մոտեցման կողմնակիցները նախազգուշացնում են, որ նախնական քննության նկատմամբ դատական վերահսկողությունը ոչ միայն կազմալուծում է քննությունը, այլև նսեմացնում է արդարադատության հեղինակությունը:

Հայրենական գիտնականներն առաջարկում են հիմնախնդրի արդյունավետ լուծման համար առաջնորդվել հետևյալ սկզբունքներով.

- դատական պաշտպանությունն անհատի իրավունքների և ազատությունների կարևորագույն համընդհանուր երաշխիքն է,
- մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ձևերը դատական պաշտպանության իրավունքի կարևոր բաղադրատարրերն են,
- դատական վերահսկողության իրավական կարգավորումը և բուն

30 Տե՛ս «Դատավորի ձեռնարկ: Գիտագործնական վերլուծություն», հեղինակային խումբ՝ Ա.Մկրտումյան, Դ.Ավետիսյան և այլք, ընդհանուր խմբագիր՝ Վ.Ենգիբարյան, -Երևան, Ասողիկ, 2010, էջեր 108-114:

իրականացումը չպետք է հանգեցնեն արդարադատության և քրեական հետապնդման գործառույթների միախառնման,

- դատական վերահսկողությունը չպետք է հետապնդի նախնական քննությունը, դատավարական գործունեության այլ տեսակները դեկավարելու նպատակ,
- դատական վերահսկողությունը պետք է նպաստի քրեական դատավարության բոլոր խնդիրների իրականացմանը, այդ թվում՝ հանցագործությունների բացահայտմանը, անձի, հասարակության և պետության՝ հանցագործություններից պաշտպանությանը³¹:

Միևնույն ժամանակ վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնախնդիրներից մեկն էլ դատական վերահսկողության կազմակերպական ապահովումն է, այսինքն՝ դատական իշխանության մարմինների համակարգում պետք է ստեղծվեն այդ գործառույթն ապահովող կառույցներ:

Այստեղ խնդիրն այն է, թե դատական վերահսկողության սուբյեկտը ով պետք է լինի, մասնավորապես, արդյո՞ք դատական վերահսկողության համար անհրաժեշտ է ստեղծել հատուկ դատարան կամ նշանակել հատուկ դատավոր, թե այդ գործառույթը կարող է իրականացնել ընդհանուր իրավասության դատարանի տարածքային դատավորը: Միջազգային փորձը վկայում է, որ այս երկու լուծումներն էլ բավականին լայն կիրառություն ունեն: Ըստ էության, ավելի հարմար ու շահավետ տարբերակ է, երբ դատական համակարգն առանց փոփոխության ենթարկելու դատական վերահսկողությունն իրականացվում է ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից, որոնք քննում և լուծում են քաղաքացիական և քրեական գործերը: Սակայն վերջինս էլ իր հերթին հանգեցնում է մի շարք խնդիրների: Մասնավորապես, դատավորները չպետք է մասնագիտանան, օրինակ, միայն կալանքի կիրառման կամ քննչական գործողությունների սանկցիավորման գործերով, քանի որ անխուսափելի է դատավորի և իրավապահ մարմինների «շաղկապումը»: Բացի դրանից, տեսական գրականության մեջ շատ է խոսվում ըստ էության քրեական գործեր քննող դատավորներին միևնույն ժամանակ վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելուց «հեռացնելու» անհրաժեշտության մասին, քանի որ նման պայմաններում, երբ միևնույն դատավորը քննում է այն գործը, որով խափանման միջոց է կիրառել, դատավարությունը մեղադրական բնույթ կրելու լրացուցիչ խթան է ստանում:

31 Տե՛ս «Չայաստանի Չանրապետության քրեական դատավարություն: Չատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Չեյին. խումբ՝ Ս.Դիլբանդյան, Ա.Չարությունյան, Գ.Ղազինյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. իրատ., 2010, էջեր 230-231:

Անկախ այն հանգամանքից, թե դատական համակարգի մեջ մտնող որ դատարանն է իրականացնելու դատական վերահսկողությունը, այս ոլորտի օրենսդրական կարգավորումը պետք է համապատասխանի արդարադատության բոլոր չափանիշներին՝ դատարանների անկախությանը, անկողմնակալությանը, մրցակցությանը, հրապարակայնությանը, և այլն³²:

Այսպիսով՝ դատական վերահսկողությանը ևս բնորոշ է դատարանի անկախության սկզբունքը, որն այս դեպքում դրսևորվում է երկու իմաստով: Առաջին՝ դատարանը՝ որպես արդարադատության մարմին, անկախ է և՛ մեղադրանքի ու քրեական հետապնդման մարմիններից, և՛ պաշտպանության կողմի ներկայացուցիչներից: Այս հանգամանքը ենթադրում է դատարանի անկողմնակալությունը և օբյեկտիվությունը: Երկրորդ՝ դատական վերահսկողության դեպքում դատարանը պետք է անկախ լինի նաև մինչդատական վարույթի վերաբերյալ իր կայացրած որոշումներից:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական նախնական վերահսկողությունը դրսևորվում է նրանով, որ քրեադատավարական օրենքը սահմանում է միայն դատարանի որոշմամբ կատարվող քննչական գործողությունների և կիրառվող դատավարական հարկադրանքի միջոցների շրջանակը:

Իրենց բնույթով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության այս դրսևորումները նախնական են և ունեն խիստ կարևոր նշանակություն: Առաջին՝ այդպիսի դատական վերահսկողությունն ավելի օրինապահ է դարձնում գործով մինչդատական վարույթն իրականացնող անձին և մեծացնում է քննչական գործողություն կատարելու կամ դատավարական հարկադրանքի միջոց կիրառելու՝ իր որոշման նկատմամբ այդ անձի պատասխանատվությունը: Երկրորդ՝ այդ ընթացակարգը պարտավորեցնում է դատարանին ստուգել մինչդատական վարույթն իրականացնող անձի գործողությունների ու որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Չետևաբար՝ դա քրեական դատավարությունում օրինականության ապահովման գործուն երաշխիք է: Երրորդ՝ այդ ինստիտուտը լրացուցիչ երաշխիք է մարդու և քաղաքացու մի շարք սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների ապահովման համար:

Դատական վերահսկողության այս ձևերի առկայությունը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում՝ պայմանավորված է ՀՀ Սահմանադրության համանման պահանջների ամրագրմամբ: Ընդ որում, այդ սահմանադրական դրույթները քրեական դատավարության օրենսգրքում վերարտադրված են որպես քրեական դատավարության սկզբունքներ՝ անձի անձեռնմխելիություն, բնակարանի անձեռնմխելիություն, նամակագրության, հեռա-

32 Տե՛ս [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2\(4\)/19.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2(4)/19.pdf)

խոսային խոսակցությունների, փոստային և հեռագրական ու այլ հաղորդումների գաղտնիություն (թր. դատ. օր. հոդվածներ 11-14): Որպես քրեական դատավարության այդ սկզբունքների իրացման երաշխիք՝ ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ գլուխը կարգավորում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրականացման այդ տեսակներից յուրաքանչյուրի իրացման ընթացակարգը:

Այսպիսով, քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները սահմանափակող քննչական գործողությունների կատարման և դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դրսևորվում է դրանց անցկացման օրինականության, թույլատրելիության և բավարար հիմքերի ստուգմամբ, որի արդյունքում դատարանը թույլ է տալիս դրանք կատարել (կիրառել) որոշմամբ նշված ժամկետներում ու կարգով, սահմանում է այն անձանց շրջանակը, ում վրա դրանք տարածվում են, և այլն³³:

Հարկ է նշել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը գոյություն ունի ինչպես անգլո-սաքսոնական, այնպես էլ ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի պետություններում: Նման տեսակի վերահսկողության համար իրավական հիմք են հանդիսանում միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքները, նորմերը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը, որոնք Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են³⁴:

Որոշ հեղինակներ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը բխեցնում են 1215 թվականի Ազատությունների մեծ խարտիայից (Magna Carta Libertatum): Վերջինիս 39-րդ հոդվածում Անգլիայի թագավոր Յովհաննես Անհողին իր ֆեոդալներին խոստացել էր, որ ոչ մի ազատ մարդ չի բանտարկվի կամ հարկադիր կարգով զրկվի իրեն պատկանող հողամասից, արտոնություններից ու ազատություններից, կամ դրվի օրենքից դուրս կամ արտաքսվի կամ որևէ այլ ձևով սնանկացվի (...): Եվ մենք չենք գնա նրա դեմ, և մենք չենք ուղարկի նրա դեմ (...), ոչ այլ կերպ, քան նրան հավասար մարդկանց որոշմամբ կամ պետության օրենքով: Առավել ակնհայտ ու ավարտուն տեսքով դատական վերահսկողությունն իրացվել է Հաբեաս կորպուս (Habeas corpus) ակտում՝ սկզբնապես գոյություն ունենալով որպես common law-ի մաս, որը հետագայում, Անգլիական պառ-

33 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Յեղին. խումբ՝ Ս.Դիլբանդյան, Ա.Հարությունյան, Գ.Ղազինյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջ 231-236:

34 Տե՛ս http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_2 (4)/19.pdf

լամենտի կողմից «Հայատակի ազատության լավագույն ապահովման և անդրծովյան բանտարկության մասին» 1679 թվականի ակտի ընդունմամբ, դարձավ օրենսդրության մաս (statute law)³⁵:

Այժմ այս ինստիտուտի իրավական հիմքն են կազմում այնպիսի ունիվերսալ միջազգային փաստաթղթեր, ինչպիսիք են Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը³⁶, Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ի միջազգային դաշնագիրը³⁷ (ուժի մեջ է մտել 1976 թվականի մարտի 23-ին), տարածաշրջանային մակարդակում՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ին Յոմում ստորագրված եվրոպական կոնվենցիան³⁸ և այլն: Այս բոլոր փաստաթղթերն ունեն մեկ ընդհանրություն, մասնավորապես, վերջիններս պահանջում են, որ դատական վերահսկողությունը պետք է իրականացվի անկախ, ձեռնհաս և անաչառ դատարանի կողմից, որը կլինի օրենքի հիման վրա ստեղծված, կիստեղծ ժողովրդավարության սկզբունքներին, ողջամիտ ժամկետներում կքննի գործը և անձի իրավունքների ու ազատությունների խախտումն արդյունավետ ձևով կվերականգնի³⁹:

Այս աշխատությունում ներկայացվելու է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտի այն հատվածը, որը վերաբերում է կալանավորմանը, բնակարանի խուզարկությանը, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության օրինականության ստուգմանը և հետաքննության, նախաքննության ու դատախազի որոշումների և գործողությունների (անգործության) բողոքարկմանը:

35 Տե՛ս <http://journal.zakon.kz/4468440-sudebnyjj-kontrol-za-rassledovanie-m-s..html>

36 Տե՛ս <http://www.un.org/en/documents/udhr/>,

37 Տե՛ս <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>:

38 Տե՛ս http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3ED3878A-2EF3-4A69-9CB2-12_DF_881_CA0DE/0/ARM_CONV.pdf

39 Տե՛ս <http://journal.zakon.kz/4468440-sudebnyjj-kontrol-za-rassledovaniem-s..html>

ԲԱԺԻՆ 2

ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՍԱՐ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդու անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը կյանքի և ազատության բնական իրավունքներից ածանցված, պետության կողմից ճանաչված, նրա ֆիզիկական ազատությունն արտահայտող հնարավորություններն են: Ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը ժողովրդավարական հասարակության բարձրագույն արժեքն ու կարևոր բաղկացուցիչն է, որն իր ամրագրումն է ստացել ինչպես միջազգային իրավունքի նորմերում, այնպես էլ ներպետական օրենսդրությամբ:

Անձի ազատության իրավունքը մարդու հիմնարար իրավունք է, որով պայմանավորված է արդար դատաբնության իրավունքը, որպես այդ իրավունքի նկատմամբ անօրինական և կամայական ոտնձգությունների կանխման երաշխիք: Մասնավորապես, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 1-ին հոդվածում լակոնիկ, բայց և խորաթափանց ու տարողունակ բովանդակությամբ է ներկայացված նշված իրավունքը. «բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ և հավասար իրենց արժանապատվությամբ և իրավունքներով: Մեկ այլ միջազգային փաստաթղթում՝ Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 1-ին կետում, մարդու ազատության ու անձեռնմխելիության իրավունքը ներկայացված է հետևյալ բնորոշմամբ. «Յուրաքանչյուր մարդ ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել քմահաճ կերպով ձերբակալման կամ կալանքի տակ պահվելու: Ոչ ոք չպետք է զրկվի ազատությունից այլ կերպ, քան այնպիսի հիմքերով և այնպիսի ընթացակարգին համապատասխան, որոնք սահմանված են «օրենքով»:

Ազատության իրավունքը պահանջում է, որպեսզի ոչ ոք չենթարկվի կամայական ձերբակալության կամ կալանավորման: Ազատությունից զրկելը թույլատրվում է միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով⁴⁰, այսինքն՝ օրինականության և իրավական որոշակիության սկզբունքներին համապատասխան:

«Օրենքով սահմանված կարգով» արտահայտությունը վերաբերում է ներպետական իրավունքին, սակայն ներպետական իրավունքն ինքնին «պետք է համապատասխանի մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային նորմերում սահմանված կամ դրանցից բխող սկզբունքներին»⁴¹:

40 Տե՛ս Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մաս: 41 Տե՛ս Կեմմաչեն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 3) գործով, ՄԻԵԴ 1994 թվականի նոյեմբերի 24-ի վճիռը, պարագրաֆ 37:

Օրինականության սկզբունքը պահանջում է, որ օրենքն ինքնին կամայական չլինի, օրենքին համապատասխան ազատությունից զրկելը չլինի «ակնհայտորեն անհամաչափ, անարդար կամ անկանխատեսելի»⁴², այն մեթոդները, որոնցով իրականացվում են ձերբակալությունները չլինեն խտրական, այլ՝ գործի հանգամանքների տեսանկյունից ելնելով, լինեն պատշաճ և համաչափ:

Մարդու իրավունքներին առնչվող միջազգային չափանիշները սահմանում են մի շարք պաշտպանական միջոցներ՝ երաշխավորելու համար, որ անհատներն իրենց ազատությունից չեն զրկվում ապօրինաբար կամ կամայականորեն, ինչպես նաև սահմանում են երաշխիքներ՝ ապահովելու համար ազատությունից զրկված անձանց նկատմամբ այլ տեսակի չարաշահումների բացառումը: Մասնավորապես ձերբակալությունից անմիջապես հետո ձերբակալված անձինք պետք է հնարավորություն ունենան օգտվել պաշտպանի ծառայություններից⁴³:

Ձերբակալված անձինք իրենց համար հասկանալի, ոչ տեխնիկական լեզվով պետք է անմիջապես տեղեկացվեն իրենց ձերբակալության համար հիմք ծառայած էական իրավական և փաստական հիմքերի մասին, ինչի արդյունքում, եթե նրանք անհրաժեշտ համարեն, կկարողանան դիմել դատարան՝ ձերբակալման օրինականությունը վիճարկելու նպատակով⁴⁴: Գլխավորապես, ՄԻԵԿ-ը պահանջում է, որ մինչդատական վարույթում կալանավորման տևողությունը խիստ սահմանափակ լինի, ինչպես նաև պարբերաբար և կարճ ընդմիջումներով դատական վերահսկողություն իրականացվի կալանավորման օրինականության նկատմամբ⁴⁵:

42 Տե՛ս Albert Womah Mukong v. Cameroon գործը, UN Doc. CCPR/C/51/D/458/1991, 1994 թվականի հուլիսի 21, պարագրաֆ 9.8, Մարդու իրավունքների կոմիտեն պարզաբանել է, որ ԶԶԻՄ-ի 9(1)-րդ հոդվածում նշված «կամայական» տերմինը վերաբերվում է ոչ միայն «օրենքի խախտմամբ» կիրառված կալանավորմանը, այլև պետք է մեկնաբանվի ավելի լայն, որպեսզի ներառի այնպիսի տարրեր, ինչպիսիք են՝ անհամապատասխանությունը, անարդարությունը և կանխատեսելիության բացակայությունը:

43 Տե՛ս, օրինակ՝ Մարդու իրավունքների կոմիտեի Եզրափակիչ դիտարկումները, Վրաստան, UN Doc. CCPR/C/79 Add.75, 1997 թվականի ապրիլի 1, պարագրաֆ 27, «Կալանքի կամ ազատազրկման ցանկացած ձևի ենթարկված բոլոր անձանց իրավունքների պաշտպանության մասին» ՄԱԿ-ի Սկզբունքների հավաքածու, սկզբունք 17(1), Իրավաբանների դերի վերաբերյալ հիմնարար սկզբունքներ, Սկզբունք 1, ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կենտրոն «Մարդու իրավունքները և կալանավորումը մինչդատական վարույթում» 1994 թվականի հունիս, Էջեր 21-23:

44 Տե՛ս Ֆոքս, Զեմիբելլև և Չարթլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1990 թվականի օգոստոսի 30-ի վճիռը, պարագրաֆ 40:

45 Տե՛ս Բեզիչերին ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԿ 1989 թվականի հոկտեմբերի 25-ի վճիռը, պարագրաֆ 21, ինչպես նաև Ասսենտոն և մյուսներն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԿ 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, պարագրաֆ 162:

Ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք ունի դատավորի կամ օրենքով դատական իշխանություն իրականացնելու լիազորություն ունեցող այլ պաշտոնատար անձի առջև անհապաղ ներկայացվելու ողջամիտ ժամկետում դատաքննության կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք⁴⁶:

Բացի այդ, կալանավորված անձինք երբեք չպետք է ենթարկվեն խոշտանգումների⁴⁷:

Չափազանց կարևոր է, որպեսզի ձերբակալության օրինակսության վերաբերյալ որոշումներում դատարանը հաշվի առնի քննությունից թաքնվելու կամ կրկին հանցանք կատարելու հավանականությանն առնչվող փաստական ապացույցները:

Կալանավորումը երբեք չպետք է դիտարկվի որպես հարցի լուծման հիմնական տարբերակ այն դեպքերում, երբ անձը ենթադրաբար հանցանք է կատարել, և պետք է կիրառվի միայն այն դեպքերում, երբ առկա է իրական վտանգ, որ անձը կարող է թաքնվել կամ կրկին անգամ հանցանք գործել⁴⁸: Կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդությունը քննարկելու ընթացքում դատական վերահսկողության շրջանակը պետք է բավականաչափ լայն լինի, որպեսզի ապահովվի որոշումների ընդունման նման հնարավորությունը:

Կալանավորումը համարվում է ամենախիստ խափանման միջոցը, որը պետք է կիրառվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց, և այն դեպքերում, երբ առավել մեղմ խափանման միջոցներով հնարավոր չէ ապահովել ամբաստանյալի պատշաճ վարքագիծը և արդարադատության իրականացումը: Մարդու իրավունքների կոմիտեն այն կարծիքին է, որ մինչդատական վարույթում կալանքը պետք է ոչ միայն օրինական լինի, այլև՝ անհրաժեշտ և ողջամիտ տվյալ հանգամանքներում:

Կոմիտեն նշել է, որ որպես բացառիկ միջոց՝ Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը թույլատրում է իշխանություններին անձանց արգելանքի տակ պահել, եթե դա անհրաժեշտ է դատական նիստին անձի ներկայությունը ապահովելու համար՝ «անհրա-

---

46 Տե՛ս Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մաս:

47 Տե՛ս «Կալանքի կամ ազատագրկման ցանկացած ձևի ենթարկված բոլոր անձանց իրավունքների պաշտպանության մասին» ՄԱԿ-ի Սկզբունքների հավաքածու, ընդունվել է Գլխավոր ասամբլեայի թիվ 43/173 բանաձևով, 1988 թվականի դեկտեմբերի 9, Սկզբունք 6:

48 Տե՛ս Իլիջկովն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԴ 2001 թվականի հուլիսի 26-ի վճիռը, պարագրաֆներ 83-84:

ժեշտության» պահանջին տալով նեղ մեկնաբանություն⁴⁹: Կոմիտեն նշել է, որ հանցանք կատարելու վերաբերյալ կասկածի առկայությունը՝ ինքնին բավարար չէ նախնական քննության ընթացքում և մինչև դատարանում մեղադրանքի ներկայացումը անձի կալանավորումն արդարացնելու համար: Այնուամենայնիվ, այն նշել է, որ անձին կալանավորելը կարող է անհրաժեշտ լինել նրա փախուստը կանխելու, վկաների վրա ճնշումներ գործադրելու և այլ ապացույցների նկատմամբ միջամտություն ցուցաբերելու փորձերը կանխելու, կամ այլ հանցանքների կատարումը կանխելու նպատակով: Կոմիտեն նաև գտնում է, որ անձը կարող է կալանավորվել այն դեպքում, երբ նա ակնհայտ և լուրջ վտանգ է ներկայացնում հասարակության համար, ինչն այլ կերպ հնարավոր չէ չեզոքացնել⁵⁰:

Այսպիսով, կարելի է միանշանակ պնդել, որ մարդու բնական և անօտարելի իրավունքների համակարգում ազատությունն ու անձնական անձեռնմխելիությունն առանցքային նշանակություն ունի, քանի որ եթե պաշտպանված չեն ազատությունը և անձնական անձեռնմխելիությունը, ապա պաշտպանված չեն նաև մյուս իրավունքները: Այդ կապակցությամբ ՀՀ Սահմանադրությունն ու միջազգային իրավունքի նորմերն արգելում են անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքի կամայական սահմանափակումը:

Անձի անձեռնմխելիությունը և ազատությունը կարող է սահմանափակվել քրեադատավարական հարկադրանքի կիրառման արդյունքում: Քրեադատավարական հարկադրանքը, հանդիսանալով պետական հարկադրանքի ձևերից մեկը, իրենից ներկայացնում է քրեական դատավարության մասնակիցների վարքագծի և գիտակցության վրա ազդեցության յուրօրինակ մեթոդ: Նման ազդեցությունն ապահովվում է հատուկ միջոցների օգնությամբ, որոնք արտահայտվում են քրեադատավարական իրավունքի նորմերով նախատեսված անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման մեջ: Այն իրականացվում է իշխանական լիազորություններով օժտված իրավասու մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց կողմից քրեական դատավարության մասնակիցների նկատմամբ իրենց դատավարական պարտականությունների կատարմանը հարկադրման, կամ քրեական դատավարության խնդիրների լուծման ապահովման նպատակներով⁵¹:

49 Տե՛ս «Կոմիտեն վերահաստատում է իր նախկին իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ կալանավորումը նախաքննության ընթացքում պետք է բացառություն լինի, և գրավի պետք է բավարարվի՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա է հավանականություն, որ մեղադրյալը կարող է փախչել կամ ոչնչացնել ապացույցները, ճնշել վկաներին կամ փախչել անդամ պետության տարածքից», Hill v. Spain, U.N. Doc. CCPR/C/59/D/526/1993, 1997 թվականի ապրիլի 2, պարագրաֆ 12.3:

35 Տե՛ս Cnmpora Schweizer v. Uruguay, UN Doc. CCPR/C/OP/2 at 90, 12 հոկտեմբերի 1982թ., պարագրաֆ 18.1:

50 Տե՛ս Cnmpora Schweizer v. Uruguay, UN Doc. CCPR/C/OP/2 at 90, 1982 թվականի հոկտեմբերի 12, պարագրաֆ 18.1:

51 Տե՛ս Якубович Н. А., "Предварительно расследования. Методологические, уголовно-процессуальные и криминалистические проблемы: Дис. ...докт. юрид. наук." - М., 1977. - А. 314.

Խափանման միջոցների կիրառությունը հետապնդում է իր ինքնուրույն անմիջական նպատակը, որը տարբերվում է դատավարական հարկադրանքի այլ միջոցների նպատակներից: Մասնավորապես, Վ. Ա. Միխայլկովը նշում է, որ խափանման միջոցների օգտությամբ ապահովվում է մեղադրյալի անձնական մասնակցությունը քրեական դատավարությունում, նրա չխուսափումը քրեական հետապնդումից, նրա նկատմամբ քրեական պատժի միջոցների կիրառությունը և նրանից նյութական հատուցման ապահովումը հասցված նյութական վնասի համար⁵²»: Մինևույն ժամանակ խափանման միջոցները նաև անվտանգության միջոցներ են, որոնք պաշտպանում են քրեական դատավարության այլ մասնակիցներին կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից հնարավոր կամ իրական անօրինական ազդեցությունից⁵³:

Այսինքն, դատավարական հարկադրանքի միջոցները, որոնց կիրառման արդյունքում անձի իրավունքները կարող են սահմանափակվել, իրենց հերթին կիրառվում են բացառապես այն դեպքում, երբ քրեական դատավարության նպատակների իրականացումն այլ միջոցներով ուղղակի անհնարին է: Դատավարական հարկադրանքի միջոցների նվազագույն, անհրաժեշտ չափը սահմանելու համար օրենսդիրը ձգտում է սահմանափակել դրա առավելագույն սահմանները, ձգտում է հնարավորինս մանրամասն կանոնակարգել դրանց իրականացման հիմքերը, կարգն ու պայմանները: Դատավարական հարկադրանքի միջոցների օրենսդրական սահմանման ժամանակ նախապատվությունը տրվում է իրավական կարգավորման թույլատրական եղանակին՝ պաշտոնատար անձն իրավասու է կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնք ուղղակիորեն նախատեսված են օրենքով: Դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման կարգի խախտումը հանգեցնում է ընդհուպ մինչև քրեական պատասխանատվության⁵⁴:

Քրեական դատավարության ընթացքում կատարվող գործողությունը դատավարական հարկադրանքի միջոց դիտելու համար անհրաժեշտ է, որ այն օժտված լինի հետևյալ առանձնահատկություններով, մասնավորապես՝

1. հարկադրանքի միջոցներն ուղղված են անձի ազատ կամաարտահայտության սահմանափակմանը, դրանք իրականացվում են անձի կամքին հակառակ: Այս կապակցությամբ իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ դատավարական հարկադրանքի միջոցները դատավարական այլ գործողություններից

52 Стн Михайлов В. А., "Уголовно-процессуальные меры пресечения в судопроизводстве РФ". - М., 1997. - ст. 17.

53 Стн Брусницын Л. В., «Обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: Метод, рекомендации». - М., 2002. - ст. 11-13.

54 Стн Смирнов А. В., Калиновский К. Б., "Уголовный процесс. 2-е издание". М., 2006, ст. 232-233.

տարբերակելու հիմքում դրվում է հոգեբանական չափանիշը՝ սուբյեկտի վերաբերմունքն իր վրա դրված պարտականության իրականացման նկատմամբ: Եթե նա այդ պարտականությունն իրականացնում է ինքնակամ, առանց կողմնակի միջամտության, ապա ակնհայտ է, որ հարկադրանքի միջոցի մասին խոսք լինել չի կարող⁵⁵:

2. Դատավարական հարկադրանքի միջոցները պետական հարկադրանքի տարատեսակ են և իրականացվում են կոնկրետ գործով վարույթ իրականացնող պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց կողմից: Քրեադատավարական այլ սուբյեկտների կողմից նշված գործողությունների իրականացումը չի թույլատրվում:
3. Դատավարական հարկադրանքի միջոցները պետական հարկադրանքի այլ միջոցներից տարբերվում են նաև նրանով, որ դրանց իրականացման կարգն ու պայմանները սահմանված են բացառապես քրեադատավարական օրենքով: Նշված առանձնահատկությունը վերջինիս տարբերակում է քրեական պատժից, վարչական, կարգապահական, քաղաքացիաիրավական և հարկադրանքի այլ տեսակներից:
4. Դատավարական հարկադրանքի միջոցներն անհրաժեշտ է տարբերակել քրեադատավարական սանկցիայից և քրեադատավարական պատասխանատվությունից:

Դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման ընդհանուր պայմանների թվին են դասվում՝

- ա) հարուցված քրեական գործի առկայությունը,
- բ) դատավարական հարկադրանքի միջոցի կիրառման իրավասությամբ օժտված սուբյեկտի առկայությունը,
- գ) այն անձի առկայությունը, որի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցը պետք է կիրառվի⁵⁶:

ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության առումով՝ դատավարական հարկադրանքի միջոցները դասակարգվում են հետևյալ երեք խմբերի՝

1. կասկածյալի ձերբակալում,
2. խափանման միջոցներ,

3. դատավարական հարկադրանքի այլ միջոցներ, որն էլ իր հերթին դասակարգվում է երկու ենթախմբի, մասնավորապես՝ դատավարական հարկադրանքի միջոցներ, որոնք կիրառվում են մեղադրյալի նկատմամբ, և

55 Стн Петрухин И. Л., "Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение". М., 1985, ст. 53-55.

56 Стн Смирнов А. В., Калиновский К. Б., "Уголовный процесс. 2-е издание". М., 2006, ст. 233.

դատավարական հարկադրանքի միջոցներ, որոնք կիրառվում են տուժողի, վկայի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի, փորձագետի, մասնագետի, թարգմանի ու ընթերակայի նկատմամբ⁵⁷:

Որպեսզի խափանման միջոցների կիրառությունը չհանգեցնի չարաչա-
հումների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների ոտնահար-
մանը, դրանք կարող են կիրառվել միայն համապատասխան հիմքերի առ-
կայության դեպքում, իսկ կոնկրետ միջոցների ընտրությունը կախված է այդ
ժամանակ հաշվի առնվող մի շարք հանգամանքներից ու պայմաններից⁵⁸:
Մասնավորապես, ինչպես նշում է Մ. Վ. Սմիրնովը. «դատավարական հար-
կադրանքի միջոցների ընտրության (կիրառության) պայմանները օրենքի
պահանջներն են, որոնք պարտադրում են կոնկրետ գործողությունների
իրականացումը և (կամ) որոնց առկայությունը ապահովում է պաշտոնա-
տար անձին, ով օրենքով նախատեսված կարգով հաստատում է դատավա-
րական հարկադրման միջոցների կիրառության հիմքերի առկայությունը,
հարկադրման և համապատասխան միջոցների ընտրության իրավաչա-
փությունը⁵⁹»:

Հարկադրանքի միջոցների շարքում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեց-
նում կալանավորումը: Կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու դեպ-
քում անձին պահում են կալանքի տակ օրենքով նախատեսված տեղերում և
պայմաններում՝ քրեական գործով վարույթի ընթացքում նրա ոչ պատշաճ
վարքագիծը կանխելու և դատավճռի կատարումն ապահովելու նպատա-
կով: Խափանման այս միջոցը սահմանափակում է մարդու ազատության և
անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքը (ՀՀ Սահմանադրու-
թյան հոդված 16): Որպես այդ իրավունքի երաշխիք՝ ՀՀ Սահմանադրությունը
սահմանում է, որ մարդը կարող է կալանավորվել միայն դատարանի որոշ-
մամբ՝ օրենքով սահմանված կարգով: Սահմանադրական այս նորմերի գոր-
ծողության հետևանքով, նախ՝ անձի անձեռնմխելիությունը դիտարկվում է
որպես քրեական դատավարության սկզբունք (քր. դատ. օր. հոդվ. 11): Երկ-
րորդ՝ քրեական դատավարության մինչդատական վարույթի նկատմամբ
դատական վերահսկողությունը տարածվում է նաև կալանքի՝ որպես մար-
դու ազատությունը սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի կի-
րառման վրա:

57 Տե՛ս Այվազյան Ա., «Դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման օրի-
նականության նկատմամբ դատական վերահսկողության էությունը և բովան-
դակությունը» // «Օրինականություն» No 81, 2014թ., էջեր 57-59:

58 Տե՛ս "Уголовный процесс. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов"
// Под. ред. К. Ф. Гущенко. Изд. 3-е. М. 1998. - ст. 170.

59 Տե՛ս Смирнов М. В., "Условия применения мер процессуального принуждения на
предварительном следствии" // Уголовный процесс. - 2003. - № 4 - 24.

Կալանավորման հետ կապված հարցերի նկատմամբ ինչպես օրենսդիր մարմնի, այնպես էլ իրավակիրառողների մոտեցումները պետք է պայմանավորված լինեն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 5-րդ հոդվածով և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) որոշումներում շարադրված՝ այդ հոդվածի մեկնաբանություններով:

Կոնվենցիայի մեկնաբանության սկզբունքներից մեկն էլ Էվոլյուցիոն մեկնաբանումն է: Այն ենթադրում է կոնվենցիայի մեկնաբանում՝ հաշվի առնելով հասարակական կյանքի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտների փոփոխությունները: Դա վկայում է դինամիկայի մասին, որը մարդու իրավունքների պաշտպանության եվրոպական համակարգի կարևորագույն բնութագրիչներից մեկն է: Տերերեն ընդդեմ Իտալիայի գործով որոշման մեջ ՄԻԵԴ-ը նշել է. «Կոնվենցիան կենդանի օրգանիզմ է, որն անհրաժեշտ է մեկնաբանել կյանքի ժամանակակից պայմաններին և մեր օրերում դեմոկրատական պետություններում գերիշխող հասկացություններին համապատասխան»: Բնականաբար, այս դինամիկային պետք է համապատասխանի յուրաքանչյուր պետության քրեադատավարական օրենսդրությունը: Այսինքն՝ կալանքի հետ կապված հարցերի միշտ հիմնախնդրային բնույթն օբյեկտիվորեն պայմանավորված է դրանց վերաբերյալ ՄԻԵԴ մոտեցումների շարունակական զարգացմամբ:

Վերոգրյալի կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ՀՀ ներպետական օրենսդրությունը պատշաճ արձագանքում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի զարգացմանը, ինչի մասին վկայում են ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումներն այս ոլորտում: Օրինակ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո Գ.Միքայելյանի գործով կայացված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այն հարցին, թե ՀՀ ոստիկանության բաժնում գտնվելու ընթացքում նախքան ձերբակալման արձանագրությունը հայտարարելը, Գ. Միքայելյանն ուներ, արդյոք, դատավարական կարգավիճակ, թե՛ ոչ: Մասնավորապես, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է հետևյալը. «[Ձ]երբակալման և կալանավորման հարաբերակցության վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2009 թվականի սեպտեմբերի 12-ի ՍԴՈ-827 որոշման մեջ հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Ձերբակալում» և «կալանավորում» ինստիտուտների՝ օրենսդրությամբ սահմանված նպատակների և հիմքերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ այդ ինստիտուտներն ունեն ինքնուրույն բովանդակություն, հետապնդում են միմյանցից ըստ էության տարբերվող նպատակներ, ունեն կիրառման միմյանցից էապես տարբերվող հիմքեր: Դրանցից յուրաքանչյուրն

օրենսդիրն ընտրել է որպես ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 1-ին մասով մատնանշված առանձին նպատակների հասնելու ինքնուրույն դատավարական միջոց, և կիրառվում է տարբեր հիմքերի առկայությամբ: Հետևաբար, դրանցից յուրաքանչյուրը, առանց որևէ փոխադասմանավորվածության, փոխկապակցվածության և հաջորդականության, ինքնուրույնաբար կարող է կիրառվել, երբ առկա են դրանով հետապնդվող նպատակները և դրա կիրառման համար անհրաժեշտ հիմքերը: (...):»:

Ղեկավարվելով Սահմանադրական դատարանի՝ վերը նշված իրավական դիրքորոշմամբ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը միաժամանակ ընդգծում է, որ ձերբակալումը և կալանավորումն ունեն էական ընդհանրություն ևս, այն է՝ երկուսն էլ հնարավորություն են տալիս հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի պարագայում դատավարական կարգավիճակ (կասկածյալի կամ մեղադրյալի) ունեցող անձին զրկել ազատությունից (պահել անազատության մեջ): Ընդ որում՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի բավարար աստիճանը ձերբակալման դեպքում ավելի ցածր է, քան կալանավորման դեպքում: Այդուհանդերձ, ձերբակալման ընթացակարգի յուրահատկությունը հաշվի առնելով՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածով անձին ազատությունից զրկելու կառուցակարգը կարող է ընդգրկել որոշակի տևողությամբ սկզբնական փուլ, որի ընթացքում անձը կարող է որևէ դատավարական կարգավիճակ չունենալ՝ պայմանավորված գործող քրեադատավարական օրենսդրության անբավարար որոշակիությամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 128-րդ հոդվածում ամրագրված բնորոշումից երևում է, որ ձերբակալման ընթացակարգը բաղկացած է միմյանց հաջորդող չորս գործողություններից.

- (1) անձին ազատությունից փաստացի զրկելը,
- (2) նրան իրավասու մարմին բերելը,
- (3) ձերբակալման արձանագրություն կազմելը,
- (4) այդ մասին նրան հայտարարելը:

Ուստի անձը կարող է ձերբակալվածի կարգավիճակ ստանալ վերջին՝ չորրորդ գործողությունը կատարելու պահից, այսինքն՝ քրեական հետապնդման մարմնում ձերբակալման արձանագրության մասին անձին հայտարարելու պահից:

Նախքան դա՝ անձը, փաստացի արգելանքի վերցվելով և քրեական հետապնդման մարմին բերվելով, դեռևս ձերբակալվածի կարգավիճակ չի կարող ունենալ, մինչդեռ նրան արգելանքի վերցնելու և վարույթն իրականացնող մարմին բերելու հիմքը հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածն է՝ զուգորդված նրա փախուստը կանխելու նպատակով: Ընդ

որում, այստեղ կասկածի հիմնավորվածության աստիճանն էլ ավելի ցածր է, քան ձերբակալման դեպքում: Եթե բերված անձի նկատմամբ վարույթն իրականացնող մարմինը շարունակում և ավարտին է հասցնում ձերբակալման գործընթացը, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 173-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ նախադասության ուժով ձերբակալման ժամկետի հաշվարկն սկսվում է արգելանքի վերցնելու պահից, սակայն դա կատարվում է հետադարձ կարգով: Ուստի արգելանքի վերցված ու վարույթն իրականացնող մարմին բերված անձը, նախքան ձերբակալման արձանագրությունն իրեն հայտարարելը, չի կարող բավարար որոշակիությամբ գիտակցել իր կարգավիճակը: Ավելին, քանի դեռ արձանագրությունը կազմված չէ, նա կարող է ազատ արձակվել՝ այդպես էլ չստանալով ձերբակալվածի կարգավիճակ:

Վերոշարադրյալ վերլուծության հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի հիմքով անձին ազատությունից զրկելու քրեադատավարական կառուցակարգերը չեն սահմանափակվում «ձերբակալման» և «կալանավորման» ինստիտուտներով, այլ ներառում են նաև արգելանքի վերցվելու և վարույթն իրականացնող մարմին բերվելու կառուցակարգը: Համապատասխանաբար, մինչդատական վարույթում, «ձերբակալվածի» և «կալանավորվածի» կարգավիճակների հետ մեկտեղ, ազատությունից զրկված անձը կարող է ունենալ նաև նախնական իրավական վիճակ, որը պայմանականորեն կարելի է անվանել «բերվածի» կարգավիճակ:

Բերմանը հարաբերական ինքնուրույնություն տալու օրենսդրի մոտեցման մասին է վկայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը նախքան քրեական գործի հարուցումը թույլատրելի գործողությունների շարքում ամրագրում է նաև «հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում ... բերման ... ենթարկվելը»:

Չնայած բերվածի կարգավիճակի կարճատևությանը՝ բերվածը պետք է օժտված լինի սահմանադրական և կոնվենցիոն համապատասխան երաշխիքներով: Մասնավորապես, համաձայն Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ «Յուրաքանչյուր ոք, (...) նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի (...) արդարացի (...) դատաքննության իրավունք: (...)»: 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետն ամրագրում է հանցագործություն կատարելու մեջ յուրաքանչյուր մեղադրվողի նվազագույն իրավունքները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա՝ «քրեական մեղադրանք» հասկացությունը պետք է հասկացվի ոչ թե ձևական (փաստաթղթային), այլ բովանդակային (գործնական) իմաստով (Դեյվեերն ընդդեմ Բելգիայի (Deweere v. Belgium) գործով վճիռ, 1980թ. փետրվարի 27, գանգատ թիվ 6903/75, կետ 44): Այսինքն՝ անձի նկատմամբ «մեղադրանքի» առկայության մասին կարող է վկայել նաև այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելը, որոնք ենթադրում են հանցագործության մեջ կասկածանքի առկայություն, ինչպես նաև էականորեն ներգործում են կասկածվող անձի դրության վրա (Էկլեն ընդդեմ Գերմանիայի (Eckle v. Germany) գործով վճիռ, 1982թ. հուլիսի 15, գանգատ թիվ 8130/78, կետ 73, Շուբինսկին ընդդեմ Սլովենիայի (Šubinski v. Slovenia) գործով վճիռ, 2007թ. հունվարի 18, գանգատ թիվ 19611/04, կետ 62, Գ.Կ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի (G.K. v. Poland) գործով վճիռ, 2004թ. հունվարի 20, գանգատ թիվ 38816/97, կետ 98): Ընդ որում, մինչդատական վարույթի նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերի կիրառման եղանակը պայմանավորված է տվյալ վարույթի առանձնահատկություններով (Շաբելնիկն ընդդեմ Ուկրաինայի (Shabelnik v. Ukraine) գործով վճիռ, 2009թ. փետրվարի 19, գանգատ թիվ 16404/03, կետ 52):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումների հիման վրա ՅՅ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ բերվածի իրավական վիճակը համապատասխանում է «քրեական մեղադրանքի» ներկայացման կոնվենցիոն պահանջին՝ Եվրոպական դատարանի բովանդակային մեկնաբանմամբ: Ուստի բերվածի կարգավիճակի առանձնահատկությունները հաշվի առնելով (նախնական և կարճաժամկետ բնույթը)՝ բերվածը պետք է օժտված լինի առնվազն հետևյալ իրավունքներով.

ա) իմանալու իրեն արգելանքի վերցնելու պատճառը (բխում է ՅՅ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին նախադասությունից, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(ա) ենթակետից),

բ) տեղեկացնելու իրեն բերման ենթարկելու մասին (բխում է ՅՅ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասությունից),

գ) հրավիրելու իր փաստաբանին (բխում է ՅՅ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 1-ին մասից),

դ) լռելու (բխում է ՅՅ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 1-ին մասից):

Համապատասխանաբար, քրեական հետապնդման մարմինը պարտավոր է ապահովել բերվածի իրավունքների իրականացումը՝ բերվածի իրավունքները զրավոր պարզաբանելու, նրան առնվազն մեկ գանգի հնարավորություն ընձեռնելու, բերվածի փաստաբանի մուտքը չխոչընդոտելու եղանակներով: Այնքանով, որքանով վերաբերելի են, նշված նվազագույն իրա-

վունքներով և երաշխիքներով օժտված են նաև ոստիկանությունում կամ քրեական հետապնդման այլ մարմնում գտնվող, կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող այն անձինք, որոնք կարող են ողջամտորեն ենթադրել, որ (1) իրենց ազատությունը սահմանափակված է կամ իրենք ազատությունից զրկված են, և, միաժամանակ, որ (2) իրենք կասկածվում են հանցագործության մեջ:

Ուստի, *Գ.Միքայելյանի* գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ՀՀ ոստիկանության բաժնում գտնվելու ընթացքում՝ նախքան ձերբակալման արձանագրության մասին իրեն հայտարարելը, *Գ.Միքայելյան* ուներ բերվածի կարգավիճակ (տե՛ս Գագիկ Միքայելյանի գործով 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին կայացված թիվ ԵԱԴԴ/0085/06/09 որոշման 17-23-րդ կետերը):

Նույն որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև այն հարցին, թե *Գ.Միքայելյանի* ազատության իրավունքը սահմանափակելիս միևնույն կարգի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից պահպանվել են, արդյոք, ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված երաշխիքները, թե՛ ոչ: Մասնավորապես ՀՀ *վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) անձի ազատության իրավունքի սահմանափակումը ենթադրում է ժամկետային տևողության և փաստաթղթային արձանագրման ուղղակի պահանջներ, որոնց թվին է դասվում ազատությունից զրկված անձին քրեական հետապնդման մարմին բերելուց առավելագույնը երեք ժամ հետո ձերբակալման արձանագրություն կազմելը:*

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 128-րդ հոդվածից բխում է, որ անձի ձերբակալման գործընթացն ավարտված է համարվում անձին արգելանքի վերցնելուց, նրան վարույթն իրականացնող մարմին բերելուց և ձերբակալման արձանագրություն կազմելուց հետո կազմված արձանագրության մասին ազատությունից զրկված անձին հայտարարելու պարագայում (տե՛ս սույն որոշման 18-րդ կետը): Այսինքն՝ սույն հոդվածի իմաստով անձն օրենքով սահմանված կարգով ձերբակալված կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ նրան ազատությունից զրկելը պատշաճ կերպով արձանագրվել է և նրան ծանոթացրել են կազմված արձանագրությանը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 131¹-րդ հոդվածի 1-ին մասի տառացի մեկնաբանության արդյունքում պարզվում է, որ օրենսդիրը ժամանակային սահմանափակման (առավելագույնը 3 ժամ) ենթարկել է միայն անձին ձերբակալելու մասին արձանագրության կազմումը, իսկ այդ մասին նրան հայտարարելու համար որևէ ժամկետ չի սահմանել: Այսինքն՝ վերոնշյալ հոդվածների տառացի մեկնաբանությունից հետևում է, որ հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձը միևնույն կարգի իրա-

կանացնող մարմին բերվելուց անգամ երեք ժամ հետո կարող է ձերբակալվածի կարգավիճակ ձեռք չբերել և, հետևաբար, զրկվել այդ կարգավիճակից բխող իրավական երաշխիքներից, եթե վարույթն իրականացնող մարմինը նրան չհայտարարի կազմված ձերբակալման արձանագրության մասին:

Ելնելով վերոգրյալից՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 128-րդ հոդվածը պետք է մեկնաբանել 131¹-րդ հոդվածի լույսի ներքո և ամրագրել, որ այն բանից հետո, երբ անձին քրեական հետապնդման մարմին բերելու պահից երեք ժամվա ընթացքում վարույթն իրականացնող մարմինը կկազմի կասկածյալին ձերբակալելու մասին արձանագրություն, այդ մարմինը պարտավոր է անհապաղ, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ առավելագույնը մեկ ժամվա ընթացքում դրա մասին հայտարարել ազատությունից զրկված անձին: Նման ժամկետային սահմանափակումը ողջամիտ է և բխում է ազատությունից զրկված անձի սահմանադրական իրավունքների ապահովման անհրաժեշտությունից: Նշված ժամկետային սահմանափակումից միակ իրավաչափ բացառությունները կարող է վերաբերել այն դեպքերին, երբ բերվածի ֆիզիոլոգիական վիճակը՝ ալկոհոլի, թմրամիջոցների կամ այլ թմրեցնող նյութերի ազդեցության տակ լինելը կամ այլ համարժեք վիճակը, քրեական հետապնդման մարմնին օբյեկտիվորեն զրկում է ձերբակալման արձանագրությունը բերվածին հայտարարելու հնարավորությունից: Այսպիսով, եթե քրեական հետապնդման մարմին բերելուց չորս ժամ հետո ազատությունից զրկված անձին ձերբակալման արձանագրությունը չի հայտարարվի, ապա անձն օրենքի ուժով պետք է համարվի ձերբակալված և իրավունք ունենա օգտվել ձերբակալվածի համար օրենքով սահմանված երաշխիքներից, այդ թվում՝ ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածով ամրագրված՝ 72 ժամվա ընթացքում դատարանի որոշմամբ չկալանավորվելու դեպքում անհապաղ ազատ արձակվելու իրավունքից:

Գ. Միքայելյանի գործի նյութերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ մեղադրյալ Գ.Միքայելյանը ՀՀ ոստիկանության Մաշտոցի բաժին բերման է ենթարկվել 2009 թվականի սեպտեմբերի 8-ին՝ ժամը 03.05-ին, նրան ձերբակալելու մասին արձանագրությունը կազմվել է 2009 թվականի սեպտեմբերի 8-ին՝ ժամը 23.30-ին: Նրա նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդությունը դատարան է ներկայացվել 2009 թվականի սեպտեմբերի 11-ին՝ ժամը 19.00-ի սահմաններում, նրա նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրվել է ժամը 21-ի սահմաններում (տե՛ս որոշման 9-րդ կետը): Վերոգրյալից երևում է, որ Գ.Միքայելյանը ձերբակալման պահից 72 ժամվա ընթացքում դատարան չի տարվել և ոչ էլ ազատ է արձակվել, այսինքն՝ մինչդատական վարույթում

ավելի քան 16 ժամ ապօրինի գտնվել է անազատության մեջ: Ուստի ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Գ.Միքայելյանի ազատության իրավունքը սահմանափակելիս միջնդատական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից չեն ապահովվել օրենքով նախատեսված իրավական երաշխիքները, մասնավորապես, խախտվել է 72 ժամվա ընթացքում դատարան տարվելու կամ ազատ արձակվելու նրա իրավունքը (տե՛ս Գագիկ Միքայելյանի գործով 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին կայացված թիվ ԵԱԴԴ/0085/06/09 որոշման 26-29-րդ կետերը):

Վ.Գևորգյանի գործով կայացված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերահաստատել է, որ անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնական իրավունքներից է (այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ասլան Ավետիսյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԴ/0022/06/08 որոշման 18-րդ և 22-րդ կետերը), և այն կարող է սահմանափակվել միայն բացառիկ դեպքերում՝ օրենքով սահմանված կարգով: Ընդ որում, անձին ազատությունից զրկելու՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենքով թույլատրված հիմքերի ցանկը սպառնիչ է, հետևաբար՝ անձին ազատությունից զրկելը, որը տեղի չի ունենում օրենքով նախատեսված կարգով կամ սահմանված հիմքերի շրջանակում, կամայական է և անօրինական: Ուստի, անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանափակման յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է ապահովել այդ սահմանափակման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, որի համաձայն՝ անձի ազատության իրավունքի երաշխավորման նպատակ է համարվում ազատությունից կամայականորեն զրկելուց անձի իրավական պաշտպանությունը (տե՛ս Թիմուրտաշն ընդդեմ Թուրքիայի (TIMURTASH v. TURKEY) գործով 2000 թվականի հունիսի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23531/94, կետ 103, Բազորկինան ընդդեմ Ռուսաստանի (BAZORKINA v. RUSSIA) 2006 թվականի հուլիսի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 69481/01, կետ 146, Կլիֆտն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (CLIFT v. THE UNITED KINGDOM) գործով 2010 թվականի հուլիսի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 7205/07, կետ 62):

Վ.Գևորգյանի գործով որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել առ այն, որ անձի կալանավորումը կհամարվի օրինական և հիմնավորված միայն այն դեպքում, երբ հաստատվի՝

ա) անձի առնչությունն իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը (հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը) և

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկի կամ մի քանիսի առկայությունը:

Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերահաստատել է Գ. Միքայելյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված դիրքորոշումն այն մասին, որ. «(...) անձին կալանավորելու միջնորդությունը կարող է բավարարվել այն դեպքում, երբ միջնորդությունը ներկայացրած քրեական հետապնդման մարմնին հաջողվի դատարանի համար համոզիչ հիմնավորել:

ա) անձին մեղսագրվող հանցագործությանը նրա առնչությունը (տվյալ հանցագործության կատարման մեջ հիմնավոր կասկածը) և

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկի կամ մի քանիսի առկայությունը:

Այսպիսով, կալանավորման միջնորդությունը նախորդած ձերբակալման ընթացակարգի (ներառյալ՝ ժամկետի վերաբերյալ պահանջի) խախտումը կալանավորման միջնորդությունը մերժելու հիմք չէ, եթե հանցագործությանը մեղադրյալի առնչությունը և կալանավորման հիմքերի առկայությունը դատարանը համարում է հիմնավորված (...)» (տե՛ս Գագիկ Միքայելյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԴԴ/0085/06/09 որոշման 32-րդ կետը): Չարգացնելով մեջբերված իրավական դիրքորոշումը՝ Վ.Գևորգյանի գործով կայացված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ կալանավորման պայմանների և հիմքերի առկայությանը: Կալանավորման պայմանը փաստական տվյալներով հաստատված հանգամանքներ են, որոնց բացակայությունը բացառում է խափանման միջոցի կիրառումը: Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող հանցագործությունը կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին: Ավելին, եթե առկա չէ անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անիմաստ է:

Հիմնավոր կասկածի հետ մեկտեղ, կալանավորման պայմաններ են նաև համապատասխան քրեաիրավական որակմամբ հարուցված քրեական գործի առկայությունը, գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված տարիքը, որոշակի խումբ անձանց համար, օրինակ՝ պատգամավորներ, դատավորներ, անձեռնմխելիության պարտադիր հաղթահարումը:

Մեկնաբանելով անձի ազատության սահմանափակման համար անհրաժեշտ պայմանը՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ անձին ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավոր կասկած առ այն, որ նա իրավախախտում է կատարել, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր դեպքում կասկածը պետք է լինի ողջամիտ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, որի համաձայն՝ կալանքի հիմնավորվածության կարևոր տարրերից են կասկածների արժանահավատությունն ու բարեխղճությունը (տես Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) 1994 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, զանգատ թիվ 14310/88, կետ 61):

Դիրքորոշում սահմանելով այն մասին, որ կասկածը պետք է լինի ողջամիտ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած» ձևակերպումը չի ենթադրում, որ մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հանցանքը տվյալ անձի կողմից կատարված լինելու բավարար ապացույցներ, ինչն ավելի բարձր ապացուցողական չափանիշ է: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է նաև, որ կասկածը հիմնավոր կհամարվի նաև ենթադրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող որոշակի տեղեկությունների ու փաստերի առկայության դեպքում, ընդ որում՝ անհրաժեշտ է ունենալ նաև բավարար հիմքեր՝ եզրակացնելու, որ դեպքը, իրադարձությունը համընկնում են այն ենթադրյալ հանցանքին, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է: Այլ կերպ՝ կասկածը կարող է համարվել հիմնավոր միայն այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնող պաշտոնատար անձը՝ քննիչը կամ դատախազը, կասկածվող անձի կատարած գործողությունների (անգործության) վերաբերյալ կներկայացնի տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ, որոնք ուղղակիորեն կմատնանշեն նրա առնչությունն իրեն վերագրվող ենթադրյալ հանցագործությանը, ինչպես նաև կհիմնավորեն, որ դեպքը, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է, համընկնում է իրեն վերագրվող հանցանքի դեպքի հետ: Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացվող վերոնշյալ տեղեկությունները, փաստերը կամ ապացույցները պետք է հետազոտվեն մրցակցային դատավարության կանոնների պահպանմամբ, ինչը ենթադրում է, որ այդ տեղեկություններին, տվյալներին կամ ապացույցներին պետք է ծանոթանա նաև պաշտպանության կողմը:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոշարադրյալ դիրքորոշումը՝ ԶԶ վճռաբեկ դատարանը եզրակացություն է արել այն մասին, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքներով դատարանը՝

ա) պետք է արձանագրի հիմնավոր կասկածի առկայությունը կամ բացակայությունը,

բ) պետք է պարզի կալանավորման մյուս պայմանների առկայությունը,

գ) այն դեպքում, երբ դատարանը կհանգի այն հետևությունը, որ վարույթն իրականացնող մարմնի ներկայացրած նյութերը բավարար են արձանագրելու, որ առկա է անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, և միաժամանակ կալանավորման մյուս պայմանները նույնպես առկա են, ապա պետք է կայացնի հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում այն մասին, թե արդյոք առկա են ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկը կամ մի քանիսը: ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերի առկայության վերաբերյալ դատարանի հետևությունը ևս պետք է հիմնավորված լինի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված համապատասխան տեղեկություններով, փաստերով կամ ապացույցներով:

ԶԶ վճռաբեկ դատարանի եզրահանգումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումների վրա, որոնց համաձայն՝ Կոնվենցիայի կալանավորման ժամանակ հարցաքննության նպատակը, համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի, համարվում է քննության ընթացքի հետագա շարունակությունը՝ կասկածի հաստատման կամ հերքման նպատակով, որն այս փուլում, անկասկած, չի կարող համոզիչ լինել: Բայց և այնպես, կասկածը պետք է ունենա որևէ հիմնավորում (տե՛ս Բրոգանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (BROGAN AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1988 թվականի նոյեմբերի 29-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, կետ 53, և Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1994 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14310/88, կետ 55):

Կասկածը չի կարող հիմնված լինել սոսկ այն հավաստիացման վրա, որ առկա է ստույգ, բայց և գաղտնի տեղեկություն (տե՛ս Ֆոկսը, Քեմբելն ու Հարթլին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1990 թվականի օգոստոսի 30-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 12244/86, 12245/86, 12383/86, կետ 32):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մեկնաբանության համաձայն՝ ողջամիտ կասկածի չափանիշը հիմնվում է «փաստերի կամ տե-

ղեկությունների առկայության վրա, որոնք հնարավորություն կտային անաչառ դիտորդին եզրակացնելու, որ տվյալ անձը հնարավոր է, որ կատարած լիներ հանցանքը: Սակայն պարտադիր չէ, որ կասկածը հիմնավորող փաստերը բավարարեն այն նույն սանդղակը, որն անհրաժեշտ է անձի դատապարտումը կամ նրա նկատմամբ մեղադրանք առաջադրելը հիմնավորելու համար, քանի որ այդ փաստերը կարող են հայտնաբերվել ավելի ուշ՝ քրեական գործի քննության փուլում» (տե՛ս Կ.Ֆ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի (K.-F. v. GERMANY) գործով 1997 թվականի նոյեմբերի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 144/1996/765/962, կետ 57):

Ընդհանրացնելով վերոշարադրյալ դիրքորոշումը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավորված ողջամիտ ենթադրություն առ այն, որ անձը հանցանք է կատարել, ինչպես նաև առկա են մեղսագրվող արարքի իրական լինելը հավաստող բավարար ապացույցներ: Այդ կասկածները պետք է հիմնված լինեն օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված որոշակի փաստական տվյալների վրա, որոնք պետք է պատշաճ իրավական ընթացակարգի սահմաններում հետազոտվեն դատական քննության ընթացքում: Դատարանի հետևությունները հիմնավոր կասկածի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ պետք է լինեն հիմնավորված և պատճառաբանված (տե՛ս Վահրամ Գևորգյանի գործով 2011 թվականի փետրվարի 24-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0678/06/10 որոշման 17-23-րդ կետերը): Այս հիմքերն ու պայմաններն ամբողջությամբ բխում են ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքից, որոնք երբեմն ավելի բարձր շեմ են սահմանում անձի իրավունքների պաշտպանության համար, քան նախատեսված է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքով: Օրինակ՝ Ջեյմսը, Ուելսը և Լին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով (գանգատ թիվ 25119/09, թիվ 57715/09 և թիվ 57877/09) 2012 թվականի սեպտեմբերի 18-ի վճռում ՄԻԵԴ-ը կրկին վերահաստատել է իր այն դիրքորոշումը, որ կալանքը միայն հասարակական պաշտպանության նպատակով թույլատրելի է որոշակի հանգամանքներում, երբ Կառավարությունը հիմնվում է միայն հանրության նկատմամբ իրավախախտների կողմից սպառնացող վտանգի վրա և այդպես արդարացնում իրենց շարունակական կալանքը:

Հետադարձի գործով կայացված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այն հարցին, թե կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցը քննարկելիս դատարանն իրավասու է, արդյոք, անդրադառնալ անձին առաջադրված մեղադրանքի էությանը և հիմնավորվածությանը: Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերահաստատել է *Վ.Գևորգյանի* գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումն այն մասին, որ. «(...) ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 4-րդ կե-

տի, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի և ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ անձի կալանավորումը կհամարվի օրինական և հիմնավորված միայն այն դեպքում, երբ հաստատվի՝

ա) անձի ամնչությունն իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը (հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը) և

բ) ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկի կամ մի քանիսի առկայությունը:

(...) [Կ]ալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ կալանավորման պայմանների և հիմքերի առկայությանը: Կալանավորման պայմանը փաստական տվյալներով հաստատված հանգամանքներ են, որոնց բացակայությունը բացառում է խափանման միջոցի կիրառումը: Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող հանցագործությունը կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին:

(...)

Դիրքորոշում սահմանելով այն մասին, որ կասկածը պետք է լինի ողջամիտ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած» ձևակերպումը չի ենթադրում, որ մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հանցանքը տվյալ անձի կողմից կատարված լինելու բավարար ապացույցներ, ինչն ավելի բարձր ապացուցողական չափանիշ է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կասկածը հիմնավոր կհամարվի նաև ենթադրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող որոշակի տեղեկությունների ու փաստերի առկայության դեպքում, ընդ որում, անհրաժեշտ է ունենալ նաև բավարար հիմքեր՝ եզրակացնելու, որ դեպքը, իրադարձությունը համընկնում է այն ենթադրյալ հանցանքին, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է: Այլ կերպ՝ կասկածը կարող է համարվել հիմնավոր միայն այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնող պաշտոնատար անձը՝ քննիչը կամ դատախազը, կասկածվող անձի կատարած գործողությունների (անգործության) վերաբերյալ կներկայացնի տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ, որոնք ուղղակիորեն կմատնանշեն նրա ամնչությունն իրեն վերագրվող ենթադրյալ հանցագործությանը, ինչպես նաև կհիմնավորեն, որ դեպքը, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է, համընկնում է իրեն վերագրվող հանցանքի դեպքին» (տե՛ս Վահրամ Գևորգ-

յանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0678/06/10 որոշման 19-րդ և 21-րդ կետերը):

Չարգացնելով մեջբերված դիրքորոշումը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ հիմնավոր կասկածը պետք է ապահովի անձի ազատության և անձեռնափութիւության իրավունքի հիմնավորված և օրինաչափ սահմանափակումը, իսկ դատական վերահսկողությունը լինի երաշխիք այդ իրավունքի անհիմն սահմանափակումները կանխելու համար: Այսինքն՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանն իրավունք չունի անդրադառնալու մեղադրանքի ելայանը, հիմնավորվածությանը, քանի որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը չի հետապնդում կատարված հանցագործության բոլոր հանգամանքները հետազոտելու և դրանց քրեաիրավական գնահատական տալու կամ տրված գնահատականը ստուգելու և համապատասխան որոշում կայացնելու նպատակ: Այդ հարցերը կարող են քննարկման առարկա դառնալ միայն գործն ըստ ելայան քննելու և լուծելու ընթացքում, այսինքն՝ հանդիսանում են արդարադատության իրականացման արդյունքում լուծման ենթակա հարցեր: Եթե մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանն անդրադառնալ այդ հարցերին և որոշում կայացնի դրանց վերաբերյալ, ապա կխախտվի քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքը, քրեադատավարական գործառույթների տարանջատման սկզբունքը, իսկ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը կվերածվի բուն արդարադատության իրականացման գործընթացի: Այլ խոսքով՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանը չպետք է այնպիսի հարցեր քննարկի և դրանց վերաբերյալ որոշումներ ընդունի, որոնք կազմում են հետագա դատական քննության առարկան (տե՛ս Հարություն Խաչատրյանի 2011 վերաբերյալ թվականի դեկտեմբերի 22-ին կայացված թիվ ՏԴ2/0009/06/11 որոշման 12-13-րդ կետերը):

Թեև ՀՀ ներպետական օրենսդրությունը պատշաճ կերպով արձագանքում է ՄԻԵԴ ամրագրած զարգացումներին, սակայն կալանավորման օրինականության ստուգման վերաբերյալ ներպետական օրենսդրությունը և իրավակիրառ պրակտիկան գերծ չեն այնպիսի թերություններից, որոնք կարող են սահմանափակել անձի՝ կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքը:

Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը վերադաս դատարան բողոքարկելու այն դեպքերին, երբ գործով մինչդատական վարույթն ավարտվել է, այսինքն՝ գործն ուղարկվել է դատարան ըստ ընդդատության:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի «Քրեական դատավարության օրենսդրության որոշ դրույթների կիրառման պրակտիկայի մասին» 2000 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ 20 որոշման համաձայն. «Նման դեպքերում գործը ստացող դատարանը պարտավոր է այդ մասին անհապաղ տեղյակ պահել վերաքննիչ դատարանին, իսկ վերջինս պետք է բողոքը թողնի առանց քննության, քանի որ մինչդատական վարույթի ավարտման հետ ավարտվում է դրա նկատմամբ վերահսկողությունը, և բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի համաձայն՝ նույն գործը վարույթ ընդունած դատարանը պարտավոր է քննարկել մեղադրյալի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը»:

Վերոնշյալի հիման վրա էլ նշված դեպքերում վերաքննիչ բողոքները թողնվում էին առանց քննության, ինչը պրակտիկայում հանգեցրեց նրան, որ քրեական գործը շուտափույթ դատարան ուղարկելն առանձին դեպքերում հանդիսանում էր կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումից խուսափելու միջոց:

Այսպիսի մոտեցման փոփոխման հիմք հանդիսացան ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումները: Մասնավորապես, Ա. Ղավայանի վերաբերյալ գործով կայացված 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ի երկու որոշումներով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանել է, որ ՀՀ ներպետական քրեադատավարական օրենսդրությունը որևէ փուլային սահմանափակում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման բողոքարկման համար: Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի է համարել անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումները վերաքննության կարգով բողոքարկելու իրավունքի սահմանափակումը՝ կախված այն հանգամանքից՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության, թե դատական քննության փուլում գտնվող գործի շրջանակներում են դրանք բողոքարկվել⁶⁰:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վկայակոչում է նաև որպես խափանման միջոց կալանքը փոփոխելու և վերացնելու մասին որոշումների բողոքարկման փուլային սահմանափակման բացակայությունը և անթույլատրելի է համարում դատական քննության ընթացքում կայացված՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումների՝

60 Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ի որոշում՝ կայացված Ա. Ղավայանի գործով՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 1-ի որոշման դեմ բերված բողոքի հիման վրա:

376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը նախաքննության ավարտման պատճառաբանությամբ: Վճռաբեկ դատարանը նշում է նաև, որ գործը դատական քննության նշանակելու փուլում կայացված խափանման միջոցի վերաբերյալ որոշումը թեև փաստաթղթային առումով ներառվում է գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման մեջ, սակայն, ըստ էության, հանդիսանում է ինքնուրույն դատավարական որոշում:

«Նարեկ» սահմանափակ պատասխանատվության ընկերության վերաբերյալ գործով 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ի որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր անհամաձայնությունն է հայտնել այն մոտեցմանը, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը սահմանափակված է մինչդատական վարույթի ժամկետներով:

Նշանակում է՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը շարունակվում է, քանի դեռ անձը կրում է մինչդատական վարույթի ժամանակ կիրառված իրավունքի սահմանափակումները:

Այսպիսով, վերոնշյալ որոշումներում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանեց, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու, վերացնելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին դատարանի որոշումների բողոքարկման փուլային սահմանափակումը հանգեցնում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտման: Հետևաբար, նշված որոշումները ենթակա են բողոքարկման, ուստի նաև վերադաս դատարանի կողմից քննության՝ անկախ այն հանգամանքից դրանք կայացվել են մինչդատական վարույթի ընթացքում, թե գործի դատական քննության ընթացքում և ձևակերպված են եղել առանձին, թե ներառվել են դատարանի այլ որոշման մեջ:

Այս կապակցությամբ Գ.Բաղդասարյանը բարձրացնում է հետևյալ հարցը, թե ինչպես պետք է վարվել այն դեպքերում, երբ մինչև բողոքի հիման վրա կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումը գործը ոչ միայն ուղարկվում է դատարան, այլև դատարանի որոշմամբ նշանակվում է դատական քննության, որով լուծվում է նաև խափանման միջոցի հարցը:

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ այս պարագայում մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի կալանավորման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ստուգելու անհրաժեշտություն չկա, քանի որ եթե դատարանի վերջին՝ արդեն դատական քննության փուլում կայացված որոշմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց վերացվել է, ուրեմն անձն այլևս անազատության մեջ չէ, իսկ եթե այդ որոշմամբ անձի խափանման միջոցը թողնվել է նույնը՝ կալանքը, ապա կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ժամանակ վիճարկվող որոշումը կորցրել է

իր նշանակությունը, քանի որ այդ պահին անձն անազատության մեջ է դատարանի ոչ թե վիճարկվող, այլ մեկ ուրիշ՝ ավելի ուշ կայացված որոշման հիման վրա:

Բացի այդ, բարդություններ կարող են առաջանալ՝ կապված առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության հետ, միաժամանակ վերադաս դատարանում կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումն իրականացնելու հետ:

Գ.Բաղդասարյանը կարծում է նման դեպքում, անկախ նշված հանգամանքներից, վիճարկվող որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը պետք է ստուգել հետևյալ պատճառաբանությամբ, մասնավորապես՝ դատարանի կողմից գործը դատական քննության նշանակելու ժամանակ խափանման միջոցի հարցը լուծելիս որոշվում է անձին անազատության մեջ պահելու անհրաժեշտությունն այդ պահին՝ չանդրադառնալով դրա հիմնավորվածությանը նախկինում: Տեսականորեն և գործնականում հնարավոր է, որ մինչդատական վարույթում անձի կալանավորումը լինի անհիմն, բայց դատական քննության փուլում նրա կալանավորումը՝ հիմնավորված: Մասնավորապես՝ մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող փաստերը կարող են ի հայտ գալ ավելի ուշ, քան անձը մինչդատական վարույթում կալանավորվել է: Այս դեպքերում հնարավոր է, որ անձը վիճարկի առաջին՝ առանց համապատասխան հիմքերի առկայության կայացված որոշումը՝ Կոնվենցիայի խախտմամբ կալանքի տակ գտնվելու համար պահանջելով արդարացի փոխհատուցում⁶¹:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով, ի խախտումն սույն հոդվածի դրույթների, ձերբակալման կամ կալանավորման զոհ է դարձել, իրավունք ունի հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ պատճառված նյութական վնասի հատուցման իրավունք ունի նաև յուրաքանչյուր անձ, ով քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անօրինական ենթարկվել է հարկադրանքի միջոցների: Այսինքն՝ հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման իրավունք ստանալու անհրաժեշտ պայման է անձի՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտմամբ, այսինքն՝ անօրինական կամ անհիմն կալանքի տակ գտնվելու փաստի հաստատում: ՄԻԵԴ-ն այն տեսակետն է հայտնել, որ վնասի փոխհատուցումը, ըստ 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի, պահանջվում է միայն այն դեպքերում, երբ ենթադրվող զոհի ձերբակալումը կամ կալանավորումը խախտել է 5-րդ հոդվածի 1-4-րդ կետերը: Հայցի ներկայացումը, միայն 5-րդ հոդվածի 5-րդ կե-

61 Տե՛ս Բաղդասարյան Գ., «Կալանքի ժամկետի հաշվարկման և կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման մի քանի հարցերի մասին» // «Դատական իշխանություն», 2009 4 (117), էջեր 108-110:

տի հիման վրա կլինի բացառիկ, եթե մինչ այդ ազգային կամ կոնվենցիայի մակարդակով չկայացվի որոշում 5-րդ հոդվածի խախտման մասին: Առավել հավանական է, որ դատարանը կքննի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի հիման վրա ներկայացված գանգատը, եթե համարի, որ 5-րդ հոդվածի մյուս կետերից որևէ մեկը խախտվել է: Ընդ որում, դատարանը զոհից չի պահանջի իրավական պաշտպանության ներպետական բոլոր միջոցների սպառում, որպեսզի պարզի, թե կարող էր նա պաշտպանել իր իրավունքներն ազգային իշխանությունների առջև: Սակայն եթե պետությունը կարողանա «բավարար ճշգրտությամբ» ապացուցել, որ կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետով նախատեսված իրավունքի պաշտպանության միջոցը հասանելի է եղել դիմողին, ապա դատարանն այդ դրույթի խախտում չի արձանագրի⁶²:

Այն երկրներում, որտեղ Կոնվենցիան հանդիսանում է պետական իրավունքի մի մասը, դատարանները պետք է լիազորված լինեն տրամադրել նման փոխհատուցումն այն դեպքերում, երբ նրանք արձանագրում են 5-րդ հոդվածի խախտում: Եթե նրանք այս կամ այն պատճառով չկարողանան այդ անել, ապա դա միայն կբարդացնի 5-րդ հոդվածի կատարած խախտումը⁶³:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործով դատարանի դատավճիռը և այլ որոշումներ կարող են վերանայել միայն համապատասխան վերադաս դատարանները՝ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով: Նշանակում է՝ միայն վերադաս դատարանը կարող է անհիմն և անօրինական ճանաչել անձի կալանավորումը: Այսպիսով, նույնիսկ տվյալ պահին օրինական և հիմնավոր կալանքի տակ գտնվող անձը պետք է ունենա նախկինում իր կալանավորման օրինակա-նության և հիմնավորվածության ստուգման և դրա միջոցով՝ ի խախտումն կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի կալանավորման զոհ լինելու հանգամանքի հաստատման իրավունք: Հետևաբար, եթե վերոնշյալ իրավիճակում անձի՝ իրեն անհիմն կալանավորելու մասին բողոքը քննության չառնվի վերադաս դատարանի կողմից, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետով և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված՝ անօրինական և անհիմն կալանավորման դեպքում փոխհատուցում ստանալու իրավունքը կդառնա ձևական և անիրագործելի:

Վերոգրյալի համատեքստում Գ.Բաղդասարյանը քննարկում է նաև խափանման միջոցի վերաբերյալ կայացված որոշումների բողոքարկման հնարավորությանը՝ կախված դրանց տեսակից: Այսպես, ՀՀ քրեական դա-

62 Տե՛ս Չիուլլան ընդդեմ Իտալիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1989 թվականի փետրվարի 22-ի վճիռը:

63 Տե՛ս Մակոբեյ Մ., Րազումով Ս., "Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, ст. 5. Право на свободу и личную неприкосновенность. Прецеденты и комментарий". М., 2002, с. 111.

տավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը քննում է քննչական, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելու և անձի սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդությունները: Նույն հոդվածի 3-րդ մասն էլ սահմանում է, որ վերոնշյալ դեպքերում ընդունվող որոշումները կարող են վերանայվել վերադաս դատարանի կողմից՝ դատախազի, միջնորդություն հարուցած մարմնի, այն անձանց կամ նրանց ներկայացուցիչների բողոքի հիման վրա, որոնց շահերը շոշափվում են:

Ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու կամ չընտրելու, ինչպես նաև կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումը կատարվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ կետն ամրագրում է, որ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են առաջին ատյանի դատարանների «կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու ... մասին որոշումները»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Ա. Ղավայանի վերաբերյալ գործով վերոնշյալ որոշման մեջ 376.1-րդ հոդվածի տառացի մեկնաբանությամբ պարզաբանել է, որ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին դատարանի որոշումը չի կարող բողոքարկվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով: Այս կապակցությամբ Գ.Բաղդասարյանը կարծում է, որ այդպիսի մոտեցումը չի համապատասխանում Կոնվենցիային և ՀՀ Սահմանադրությանը, քանի որ, նախ՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 8-րդ, Կոնվենցիայի 13-րդ և ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածները յուրաքանչյուրի՝ իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանության իրավունքի իրականացումը կախվածության մեջ չեն դնում որևէ այդ թվում՝ իրավունքը խախտող ակտը օրենքով որպես բողոքարկման ենթակա ակտ նախատեսելու կամ չնախատեսելու հանգամանքից: Այդպիսի մոտեցման պարագայում ստացվում է, որ եթե ամբաստանյալը կալանքի տակ է եղել, իսկ դատարանը գործը դատական քննության նշանակելիս խափանման միջոցը փոփոխելու մասին որոշում է կայացրել, ապա այդ որոշումը կարող է բողոքարկվել: Իսկ խափանման միջոց կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշումը չի կարող բողոքարկվել: Փաստորեն, չի կարող բողոքարկվել հնարավոր որոշումներից ամբաստանյալի համար ամենաանբարենպաստը: Նույնն է, թե հնարավոր լիներ բողոքարկել խափանման միջոց կալանքն ընտրելը մերժելու մասին դատարանի որոշումը, իսկ կալանքն ընտրելու մասին որո-

շումը՝ ոչ: Այսպիսի լուծումը միանշանակ չի բխում ամբաստանյալի շահերից: Բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատական քննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է բովանդակվեն՝ մեղադրյալի մասին նշում, քրեական օրենքը, որի խախտումը վերագրվում է մեղադրյալին, որոշում խափանման միջոցները և պատճառված վնասի ապահովման միջոցները վերացնելու, փոխելու կամ ընտրելու մասին: Ըստ հեղինակի՝ եթե «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի հիման վրա դրանում պարունակվող բառերի ու արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ մեկնաբանենք 293-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը, կնկատենք, որ գործը դատական քննության նշանակելիս դատարանը կարող է կայացնել միայն կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին: Այսինքն՝ խափանման միջոց կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշում դատարանը կայացնել չի կարող: Զրեական դատավարության օրենսգրքի ոչ միայն 293-րդ, այլև խափանման միջոց կալանքին վերաբերող հոդվածների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ օրենսդիրն օգտագործում է «կալանավորում», «կալանքն ընտրել կամ չընտրել», «կալանքը կիրառել կամ մերժել», «կալանքը փոփոխել», «կալանքը վերացնել», «կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնել կամ մերժել» բառակապակցությունները, իսկ «կալանքն անփոփոխ թողնել» եզրույթը քրեական դատավարության օրենսգրքին անհայտ է: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ խափանման միջոց կալանքի հետ կապված դատարանը կարող է կայացնել միայն հետևյալ որոշումները՝

1. որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու մասին,
2. որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելը մերժելու մասին,
3. որպես խափանման միջոց կալանքը փոփոխելու մասին,
4. որպես խափանման միջոց կալանքը վերացնելու մասին,
5. կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին,
6. կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելը մերժելու մասին:

Քանի որ գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման կայացման ժամանակ դատարանը որոշում է դատական քննության ընթացքում ամբաստանյալի՝ կալանքի տակ գտնվելու անհրաժեշտությունն անկախ նախկինում նրա՝ կալանքի տակ գտնվել-չգտնվելու հանգամանքից, հետևաբար պրակտիկայում շատ հանդիպող «որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելը լիովին հավասարաբեռ է որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելուն, ուստի այն պետք է ենթակա լինի բողոքարկման:

Ուսումնասիրության արդյունքում հեղինակը գտնում է, որ պրակտիկայից պետք է բացառվի «կալանքն անփոփոխ թողնել» ձևակերպումը՝ քրեադատավարական օրենքում դրա բացակայության պատճառով և օրենքի տարամեկնաբանություններից խուսափելու համար, ինչն ավելի երաշխավորված կդարձնի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրված՝ կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված արդարադատության մատչելիության իրավունքները⁶⁴:

Վերոգրյալն ամփոփելով կարելի է արձանագրել, որ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը նախնական է: Այսինքն՝ այն կիրառվում է միայն դատարանի թույլտվությամբ՝ դատախազի կամ քննիչի միջնորդության հիման վրա համապատասխան որոշում կայացնելու միջոցով: Նման վերահսկողությունը կոչված է կանխելու անհատի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքի անհիմն սահմանափակումները:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ կալանքն անձի ազատությունն էականորեն սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի միջոց է, օրենսդիրը միշտ ձգտում է լրացուցիչ և առանձին կարգավորման ենթարկել կալանքի՝ որպես խափանման միջոցի ընտրության դատավարական ընթացակարգը:

Այդպիսի լրացուցիչ կարգավորումը երաշխիք է անձին պետական իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց ինքնիրավ գործողություններից և չարաշահումներից պաշտպանելու համար, որպեսզի ոչ ոք անօրինական կամ առանց անհրաժեշտության չենթարկվի այնպիսի խիստ դատավարական հարկադրանքի միջոցի, ինչպիսին կալանքն է⁶⁵:

Այս հանգամանքն անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այն առումով, որ բավականին մեծ թիվ է կազմում կալանքի կիրառումը: Այսպես, 2011 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին աստիճանի դատարաններում ստացված՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին վերաբերող 13946 միջնորդություններից 3262 (23,4%)՝ հանդիսացել է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն, որոնցից 3088-ը (94,7%) բավարարվել է, 164-ը (5%) մերժվել, իսկ 10-ը (0,3%) թողնվել է առանց քննության:

64 Տե՛ս Բաղդասարյան Գ., «Կալանքի ժամկետի հաշվարկման և կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման մի քանի հարցերի մասին» // «Դատական իշխանություն», 2009 4 (117), էջեր 104-113:

65 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Հեղին. խումբ՝ Ս.Դիլբանդյան, Ա.Հարությունյան, Գ.Ղազինյան, և այլն, - Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջեր 236-243:

Նույն ժամանակահատվածում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է գրավը որպես կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց կիրառելու մասին 448 միջնորդություն, որից 131-ը (29,2%) բավարարվել է, 291-ը (65%)՝ մերժվել, 20-ը (4,5%)՝ թողնվել է առանց քննության, իսկ 6-ը (1,3%)՝ 2011 թվականի դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ եղել է անավարտ: Համեմատության կարգով նշենք, որ 2010 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացված՝ միևնույն անվանով նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին վերաբերող 13589 միջնորդություններից 3570 (25,3%)՝ հանդիսացել է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն, որոնցից 3434-ը (96,2%) բավարարվել է, 123-ը (3,44%) մերժվել, իսկ 13-ը (0,36%) թողնվել է առանց քննության: Նույն ժամանակահատվածում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է գրավը որպես կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց կիրառելու մասին 461 միջնորդություն, որից 151-ը (32,8%) բավարարվել է, 272-ը (59%)՝ մերժվել, 26-ը (5,6%)՝ թողնվել է առանց քննության, իսկ 12-ը (2,6%)՝ 2010 թվականի դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ եղել է անավարտ⁶⁶:

2012 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացված՝ միևնույն անվանով նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին վերաբերող 12502 միջնորդություններից 2621 (21%)՝ (2621:12502*100=21%) հանդիսացել է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն: Նշվածից 2497-ը (95,3%) (2497:2621*100=95.3%) բավարարվել է, 114-ը (4,3%) (114:2621*100=4.3%) մերժվել, իսկ 10-ը (0,4%) (10:2621*100=0.4%) թողնվել է առանց քննության: Նույն ժամանակահատվածում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է գրավը որպես կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց կիրառելու մասին 441 միջնորդություն, որից 134-ը (30,3%) բավարարվել է, 273-ը (62%)՝ մերժվել, 31-ը (7%)՝ թողնվել է առանց քննության, իսկ 3-ը (0,7%)՝ 2012 թվականի դեկտեմբերի 28-ի դրությամբ եղել է անավարտ⁶⁷:

2013 թվականի ընթացքում ՀՀ առաջին ատյանի դատարաններում ստացված՝ միևնույն անվանով նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին վերաբերող 14530 միջնորդություններից հանդիսացել է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն, որոնցից 3011-ը (94,9%) (3011:3172* 100=94,9%) բավարարվել է, 153-ը (4,85%) (153:3172 *100=4,8%) մերժվել, իսկ 8-ը (0,25%) (8:3172*100=0,2%) թողնվել է առանց քննության: Նույն ժամանակահատ-

66 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2151_am.pdf:

67 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2457_am.pdf:

վածում 33 առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է գրավը որպես կալանավորման այլընտրանքային խափանման միջոց կիրառելու մասին 576 միջնորդություն, որից 129-ը (22,4%) բավարարվել է, 427-ը (74,1%)՝ մերժվել, 16-ը (2,8%)՝ թողնվել է առանց քննության, իսկ 4-ը (0,7%)՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 28-ի դրությամբ եղել է անավարտ⁶⁸:

2014 թվականի ընթացքում դատարաններին ընդհանուր առմամբ ներկայացվել է կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին 2331 միջնորդություն, որից բավարարվել է 2203-ը, այսինքն՝ ճնշող մեծամասնությունը: Նույն ժամանակահատվածում ներկայացվել է կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին 1905 միջնորդություն, որից բավարարվել է 1849-ը: Այս ցուցանիշները ևս մեկ անգամ վկայում են այս ոլորտում լրացուցիչ երաշխիքներ սահմանելու ու դատական վերահսկողության արդյունավետությունը բարձրացնելու անհրաժեշտության մասին⁶⁹:

---

68 Տե՛ս http://www.court.am/files/news/2864_am.pdf:

69 Տե՛ս http://www.court.am/?l=lo&id=50&cat_id=0&page_num=1:

ԲԱԺԻՆ 3

ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԽՈՒՉԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿՈՐԿԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՍՐ ԴՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավունքի նորմերով նախատեսված սուբյեկտիվ իրավունք է, որն ապահովում է մարդու անվտանգ, լիահարմար բնակությունը, նախատեսում նրա կամքի ազատության իրավագործությունն իր բնակարան ուրիշի մուտք գործելը թույլատրելու վերաբերյալ որոշում կայացնելիս: Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության դրսևորումներից է և պաշտպանում է բնակարանը պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց, անհատների ոտնձգություններից:

Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը, ամրագրված ՀՀ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածում, պաշտպանված է նաև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով, որը սահմանում է հետևյալը. «Յուրաքանչյուր մարդ ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք»: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով հռչակված «բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը» ՀՀ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածում ամրագրված է երեք առանձին դրույթների տեսքով, մասնավորապես.

ա) յուրաքանչյուր ոք ունի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունք: Բնակարան կարելի է մուտք գործել բնակարանատիրոջ համաձայնությամբ.

բ) ոչ ոք առանց բնակարանի օրինական տիրապետողի և օգտագործողի համաձայնության իրավունք չունի մուտք գործել նրա բնակարան: Մարդու կամքին հակառակ նրա բնակարան կարելի է մուտք գործել օրենքով նախատեսված դեպքերում.

գ) բնակարանը կարող է խուզարկվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ դատարանի որոշմամբ:

Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը դասվում է մարդու քաղաքացիական «անձնական» իրավունքների շարքին, որոնք կոչված են ապահովելու մարդու, որպես անհատի, կյանքի, արժանապատվության, ազատության և նրա մասնավոր կյանքի հետ կապված այլ իրավունքների պահպանությունը: Ոչ ոք իրավունք չունի առանց օրինական հիմքերի մտնել ուրիշի բնակարան կամ այնտեղ մնալ բնակվող անձի կամքին հակառակ:

Բնակարանի անձեռնմխելիությունն այնպիսի հատուկ վիճակ է, որը երաշխավորում է տվյալ փակ տարածքում «բնակարանում» մարդու լիահարմար, կողմնակի միջամտությունից անկախ բնակությունը, բնական-

անհրաժեշտ գործողությունների իրականացումը «ազատ հանգիստ, մտորումներ, ինտիմ դրսևորումներ և այլն», մարդու մասնավոր և ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ տեղեկատվության «գաղտնիքի» ամբողջականությունն ու պաշտպանվածությունը, ինչպես և գերծ է պահում մասնավոր և ընտանեկան գաղտնիք կազմող տվյալների ապօրինի որոնումից, հավաքումից և տարածումից:

Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքի նորմատիվ բովանդակությունը, հետևապես՝ նրա սոցիալական արժեքայնությունը, պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե ինչպես և ինչ ծավալով պետք է մեկնաբանվի «բնակարան» սահմանադրական-իրավական հասկացությունը:

Սահմանադրական այս նորմից բխող դատավարական երաշխիքներն ամրագրված են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում: Ընդ որում, օրենսգիրքը տվել է այն հարցի պատասխանը, թե քրեադատավարական իրավահարաբերություններում ինչպես պետք է ընկալվի «բնակարան» հասկացությունը: Այսպես, 6-րդ հոդվածի 46-րդ կետի համաձայն՝ «բնակարան» հասկացությունն ընդգրկում է շենք կամ շինություն, որը մշտապես կամ ժամանակավորապես օգտագործվում է որոշակի անձի կամ անձանց բնակության համար, այդ թվում՝ սեփական կամ վարձակալած բնակարանը, այգետնակը, հյուրանոցային համարը, նավախցիկը, գնացքի ճամփորդախցիկը, համապատասխանաբար՝ նրանց անմիջական հարող ծածկապատշգամբները, սանդղավանդակները, վերնասարահները, պատշգամբները, ընդհանուր օգտագործման տարածքը, ինչպես և դրանց այլ բաղկացուցիչ մասերը, որոնք օգտագործվում են հանգստի, գույքը պահելու, ինչպես և որոշակի անձի կամ անձանց այլ պահանջումները բավարարելու համար, բնակելի շինության նկուղը և ձեղնահարկը: Բնակարան է համարվում նաև մասնավոր ավտոմեքենան, գետային կամ ծովային նավը, ինչպես և ծառայողական անձնական աշխատասենյակը և ավտոմեքենան, արվեստանոցը:

Քրեական դատավարության օրենսգիրքը միակն է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համակարգում, որը հնարավորինս սպառնիչ սահմանում է «բնակարան» հասկացության տարրերը: Օրենսգրքում տրված սահմանումը համապատասխանում է նաև միջազգային իրավունքին հայտնի «բնակարան» հասկացությանը՝ դրա սահմանադրաիրավական նշանակությամբ: Մասնավորապես՝ իր որոշումներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, բացի բնակելի տնից, բնակարան է համարում փաստաբանական գրասենյակը՝ ելնելով այն դիրքորոշումից, որ պրոֆեսիոնալ կամ գործարար գործունեությամբ հաջողությամբ կարելի է զբաղվել նաև սեփական բնակարանում: Եվրոպական դատարանի դիրքորոշման համա-

ձայն՝ պրոֆեսիոնալ բնագավառին չամչվող գործունեությամբ կարելի է զբաղվել գրասենյակում կամ առևտրային ծառայողական շենքում, հետևաբար՝ դրանք ևս մտնում են «բնակարան» հասկացության մեջ: Եվրոպական դատարանը բնակարան է համարում ոչ միայն ծառայողական աշխատասենյակը, այլև՝ քաղաքացիներին պատկանող տրանսպորտային միջոցները, կազմակերպությունների շենքերը, այդ թվում առևտրային շինությունները, շտաբ-բնակարանները, տեղական ներկայացուցչությունների շենքերը և այլն: Զոդամասը, որտեղ նախատեսվում է իրականացնել բնակելի տան շինարարություն, Եվրոպական դատարանը բնակարան չի համարում: Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը տարատեսակ շինությունները «բնակարան» հասկացության տակ առբերելու հարցում միամտական չափորոշիչներ չի սահմանել, սակայն, այսպես թե այնպես, «բնակարան» հասկացությունը կապում է մարդու՝ տվյալ տարածքը անձնական կյանքի, բնակության համար օգտագործելու մտադրության հետ:

Ընեք կամ շինությունը բնակարան համարելու հիմնական «պայմանը»՝ մշտապես կամ ժամանակավորապես բնակության համար օգտագործելու հանգամանքը, ևս իր դրսևորումն է ստացել վերոհիշյալ դատավարական նորմում: «Բնակություն» հասկացության մեկնաբանման համար կարևոր են տվյալ տարածքը քնի և հանգստի համար օգտագործելու, հետևաբար՝ տարածքում անկողնու առկայության հանգամանքները: Հնարավոր է նաև «բնակության» այլ՝ մարդու ողջ կենսագործունեությունը, քունը, հանգիստը, սննդի պատրաստումը, աշխատանքը ընդգրկող մեկնաբանություն, որի դեպքում առաջնային դեր է ստանում մարդու մեկուսանալու կամ առանձնանալու հնարավորությունը: Նման մեկնաբանության դեպքում սահմանադրական նորմը ոչ միայն պետական մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց, այլև մասնավոր անձանց է պարտավորեցնում ձեռնպահ մնալ բնակարանի անձեռնմխելիության խախտումներից:

Ոչ ոք առանց բնակարանի օրինական տիրապետողի և օգտագործողի համաձայնության իրավունք չունի մուտք գործել նրա բնակարան: Բնակարանի անձեռնմխելիությունը Սահմանադրության 24-րդ հոդվածի իմաստով ենթադրում է նախ և առաջ «ֆիզիկական» անձեռնմխելիություն, այսինքն՝ առանց օրինական հիմքերի՝ «բնակարան» կոչվող փակ տարածք ֆիզիկապես մուտք գործելու անթույլատրելիություն:

Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը սահմանափակվող իրավունք է: Կյանքում առաջանում են իրադրություններ, երբ անհրաժեշտ է լինում մարդու կամքին հակառակ մուտք գործել նրա բնակարան: Սահմանադրությունը սահմանում է, որ այդ դեպքերը պետք է նախատեսվեն օրենքով: Այդպիսին կարող են համարվել արտակարգ իրավիճակները (օրինակ՝

հրդեհ, վթարներ, ջրհեղեղ և այլն), ինչպես նաև իրավապահայան գործունեության իրականացումը (օրինակ՝ դատարանի վճիռների կատարման անհրաժեշտությունը, հանցագործությունների բացահայտումը):

Բնակարան մուտք գործելը հնարավոր է նաև առանց «ֆիզիկական» ներթափանցման: «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված է «ներքին դիտում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը, որն իրենից ներկայացնում է բնակարանում հատուկ և այլ տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ կամ առանց դրանց անձին (անձանց) հետևելն ու առանձին դեպքերի և իրադարձությունների ընթացքի վերահսկումը, ինչպես և դիտման արդյունքների ամրագրումը տեսանկարահանման, ձայնագրման, լուսանկարահանման, էլեկտրոնային և այլ կրիչների միջոցով կամ առանց դրանց: Ժամանակակից օպերատիվ-հետախուզական տեխնիկական միջոցները հնարավորություն են տալիս փակ տարածքներում դրանք տեղադրելով կամ տարածքին մոտ օգտագործելով՝ վերահսկել ու ամրագրել տարածքի ներսում տեղի ունեցող բոլոր դեպքերն ու իրադարձությունները: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ օրենքում ամրագրված հատուկ վերապահմամբ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության իրականացման ընթացքում «բնակարան» հասկացությունն օգտագործվում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված իմաստով:

Ըստ մարդու իրավունքների ոլորտ միջամտության աստիճանի՝ բննարկվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը դասվում է, այսպես կոչված՝ «երրորդ կատեգորիայի» հետախուզական միջոցառումների շարքին, որի իրականացման հիմքերը, կարգը, պայմանները Սահմանադրության ուժով սահմանված են օրենքով: Մասնավորապես՝ ներքին դիտումը կարող է իրականացվել միայն այն դեպքերում, երբ՝

ա) անձը, ում նկատմամբ դրանք պետք է անցկացվեն, կասկածվում է ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործության կատարման մեջ, և եթե կան հիմնավոր ապացույցներ, որ այլ եղանակով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն անցկացնող մարմնի կողմից օրենքով իր վրա դրված խնդիրների իրականացման համար անհրաժեշտ տեղեկատվության ձեռքբերումն անհնարին է.

բ) ներքին դիտումը թույլատրված է դատարանի որոշմամբ:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը բնակարանում իրականացվող միջոցառումների օրինականությունը պայմանավորում է դատարանի որոշման առկայությամբ: Բացի ներքին դիտման դեպքերից, «կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը բնակարանում իրականացնելիս՝

միջոցառման արդյունքների տեսանկարահանումն ու ձայնագրումը ևս կարող է կատարվել միայն դատարանի որոշմամբ:

Սահմանադրությունը բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման իրավական հիմքերի հարցում առանձնահատուկ մոտեցում չի ցուցաբերել՝ թողնելով դրանք ընթացիկ օրենքների կարգավորմանը՝ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի սահմաններում:

Գործող իրավական ակտերը բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման իրավաչափությունն ստուգելու լիազորությունը վերապահում են կամ դատարանին, կամ դատախազին: Սակայն, մի կողմից, մարդու ազատության, մյուս կողմից՝ իշխանական միջամտության հավասարակշռման հարցում վճռորոշ դերակատարում ունեն դատարանները: Մասնավորապես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ հոդվածը տարբերում է մարդու կամքին հակառակ նրա բնակարան մուտք գործելու երկու կարգ՝ ա) բնակարանի զննումը, այնտեղ դատավարական այլ գործողություններ կատարելը, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ բնակարան մուտք գործելը այն զբաղեցնող անձանց կամքին հակառակ, բ) բնակարանի խուզարկությունը⁷⁰:

Բնակարանի զննումը, այնտեղ դատավարական այլ գործողություններ կատարելը, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ բնակարան մուտք գործելն այն զբաղեցնող անձանց կամքին հակառակ՝ քրեական դատավարության ընթացքում կարող են կատարվել հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի որոշմամբ:

ՀՀ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, կոնկրետացնելով 1-ին մասը, սահմանում է բնակարանի անձեռնմխելիության սահմանափակման հատուկ դեպք՝ խուզարկությունը: Խուզարկությունն իրենից ներկայացնում է գործի համար նշանակություն ունեցող առարկաների ու փաստաթղթերի որոնման (գտնելու) և վերցնելու գործողություն (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 225): Ըստ խուզարկության օբյեկտի՝ խուզարկության տեսակներից մեկն էլ բնակարանի խուզարկությունն է:

---

70 Հարկ է նշել, որ քրեական դատավարության շրջանակում կատարվող բնակարանների խուզարկությունները բավականին մեծ թիվ են կազմում: Այսպես, 2010 թվականի ընթացքում ընդհանուր առմամբ ՀՀ դատարաններին ներկայացվել է խուզարկություն կատարելու մասին 4096 միջնորդություն, որից բավարարել է 4053-ը, 2011-2013 թվականների ընթացքում ներկայացվել են, համապատասխանաբար՝ 4111, 3543 և 3956 միջնորդություններ, որոնցից բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 4028-ը, 3485-ը և 3862-ը, իսկ միայն 2014 թվականի ընթացքում ընդհանուր առմամբ ՀՀ դատարաններին ներկայացվել է խուզարկություն կատարելու մասին 4504 միջնորդություն, որից բավարարել է 4373-ը, այսինքն՝ գրեթե 97%-ը, որը հիմնականում կայուն ցուցանիշ է՝ չհաշված որոշակի փոքր տարբերությունները (տե՛ս http://www.court.am/?l=lo&id=50&cat_id=0&page_num=1):

խուզարկությունն էականորեն սահմանափակում է անձի, նրա գույքի և բնակարանի անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքը, ուստի այդ իրավունքի երաշխիքներ Սահմանադրությունը նախատեսում է.

ա) բնակարանը կարող է խուզարկվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում.

բ) բնակարանի խուզարկությունը կատարվում է օրենքով սահմանված կարգով:

Քրեադատավարական օրենքը կարգավորում է նաև խուզարկության կատարման հիմքերը, դատավարական կարգը, խուզարկության արձանագրությանը ներկայացվող պահանջները.

գ) բնակարանի խուզարկության իրականացման թույլտվությունը տալիս է դատարանը՝ իր կողմից կայացված որոշմամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը կանոնակարգում է անձի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը սահմանափակող քննչական և այլ դատավարական գործողությունների իրականացման հիմքերը և կարգը: Բնակարանի խուզարկության կատարման ընդհանուր պայմաններն են.

ա) քրեական գործի հարուցման փաստը, բ) գործով ձեռք բերված ապացույցներով հաստատվող բավարար հիմքերը, գ) քննիչի (հետաքննության մարմնի) և դատարանի որոշման առկայությունը:

Քրեական դատավարությունում մարդու սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակման թույլտվություն ստանալու հետ կապված քրեական հետապնդման մարմինների միջնորդությունների քննությունն իրականացվում է առանց արդարադատության ժողովրդավարական մի շարք հիմնարար սկզբունքների պահպանման (հրապարակայնություն, կողմերի իրավահավասարություն և մրցակցություն և այլն), ավելին՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների պարագայում խստորեն պահպանվում է կոնսպիրացիայի (գաղտնագործունեության) սկզբունքը, առանց որի հնարավոր չէ հասնել «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքով նախատեսված նպատակներին: Նման դեպքերում դատարանի կողմից ընդունվող որոշումը պետք է բավարարի դատավարական որոշման օրենքով առաջադրվող պահանջները, այսինքն՝ լինի օրինական, հիմնավոր և պատճառաբանված⁷¹:

Ինչպես արդեն նշեցինք, բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության դրսևորումներից է և պաշտպանում է բնակարանը պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց, անհատների ոտնձգություններից: Այն իր ամրագրումն է ստացել նաև Կոնվեն-

71 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ» /ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. - Եր.: «Իրավունք», 2010, էջեր 286-291:

ցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասում, որը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր (...) բնակարանի (...) նկատմամբ հարգանքի իրավունք»։ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ այն պետություններին պահանջում է ոչ միայն պասիվ վարքագիծ դրսևորել, այսինքն՝ ձեռնպահ մնալ բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտելուց, այլև՝ անձի՝ պետության կողմից պաշտպանվելու պոզիտիվ իրավունքը⁷²։ Ըստ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի՝ պետության կողմից պաշտպանվելու իրավունքը ենթադրում է, որ ոչ միայն անհատը պետք է պաշտպանվի պետական իշխանության մարմինների կամայական միջամտությունից, այսինքն՝ պետությունները պարտավոր են զերծ մնալ նման միջամտությունից, այլ նաև այդ բացասական պատվերից բացի, պետությունները կրում են նաև պոզիտիվ, այն է՝ անձնական և ընտանեկան կյանքի իրական հարգանքից անբաժանելի պարտավորություններ⁷³»։

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի արդյունավետ երաշխավորման համար ազգային իրավակիրառող մարմինների համար տեսական և գործնական կարևոր նշանակություն ունի այն հարցը, թե «բնակարան» բառի ներքո ՄԻԵԴ-ն ինչ է հասկանում։ 8-րդ հոդվածի ներքո «բնակարան» բառն ինքնավար իմաստ ունի, ինչը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում որոշելու համար, թե արդյոք տվյալ բնակելի տարածքը 8-րդ հոդվածի իմաստով հանդիսանում է «բնակարան», թե՛ ոչ, Դատարանը հաշվի է առնում տվյալ գործի հանգամանքները⁷⁴։ Որպես ընդհանուր կանոն ՄԻԵԴ կողմից «բնակարանը» բնորոշվել է որպես վայր, որտեղ անձն ապրում է մշտական հիմունքներով կամ որի հետ անձն ունի շարունակական ու արդյունավետ կապեր⁷⁵։ Նիմիտցն ընդդեմ Գերմանիայի գործով ՄԻԵԴ նշել է հետևյալը. «ինչ վերաբերում է «բնակարան» բառին (անզերեւ տեքստում «home»), ապա Դատարանը նշում է, որ մի շարք մասնակից պետություններում, մասնավորապես՝ Գերմանիայում, այն տարածվում է ծառայողական շինությունների վրա։ Բացի դրանից, նման մեկնաբանումը լիովին համահունչ է տեքստի ֆրանսիական տարբերակին, այսինքն՝ «domicile» բառը նույնիսկ ունի ավելի լայն նշանակություն, քան «home»-ը և կարող է տարածվել փաստաբանական բնույթի գործարարական գրասենյակի վրա»։

72 Տե՛ս Բոտան ընդդեմ Իտալիայի գործով 1998 թվականի փետրվարի 24-ի վճիռը։

73 Տե՛ս Էյրին ընդդեմ Իռլանդիայի գործով 1979 թվականի հոկտեմբերի 9-ի վճիռը, կետ 31։

74 Տե՛ս Ivana Roagna, “Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks”, Council of Europe, 2012, p. 30.

75 Տե՛ս Prokopovich v. Russia (dec.); Gillow v. the United Kingdom (dec.); McKayKopecka v. Poland (dec.).

Դատարանը միաժամանակ իր վճռում նշեց, որ միշտ չէ, որ հնարավոր է ստույգ սահմանազատել նաև այն պատճառով, որ մասնագիտական և գործարար գործունեությունն նույն հաջողությամբ կարելի է իրականացնել նաև բնակության վայրում և, ընդհակառակը, կարելի է զբաղվել մասնագիտական ոլորտին չվերաբերող գործերով գրասենյակում կամ կոմերցիոն ծառայողական շինություններում: Դատարանի կարծիքով «home»-ը և «domicile» բառերի նեղ մեկնաբանությունը կարող է հանգեցնել անհավասարության այնպիսի վտանգի, ինչպես «անձնական կյանքի» նեղ ըմբռնումը: Այսպիսով, ըստ ՄԻԵԴ մեկնաբանության, միջամտությունից պաշտպանելու տեսանկյունից որպես բնակարան կարող են համարվել նաև ծառայողական շինությունները⁷⁶:

Ըստ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի՝ «բնակարան» հասկացությունը տարածվում է հետևյալ դեպքերի վրա, մասնավորապես՝

- ամառանոցները, հանգստի տները և երկարաժամկետ կացության հյուրանոցները⁷⁷,
- ուրիշչին պատկանող բնակարանը, որը մեկ այլ անձի կողմից երկարաժամկետ կամ տարեկան ժամկետով տիրապետվում է⁷⁸,
- սոցիալական բնակարանները, որոնք դիմողի կողմից տիրապետվում են վարձակալության հիմքով, չնայած ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ վարձակալության իրավունքը կարող է դադարել⁷⁹,
- բիզնես կենտրոնները, երբ հստակ տարանջատում չկա գրասենյակի ու բնակարանի կամ անձնական ու բիզնես գործունեության միջև⁸⁰,
- կազմակերպության գլխամասային գրասենյակը, մասնաճյուղերը կամ մյուս բիզնես կենտրոնները⁸¹,
- ոչ ավանդական բնակության վայրերը, ինչպես օրինակ՝ քարավանները կամ չֆիքսված կացարանները⁸²,
- բնակարանային պայմանները (առավելապես վերաբերում են անձնական և ընտանեկան կյանքի հասկացությանը)⁸³:

Ի հակադրություն վերոգրյալի Դատարանը 8-րդ հոդվածի իմաստով «բնակարան» չի համարել հետևյալ դեպքերը⁸⁴.

76 Տե՛ս Niemietz v. Germany գործով 1992 թվականի դեկտեմբերի 16-ի վճիռը:

77 Տե՛ս Demades v. Turkey (dec.).

78 Տե՛ս Mente and others v. Turkey (dec.).

79 Տե՛ս McCann v. the United Kingdom.

80 Տե՛ս Niemietz v. Germany գործով 1992 թվականի դեկտեմբերի 16-ի վճիռը:

81 Տե՛ս Stns Colas Est and others v. France.

82 Տե՛ս Buckley v. the United Kingdom; Chapman.

83 Տե՛ս Moldovan and others v. Romania (no. 2).

84 Տե՛ս Ivana Roagna, "Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks", Council of Europe, 2012, p. 31.

- լվացքատունը, որը կառուցված է եղել ոչ հաճախակի օգտագործման համար⁸⁵,
- դերասանի հանդերձասարահը⁸⁶,
- տարածքը, որտեղ սեփականատերը թույլատրել է սպորտային միջոցառումներ, օրինակ՝ ռոսորդություն⁸⁷:

ՄԻԵԴ կարծիքով Կոնվենցիայի մասնակից պետություններն իրավասու են կոնկրետ հանցագործության հետ կապված ապացույցներ ձեռք բերելու նպատակով քննության առնել բնակարանի խուզարկությունը և ապացույցների բռնագրավմանը վերաբերող հարցեր: Դատարանի կարծիքով, չնայած խուզարկությունն ու բռնագրավումը ոտնահարում են 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքը, այնուհանդերձ, դրանք կարող են արդարացվել այնքանով, որ դրանք կվերաբերեն գործին և կհամարվեն անհրաժեշտ: Միաժամանակ Դատարանն ընդունում է, որ նման գործողությունները կարող են նաև համահունչ չլինել հետապնդվող նպատակներին:

ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը հատուկ ուշադրություն է հրավիրում նրա վրա, որպեսզի խուզարկություններն իրականացվեն օրենքին համապատասխան, առանց կամայականությունների և չարաշահումների, ուղեկցվեն դատավարական համապատասխան երաշխիքների պահպանմամբ:

ՄԻԵԴ ընդունելով հանդերձ, որ պետություններն իրավասու են ըստ իրենց հայեցողության սահմանելու և լուծելու բնակարանի խուզարկության և դրա հետ կապված բռնագրավման ցանկացած հարց, միաժամանակ գտնում է, որ Դատարանը պետք է հատկապես աջալուրջ լինի այն հարցում, որտեղ իշխանությունները գերազանցում են իրենց լիազորություններն ազգային օրենքի շրջանակներում առանց դատական երաշխիքների խուզարկություն կարգադրելու և անցկացնելու ժամանակ: Քննարկվող հարցի առնչությամբ Դատարանը գտնում է, որ մարդու բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը կարելի է երաշխավորել իշխանությունների կամայական միջամտությունից այն ժամանակ, երբ օրենսդրությամբ նախատեսված են սահմանափակումների բավականին խիստ սահմաններ և միջամտությունը համահունչ է այն նպատակներին, որոնք հետապնդում են խուզարկություն և բռնագրավում իրականացնող մարմինները⁸⁸:

85 Տե՛ս Chelu v. Romania.

86 Տե՛ս Hartung v. France (dec.).

87 Տե՛ս Friend and Countryside Alliance and others v. the United Kingdom (dec.).

88 Տե՛ս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը» / Վ.Յ.Յովհաննիսյան, Չ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Օ.Յակոբյան, Լ.Ս.Յակոբյան. – Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջեր 261-262:

Այս հարցի պատասխանը, թե խուզարկության և բռնագրավման հետ կապված անձն ինչպիսի երաշխիքներից պետք է օգտվի, իր արտացոլումն է գտել Կամենզինդն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով վճռում⁸⁹: Ըստ գործի փաստական հանգամանքների՝ փաստաբան Կամենզինդը կասկածվում էր հեռախոսային կապը կարգավորող դաշնային օրենքի խախտման մեջ այն բանից հետո, երբ Յեռահաղորդակցության վարչության՝ ռադիոկապի նկատմամբ վերահսկողության բաժանմունքը բացահայտեց, որ քաղաքացիական և ռազմական ավիացիայի համար հատկացված հաճախականությամբ չթույլատրված մասնավոր հեռախոսագրույց է վարվում: Այդ գրույցն իրականացվում էր Կամենզինդին հատկացված հեռախոսահամարից: Նրա դեմ հետաքննություն սկսվեց և որոշվեց նրա բնակարանը խուզարկել:

Յետագայում Կամենզինդը ՄԻԵԴ գանգատ ներկայացրեց իր բնակարանի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտման կասկածով՝ փաստարկելով, որ չեն երաշխավորվել խուզարկության և արդարացի դատաքննության գործուն միջոցները:

Դատարանը քննության առնելով այն հարցը, թե արդյոք շվեյցարական օրենսդրական սահմանափակումները, որոնք կանոնակարգում են բնակարանում խուզարկության անցկացումը, երաշխավորում են դիմողի իրավունքների պատշաճ պաշտպանությունը, գտավ, որ ի հակադրություն ներպետական օրենսդրության, գործի քննության ժամանակ խուզարկությունն անցկացվել էր մեկ պաշտոնատար անձի կողմից՝ դիմողի ներկայությամբ, միայն այն բանից հետո, երբ նրան թույլատրվել էր ծանոթանալ իր գործին վերաբերող փաստաթղթերին և հեռախոսով հաղորդակցվել իր փաստաբանի հետ: Դատարանն արձանագրելով նաև, որ չնայած ողջ բնակարանում խուզարկությունը տևել է երկու ժամ, խուզարկությունն անցկացնող պաշտոնատար անձը, ըստ էության, ստուգել է միայն հեռախոսները և հեռուստացույցը, որ նա ոչինչ չի փնտրել կահավորանքի այլ իրերի մեջ, չի ստուգել փաստաթղթերը և ոչինչ չի բռնագրավել, գտավ, որ դիմողի իրավունքի խախտումը համահունչ էր հետապնդվող իրավաչափ նպատակին և վճռեց, որ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

ՄԻԵԴ-ն իր վճիռներում փորձել է նաև պատասխանել այն հարցին՝ արդյոք եթե խուզարկության վերաբերյալ նախապես եղել է դատարանի դրական որոշումը, ապա կարելի է համարել, որ այդ գործողությունն իրականացվել է 8-րդ հոդվածով նախատեսված նպատակներին համահունչ: Սակայն պետությունների պրակտիկայում քիչ են դեպքերը, երբ ազգային օրենսդրությունը թույլատրում է խուզարկությունն անցկացնել առանց դատարանի նախնական թույլտվության: ՄԻԵԴ կարծիքով նման դեպքերում

89 Տե՛ս Camenzind v. Switzerland գործով 1997 թվականի դեկտեմբերի 16-ի վճիռը:

խուզարկության գործողությունը կարող է համարվել համատեղելի 8-րդ հոդվածի հետ, եթե միայն նման իրավիճակը կարգավորող օրենքները, որոնք սահմանում են խուզարկության անցկացման կարգը, նախատեսում են անձի իրավունքների պաշտպանության բավարար երաշխիքներ⁹⁰:

Հատկապես այժմ առանձնակի կարևորություն ունի ահաբեկչական գործողությունների կապակցությամբ խուզարկության և բռնագրավման հարցը: Այս կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը սահմանել է, որ ահաբեկչական գործունեության վերաբերյալ գանգատների գործերի քննության ընթացքում Կոնվենցիայի հոդվածների մեկնաբանման և կիրառման դեպքում անհրաժեշտ է պատշաճ ուշադրություն դարձնել ահաբեկչական հանցագործությունների հատուկ բնույթին: ՄԻԵԴ կարծիքով պետք է նկատի ունենալ, որ դրանք լուրջ սպառնալիք են ժողովրդավարական հասարակության համար և պահանջում են պայթարի արտակարգ միջոցներ: Ահաբեկչության դեմ պայթարի ընթացքում պետությունները կարող են օժտվել այնպիսի իրավունքներով, որոնք 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի տեսանկյունից արդարացված չլինեն:

Քննարկվող հարցին է առնչվում Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը⁹¹: Այս գործով ՄԻԵԴ, նկատի ունենալով, որ ներպետական դատարանները հաստատել էին, որ դիմողն իսկապես և արդարացիորեն կասկածվում էր ահաբեկչության հետ կապված հանցագործությունների կատարման մեջ, Դատարանին ներկայացված ապացույցների հիման վրա գտավ, որ այդ կասկածը կարող էր ողջամիտ համարվել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (c) ենթակետի նպատակներով: Վերոնշյալի հիման վրա ՄԻԵԴ-ը գտավ, որ դիմողին ձերբակալելու նպատակով նրա բնակարան ներխուժելը և խուզարկելն անհրաժեշտ էր: Գործի կոնկրետ փաստերի լույսի ներքո ՄԻԵԴ-ը եզրակացրեց, որ դիմողի կողմից գանգատարկվող տարբեր միջոցառումներն անհրաժեշտ էին ժողովրդավարական հասարակությունում 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով հանցագործությունները կանխելու համար և, հետևաբար, 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել⁹²:

---

90 Տե՛ս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը» / Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Չ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Օ.Հակոբյան, Լ.Ս.Հակոբյան. – Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 263:

91 Տե՛ս Murray v. the United Kingdom գործով 1994 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը:
92 Տե՛ս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը» / Վ.Հ.Հովհաննիսյան, Չ.Գ.Ղուկասյան, Լ.Օ.Հակոբյան, Լ.Ս.Հակոբյան. – Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջեր 264-266:

ԲԱԺԻՆ 4

ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՅԵՏԱԿՈՒԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՍԱՐ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՅՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը տարածվում է նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նկատմամբ: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը պետական գործունեության այն ոլորտներից է որտեղ սահմանափակվում են մարդու սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները: Այս ոլորտում օրինականության ապահովումը հիմնարար նշանակություն ունի: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրն է նախաքննության մարմիններին ապահովել դատավարական և, նախևառաջ՝ քննչական գործողությունների ավելի արդյունավետ կատարմանը նպաստող տեղեկատվությամբ: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության յուրահատուկ բնույթը որոշակի բարդություններ է առաջացնում դրա իրավական հիմքերի մշակման, այդ գործունեության իրականացման օրինականության երաշխիքների հուսալի համակարգի ստեղծման համար: Յետևաբար, օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը կարիք ունի օրենսդրական հստակ կարգավորման, որը պետք է ստեղծի այդ գործունեության օրինականությունը երաշխավորող կառուցակարգեր: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության օրինականության երաշխիքներից են դատախազական հսկողությունն ու դատական վերահսկողությունն այդ գործունեության նկատմամբ⁹³:

Գործող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է, որ դատարանի որոշմամբ են կատարվում այն օպերատիվ-հետախուզական գործողությունները, որոնք կապված են քաղաքացիների նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման հետ: Իր բնույթով լինելով նախնական դատական վերահսկողության դրսևորումներից մեկը՝ նշված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների նկատմամբ դատական վերահսկողության առկայությունը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում՝ պայմանավորված է ՀՀ Սահմանադրության մեջ ամրա-

93 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Յեղիև. խումբ՝ Ս.Դիլբանդյան, Ա.Դարությունյան, Գ.Ղազիսյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.-եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջեր 243-249:

գրված նորմով, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն դատարանի որոշմամբ:

Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների նկատմամբ դատական վերահսկողությունը սահմանված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով⁹⁴:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի համաձայն՝ օպերատիվ-հետախուզական գործողությունները գտնվում են դատական վերահսկողության շրջանակում: Բացի նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումից, այլ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու համար ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ դատարանի թույլտվություն չի պահանջվում: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 281-րդ հոդվածի 1-ին մասում որպես դատարանի որոշմամբ իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ նշվում են միայն քաղաքացիների նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման հետ կապված գործողությունները, իսկ 281-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանի որոշման հիման վրա իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների տեսակները սահմանվում են «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ միայն դատարանի որոշմամբ կարող են կատարվել հետևյալ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները, մասնավորապես՝

1. ներքին դիտումը (14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետ),
2. նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկումը (14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետ),

---

94. Մինչ 2007 թվականի հոկտեմբերի 22-ի «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նկատմամբ դատական վերահսկողությանն առնչվող որոշ հարցեր (քաղաքացիների նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման հետ կապված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունների ներկայացման, քննության կարգը, ժամկետները, հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելու դեպքերը և այլն) կարգավորվում էին միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

3. հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը (14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետ)⁹⁵,
4. ֆինանսական տվյալների մատչելիության ապահովումը և ֆինանսական գործարքների գաղտնի վերահսկումը (14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 15-րդ կետ),
5. կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը (14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 16-րդ կետ),

6. արտաքին դիտումը, եթե արտաքին դիտման արդյունքների ամրագրումն առանց տեխնիկական միջոցների օգտագործման հնարավոր չէ, և անձը (անձինք), որի (որոնց) նկատմամբ իրականացվում է արտաքին դիտումը, ողջամտորեն չէր (չէին) կարող ենթադրել դրա անցկացման հնարավորության մասին, ապա կարող են անցկացվել միայն դատարանի թույլտվությամբ⁹⁶:

Նշված գործողությունները դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկելը բխում է ՀՀ Սահմանադրությունից, ինչպես նաև՝ ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորություններից, որոնցով պաշտպանվում է մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքը: Այսպես ՀՀ Սահմանադրության 23-24-րդ հոդվածների համաձայն՝ Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որպեսզի հարգվի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքը: Յուրաքանչյուր ոք ունի նաև անկազրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ:

Յուրաքանչյուր ոք ունի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունք: Արգելվում է մարդու կամքին հակառակ մուտք գործել նրա բնակարան, բա-

⁹⁵ Հարկ է նշել, որ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների ու հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման վերաբերյալ միջնորդությունների տեսակար կշիռը փոքր է ի համեմատություն մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկված մյուս միջնորդությունների: Այսպես, 2010 թվականի ընթացքում ընդհանուր առմամբ ՀՀ դատարաններին ներկայացվել է նամակագրության, հեռագրական, փոստային հաղորդումների հսկողության մասին 783 միջնորդություն, հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման մասին 239 միջնորդություն, որոնցից բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 778-ը և 236-ը: 2011 թվականի ընթացքում ներկայացվել են 750 և 386 միջնորդություններ, որոնցից բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 748-ը և 381-ը, 2012 թվականի ընթացքում՝ 605 և 301, բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 604-ը և 299-ը, 2013 թվականի ընթացքում՝ 1073 և 253, բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 1067-ը և 252-ը, 2014 թվականի ընթացքում՝ 651 և 75, բավարարվել են, համապատասխանաբար՝ 651-ը և 72-ը (տե՛ս http://www.court.am/?l=io&id=50&cat_id=0&page_num=1):

⁹⁶ Տե՛ս Ավետիսյան Հ., «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողության հիմնահարցեր», // «Օրինականություն» No 54, 2009թ., էջեր 31-32:

ցառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Բնակարանը կարող է խուզարկվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ դատարանի որոշմամբ:

Յարկ է նշել, որ մասնավոր կյանքը կազմում է մարդու անձնական կյանքի այն կողմը, որին մարդը, իր ազատության շնորհիվ, չի ցանկանում հաղորդակից դարձնել ուրիշներին: Դա մարդու կյանքի այն մասն է, որն անձեռնմխելի է շրջապատի համար: Տվյալ դեպքում, այդ գաղտնիությունն ամենևին էլ չի թաքցնում ինչ-որ հակահասարակական գործունեություն: Այն արտացոլում է ամեն մի մարդու բնական ձգտումը՝ ունենալու իր ինտիմ և գործարար հետաքրքրությունների անձնական աշխարհը, որը հեռու լինի ուրիշների միջամտությունից: Այն առավելապես կարգավորվում է բարոյական նորմերի հանձնարարականներով և համարվում է հասարակության զարգացման կարևոր խթան:

Մարդը հասարակության անդամ է, բնականաբար, նաև հասարակական կյանքի սուբյեկտ: Նրա կյանքի հիմնական մասն անցնում է ընտանիքում: Սակայն յուրաքանչյուր մարդ ունի իր անձնական, անհատական կյանքը: Հասարակական կյանքն անհատի, որպես հասարակության անդամի, քաղաքացու հանրային, գործարար կամ մասնագիտական գործունեությունն է: Մինչդեռ մասնավոր կյանքը կապված է ամենից առաջ մարդու ֆիզիոլոգիական պահանջմունքների բավարարման հետ (հանգիստ, զվարճանք, ժամանց և այլն): Մարդու մասնավոր կյանքի ոլորտի մեջ կարելի է ներառել նաև առողջությունը, նրա սոցիալական, քաղաքական, կրոնական և այլ հայացքները, մասնագիտական հետաքրքրությունները, նյութական վիճակը:

«Անձնական», «մասնավոր» և «ընտանեկան» հասկացությունները, չնայած իրենց բովանդակությամբ մոտ հասկացություններ են, այդուհանդերձ, չեն համընկնում:

Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կարծիքով՝ մարդու մասնավոր և անձնական կյանքի իրավունքը ոչ միայն հասարակայնությունից փակ լինելու իրավունքն է, այլև այլ անձանց հետ որոշակի աստիճանի զգացմունքային (եմոցիոնալ) կապեր հաստատելու իրավունքը: Այստեղ խոսքը վերաբերում է սեռական կյանքին: Սակայն Հանձնաժողովի կարծիքով՝ եթե զգացմունքային հարաբերությունները ծավալվում են երկուերեք անձանց միջև, ապա տվյալ դեպքում մասնավոր կյանքը դուրս է գալիս ընտանեկան կյանքի շրջանակներից:

Մարդու անձնական կյանքի իրավունքը յուրաքանչյուր անհատի արտահայտման և անհատականության պաշտպանության իրավունքն է: Ենթադրվում է, որ այդ արտահայտումը չպետք է հակասի հասարակության

բարոյականության նորմերին և ունահարի այլոց իրավունքները: Այդ պայմանները պահպանող ոչ մի մարդու անձնական կամ ընտանեկան կյանքը չի կարող ենթարկվել անօրինական և կամայական միջամտության: Հակամարտությունն առաջանում է այն ժամանակ, երբ հասարակության որոշ անդամների ընտանեկան կամ անձնական կյանքը չի համաձայնեցվում տվյալ հասարակության սոցիալական և բարոյական նորմերին, և վերջիններիս կողմից նսեմացվում են այդ նորմերը:

Մասնավոր կյանքի մասին արված դատողությունները, այնուամենայնիվ, ի զորու չեն համակողմանիորեն որոշելու մարդու մասնավոր կյանքի շրջանակները: Խնդիրն այն է, որ այդ երևույթն ունի խիստ սուբյեկտիվ բնույթ և մեծապես կախված է տվյալ հասարակության մեջ արմատավորված սովորույթներից: Այդուհանդերձ, ընդհանուր գծերով կարելի է ներկայացնել մարդու մասնավոր կյանքի ոլորտը, որն առաջին հերթին ներառում է.

ա) մարդու ոչ պաշտոնական շփումների շրջանակը: Տվյալ դեպքում մարդն ինքնուրույն է որոշում, թե ում հետ հաղորդակից լինի կամ ում հետ խզի իր կապերը,

բ) հարկադրված կապեր: Այդ կապերն արտահայտվում են նրանում, որ կյանքի որոշակի հանգամանքներում մարդը չի կարող չլինել արտաքին սուբյեկտների հետ՝ կապված իր ներքնաշխարհի որոշ տարրերի բացահայտման հետ: Այս դեպքում կողմնակի անձի հետ շփումը և վերջինիս կողմից տրված տեղեկատվությունը մտնում է անձի մասնավոր կյանքի ոլորտը: Այդպիսի տեղեկություններ են հանդիսանում, օրինակ, բժշկական, փաստաբանական, նոտարական գաղտնիքը և այլն,

գ) մարդու սեփական ներաշխարհը: Դրա մեջ մտնում են անձնական ապրումները, կարծիքները, համոզմունքները, կենցաղը, ձեռքբերումները, նախասիրությունը (հոբբին), սովորությունները, բնավորությունը, համակրանքները, հակակրանքները և այլն: Նշված առանձնահատկություններն էլ հենց որոշում են մարդու անհատականությունը: Բնականաբար կյանքի այս կողմերի վերաբերյալ հրապարակումները կարող են մարդու մոտ առաջացնել անհարմարություն, որի արդյունքում մարդը բարոյական վնաս է կրում,

դ) ընտանեկան կապերը: Այս ոլորտի մեջ կարելի է ներառել ինտիմ կապերը, երեխաների պլանավորումը, երեխաների դաստիարակության մեթոդները, ընտանեկան հարաբերությունները, որդեգրումը և այլն,

ե) կրոնական համոզմունքը և հավատքը: Նկատի է առնվում ընտրության ազատությունը՝ քրիստոնեություն, բուդայականություն, մահմեդականություն, աթեիստական համոզմունքներ և այլն:

Սակայն քաղաքացիական հասարակությունը, որտեղ ապրում է մարդը, գիտակցում է, որ անձնական կյանքի գաղտնիությունը կարող է չարաշահվել առանձին անհատների կողմից: Այն կարող է արտահայտվել հանցա-

գործներին թաքցնելու, հակահասարակական արարքներ կազմակերպելու ձևով և այլն: Բնականաբար, կարող է ծագել անձի մասնավոր կյանքին միջամտության անհրաժեշտություն:

Նման դեպքերում հասարակությունը ելևում է այն բանից, որ հանցագործությունը բացահայտելու նպատակով քաղաքացու մասնավոր կյանքին միջամտությունը պետք է կատարվի միայն օրենքի հիման վրա: Իսկ օրենքը սահմանում է, որ նման միջամտության համար անհրաժեշտ է, որպեսզի անձի մեղքը հիմնավորված լինի և այդ առթիվ հարուցված լինի քրեական գործ: Մյուս բոլոր դեպքերում մարդու անձնական կյանքն անձեռնմխելի է⁹⁷:

Մարդու մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, ամենից առաջ, ամրագրվում է միջազգային իրավական փաստաթղթերում, որոնց դրույթներն արտացոլվում են պետությունների ազգային օրենսդրության մեջ: Այսպես, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 17-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ ոչ ոք չի կարող ենթարկվել քմահաճ կամ անօրինական միջամտության իր անձնական և ընտանեկան կյանքին, քմահաճ կամ անօրինական ոտնձգության իր բնակարանի անձեռնմխելիության կամ իր թղթակցության գաղտնիքի նկատմամբ, կամ էլ անօրինական ոտնձգության՝ իր պատվի ու հեղինակության նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր մարդ ունի այդպիսի միջամտությունից կամ այդպիսի ոտնձգություններից օրենքի պաշտպանության իրավունք:

Համանման նորմ նախատեսված է նաև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը հռչակում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք, և չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի, երբ այն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար:

Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության սահմանադրական իրավունքն ընդգրկում է անհատների միջև տեղի ունեցող հաղորդակցու-

97 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ», /ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. - Եր.: «Իրավունք», 2010թ., էջեր 276-278:

յան տեխնիկապես միջնորդավորված բուրդ տեսակները: Այն ենթադրում է մարդու իրավունքն առանց որևէ միջամտության կամ գրաքննության ազատ հաղորդակցություն (կապ) հաստատել այլ անձանց հետ: Դրա վերահսկումը լուրջ միջամտություն է մարդու անձնական կյանքին:

Այս իրավունքի հիմնական երաշխիքներից է ԶԶ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածով մարդու հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեք ճանաչելը, ինչպես նաև պետության պարտականությունը՝ ապահովել մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Այն սահմանված է մի շարք միջազգային իրավական ակտերով, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 12-րդ հոդվածով, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 17-րդ հոդվածով, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով:

Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի ապահովումը՝ որպես սկզբունք, ամրագրված է ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածում, որն արգելում է անձին նշված իրավունքներից ապօրինի զրկելը կամ այդ իրավունքները սահմանափակելը: Նշված հարցերը որոշակի կարգավորում են ստացել նաև «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ԶԶ օրենքով:

ԶԶ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածը թույլ է տալիս նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակում միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար:

Ըստ ԶԶ Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը կարող է օրենքով սահմանված կարգով ժամանակավորապես սահմանափակվել ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ՝ արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղվելու վերաբերյալ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների շրջանակներում:

Թեև նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկումը լուրջ միջամտություն է մարդու անձնական կյանքին, որոշ դեպքերում, սակայն, այդ միջամտությունը հանցագործությունների դեմ պայքարում, օրենքով հստակ նախատեսված դեպքերում և կարգով կարող է պայմանավորված լինել օբյեկտիվ անհրաժեշտությամբ: Ըստ այդմ, վերը թվարկված ներպետական իրավական ակտերով քննարկվող իրավունքի սահմանափակում նախատեսող գործողությունների նկատմամբ տարածվում է նախնական դատական վերահսկողության ինստիտուտը՝ որպես այդ իրավունքի ապահովման գործուն երաշխիք: Դրա իրականացման լրացուցիչ երաշխիք է նաև դատախազական հսկողությունը նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկման օրինականության նկատմամբ՝ օրենքով դատախազին վերապահված լիազորությունների սահմաններում:

Ներկայացվող սահմանադրական իրավունքի անարգել իրականացման հարցում կարևոր նշանակություն ունի «Փոստային կապի մասին» ՀՀ օրենքը, որով սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում փոստային կապի բնագավառում գործունեության իրականացման իրավական հիմքերը, փոստային կապի գործունեության կարգավորմանն ուղղված պետական կառավարման մարմինների լիազորությունները, ինչպես նաև փոստային կապի գործունեությանը մասնակցող կամ փոստային կապի ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները:

Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի ապահովման կարևոր երաշխիք է նաև այն, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 146-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է նախատեսում քաղաքացիների նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական կամ այլ հաղորդումների գաղտնիությունն ապօրինի խախտելու համար:

Ինչպես ՀՀ գործող օրենսդրությամբ, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռներում տրվում են քննարկվող իրավունքի առնչությամբ օգտագործվող հասկացությունների որոշակի մեկնաբանություններ:

Այսպես, ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ նամակագրությանը (նամակագրություն, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներ), որի վրա կարող է կալանք դրվել, մասնավորապես, վերաբերում են հետևյալ օբյեկտները՝ նամակները, հեռագրերը,

ռադիոգրերը, փոստածանրոցները (բանդերոլները), ծանրոցները, փոստային բեռնամփոփները (կոնտեյներները), փոխանցումները, ֆաքսով և էլեկտրոնային փոստով հաղորդումները:

Ըստ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը՝ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ կամ առանց դրանց, փոխանցվող նամակների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ դրանց բովանդակության հետազոտումն է և դրանց արդյունքների ամրագրումը, ինչպես նաև նամակի, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներն ուղարկող անձի նույնացումը նրա ձեռագրի միջոցով կամ այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

Ինչ վերաբերում է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկմանը, ապա «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածն այդպիսին համարում է հատուկ և այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ իրականացվող խոսակցությունների, այդ թվում ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և էլեկտրոնային հաղորդումների գաղտնի վերահսկումը⁹⁸:

Վերոգրյալի համատեքստում հարկ է անդրադառնալ թիվ ԵԿԴ/ 0666/ 10/11 գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի հունիսի 8-ի որոշմանը, որում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնիության սահմանափակման նկատմամբ դատական վերահսկողության վերաբերյալ կարևոր հիմնախնդրի: Մասնավորապես, այդ գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում նշված «այլ հաղորդումներ» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված տեղեկությունները:

[Ա]նձնական կյանքի, այդ թվում՝ հաղորդակցությունների անձեռնմխելիության իրավունքը անձի՝ ՀՀ ներպետական և միջազգային օրենսդրությամբ երաշխավորված կարևոր իրավունքներից է, որը պետք է պաշտպանվի կամայական և անօրինական միջամտությունից: Ընդ որում՝ այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված կարգով և միայն իրավաչափ հիմքերի՝ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջուր-

98 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ», /ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի. - Եր.: «Իրավունք», 2010թ., էջեր 283-286:

յան և բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության անհրաժեշտության դեպքում: Ըստ այդմ էլ, անձնական կյանքի, այդ թվում՝ հաղորդակցությունների անձեռնմխելիության իրավունքի երաշխիք է հանդիսանում այդ իրավունքի սահմանափակման նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտի կիրառումը: Վերջինիս իմաստով՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ դատարանի որոշման հիման վրա:

Քրեական դատավարությունում հաղորդակցությունների՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության և անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման հիմքերը և կարգը նախատեսված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածներով: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի համաձայն՝ երբ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ կասկածյալի կամ մեղադրյալի ուղարկած կամ նրանց կողմից ստացվող նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներում (այսուհետ՝ նամակագրություն) կարող են պարունակվել գործով ապացուցողական նշանակություն ունեցող տեղեկություններ, քննիչը կարող է պատճառաբանված որոշում կայացնել, որում պարունակվում է միջնորդություն դատարանին՝ նշված անձանց նամակագրությունը վերահսկելու համար:

(....)

Նամակագրությանը, որի վրա կարող է կալանք դրվել, մասնավորապես, վերաբերում են հետևյալ օբյեկտները՝ նամակները, հեռագրերը, ռադիոգրերը, փոստածանրոցները (բանդերոլները), ծանրոցները, փոստային բեռնամփոփները (կոնտեյներները), փոխանցումները, ֆաքսով և էլեկտրոնային փոստով հաղորդումները:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ կասկածյալի, մեղադրյալի և հանցագործությունների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանց, հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցություններում կարող են գործի համար նշանակություն ունեցող տեղեկություններ պարունակվել, դատարանի որոշմամբ թույլատրվում է տվյալ խոսակցությունների լսում և ձայնագրառում:

Խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման անհրաժեշտության մասին քննիչը կայացնում է՝ դատարանին միջնորդություն հարուցելու մասին

պատճառաբանված որոշում, որում նշվում են՝ քրեական գործը և հիմքերը, որոնցով պետք է կատարվի համապատասխան քննչական գործողությունը, այն անձանց ազգանունը, անունը, որոնց խոսակցությունները ենթակա են լսման, լսման ժամկետը, հիմնարկը, որին հանձնարարվում է խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման տեխնիկական իրականացումը: Որոշումը ուղարկվում է դատարան: (...):

Վերոգրյալ նորմերի վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածը վերաբերում է նամակագրության վերահսկմանը: Ընդ որում՝ օրենսդիրը «նամակագրություն, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներ» եզրույթներն ընդհանրացրել է մեկ՝ «նամակագրություն» եզրույթով՝ սահմանելով, որ կալանք կարող է դրվել նամակագրության հետևյալ օբյեկտների վրա՝ նամակներ, հեռագրեր, ռադիոգրեր, փոստածանրոցներ (բանդերուլներ), ծանրոցներ, փոստային բեռնամփոփներ (կոնտեյներներ), փոխանցումներ, ֆաքսով և էլեկտրոնային փոստով հաղորդումներ: Այսպիսով, այլ հաղորդումները նամակագրության բաղադրատարր են և ներառված են նշված օբյեկտների շրջանակում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը վերաբերում է հեռախոսային խոսակցությունները վերահսկելուն: Ընդ որում՝ վերահսկողության առարկան հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցություններում առկա տեղեկատվությունն է, որն ամրագրվում է այդ տեղեկատվության լսման կամ ձայնագրառման միջոցով: Այսինքն, վերոգրյալ հոդվածով կանոնակարգվում են հեռախոսային և կապի այլ միջոցների վերահսկողության հետ կապված բոլոր հարցերը:

Վերոգրյալ հոդվածների համեմատական վերլուծությունից երևում է նաև, որ ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի, որը նախատեսում է, որ վերահսկման ենթակա է միայն մեղադրյալի և կասկածյալի նամակագրությունը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը հնարավորություն է տալիս վերոնշյալներից բացի վերահսկել նաև հանցագործությունների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանց հեռախոսային խոսակցությունները: Այդ անձանց շարքին կարող են դասվել տուժողը և վկաները:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընթացքում կարող են անցկացվել օպերատիվ-հետախուզական հետևյալ միջոցառումները. (...)

11) նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկում.

12) հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում.(...):

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը՝ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ կամ առանց դրանց, փոխանցվող նամակների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ դրանց բովանդակության հետազոտումն է և դրանց արդյունքների ամրագրումը, ինչպես նաև նամակի, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներն ուղարկող անձի նույնացումը նրա ձեռագրի միջոցով կամ այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի համաձայն՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը հատուկ և այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ իրականացվող խոսակցությունների, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և էլեկտրոնային հաղորդումների գաղտնի վերահսկումն է, որը նշանակում է՝

1) հեռախոսային ֆիքսված ցանցի դեպքում՝

ա. հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

բ. հեռախոսահամարի պարզումը,

գ. տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը,

(...)

2) բջջային հեռախոսային ցանցի դեպքում՝

ա. հեռախոսային խոսակցության, ներառյալ՝ կարճ հաղորդագրությունների (sms) և ձայնային հաղորդագրությունների ձայնագրումը կամ դրանց բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

բ. հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը, հեռախոսահամարը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը. (...):

3) ինտերնետային հաղորդակցության, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետի միջոցով փոխանցվող էլեկտրոնային հաղորդումների դեպքում հաղորդման ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, ինչպես նաև տվյալները, որոնց միջոցով կարող են պարզվել՝

ա. ինտերնետային ցանցին միանալու և ցանցից դուրս գալու աշխարհագրական վայրը, օրը, ժամը և տևողությունը, ներառյալ՝ IP (ինտերնետ պրոտոկոլի) հասցեն,

բ. ինտերնետն օգտագործողի կամ բաժանորդի անունը և անհատականացման տվյալները (user ID),

գ. հեռախոսի համարը, որով նա միանում է ընդհանուր օգտագործման հեռախոսացանցին, ինտերնետային հասցեն, ինտերնետային հեռախոսային զանգն ստացողի անունը կամ այդ անձին վերաբերող փաստերի, դեպքերի, հանգամանքների մասին յուրաքանչյուր տվյալ այնպիսի տեսքով, որը թույլ է տալիս կամ կարող է թույլ տալ նույնականացնել նրա ինքնությունը:

Շարադրված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ դրանք նույնպես վերաբերում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածով սահմանված՝ նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակմանը: Ընդ որում՝ վերոգրյալ օրենքի 25-րդ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ նամակագրության վերահսկում է համարվում նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը, փոխանցվող նամակների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ դրանց բովանդակության հետազոտումը և դրանց արդյունքների ամրագրումը, ինչպես նաև նամակի, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներն ուղարկող անձի նույնացումը՝ նրա ձեռագրի միջոցով կամ այլ տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածում օգտագործված «նամակագրություն» եզրույթի բովանդակային իմաստը նույն է. երկու դեպքում էլ վերահսկման առարկա են հանդիսանում նամակագրությունը, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները: Հետևաբար, «այլ հաղորդումները» ենթակա են վերահսկման որպես նամակագրության բաղադրատարր՝ նամակագրության վերահսկման համար սահմանված կարգով:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի իմաստով՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը հեռախոսային խոսակցությունների, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և էլեկտրոնային հաղորդումների գաղտնի վերահսկումն է: Վերոգրյալից հետևում է, որ օրենսդիրը տարանջատել է հեռախոսային ֆիքսված ցանցի և բջջային հեռախոսային ցանցի, ինտերնետային հաղորդակցության՝ ներառյալ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետի միջոցով փոխանցվող էլեկտրոնային

հաղորդումների վերահսկումը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հեռախոսային ֆիքսված ցանցի վերահսկումը ենթադրում է՝ հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը, հեռախոսահամարի պարզումը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, ինչպես նաև հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տեղեկությունները հավաքելը և (կամ) ամրագրելը: Բջջային հեռախոսային ցանցի դեպքում վերահսկումը ենթադրում է՝ հեռախոսային խոսակցության, ներառյալ՝ կարճ հաղորդագրությունների (sms) և ձայնային հաղորդագրությունների ձայնագրումը կամ դրանց բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը, հեռախոսահամարը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու պահին և ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալները հավաքելը և (կամ) ամրագրելը: Այսպիսով, ֆիքսված և բջջային հեռախոսահամարներով հեռախոսային խոսակցությունների ժամանակը, տևողությունը, տվյալ հեռախոսահամարի բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցությունների ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և տեղաշարժը հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման բաղադրատարր են, հետևաբար դրանց նկատմամբ ենթակա են կիրառման հեռախոսային խոսակցությունները վերահսկելու կարգավորումները:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածը, ի համեմատ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի, կոնկրետացրել է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման առարկաները, դրանք են՝ հեռախոսահամարը, բաժանորդի անհատական տվյալները, հեռախոսային խոսակցության ժամանակահատվածի, տևողության, հաղորդակցվողների գտնվելու վայրի վերաբերյալ տեղեկությունը, հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետային հաղորդակցության բովանդակությունը: Այլ խոսքով՝ հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսազանգերի վերծանումները, բաժանորդի անհատական տվյալները և հեռախոսասարքերի շարժի (ըստ ալեհավաքային կայանների) վերաբերյալ տեղեկությունը՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման բաղադրատարր են, և դրանց վերահսկումը պետք է իրականացվի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածը և «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի՝ սույն

որոշման 15-17-րդ կետերում շարադրված և վերլուծված հոդվածների համակարգային գնահատման արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածում («Հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում») առկա կարգավորումները բխում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի բովանդակությունից և կոչված են ապահովելու դրա իրավաչափ իրացումը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նամակագրության և հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման ընթացակարգերը հստակ տարանջատված են: Նամակագրության վերահսկումն ընդգրկում է նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների, այդ թվում՝ հեռապատճենի (ֆաքսի) վերահսկումը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածի 3-րդ մասում շարադրված օբյեկտների շրջանակում: Հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը ներառում է ֆիքսված հեռախոսային ցանցի, բջջային հեռախոսային ցանցի և ինտերնետային հաղորդակցության վերահսկումը, որի մաս են կազմում նաև հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային հեռախոսազանգերի վերծանումները, բաժանորդի անհատական տվյալների և հեռախոսասարքերի շարժի պարզումը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները ճիշտ չեն մեկնաբանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ և 241-րդ հոդվածները, որի արդյունքում կիրառել են քրեադատավարական այն դրույթը, որը կիրառման ենթակա չէր: Քննիչի միջնորդությունը վերաբերել է հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկմանը, մինչդեռ ստորադաս դատարաններն այն քննելիս և լուծելիս ղեկավարվել են նամակագրության վերահսկողության բաղադրատարր հանդիսացող՝ «այլ հաղորդումների» վերահսկման ընթացակարգով, ինչի արդյունքում կայացրել են չիմնավորված որոշում: Մինչդեռ, միջնորդության բավարարման կամ մերժման հարցը ստորադաս դատարանները պետք է լուծեին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի կարգավորումների շրջանակում:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հիմնավոր չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 239-րդ հոդվածում նշված «այլ հաղորդումներ» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ ինչպես հեռախոսային խոսակցությունների վերծանումները, այնպես էլ դրանց հետ կապված տեղեկությունները:

Հարկ է նշել, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածում ամրագրված անձի նամակագրության պաշտպանության իրավունքին առնչվող բազմաթիվ գոր-

ծեր է քննել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, որն իր վճիռներում պարզաբանել է նամակագրության ինչպես բովանդակության, այնպես էլ ձևին առնչվող հարցեր: Ըստ Դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքի՝ նամակագրության պաշտպանությունը վերաբերում է հաղորդակցության նշանակությանը և մեթոդներին, այլ ոչ թե բովանդակությանը: Եվ, հետևաբար, եթե խախտվել է անձի նամակագրության գաղտնիությունը, ապա անհրաժեշտություն չկա քննության առնել հարցն ըստ էության, այսինքն՝ արդյոք տեղի է ունեցել անձնական կյանքի խախտում, թե՛ ոչ⁹⁹: Զարկ է նշել, որ պաշտպանության մակարդակը բավականին բարձր է, քանի որ առկա չէ *de minimis* սկզբունք միջամտության տեղի ունենալու համար¹⁰⁰:

Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ «նամակագրություն» հասկացության մեջ, բացի գրավոր հաղորդակցվելու ավանդական ձևերից, ինչպիսիք են փոստը, հեռագիրը, հեռախոսագրույցը, ներառվում են նաև կապի ժամանակակից մյուս ձևերը՝ ֆաքսը և էլեկտրոնային փոստը: Զլասը և այլոք ընդդեմ Գերմանիայի գործով վճռում¹⁰¹ Դատարանը, վերլուծելով հեռախոսագրույցների գաղտնի լուծումն ու ձայնագրումը, նշում է, որ «թեև հեռախոսագրույցները կոնկրետ նշված չեն 8-րդ հոդվածի 1-ին կետում, Դատարանը գտնում է, որ նման գրույցները ներառվում են այդ հոդվածներում բովանդակվող «անձնական կյանք» և «նամակագրություն» հասկացությունների մեջ»:

Եվրոպական դատարանը նման բնույթի կարծիք է հայտնել նաև ուրիշ գործերի քննության ժամանակ: Այսպես, Կոյուսլին ընդդեմ Ֆրանսիայի¹⁰² և Զուվիզն ընդդեմ Ֆրանսիայի¹⁰³ գործերով վճիռներում Դատարանը, քննության առնելով Կոնվենցիայի և ոստիկանության կողմից քաղաքացիների հեռախոսային խոսակցությունների լուծմը կանոնակարգող ֆրանսիական օրենքի համապատասխանության հարցը, վճռեց, որ հեռախոսագրույցների գաղտնի լուծմանը հանդիսանում են անձնական կյանքին և նամակագրության իրավունքին լուրջ միջամտություն ...»:

Զարկ է նշել, որ այս իրավունքի պաշտպանությունը երաշխավորվում է ոչ միայն բնակելի տնից հեռախոսագրույցներ վարելու առնչությամբ, այլև ծառայողական կամ աշխատանքի վայրի հեռախոսով հեռախոսագրույցների դեպքում: ՄԻԵԴ-ը Զալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով

99 Տե՛ս Ա.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը:

100 Տե՛ս Ivana Roagna, “Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights: Council of Europe human rights handbooks”, Council of Europe, 2012, p. 33-34.

101 Տե՛ս Klass and others v. Germany, Judgement of 6 September 1978, p. 41.

102 Տե՛ս Kruslin v. France, Judgement of 24 April 1990.

103 Տե՛ս Huvig v. France, Judgement of 24 April 1990.

վճռում¹⁰⁴ նշեց, որ «Ճառայողական հաստատություններից, ինչպես նաև բնակարանից հեռախոսագրույցները կարող են ներառվել «անձնական կյանք» և «նամակագրություն» հասկացություններում: Դատարանը գտավ, որ «այսպիսով, 8-րդ հոդվածը կիրառելի է Հալֆորդի գրասենյակի հեռախոսներով հեռախոսագրույցների նկատմամբ»:

Ըստ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով «նամակագրությունը» ներառում է հետևյալ դեպքերը.

- էլեկտրոնային հաղորդակցության հին միջոցները, օրինակ՝ տելեքսները¹⁰⁵,
- հեռախոսային խոսակցությունները¹⁰⁶, այդ թվում դրանց վերաբերյալ տեղեկությունները, ինչպիսիք են դրանց կատարման օրը, ամիսը, տարին, տևողությունը և ելքային հեռախոսագանգերը¹⁰⁷,
- էլեկտրոնային նամակները (e-mails), ինչպես նաև ինտերնետի անձնական օգտագործման արդյունքում ստացված տեղեկատվությունը¹⁰⁸,
- մասնավոր ռադիո հաղորդակցությունը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա կատարվում է հանրային հաճախականության վրա և հասանելի է մյուսներին¹⁰⁹,
- իրավաբանական գրասենյակի խուզարկության արդյունքում առգրավված էլեկտրոնային տվյալները¹¹⁰:

Կոնվենցիայի մասնակից պետությունների կողմից անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության համար կարևոր նշանակություն ունի այն հարցը, թե ցանկացած հեռախոսագրույց լսելը պետք է որակվի որպես մարդու իրավունքների խախտում, թե՛ ոչ: Եվ արդյոք գաղտնի լսված մասնավոր հեռախոսագրույցների բովանդակությունն էական նշանակություն ունի տվյալ հեռախոսագրույցն անձնական կյանքի միջամտություն որակելու համար, թե՛ ոչ:

Ըստ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի՝ մասնավոր հեռախոսագրույցներ լսելու նպատակով գաղտնի լսող սարքերի օգտագործումը համարվում է անձնական կյանքին միջամտություն՝ անկախ դրա բովանդակությունից: Ա.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործում մասնավոր անձը գաղտնի կերպով ձայնագրել է հեռախոսագրույցը՝ ոստիկանության բարձրաստիճան աշխատակցին աջակցելիս: Ֆրանսիայի կառավարությունը պնդում էր, որ ձայնագրվող

104 Տե՛ս Halford v. the United Kingdom, Judgement of 25 June 1997.

105 Տե՛ս Christie v. the United Kingdom.

106 Տե՛ս Klass; Malone; Margareta and Roger Andersson.

107 Տե՛ս P.G. and J.H.

108 Տե՛ս Taylor-Sabori v. the United Kingdom.

109 Տե՛ս Copland v. the United Kingdom.

110 Տե՛ս Camenzind v. Switzerland.

գրույցները կապված են սպանությունների հարցերով հանձնաժողովի գործունեության հետ և չեն վերաբերում անձնական կյանքին: Սակայն Դատարանը գտավ, որ նման դեպքում մասնավոր կյանքին միջամտություն հաստատելը հնարավոր է նաև այն պարագայում, եթե դրան մասնակցել է պաշտոնատար անձը՝ ոստիկանության աշխատակիցը: Դատարանը գտավ, որ չնայած գրույցներն առնչվում էին հասարակական շահին, սակայն այն դրանից չէր գրկում մասնավոր բնույթից: Դատարանի կարծիքով անհրաժեշտ է ապահովել նման ձայնագրությունների դեմ իրավական պաշտպանության միջոցը նույնիսկ այն դեպքում, եթե դրանք իրականացվում են մասնավոր անձանց կողմից: Ըստ Դատարանի՝ ինչպես գործնական, այնպես էլ մասնավոր հեռախոսագրույցները պետք է ճանաչել որպես «անձնական կյանք» հասկացության բովանդակության մաս, թեկուզ այս կամ այն հեռախոսագրույցը վարվել է գրասենյակի հեռախոսով:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող նամակագրության իրավունքի երաշխավորման և այդ իրավունքի նկատմամբ միջամտության արդարացվածության միջև հավասարակշռության ապահովման անհրաժեշտության կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը գտնում է, որ «Կոնվենցիայի համակարգին ներհատուկ է ժողովրդավարական հասարակության և մասնավոր անձանց իրավունքների պաշտպանության պահանջների միջև համաձայնեցվածության», որ «8-րդ հոդվածի համատեքստում դա նշանակում է, որ անհրաժեշտ է փնտրել հավասարակշռություն անձի՝ 1-ին կետով երաշխավորվող իրավունքների իրականացման և 2-րդ կետից բխող՝ ժողովրդավարական հասարակության պաշտպանության համար գաղտնի հսկողության իրականացման անհրաժեշտության միջև»¹¹¹:

Մարդկանց միջև հաղորդակցության նկատմամբ գաղտնի վերահսկողության արդարացվածության կապակցությամբ Դատարանը նշել է, որ «Զադաբացիների նկատմամբ գաղտնի վերահսկողություն իրականացնելու իրավունքը, որը բնութագրական է ոստիկանական պետության համար, հանդուրժելի է, Կոնվենցիայի համապատասխան, միայն այն ժամանակ, երբ այն խիստ անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հաստատությունների պահպանման համար»¹¹²:

ՄԻԵԴ-ը 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող նամակագրության և հաղորդակցության մյուս ձևերի գաղտնիության երաշխավորման առնչությամբ գտնում է, որ «Դատարանը, գնահատելով 8-րդ հոդվածի շրջանակներում տրամադրվող պաշտպանության հնարավորությունները, չի կարող ուշադրություն չառնել հետևյալ երկու կարևոր գործոնները: Առաջին լրտեսության միջոցների և, համապատասխանաբար վերահսկողության միջոցների

¹¹¹ Sten Klass and others v. Germany, Judgement of 6 September 1978, p. 59.

¹¹² Sten նույն տեղում, կետ 42:

բնագավառում տեխնիկական ձեռքբերումները, երկրորդ՝ վերջին տարիներին Եվրոպայում ահաբեկչության զարգացումը: Դատարանի կարծիքով ներկայումս ժողովրդավարական հասարակությունները հայտնվում են լրտեսության և ահաբեկչության կատարելագործված ձևերի սպառնալիքի ներքո, և պետությունը պետք է հնարավորություն ունենա արդյունավետորեն հակազդել այդ սպառնալիքներին, իր իրավագործության սահմաններում ընդունել միջոցներ վնասակար տարրերի նկատմամբ գաղտնի հսկողություն իրականացնելու կապակցությամբ: Ելնելով նշված հանգամանքներից՝ ՄԻԵԴ-ը գտնում է, որ օրենսդրության առկայությունը, որը լիազորում է թղթակցության, փոստային առաքումների և հեռախոսազրույցների նկատմամբ հսկողության իրականացումը, բացառիկ դեպքերում հանդիսանում է անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում ազգային անվտանգության և/կամ անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման նպատակով¹¹³»:

---

113 Տե՛ս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. Նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը» / Վ. Զ. Զովիաննիսյան, Չ. Գ. Ղուկասյան, Լ. Ս. Զակոբյան.- Եր.: Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 266-268:

ԲԱԺԻՆ 5

ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԵՏԱԳԱ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քրեական դատավարության մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը, շատ կողմերով լինելով սկզբունքորեն նոր երևույթ մեր իրականության մեջ, Եականորեն զարգացրեց մարդու իրավունքների և ազատությունների դատավարական երաշխիքների ինստիտուտը: Դատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտը (ոլորտը) կարելի է բնորոշել որպես «անսահման»: Ասվածը չի վերաբերում մինչ այժմ քննարկած նախնական դատական վերահսկողության ձևերին: Դրանց առանձնահատկությունն այն է, որ կիրառվում էին միայն քրեադատավարական օրենքում նշված կոնկրետ հարկադրանքի միջոցների, քննչական գործողությունների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների նկատմամբ: Հետևաբար, նախնական դատական վերահսկողության ոլորտը սահմանափակ է: Բայց ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած կարգավորման համաձայն՝ այսպես կոչված, հետագա դատական վերահսկողությունը քրեական դատավարության մինչդատական փուլերում չի սահմանափակվում, քանի որ, համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի, կասկածյալը, մեղադրյալը, պաշտպանը, տուժողը, քրեական դատավարության մասնակիցները, այլ անձինք իրավունք ունեն դատարանում բողոքարկել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումները, ինչպես նաև նրանց գործողություններն ու անգործությունը, որոնք օրինական ու հիմնավոր չեն և խախտում են քրեական դատավարությանը ներգրավված անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը կամ ցանկացած այլ կերպ խոչընդոտում կամ սահմանափակում են դրանց իրականացումը:

Այսպիսով, հետագա դատական «միջամտությունը» նախնական քննության, դատախազության, օպերատիվ-հետախուզական մարմինների գործունեությանը՝ ոչնչով սահմանափակված չէ: Դատարանը պարտավոր է քննել ցանկացած բողոք՝ բերված դատավարության նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների դեմ:

Այսպիսով, հետագա դատական վերահսկողության նման կառույցը ըստ էության երաշխավորում է քրեական դատավարությանն այս կամ այլ կերպ մասնակից դարձած բոլոր անձանց իրավունքների պաշտպանությունը գործով մինչդատական վարույթի բոլոր փուլերում: Այդպիսի պաշտպանությունը լիովին համապատասխանում է դատական պաշտպանության սահմա-

Նադրական իրավունքին¹¹⁴, ինչպես նաև անձի իրավունքները, ազատությունները և արժանապատվությունը հարգելու՝ քրեական դատավարության ընդհանուր սկզբունքին¹¹⁵:

Հետագա դատական վերահսկողությունն ունի իր օբյեկտը կամ այլ կերպ ասած՝ քրեական հետապնդման մարմնի այն գործողությունների (անգործության) կամ որոշումների շրջանակը, որոնք ենթակա են դատական բողոքարկման¹¹⁶:

Հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտի վերաբերյալ մոտեցումները չեն համընկնում ինչպես իրավաբանական գրականության մեջ, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայում: Մասնավորապես՝ գրականության մեջ նշվում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած կարգավորման համաձայն, այսպես կոչված, հետագա դատական վերահսկողությունը քրեական դատավարության մինչդատական փուլերում չի սահմանափակվում, քանի որ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն՝ կասկածյալը, մեղադրյալը, պաշտպանը, տուժողը, քրեական դատավարության մասնակիցները, այլ անձինք, իրավունք ունեն դատարանում բողոքարկել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների «քրեական դատավարության օրենսգրքով նախա-

---

114 Հարկ է նշել, որ, ի տարբերություն մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկայի մեջ մտնող մյուս հարցերի, դատական պաշտպանության այս եղանակից օգտվելու ցուցանիշը մեծ չէ, մասնավորապես՝ 2014 թվականի ընթացքում քրեական հետապնդման մարմինների որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ ընդհանուր առմամբ ներկայացվել է 775 բողոք, որից բավարարվել է միայն 110-ը:

115 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով և փոփոխություններով)», Հեղին. խումբ՝ Ս.Դիլբանոյան, Ա.Հարությունյան, Գ.Ղազիսյան և այլք, - Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2010, էջեր 249-235:

116 Ինչպես նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների ու հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկման վերաբերյալ միջևորդությունների դեպքում, այնպես էլ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումների, ինչպես նաև նրանց գործողությունների ու անգործության դեմ բերված բողոքների տեսակար կշիռը փոքր է ի համեմատություն մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկված մյուս հարցերի: Այսպես, 2010 թվականի ընթացքում ընդհանուր առմամբ ՀՀ դատարաններին հետաքննության մարմնի աշխատողի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների անօրինական և անհիմն որոշումների և գործողությունների դեմ ներկայացվել է 327 բողոք, որից բավարարվել է 47-ը, մերժվել՝ 223-ը, 2011 թվականի ընթացքում ներկայացվել է 408 բողոք, բավարարվել է 65-ը, մերժվել՝ 270-ը, 2012 թվականի ընթացքում՝ 484 բողոք, բավարարվել է 65-ը, մերժվել՝ 320-ը, 2013 թվականի ընթացքում՝ 617 բողոք, բավարարվել է 81-ը, մերժվել՝ 365-ը, իսկ 2014 թվականի ընթացքում՝ 775 բողոք, բավարարվել է 110-ը, մերժվել՝ 480-ը (տե՛ս http://www.court.am/?!&id=50&cat_id=0&page_num=1):

տեսված որոշումների ու գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելը»: Այսպիսով, հետագա դատական «միջամտությունը» նախնական քննության, դատախազության, օպերատիվ-հետախուզական մարմինների գործունեությանը ոչնչով չի սահմանափակված: Դատարանը պարտավոր է քննել ցանկացած բողոք՝ բերված դատավարության նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների դեմ¹¹⁷:

Ա. Ն. Արտամոնովը գտնում է, որ դատարան կարող են բողոքարկվել հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի ոչ բոլոր գործողությունները և որոշումները, այլ նրանք, որոնք շոշափում են Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքները¹¹⁸:

Յ. Ավետիսյանի կարծիքով դատական վերահսկողության ոլորտի ընդլայնումը կարող է լրացուցիչ երաշխիք լինել դատավարության մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության համար, քանի որ ավելի հեշտ կլինի իրավունքների անհիմն խախտումները վերականգնել անմիջապես՝ մինչդատական փուլում, և ոչ թե դատական քննության ընթացքում: Սակայն նախնական քննության մարմինների ցանկացած որոշում և գործողություն դատարանին բողոքարկելու իրավունք վերապահելու, ինչպես նաև բոլոր բողոքներն անմիջականորեն դատարան ներկայացվելու դեպքում, դատարանների ծանրաբեռնվածության պատճառով անհրաժեշտություն կառաջանա դատական համակարգում ստեղծել առանձին դատարաններ, որոնք կզբաղվեն միայն այդ բողոքների քննությամբ:

Յեղիևակը հնարավոր չի համարում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում ընդգրկվող որոշումների և գործողությունների ցանկը նախատեսելը¹¹⁹:

Ն. Ս. Կուրիշևան դատավարական որոշումը կամ գործողությունը որպես դատական բողոքարկման առարկա համարելու չափանիշ առանձնացնում է տվյալ որոշման կամ գործողության բնույթը: Դատավարության մասնակիցների և վարույթին մասնակցող այլ անձանց սահմանադրական իրավունքներին և ազատություններին վնասելու ընդունակությունը հեղինակը համարում է պայման, որը թույլ է տալիս դատարանին գնահատել այդ դատավարական գործողությունների կամ որոշումների թույլատրելիությունը:

117 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս.» - Ընդհանուր խմբագրությամբ Գ.Ս.Ղազինյան. Երևան, 2005 թվական, էջ 249: 118 Տե՛ս Артамонов А. Н., “Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса”. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2003г.

119 Տե՛ս Ավետիսյան Յ., «Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը՝ որպես անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման երաշխիք». Իրավ. գիտ. թեկն. .... ատենախոսության սեղմագիր: Երևան, 2009 թվական, էջեր 19-20:

Ն. Ս. Կուրիշևան կողմ է արտահայտվում հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ հանդիսացող գործողությունների և որոշումների հստակ շրջանակի օրենսդրական ամրագրմանը¹²⁰:

Գ.Բաղդասարյանը, չհամաձայնելով այս դիրքորոշումների հետ, կարծում է, որ քրեական հետապնդման մարմնի մի շարք որոշումներ և գործողություններ, թեև ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակում են դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն իրենց առանձնահատկությունների ուժով հանդիսանում են ոչ թե հետագա, այլ ռեիզիոն դատական վերահսկողության առարկա: Ըստ հեղինակի դրավառ օրինակ են անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և մեղադրական եզրակացությունը: Սրանք այնպիսի դատավարական փաստաթղթեր են, որոնք հանդիսանում են քննության որոշակի փուլի ամփոփման ձև և ունեն իրենց շարունակությունը: Այսպես, շարունակվող քննության արդյունքում կայացվում է որոշում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին՝ դրանով ազդարարելով հանցագործությունը կոնկրետ անձի կողմից կատարելու մասին վկայող բավարար հիմքերի առկայությունը: Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման տրամաբանական շարունակությունն էլ հանդիսանում է մեղադրական եզրակացությունը: Քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվում է դատարան և դրանում ձևակերպված մեղադրանքի սահմաններում իրականացվող դատական քննությամբ դատարանը ռեիզիոն վերահսկողություն է իրականացնում և՛ հանցագործության առկայության, և՛ այն կոնկրետ անձի կողմից կատարվելու, և՛ քրեական հետապնդման մարմնի այդ եզրահանգումների հիմքում ընկած որոշումների և գործողությունների նկատմամբ՝ ձևական և բովանդակային առումով: Այսինքն՝ վերոնշյալ դատավարական փաստաթղթերում քրեական գործով վարույթի որոշակի փուլերում ձևակերպվում է մեղադրանքը, որի հիմնավորվածությունը դատարանն ստուգում է վարույթի մյուս՝ դատական քննության փուլում: Այդ փաստաթղթերի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատարանն ստուգում է իր հիմնական գործառույթի՝ արդարադատության իրականացմամբ:

Նույնը կարելի է պնդել նաև քրեական հետապնդման մարմնի՝ ապացույցների հավաքմանն ուղղված գործողությունների և որոշումների, այսինքն՝ քննչական գործողությունների և քննչական գործողություն կատարելու վերաբերյալ որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման կապակցությամբ: Դրանց մեծամասնությունը սահմանափակում է անձի իրավունքներն ու ազատությունները, սակայն չպետք է ենթակա լինի

120 Տէն Курышева Н. С., “Производство по жалобе на действия (бездействие) и решения дознавателя, следователя и прокурора (в порядке ст. 125 УПК РФ). Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саранск, 2008г., с. 14.

դատական բողոքարկման, քանի որ հանդիսանում է դատական քննության առարկա հանդիսացող մեղադրանքի ձևավորման միջոց, և դրանց օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը ենթակա է ստուգման մեղադրանքի հիմնավորվածության ստուգման համատեքստում: Այսպիսի որոշումների կամ գործողությունների դատական բողոքարկումը միանշանակ կկազմալուծի նախնական քննությունը: Այսինքն, ըստ հեղինակի՝ հետագա դատական վերահսկողության առարկա չպետք է հանդիսանան քրեական հետապնդման մարմնի այն որոշումները, որոնցում ձևակերպվում է դատական քննության առարկա հանդիսացող մեղադրանքը և այն որոշումներն ու գործողությունները, որոնք ուղղված են այդ մեղադրանքի հիմքերի ձևավորմանը: Առանձին դատավարական գործողությունների և դատավարական որոշումների բացառումը հետագա դատական վերահսկողությունից չի հակասում ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին, քանի որ մյուս՝ այսինքն՝ հետագա և նախնական վերահսկողության ոլորտից դուրս մնացած բոլոր դատավարական որոշումների և գործողությունների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումն իրականացվում է վերստուգող դատական վերահսկողության սահմաններում՝ գործի ըստ էության լուծման համատեքստում:

Հետևաբար, ըստ հեղինակի հետագա դատական վերահսկողության առարկայի մեջ մտնում են քրեական հետապնդման մարմնի՝ վարույթին մասնակցող անձանց իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող միայն այն որոշումներն ու գործողությունները, որոնք չեն կազմում դատական քննության հիմնական առարկան: Հակառակ դեպքում, եթե հետագա դատական վերահսկողությունը տարածվում է բոլոր, այդ թվում՝ ապացույցների հավաքմանն ուղղված և թեկուզ հարկադրանք պարունակող, հետևաբար նաև դատավարության մասնակցի իրավունքները սահմանափակող գործողությունների և քննության որոշակի արդյունք ամփոփող որոշումների վրա, ապա ստացվում է, որ դատարանը դեռևս մինչդատական վարույթից սկսած՝ վերահսկողություն է իրականացնում գործի ամբողջ քննության նկատմամբ: Այս դեպքում այդ քննության արդյունքների նկատմամբ ռեկվիզիտ դատական վերահսկողությունը գործի դատական քննության շրջանակներում դառնում է անիմաստ, քանի որ դատական քննության ընթացքում քննարկման առարկա հանդիսացող հարցերի մասին իր վերաբերմունքը դատարանն արդեն իսկ արտահայտած է լինում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում: Ստացվում է, որ դատարանն արդարադատության իրականացման իր գործառույթի իրականացումն սկսում է մինչդատական վարույթից: Ամփոփելով այս վերլուծությունը՝ հեղինակը կարծում է, որ հետագա դատական վերահսկողության առարկայի որոշման համար պետք է գործեն հետևյալ

երկու չափանիշները, մասնավորապես ա) քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը կամ գործողությունը պետք է սահմանափակի դատավարությանը մասնակցող անձանց իրավունքները կամ ազատությունները, և բ) այդ որոշումը կամ գործողությունը չպետք է հանդիսանա դատական քննության հիմնական առարկան, կամ դրա բաղկացուցիչ մասը¹²¹:

Վերոգրյալի կապակցությամբ հարկ է նշել, որ հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտը հասարակական հարաբերությունների զարգացմանը զուգահեռ անընդհատ փոփոխվում է, մասնավորապես՝ որպես կանոն այն անընդհատ ընդլայնվում է՝ ներառելով քրեական հետապնդման մարմնի այնպիսի որոշումներ ու գործողություններ, որոնք ավանդաբար դատական վերահսկողության օբյեկտի մաս չեն կազմել: Օրինակ՝ Ա.Ղամբարյանը դեռևս 2006 թվականին հրապարակված իր հոդվածում՝ նվիրված քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական կարգով բողոքարկման ինստիտուտին, եզրակացնում է, որ թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական կարգով բողոքարկման որևէ դրույթ չի պարունակում, սակայն գտնում է, որ նման դրույթի բացակայությունը չի կարող մեկնաբանվել որպես այդ որոշման բողոքարկման արգելք, քանի որ, ըստ հեղինակի, եթե այդ որոշումը հարուցվել է կոնկրետ անձի դեմ և խախտում է մարդու սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները, ապա այն հանդիսանում է հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտ¹²²: Բավականին երկար ժամանակ իրավակիրառ պրակտիկայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներն այնպես էին մեկնաբանվում, որ բացառում էին քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական բողոքարկումը, սակայն Լևիկ Պողոսյանի գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ այս մոտեցումը փոխվեց և այսօր քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման, եթե այն խախտում է անձի հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները, օրինակ՝ այն դեպքում, երբ քրեական գործը հարուցվում է ոչ թե փաստի առթիվ, այլ՝ կոնկրետ անձի դեմ¹²³:

Հարկ է նշել նաև, որ առանձին դեպքերում, եթե նույնիսկ տվյալ որոշումը ներառված է հետագա դատական վերահսկողության օբյեկտի շրջանակում, սակայն բացակայում են դրա դատական կարգով բողոքարկման գործ-

121 Տե՛ս Բաղդասարյան Գ., «Քրեական հետապնդման մարմնի գործողությունների և որոշումների դատական բողոքարկման ազատության սահմանները» // «Ղատական իշխանություն», No 5 (130), 2010 թվական, էջեր 77-83:

122 Տե՛ս Ղամբարյան Ա., «Քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման դատական կարգով բողոքարկումը», // «Օրինականություն» No 35, 2006թ., էջ 39:

123 Տե՛ս Լևիկ Պողոսյանի վերաբերյալ գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0136/11/11 որոշումը:

Նական միջոցները, օրինակ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, Նախատեսելով քրեական վարույթը կասեցնելու ինստիտուտը և դրա հիմքերը, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի համար չի սահմանում պարտականություն տուժողին, նրա ներկայացուցչին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին կամ նրանց ներկայացուցիչներին (այսուհետ՝ շահագրգիռ անձանց) տրամադրելու քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին որոշումը: Ավելին, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով մանրամասն թվարկված են նույն տուժողի իրավունքները, բացառությամբ՝ քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին որոշումը ստանալու իրավունքը: Ս.Յուզբաշյանն ու Ա.Վարդևանյանը, անդրադառնալով այս հարցին, եզրակացնում են, որ քրեական դատավարության վերոհիշյալ սուբյեկտներին քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին որոշման չտրամադրումն ուղղակիորեն հակասում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 2-րդ մասին: Բացի դրանից, ըստ հեղինակների՝ քննարկվող իրավունքն իր արտացոլումն է ստացել նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում: Իրավաչափ Նպատակով արդարացված սահմանափակումներն ունեն նաև միջազգային իրավական հիմնավորում՝ որպես պետություններում իրավական որոշակիության և կայունության երաշխավորման միջոց: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է այս հարցին և նշել, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված «դատաքննության իրավունքը», որի մասնավոր տարր է հանդիսանում մատչելիության իրավունքը, չի հանդիսանում բացարձակ իրավունք և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ, քանի որ այն իր էությանմբ պահանջում է պետության կողմից կարգավորում, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված ժամանակից և տեղից, ինչպես հասարակության, այնպես էլ կոնկրետ անձանց պահանջմունքներին և միջոցներին համապատասխան: Պետություններն այս առնչությամբ օգտվում են հայեցողության ազատությունից: Այնուամենայնիվ, դատարանի մատչելիության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել այնպես և այն սահմաններով, որ վնասի նրա էությունը, և դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, եթե ունեն օրինական Նպատակ և կիրառված միջոցների ու դրված Նպատակի միջև գոյություն ունի արդար հավասարակշռություն: Միաժամանակ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր վճիռներում առանձնահատուկ կարևորեց, որ պետությունները պարտավոր են իրենց ներպետական օրենսդրությամբ անհրաժեշտ իրավական Նախադրյալներ ստեղծել անձի

իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար¹²⁴:

Օրենսգրքի 8-րդ բաժնի («Քրեական գործով մինչդատական վարույթ») հոդվածների, 290-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ մասերի վերլուծությունը վկայում է, որ օրենսգրքի մինչդատական վարույթում դատական բողոքարկման ենթակա են իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց այն որոշումները և գործողությունները, որոնք կայացվել են համապատասխան պաշտոնատար անձանց համար նախատեսված իրենց ընդհանուր լիազորությունների շրջանակներում և նույն այդ անձանց ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված կոնկրետ որոշումները, մասնավորապես՝ հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելուց, քրեական գործ հարուցելուց հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի հրաժարվելը, քրեական գործը կասեցնելու, կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը «Քրեական դատավարության օրենսդրության որոշ դրույթների կիրառման դատական պրակտիկայի մասին» թիվ 20 որոշմամբ, անդրադառնալով քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին քննիչի որոշման բողոքարկմանը, նշել էր, որ այդ բողոքները, ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի, կարող են անմիջապես տրվել վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայրի դատարանին¹²⁵: Սակայն պարզ չէ, թե ինչպես անձը կարող է վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայրի դատարանին հիմնավոր բողոք ներկայացնել առանց ինդրո առարկա որոշմանը ծանոթանալու հնարավորության:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ին ընդունված «Հանցագործությունների և իշխանության չարաշահման զոհերի համար արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագիր» վերտառությամբ թիվ 40/34 բանաձևի «Ա» բաժնի 2-րդ կետում բացահայտված է «տուժող» հասկացության՝ որպես հանցագործության զոհի, միջազգային իրավական բովանդակությունը, համաձայն որի՝ հանցագործության զոհ է (են) համարվում այն անձը (անձինք), ում (որոնց) հանցագործությամբ կամ իշխանության չարաշահմամբ պատճառվել է վնաս, ներառյալ մարմնական կամ բարոյական վնասը, հուզական ապրումները, նյութական վնասը կամ հիմնական իրավունքների էական խախտումները, որոնք օժտված են

124 *Steu Golder v. United Kingdom*, 21 feb. 1975, *Fayed v. United Kingdom*, 25 aug. 1994, *Ashingdane v. United Kingdom*, 28 may 1985, *Garcia Manibardo v. Spain* (15 feb. 2000), 29.06.2000, *Bellet v. France*, 20 nov. 1995, *Philis v. Greece*, 27 aug. 1991, *Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom*, 23 jun. 1995.

125 *Steu* http://www.court.am/files/news/591_am.pdf

հատուցման հավասար իրավունքով¹²⁶: Ուստի՝ ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված «տուժող» հասկացությունը նշանակում է նաև հանրային իշխանության մարմինների ու պաշտոնատար անձանց գործողություններից (անգործությունից) վնաս կրած անձ:

Այսպես՝ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից 1985 թվականին ընդունված «Տուժողի դերը քրեական իրավունքի և դատավարության շրջանակներում» թիվ R(85) 11 հանձնարարականի նախաբանում հատուկ ընդգծվել է, որ այն ընդունվել է ելնելով այն հանգամանքից, որ քրեական արդարադատության նպատակներն ավանդաբար ձևակերպվել են պետության և իրավախախտի միջև հարաբերությունների տիրույթում, ինչի արդյունքում այդ համակարգի գործարկումը հաճախ բարդացնում է տուժողի մոտ ծագած խնդիրները, այլ ոչ թե նպաստում դրանց լուծմանը: Մինչդեռ քրեական արդարադատության հիմնական գործառույթը պետք է լինի տուժողի պահանջները բավարարելը և շահերը պաշտպանելը¹²⁷:

Ամփոփելով կատարված ուսումնասիրությունը՝ հեղինակները եզրակացնում են, որ գործնականում քննիչների կողմից ձևավորված նման պրակտիկան չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի տրամաբանությունից, ինչպես նաև որևէ կերպ չի նպաստում տուժողի շահերի պաշտպանությանը, որը Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի համապատասխան հանձնարարականում ամրագրված է որպես պետության պարտականություն¹²⁸:

Գործող քրեադատավարական օրենսդրության մեջ հետագա դատական վերահսկողության դրա դրսևորումն այն է, որ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական ու անիմս որոշումները և գործողությունները կարող են բողոքարկվել դատարան: Դատական վերահսկողության այս տեսակի առանձնահատկությունները պայմանավորված են այդ գործընթացի օբյեկտով (առարկայով), իրականացման ընթացակարգով, ընդունվող որոշումների բնույթով և դրանց իրավական նշանակությամբ:

¹²⁶ Տե՛ս ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ին ընդունված «Հանցագործությունների և իշխանության չարաշահման գոհերի համար արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագիր» վերտառությամբ թիվ 40/34 բանաձևը:

¹²⁷ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից 1985 թվականին ընդունված «Տուժողի դերը քրեական իրավունքի և դատավարության շրջանակներում» N R(85) 11 հանձնարարական:

¹²⁸ Տե՛ս Յուզաբջյան Ս., Վարդևանյան Ա., «Որոշ խնդիրներ քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին որոշման բողոքարկման մեխանիզմների վերաբերյալ», // «Դատական իշխանություն» No 86, 2015թ., էջեր 16-17:

Անձի իրավունքների դատական պաշտպանության այս ձևի խնդիրն է որոշակի ստուգողական գործունեության միջոցով պարզել և գնահատել քրեական հետապնդման մարմինների գործողությունների (անգործության) և որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Այն լուրջ զսպիչ գործոն է պետաշիջխանական լիազորություններ ունեցող մարմինների և պաշտոնատար անձանց համար, ինչպես նաև եական երաշխիք առ այն, որ անձի խախտված իրավունքները կարող են վերականգնվել առավել արագ և արդյունավետ: Դրա հետ մեկտեղ այս ընթացակարգում մրցակցության տարրերի առկայությունը երաշխավորում է համապատասխան գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքների արդարացի քննությունն ու լուծումը:

Այդուհանդերձ, քրեական դատավարության տեսությունը հակված է այն տեսակետին, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության դերն ու նշանակությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հիմնվել մի քանի հիմնարար և ելակետային գաղափարների վրա: Մասնավորապես, դատական պաշտպանության իրավունքն անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման կարևորագույն համընդհանուր երաշխիք է, սակայն դատական վերահսկողության բուն իրականացումը չպետք է նպատակ հետապնդի դեկլարել նախնական քննությունը կամ դատախազական հսկողությունը: Բացի այդ, քրեական հետապնդման մարմինների գործողությունների և որոշումների ստուգման գործընթացն ինքնին չի բացառում քրեական դատավարության մյուս խնդիրների իրականացումը, այդ թվում՝ հանցագործություններից անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությունը:

Չետագա դատական վերահսկողության իրականացման գործնական հիմնահարցերը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դիտարկել է այնպիսի չափանիշների լույսի ներքո, ինչպիսիք են դատական վերահսկողության առարկան, բողոքարկման կարգը և բողոքարկման ժամկետները: Զննարկվող հարցերին համակարգային լուծում տալու նպատակով նախ և առաջ փորձ է արվել սահմանել դատական վերահսկողության պրակտիկ խնդիրները:

Անդրադառնալով հսկող դատախազի կողմից կայացվող դատավարական ակտերին և դրանց դատական բողոքարկմանը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ներկայացրել է մեկնաբանությունների 2 խումբ, ինչը պայմանավորված է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՌ-844 որոշմամբ: Այսպիսով այս հարցի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունները կարելի է բաժանել երկու խմբի, մասնավորապես՝ ա) մինչև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՌ-844 որոշման կայացումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում ձևավորված մոտեցում, և բ) ՀՀ սահմանադրական դատա-

րանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշման կայացումից հետո ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներում ձևավորված մոտեցման փոփոխություն:

Միևնույն ժամանակ վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկման ենթակա են բացառապես քրեական հետապնդման մարմինների դատավարական գործողությունները (անգործությունը) և որոշումները:

Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների կողմից ներկայացված գրությունները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով որոշում չեն հանդիսանում և հետևաբար չեն կարող առաջացնել նույն դատավարական հետևանքները, ինչ որոշումները: Հետևաբար եթե դատախազին ներկայացված բողոքի կապակցությամբ նա որոշում չի կայացրել, այլ բողոքաբերին պատասխանել է ցանկացած այլ եղանակով, որը նախատեսված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով, ապա, եթե չեն անցել ներկայացված բողոքի կապակցությամբ դատախազի կողմից որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետները, այդ պատասխանների նկատմամբ չեն կարող կիրառվել ո՛րևէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կանոններն ընդհանրապես, ո՛րևէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կանոնները մասնավորապես: Այլ կերպ ասած, եթե դատախազի կողմից իրեն ուղղված բողոքի կապակցությամբ կայացվել է ցանկացած այլ ակտ և ոչ թե որոշում, ապա այդ ակտը դատական բողոքարկման առարկա հանդիսանալ չի կարող: Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ դատախազի կողմի որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետներն անցնելուց հետո ընդհանուր իրավասության դատարան կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը, քանի որ քրեադատավարական օրենքով նախատեսված ընթացակարգը չպահպանելն այդ դեպքում հավասարազոր է անգործության:

Ելնելով գործի առանձնահատկություններից, մասնավորապես՝ դիմողն իր բողոքում նշել է, որ մինչ գործի վարույթի կարճումը ինքը որպես մեղադրյալ չի հարցաքննվել և որ զրկված է եղել վաղեմության ժամկետների կիրառման վերաբերյալ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից, դատավորը պետք է պարտադիր համարեր դիմողի ներկայությունը դատական նիստին:

Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշման հիմքում ընկած է այն, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի առաջին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերում նշված հիմքերով գործի վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները»:

Վերոշարադրյալ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ, չժխտելով, որ անձի կատարած արարքն իր մեջ պարունակում է հանցակազմի հատկանիշներ, վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է նրան ազատել քրեական պատասխանատվությունից՝ հիմք ընդունելով այն, որ կատարված արարքը կորցրել է իր վտանգավորության աստիճանը:

ՀՀ քրեադատավարական օրենքն այս հիմքով անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պարտադիր նախապայման է դիտում նրա համաձայնությունը, որի բացակայությունը ենթադրում է վարույթի շարունակում ընդհանուր կարգով (տես Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0019/11/09, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 29-ին, 19, 13-16 կետեր):

Այս գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև ըստ ելության բարձրացվել էր այն հարցը, թե քննիչի կողմից քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշման վերանայման արդյունքում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի կողմից ինչ դատավարական ակտ պետք է կայացվի, և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով այդ ակտի նկատմամբ դատական բողոքարկման ինչ ընթացակարգ է ենթակա կիրառման: Գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը պարզել էր, որ քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ որոշումը մեղադրյալի՝ Մ.Ավետիսյանի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետի պահպանմամբ բողոքարկվել է ՀՀ գլխավոր դատախազին, սակայն այդ բողոքի կապակցությամբ դատախազի կողմից որոշում չի կայացվել:

Շարադրված փաստական հանգամանքները համադրելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ, 263-րդ և 290-րդ հոդվածների դրույթների համակարգված վերլուծության հետ՝ Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն ըստ ելության դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ եթե ներկայացված բողոքի կապակցությամբ դատախազը չի կայացնում որոշում, այլ կազմում է ցանկացած այլ փաստաթուղթ, օրինակ՝ գրություն, ապա վերջինս չի կարող բողոքարկվել դատական կարգով: Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ եթե անցել են դատախազի կողմից որոշում կայացնելու դատավարական ժամկետները, ապա

այդ դեպքում դատարան կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը:

Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև այն հարցին, թե առաջին ատյանի դատարանում բողոքաբերի բացակայությամբ իրականացված դատաքննությամբ կարող են խախտվել վերջինիս դատավարական իրավունքները, այն պարագայում, երբ գործով վարույթը կարճվել է վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով:

Վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և հաստատված համարելով, որ Մ.Ավետիսյանը դատական նիստին իր մասնակցությունը խոչընդոտող հանգամանքների՝ եղանակային վատ պայմանների մասին նախապես հայտնել է դատարանին, սակայն գործը քննող դատավորի կողմից այն հաշվի չի առնվել, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ դատական նիստին դիմողի ներկայությունը պետք է պարտադիր համարվեր: Այլ կերպ ասած, եթե քրեական գործով վարույթը կարճվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերով, այսինքն՝ այնպիսի հիմքերով, որոնք պահանջում են քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձի համաձայնության առկայությունը և նման համաձայնության բացակայություն հիմք է հանդիսանում գործի վարույթը սովորական կարգով շարունակելու համար, ապա մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնող դատարանը պարտավոր է հաշվի առնել այս հանգամանքը և հարգելի պատճառ(ներ)ով նիստին չներկայացած մեղադրյալի բացակայությամբ չքննել ներկայացված բողոքը, եթե վերջինս առարկել է իր նկատմամբ քրեական գործի վարույթը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կամ 13-րդ կետով կարճելու դեմ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կամ 13-րդ կետերով քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ շարադրված դիրքորոշումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կրկնել է Անահիտ Սահաթեյանի վերաբերյալ 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ ԵԿԴ /0020 /11/09 որոշման մեջ:

Բացի այդ, Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումները ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վկայակոչել է «ԷՄԱԿ-Զորրորդ» ավտոտեխսպասարկում սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության ներկայացուցիչների վճռաբեկ բողոքի կապակցությամբ կայացրած որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման 17-րդ կետում, մասնավորապես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեջբերել է Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման 13-րդ կետում շարադրված իրավական դիրքորոշումը և դրա հիման «ԷՄԱԿ-Զորրորդ»-ի վերաբերյալ որոշման մեջ վերահաստատել, որ «(...) ընդհանուր

իրավասության դատարանը սույն գործով իրավասու չէր ըստ եււթյան քննության առնել դատախազի գրության դէմ ներկայացված բողոքը¹²⁹»:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դէկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-844 որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրէնսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի «... և եթէ նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, դատական պրակտիկայում դրան տրված՝ նաև «անգործությանը» վերագրվող բովանդակության մասով, որով գործնականում նույն հոդվածի 2-րդ մասի վրա տարածելով 1-ին մասում նախատեսված պայմանն ու նման մեկնաբանությամբ դիմողների նկատմամբ կիրառելով հոդվածի 1-ին մասը՝ սահմանափակվել են մարդու՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները, ճանաչվել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ, անդրադառնալով մինչդատական վարույթում հետաքննություն և նախաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, օրէնսդրական կարգավորմանն ու նշանակությանը, ինչպէս նաև մինչդատական վարույթում դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության գործառույթների բովանդակությանը, դրանց տարանջատմանը և սահմանադրորէն թույլատրելի շրջանակներին, արձանագրել է հետևյալը «ՀՀ քրեական դատավարության օրէնսգրքի, վերջինիս՝ «Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ» վերտառութունը կրող 39-րդ գլխի նորմերի, համալիր վերլուծությունը վկայում է, որ հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքների քննությունը, որպէս մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործառույթ, ունի իր առանձնահատուկ խնդիրներն ու նպատակները, մասնավորապէս՝ բողոքարկվող որոշումների և գործողությունների օրինականությունը (ՀՀ քրեական դատավարության օրէնսգրքի և օրէնսդրության այլ ակտերի պահանջներին համապատասխանությունը) ստուգելու արդյունքում պարզել անձի (կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության այլ մասնակցի կամ այլ անձի) իրավունքների և

¹²⁹ Տէն «ԷՄԱԿ-Չորրորդ» ավտոտէխսպասարկում սահմանափակ պատասխանատվութամբ ընկերության ներկայացուցիչների վճռաբեկ բողոքի կապակցութամբ կայացված՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 29-ի ԵԿԴ/0111/11/08 որոշման 17-րդ կետը:

ազատությունների խախտման փաստը և կայացնել համապատասխան որոշում՝ անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության, կամ բողոքը մերժելու վերաբերյալ:

Մասնավորապես, վիճարկվող 290 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները բողոքարկող սուբյեկտներ են քրեական դատավարության մասնակիցները և այլ անձինք, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով: Հիշյալ հոդվածի նույն մասի համաձայն քրեական գործերով միջնդատական վարույթում որպես դատական բողոքարկման անմիջական օբյեկտ (առարկա) են հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումները և գործողությունները, այսինքն՝ այնպիսի որոշումներ ու գործողություններ, որպիսիք հատկապես մատնանշված են օրենսգրքի համապատասխան նորմերում:

Այսուհանդերձ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41 հոդվածի համաձայն, դատարանը, ի թիվս քրեական գործերով ընդհանուր այլ լիազորությունների, իրավասու է «...քննել և լուծել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ բողոքները»: Այսպիսով, միջնդատական վարույթում օրենսդիրը դատարանին լիազորել է քննելու ոչ միայն քրեական վարույթ իրականացնող իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց որոշումների և գործողությունների օրինականության, այլև՝ անգործության վերաբերյալ բողոքները, իսկ «...և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը բացառապես վերաբերում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներին ու գործողություններին, հետևաբար՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման շրջանակներում չէր կարող վերագրվել նաև հիշյալ մարմինների անգործությանը»:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաև, որ «քրեական գործերով միջնդատական վարույթում բողոքարկման (դատախազական և դատական) ինստիտուտի իրավակիրառման շրջանակներում «գործողություն» և «անգործություն» եզրույթները ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքով մինչդատական վարույթի իրավակարգավորման շրջանակներում նույնաբովանդակ մեկնաբանվել չեն կարող: «Անգործություն» եզրույթն իրավակիրառական պրակտիկայում, սույն գործի առարկայի շրջանակներում, պետք է ընկալվի որպես հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց և դատախազի՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված լիազորությունների (որոշումների ընդունում, իրենց լիազորություններից բխող գործունեության իրականացում) չկատարում: Վերջինս նույնպես կարող է առաջացնել իրավական հետևանքներ, պատճառ դառնալ մարդկանց սահմանադրական իրավունքների խախտման: Հետևաբար, նման անգործության դատական բողոքարկման նպատակը և ոչ իրավաչափ գործողության դատական բողոքարկման նպատակը նույնական են՝ հետապնդում են իրավունքների պաշտպանության համանման խնդիր: Այլ բան է, որ օրենսդիրը կարող է սահմանել դրանց բողոքարկման տարբեր ընթացակարգեր, սակայն մեկը մյուսով կլանելու և նման իրավակիրառական պրակտիկա ձևավորելու հանգամանքը վկայությունն է այն անի, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասի առկա խմբագրությունն իր մեջ անորոշություն է պարունակում և կիրառվում է իրավակիրառական պրակտիկայի կողմից դրան տրված բովանդակության շրջանակներում:

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290 հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված դատական բողոքարկման կարգին՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «հետաքննության, նախաքննության մարմինների, պաշտոնատար անձանց, դատախազի որոշումները և գործողությունները դատարան բողոքարկելու՝ անձանց (քրեական դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց) իրավունքը կարող է իրացվել հետևյալ նախապայմանների դեպքում.

- եթե խախտվել են այդ անձանց իրավունքները և օրինական շահերը,
- եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

Վերջինիս դեպքում հետևում է, որ անձը դատախազի որոշումը կամ գործողությունը բողոքարկելիս պետք է դիմի նաև վերադաս դատախազին: Իսկ իրավունքների և օրինական շահերի խախտման վերաբերյալ նախապայմանի առաջադրումը վիճարկվող նորմի իրավակարգավորման շրջանակներում խոչընդոտ չի կարող հանդիսանալ անձի բողոքն ըստ եւության քննելու համար:

Այսպիսով, ինչպես վկայում է վիճարկվող նորմի իրավական բովանդակությունը, անձն իր իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանության՝ ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19 հոդվածներով նախատեսված իրավունքն իրացնելիս նախ պարտավոր է դատախազի առջև հայցել իր

բողոքի բավարարում, այսինքն՝ արդարադատության մատչելիության իր իրավունքն իրականացնել իրավական պաշտպանության մեկ այլ միջոցի նախապես գործադրման պայմանով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող նորմի դատական պրակտիկայի կողմից տրված մեկնաբանության շրջանակներում այդպիսի պարտադիր պայմանի առկայությունը, երբ քրեական վարույթ իրականացնող մարմնի, պաշտոնատար անձի անգործությամբ խախտվել են քրեական դատավարության մասնակիցների կամ շահագրգիռ այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, և նա չի կարող առանց նախապայմանների իրացնել դատական պաշտպանության իր իրավունքը, չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից: Այսպիսով, ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերոնշյալ որոշմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի «և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» դրույթը, պայմանավորված դատախազի «անգործությամբ, որի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը ԵԿԴ/0019/11/09 որոշման 16-րդ կետում դիրքորոշում է հայտնել, ճանաչվել է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր:

Վերոնշյալ որոշման ընդունումից հետո առկա է հակասություն ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՌ-844 որոշման և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի միատեսակ կիրառության կապակցությամբ կայացված՝ Վճռաբեկ դատարանի ԵԿԴ/0019/11/09 որոշման միջև (Ա.Սողոմյանի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0076/11/09, 2010թ. փետրվարի 12, կետ 13):

Ինչպես վերը նշվեց, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՌ-844 որոշման կայացումից հետո ՀՀ վճռաբեկ դատարանը փոփոխել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ, 263-րդ և 290-րդ հոդվածների դրույթների մեկնաբանության կապակցությամբ Մ.Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումը:

Վերը շարադրված իրավական դիրքորոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը փաստորեն վերաշարադրում է Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը՝ նույն որոշման հետագա շարադրանքում դրա հիման վրա օրենքի միատեսակ կիրառության իր գործառույթն իրականացնելու համար:

Ռ.Սուքիասյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված գործողությունների, անգործության և որոշումների նկատմամբ դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության հարաբերակցությունը և արձանագրել, որ մինչդատական վարույթ իրականացնող մարմինների, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործու-

Նեուօթյուն իրականացնող մարմինների գործողությունների և որոշումների դեմ բողոքով դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ պայման է դատախազի հստակ ձևակերպված մերժումը: Եթե այդպիսի մերժումը բացակայում է, ապա դատական կարգով կարող է բողոքարկվել դատախազի անգործությունը: Անշուշտ, այս իրավական դիրքորոշումը պետք է մեկնաբանել և կիրառել վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո, որ համապատասխան մարմինների անգործությունը կարող է բողոքարկվել դատարան անմիջականորեն՝ շրջանցելով դատախազական հսկողության կառուցակարգը, ինչպես նաև, որ դատախազը բողոքը կարող է մերժել միայն որոշմամբ, այլ ոչ թե գրությամբ կամ այլ եղանակով:

Անդրադառնալով ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքի՝ կրկին անգամ բողոքարկման հարցին՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշել է. «ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված բողոքը վերադասության կարգով այլևս չի կարող բողոքարկվել, քանի որ ՀՀ գլխավոր դատախազին վերադաս դատախազ ՀՀ օրենսդրությունը չի նախատեսում:

Սույն գործով Ա.Աշրաֆյանը գործել է ՀՀ գլխավոր դատախազի կարգադրությամբ և նրա անունից, ուստի տվյալ դեպքում Ա.Աշրաֆյանի գրությունը իրավական առումով հավասարազոր է եղել ՀՀ գլխավոր դատախազի գրությանը: Այլ կերպ ասած սույն գործով բողոքաբերն արդեն բողոք ներկայացրել է ՀՀ գլխավոր դատախազին և սպառել է իր իրավունքների պաշտպանության այդ միջոցը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ով է հանդես եկել որպես ՀՀ գլխավոր դատախազի հանձնարարության կատարող: Հետևաբար, (...) ՀՀ գլխավոր դատախազին ուղղված

բողոքը, որը կատարման է հանձնվել ՀՀ գլխավոր դատախազության ստորաբաժանման ղեկավարին, ենթակա չէ կրկին բողոքարկման վերադասության կարգով» («ԷՄԱԿ-Չորրորդ» ՍՊԸ վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0111/11/08, կայացվել է 2009 թվականի հունիսի 29-ին, 19-20 կետեր):

«ԷՄԱԿ-Չորրորդ»-ի վերաբերյալ որոշմամբ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նախ արձանագրել է, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից քննության անված բողոքն այլևս վերադասության կարգով բողոքարկվել չի կարող, քանի որ ՀՀ գլխավոր դատախազը ղեկավարում է ՀՀ դատախազության միասնական համակարգը և վերադաս չունի:

Չարգացնելով այս իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը նաև արձանագրել է, որ «ՀՀ գլխավոր դատախազ»-ի ներքո այս համատեքստում պետք է նկատի ունենալ ոչ միայն այն դեպքերը, երբ ՀՀ գլխավոր դատախազն անձամբ է քննության առնում և լուծում տալիս բողոքին, այլ նաև այն դեպքերը, երբ նրա հանձնարարությամբ գործում է ՀՀ դատախազության միասնական համակարգի ցանկացած դատախազ:

Դուրս բերված կանոնը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կիրառել է սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ, որոնց համաձայն՝ բողոքաբերը քննիչի որոշումը բողոքարկել է ՀՀ գլխավոր դատախազին, ում անուկից հանդես է եկել ՀՀ գլխավոր դատախազության կոռուպցիոն և կազմակերպված հանցագործությունների գործերով վարչության պետը:

Անդրադառնալով հետագա դատական վերահսկողության ժամանակային շրջանակներին՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշել է. «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասը հետաքննության և նախաքննության մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման որևէ սահմանափակում չի նախատեսում՝ կապված գործի քննության դատավարական փուլի հետ: Այսինքն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով, նախաքննության ավարտված լինելը չի կարող խոչընդոտ հանդիսանալ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման համար» (տես «Նարեկ» ՍՊԸ-ի վերաբերյալ գործով որոշում, ԵԿԴ/0050/11/08, կայացվել է 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ին, կետ 22):

Այս իրավական դիրքորոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված կառուցակարգի գործողության փուլային շրջանակի ընդարձակ մեկնաբանություն:

Այս դիրքորոշման հակառակ մոտեցումը կլիներ այն, որ նշված կառուցակարգը սահմանափակվեր միայն քրեական գործով մինչդատական վարույթով: Մինչդեռ այդ մոտեցման պարագայում մինչև քրեական գործի հարուցումը (հատկապես՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների մասով) և մինչդատական վարույթի ավարտից հետո քրեական հետապնդման մարմինների որոշումները, գործողությունները և անգործությունը դուրս կմնային դատական պաշտպանությունից, ինչը Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության անընդունելի է համարել¹³⁰:

Ն. Միսակյանի գործով որոշման 12-րդ կետում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության արդյունավետ միջոցների շարքում առաջնային տեղ է զբաղվում

130 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ» /ընդհանուր գիտական խմբագրությամբ Ա. Մկրտումյանի, Դ Ավետիսյանի, Վ. Ենգիարյանի, Ռ. Մելիքյանի/ - Եր.: «Աստղիկ» 2011թ., - էջեր 339-361:
ՀՀ

դատական պաշտպանության իրավունքը, իսկ քրեական գործի մինչդատական վարույթի ընթացքում դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման երաշխիքներից է դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներն են՝

- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պահպանության ապահովումը,
- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնումը մինչդատական վարույթում:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատավարական օրենքով նախատեսված միջոցների համակարգ է, որն ուղղված է դատական իշխանության սահմանադրական գործառնությունների իրականացմանը գործի մինչդատական վարույթում՝ նպատակ ունենալով թույլ չտալ անձի իրավունքների և ազատությունների անօրեն և չիմասվորված սահմանափակումներ, ինչպես նաև վերականգնել խախտված իրավունքներն ու ազատությունները (...):

Նման մոտեցմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, ըստ էության, թիրախավորել է դատական վերահսկողության գործառնությունը՝ բացահայտելով ոչ միայն դրա էությունը, այլև ցույց տալով, թե գործնականում ինչի համար այն պետք է իրականացվի: Սակայն, հաշվի առնելով օրենսդրական կարգավորման առանձնահատկությունները, մասնավորապես ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի, 19-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի ընդգրկուն ձևակերպումները, օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու, հետևաբար նաև միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու համար անհրաժեշտ էր մշակել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանների գնահատման չափանիշները:

Եթե դատարանի կողմից քրեական հետապնդման մարմինների գործողությունների (անգործության) և որոշումների օրինականության ու հիմնավորվածության ստուգման հանգամանքը կասկած կամ իրավական վեճ չէր առաջացնում, ապա դրանց շրջանակի՝ որպես հետագա դատական վերահսկողության առարկայի հարցը տևական ժամանակ մնում էր խնդրահարույց:

Այս ուղղությամբ առաջին քայլը Վճռաբեկ դատարանը կատարել է՝ Վալերի Գրիգորյանի գործով 2008 թվականի հուլիսի 25-ին կայացված թիվ ԵԿԿ/0031/11/08 որոշման 12-րդ կետում իրավական դիրքորոշում ձևավոր-

րելով այն մասին, որ՝ «(...) ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասից հետևում է, որ դատական վերահսկողության առարկա կարող են լինել հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների բոլոր այն որոշումները և գործողությունները, որոնք խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը: Անձի իրավունքները և օրինական շահերը խախտելու դեպքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումները և գործողությունները դատական բողոքարկման առարկա լինելու հանգամանքն ուղղակիորեն բխում է ԶՅ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքից (...):

(...) Եթե քրեական դատավարության օրենսգրքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների՝ դատական կարգով բողոքարկման ուղղակի դեպք և կարգ սահմանված չէ, սակայն այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը, ապա ԶՅ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով դրանք ենթակա են դատական կարգով բողոքարկման: Միաժամանակ նույն որոշման 14-րդ կետում ԶՅ վճռաբեկ դատարանը վերապահում է արել՝ արձանագրելով հետևյալը. «(...) ԶՅ քրեական դատավարությունում քրեական գործը հարուցվում է քրեական օրենսգրքով չթույլատրված՝ ենթադրաբար կատարված հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող արարք(ներ)ի կապակցությամբ, այլ կերպ՝ փաստի առթիվ, և որևէ անձի համար քրեական դատավարությունում այն իրավական որևէ հետևանք չի առաջացնում, ուստիև քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ քրեական դատավարությունում որևէ մեկի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում:

Այսպիսով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա լինել չի կարող, քանի որ քրեական դատավարությունում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ անձի իրավունքները և օրինական շահերը չեն խախտվում:

Իր այս դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանը զարգացրել է Վարուժան Մանուկյանի գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0060/11/10 որոշման 15–16–րդ կետերում: Ըստ քննարկվող գործի փաստական հանգամանքների՝ նախաքննության մարմնի կողմից հարուցվել է քրեական գործ՝ Վ. Մանուկյանի կողմից ԶՅ քրեական օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներ

պարունակող արարքը ենթադրաբար կատարելու փաստի առթիվ: Դիմողը և նրա ներկայացուցիչը բողոք են ներկայացրել առաջին ատյանի դատարան՝ խնդրելով վերացնել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը: Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է բողոքը՝ պատճառաբանելով, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել, քանի որ դատական կարգով այդպիսի որոշման բողոքարկում ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված չէ: Վերացնելով առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումն առնչվում է կոնկրետ անձի շահերին, իրավունքներին և ազատություններին, հետևաբար անհիմն է առաջին ատյանի դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը դատական վերահսկողության առարկա չի կարող լինել:

Ստորադաս դատական ատյանների տրամագծորեն հակառակ դիրքորոշումների իրավաչափությունը գնահատելու համար ԶԶ վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունել իրավական պաշտպանության միջոցների համարժեքության սահմանադրական պահանջը: Ըստ այդմ արձանագրվել է. «(...) Մինչդատական վարույթում իրավական պաշտպանության միջոցների համարժեքությունը գնահատելիս, ի թիվս այլ հանգամանքների, անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև Հայաստանի Հանրապետությունում գործող քրեական դատավարության ձևը: ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքով մինչդատական վարույթի համար նախատեսված դատավարական ձևը, մասնավորապես՝ մինչդատական վարույթում ձեռք բերված տվյալների՝ օրենքով որպես ապացույց համարվելը, մինչդատական վարույթի մանրամասն և համակողմանի օրենսդրական կանոնակարգումը, այդ թվում՝ նշված փուլում ապացույցների ձեռքբերման եղանակների և ընթացակարգի մանրակրկիտ կարգավորումը և այդ համատեքստում քրեական դատավարությունում հանրային ու մասնավոր շահերի ողջամիտ հավասարակշռումն ինքնին սահմանափակում են մինչդատական վարույթում քրեական հետապնդման մարմնի յուրաքանչյուր որոշման կամ գործողության դատական բողոքարկման շրջանակը:

(...) Մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա են նախնական քննության մարմինների այն որոշումները և գործողությունները (անգործությունը), որոնք խախտում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ քրեական դատավարության այս փուլում դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակն անսահմանափակ է: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակի հստակեցման

նպատակով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սահմանել հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. գործի նախնական քննության փուլում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված որոշումներից զատ, դատարան կարող են բողոքարկվել քրեական հետապնդման մարմինների այն բոլոր որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ ելության քննելիս անհնար է, կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման»:

Այսպիսով՝ վերոշարադրյալ որոշումներում արտահայտված դիրքորոշումների վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ մինչդատական վարույթում հետագա դատական վերահսկողության սահմաններն ուրվագծվում են հետևյալ երկու չափորոշիչների միաժամանակյա առկայությամբ.

1) Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով կարող են բողոքարկվել հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունն իրականացնող մարմինների այն որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնք շոշափում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը:

2) Այդ որոշումների ու գործողությունների (անգործության) դեմ բերված բողոքներում վկայակոչված խախտումները, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան, չեն կարող վերացվել քրեական գործը դատարանում քննելիս՝ գործի դատական քննության փուլում, այդ թվում՝ վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով:

Հետագա դատական վերահսկողության առարկայի հստակեցման կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մոտեցումը նոր որակներ է ստացել Լևիկ Պողոսյանի գործով 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/Օ136/11/11 որոշման մեջ: Այս գործով առաջին ատյանի դատարան է բողոքարկվել քննիչի՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման հետևյալ ձևակերպումը. «Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Լ. Պողոսյանի կողմից պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պաշտոնեական կեղծիք կատարելու դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով հարուցել քրեական գործ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով»:

Վերահաստատելով նախկինում արտահայտած իր դիրքորոշումն առ այն, որ օրենքին համապատասխան կայացվելու դեպքում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը չի խախտում որևէ անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը (հետևաբար դատական կարգով բողոքարկման ենթակա չէ)՝ սույն գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է քրեական գործ հա-

րուցելու մասին որոշման մեջ տրվող ձևակերպումների իրավական հետևանքների ինդիքը: Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ եթե քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ տրվում են այնպիսի ձևակերպումներ, որոնցից հետևում է, որ կոնկրետ անձը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք, քննարկվող որոշումն իրավական հետևանքների առումով հավասարվում է անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշմանը:

Հիմնվելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա¹³¹՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը շեշտել է նաև, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ անձին որպես հանցանք կատարողի մատնանշելու պարագայում նա իրավունք է ձեռք բերում օգտվելու որոշակի դատավարական երաշխիքներից, այդ թվում՝ պաշտպանության իրավունքից:

Ամփոփելով տվյալ գործի փաստական հանգամանքների, ինչպես նաև վերաբերելի իրավանորմերի և դատական նախադեպերի վերլուծությունը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ անձին որպես հանցանք կատարողի մատնանշելու պարագայում նա պետք է օգտվի որոշակի դատավարական երաշխիքներից, իսկ եթե այդ երաշխիքները չապահովվեն, անձը պետք է իրավունք ունենա մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը, քանի որ դրանով խախտվում են անձի սահմանադրական իրավունքներն ու օրինական շահերը, իսկ այդ որոշման բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, կհանգեցնի անձի իրավունքներին և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

Ուստի եթե քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ հաստատված է համարվում կոնկրետ անձի կողմից քրեորեն պատժելի որևէ արարք կատարելու փաստը, այլ խոսքով՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման նկարագրական-պատճառաբանական կամ եզրափակիչ մասերում առկա ձևակերպումներից ուղղակիորեն հետևում է, որ անձը կատարել է քրեորեն պատժելի արարք, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ընդունում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը ենթակա է դատական կարգով բողոքարկման:

131 Տե՛ս, օրինակ՝ Դեվեերն ընդդեմ Բելգիայի (DEWEER v. BELGIUM) գործով վճիռ, 1980 թվականի փետրվարի 27, գանգատ թիվ 6903/75, կետ 44; 46, Էկլեն ընդդեմ Գերմանիայի (ECKLE v. GERMANY) գործով վճիռ, 1982 թվականի հուլիսի 15, գանգատ թիվ 8130/78, կետ 73, Շուբինսկին ընդդեմ Սլովենիայի (SUBINSKI v. SLOVENIA) գործով վճիռ, 2007 թվականի հունվարի 18, գանգատ թիվ 19611/04, կետ 62, Գ. Կ. և ընդդեմ Լեհաստանի (G. K. v. POLAND) գործով վճիռ, 2004 թվականի հունվարի 20, գանգատ թիվ 38816/97, կետ 98:

Մինչդատական վարույթում իրավական պաշտպանության միջոցների համարժեքության գնահատման չափանիշները ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ամրապնդել է Կ. Սահակյանի գործով որոշմամբ: Ըստ գործի փաստական տվյալների՝ մեղադրյալ Կ. Սահակյանի պաշտպանը մինչդատական վարույթում մի շարք քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու վերաբերյալ ներկայացրել է միջնորդություններ, որոնք քննիչի որոշմամբ մերժվել են: Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է քննիչի որոշման դեմ պաշտպանի բերած բողոքը, մինչդեռ վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով առաջին ատյանի դատարանի որոշումը, պաշտպանի բողոքը բավարարել է մասնակիորեն և պարտավորեցրել վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնել մեղադրյալի իրավունքների ու ազատությունների խախտումները:

Ստորադաս դատարանների միջև առկա իրավական տարածայնությունը լուծելու համար վճռաբեկ դատարանը հենվել է Վ.Գրիգորյանի վերաբերյալ և Վ. Մանուկյանի վերաբերյալ գործերով ամրագրած դիրքորոշումների վրա: Դրանք համադրելով տվյալ գործի փաստական հանգամանքների հետ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մասնավորապես նշել է. «(...) սույն գործով տուժողի նկատմամբ դատաբժշկական հանձնաժողովային լրացուցիչ փորձաքննություն նշանակելու, մեղադրյալի նկատմամբ դատաբժշկական լրացուցիչ փորձաքննություն նշանակելու, վկաների և տուժողի հետ ամերես հարցաքննություններ կատարելու, Կ. Սահակյանի նկատմամբ դատահոգեբանական փորձաքննություն նշանակելու, քննչական փորձարարություն կատարելու, մեղադրյալ Կ. Սահակյանին ճանաչման համար տուժող Ռ. Եղիզարյանին ներկայացնելու միջնորդությունների մերժմամբ նախաքննության մարմնի կողմից թույլ չեն տրվել մեղադրյալի իրավունքների և ազատությունների այնպիսի խախտումներ, որոնք հնարավոր չէ վերացնել դատաքննության ընթացքում: Ավելին՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 345-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունից հետևում է, որ եթե նախաքննության ժամանակ փորձաքննություն չի նշանակվել, դատական քննության ժամանակ կողմերն իրավունք ունեն միջնորդել այն նշանակելու: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 351-րդ հոդվածից բխում է, որ ճանաչման ներկայացնելը և քննչական փորձարարությունը կարող են կատարվել դատական քննության ժամանակ»:

Այսպիսով, հաշվի առնելով ՀՀ քրեական դատավարությունում մինչդատական վարույթի բովանդակությունն ու ծավալները, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկ անգամ ևս ընդգծել է, որ նախաքննության ընթացքում ապացույցների հավաքման ու ստուգման հետ կապված հարցերը չեն կարող հանդիսանալ հետագա դատական վերահսկողության առարկա:

Հետագա դատական վերահսկողության առարկայի որոշակիացման առումով ուշագրավ է Լաուրա Չարյանի գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշումը: Նշված գործով քննարկվել է այն հարցը, թե դատական ակտի պահանջների կատարման նպատակով կարող է արդյոք վերացվել քրեական հետապնդման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը, եթե անցել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածով սահմանված ժամկետները:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի, 264-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 278-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթների վերլուծության և համադրման արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եկել է այն հետևության, որ քրեական հետապնդման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշման վերացման համար ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված ժամկետային սահմանափակումները կիրառելի են միայն այն դեպքում, երբ նշված որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը շահագրգիռ անձի կողմից չեն վիճարկվել դատական կարգով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանել է, որ վերոնշյալ սահմանափակումները պետք է վերաբերեն այն դեպքերին, երբ քրեական գործի վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումները վերացվում են մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողության շրջանակներում: Իսկ եթե հիշատակված որոշումները վիճարկվում են դատական կարգով, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածով նախատեսված ժամկետային սահմանափակումները չեն գործում, և եթե դատարանը բողոքի քննության արդյունքում արձանագրում է անձի իրավունքների ու ազատությունների խախտում և այդ խախտումը վերացնելու պարտավորություն է սահմանում, ապա լիազոր մարմինը դատական ակտի պահանջները կատարելու նպատակով պարտավոր է վերացնել վիճարկվող որոշումը և վերսկսել գործի վարույթը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե որքան ժամանակ է անցել որոշման կայացման պահից:

Բարձրագույն դատական ատյանն իր դիրքորոշումը հիմնավորել է այն փաստարկով, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածով սահմանված ժամկետային սահմանափակումներին հակառակ մեկնաբանություն տալու դեպքում ուղղակի կիմաստազրկվի մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը, և անձը կզրկվի ՀՀ Սահմանադրությամբ ու Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայով

երաշխավորված դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքից, իսկ դատական պաշտպանությունը կվերածվի պատրանքային և վերացական իրավունքի:

Յետագա դատական վերահսկողության սահմանները որոշելու մեկ այլ չափանիշ Վճռաբեկ դատարանը սահմանել է Վլադիմիր Բաղդասարյանի գործով 2012 թվականի հունիսի 8-ին կայացված թիվ ԳԴ4/0002/01/11 որոշմամբ: Նախադեպի ձևավորման համար բարձրագույն դատական ատյանն էական է համարել այն հարցի պարզաբանումը, թե մինչդատական վարույթն ավարտված լինելու պարագայում նախաքննության մարմնի որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ բողոքները ենթակա են քննության քրեական գործի հետ համատեղ՝ գործն ըստ էության քննող դատարանի կողմից, թե առանձին վարույթով՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող դատարանի կողմից:

Յենվելով Ն. Միսակյանի գործով կայացված որոշման մեջ արտացոլված մոտեցման վրա¹³², ՅՎճռաբեկ դատարանը եզրակացրել է, որ մինչդատական վարույթում անձի իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պահպանության ապահովումն ու խախտված իրավունքների կամ ազատությունների վերականգնումն արդյունավետ իրականացնելու համար քրեադատավարական օրենքը (ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածը) սահմանել է վերահսկողական գործառույթների իրացման հատուկ ընթացակարգ, որն էապես տարբերվում է քրեական գործի քննության կարգից:

Այս գործով իր դիրքորոշումն ամբողջականացնելու համար ՅՎճռաբեկ դատարանը կարևորել է «Նարեկ» ՍՊԸ-ի գործով 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0050/11/08 որոշման 22-րդ կետում ամրագրված դիրքորոշումը, որի համաձայն. «(...) դատական կարգով բողոքարկման ենթակա են մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների գործողությունները և որոշումները, որոնք կայացվել են մինչև գործն ըստ էության լուծելու համար դատարան ուղարկելը: Սահմանելով հետագա դատական վերահսկողություն մինչդատական վարույթի նկատմամբ՝ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասը հետաքննության և նախաքննության մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման որևէ սահմանափակում չի նախատեսում՝ կապված գործի քննության դատավարական փուլի հետ: Այսինքն՝ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով նախաքննության ավարտված լինելը չի կարող խոչընդոտ հանդիսանալ հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպե-

¹³² Տե՛ս Ներսես Միսակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի ապրիլի 10-ի թիվ ԱԴԴ1/0003/11/08 որոշման 12-րդ կետը:

րատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման համար (...))»:

Արդյունքում իր ձևավորած նախադեպային պրակտիկայի վերլուծության հիման վրա բարձրագույն դատական ատյանը եզրակացրել է, որ մինչդատական վարույթն ավարտված լինելու պարագայում նախաքննության մարմնի որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ բողոքները ենթակա են քննության մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող դատարանի կողմից՝ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի) պահպանմամբ: Հակառակ դեպքում, եթե այդ բողոքները քննության առարկա դարձվեն քրեական գործն ըստ էության քննող դատարանի կողմից, ապա այդ գործի քննության ընթացքում արդյունավետ կերպով չեն կենսագործվի մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրները: Արդյունքում բողոքաբերը կզրկվի ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված՝ իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներից:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ինստիտուտը գնահատել է որպես անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևորագույն երաշխիք: Հետևաբար, վերջինս պետք է ընկալվի այն առումով, որ իր համապարփակ բնույթով կոչված է ապահովել դատական պաշտպանության համընդհանուր իրավունքի արդյունավետ իրացումը քրեական դատավարության հատկապես սկզբնական փուլերում:

Հետագա դատական վերահսկողության հետ առնչվող հաջորդ խնդիրը, որին անդրադարձել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկան, նախաքննության մարմնի գործողությունների և որոշումների բողոքարկման կարգն է: Երկի Եղիսյանի գործով 2011 թվականի փետրվարի 24-ին կայացված թիվ ԼԴ/0008/11/10 որոշումից երևում է, որ քննարկվող գործով քննիչը մերժել էր նրա դիմումի հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը՝ հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ:

Է. Եղիսյանը ՀՀ գլխավոր դատախազին հասցեագրված դիմումով բացարկ էր հայտնել քննիչին: Ի պատասխան ՀՀ գլխավոր դատախազության ավագ դատախազը հայտնել էր դիմողին, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումն օրինական է, և այն վերացնելու հիմքեր չկան: Հետագայում դիմողը քննիչի որոշումը բողոքարկել էր առաջին ատյանի դատարան, որը բողոքը մերժել էր այն պատճառաբանությամբ, որ բողո-

քաբերը քննիչի որոշումը չի բողոքարկել դատախազին, իսկ վերաքննիչ դատարանն անփոփոխ էր թողել առաջին ատյանի դատարանի որոշումը:

Վերոնշյալ փաստական հանգամանքների լուսի ներքո ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկման առարկա է դարձրել այն հարցը, թե արդյոք հիմնավորված և պատճառաբանված է ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ սույն գործով դիմողը չի պահպանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված «(...) եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը այն դեպքում, երբ քննիչի նկատմամբ բացարկյալ քննելիս դատախազն ըստ ելույթյան անդրադարձել է քննիչի վիճարկվող որոշման օրինականությանը:

Իր որոշման հիմքում բարձրագույն դատական ատյանը դրել է կոնվենցիոն այն հիմնարար գաղափարը, որ դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման երաշխիքներից մեկը դատարանի մատչելիության իրավունքի ապահովումն է, և եթե անձը գրկված է դատարանի մատչելիության իրավունքից, ուրեմն իմաստագուրկ է նաև արդար դատաքննության իրավունքը:

Ըստ այդմ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդունել է, որ դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը պետք է լինի իրական, այլ ոչ թե պատրանքային, այսինքն՝ անձն իր իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի ենթադրյալ խախտման յուրաքանչյուր դեպքում՝ ողջամիտ սահմանափակումների շրջանակներում, պետք է դատարան դիմելու, իր խախտված իրավունքները և ազատությունները վերականգնելու իրական հնարավորություն ունենա: Ընդ որում՝ դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հնարավոր սահմանափակումները չպետք է բացառապես ձևական բնույթ ունենան, որպեսզի դիմողը հնարավորություն ունենա իրացնել ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ հավասար պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքը: Հակառակ դեպքում կխախտվեն անձի՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները: Բացի այդ, դատարանի մատչելիության սահմանափակումը պետք է օրինական նպատակ հետապնդի, և գործադրված միջոցի (այսինքն՝ սահմանափակման) և սահմանափակմամբ հետապնդված նպատակի միջև պետք է առկա լինի համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն:

Այս համատեքստում վերլուծելով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածների պահանջները, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ, 41-րդ, 103-րդ և 290-րդ հոդվածների վերաբերելի դրույթները՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եկել է այն հետևության, որ օրենքով նախատեսված դեպքերում դատարանը լիազորված է քննել և լուծել քննիչի որո-

շումների և գործողությունների դեմ բերված բողոքները, սակայն դատական պաշտպանության իրավունքի ծագման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի բավարարվի օրենքով սահմանված «(...) եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը: Ընդ որում՝ նշված որոշումների և գործողությունների դեմ բողոքները կարող են ներկայացվել դատարան, եթե տեղեկություն է ստացվել դատախազի կողմից բողոքը մերժելու մասին, կամ եթե դրա վերաբերյալ պատասխան չի ստացվել:

Միաժամանակ, քննարկելով սույն գործի վերոշարադրյալ փաստական հանգամանքները, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարծիք է հայտնել, որ ստորադաս դատարանները դատական ակտ կայացնելիս անտեսել են է. Եղիսյանի դիմումի կապակցությամբ դատախազի կողմից տրված պատասխանի բովանդակությունը, ըստ որի՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ըստ էության ստուգվել է, և այն վերացնելու հիմքեր չկան:

Ըստ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ հիմնավորված և պատճառաբանված չեն ստորադաս դատական ատյանների հետևություններն այն մասին, որ սույն գործով դիմողը չի պահպանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված՝ «(...) եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը: Անկախ է. Եղիսյանի դիմումի բովանդակությունից՝ դատախազի կողմից ըստ էության ստուգվել է քննիչի որոշման օրինականությունը, հետևաբար ստորադաս դատարանների պատճառաբանությունը՝ քննիչի որոշումը դատախազին չբողոքարկելու վերաբերյալ, բացառապես ձևական բնույթ ունի, քանի որ դատախազական հսկողության այն գործառույթը, որը պետք է իրականացվեր քննիչի որոշման բողոքարկման դեպքում, տվյալ պարագայում իրականացվել է բացարկ հայտնելու մասին է. Եղիսյանի դիմումի քննության արդյունքում:

Ուստի ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդունել է, որ ստորադաս դատական ատյանները, բացառապես ձևական նկատառումներով մերժելով դիմող է. Եղիսյանի բողոքը, սահմանափակել են վերջինիս արդար դատական քննության և դատարանի մատչելիության իրավունքները: ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ դատարանների կողմից է. Եղիսյանի իրավունքների սահմանափակման ու այդ սահմանափակման նպատակի միջև առկա չէ համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն:

Հետագա դատական վերահսկողության եղանակով բողոքարկման կարգին վերաբերող մեկ այլ հարց քննարկվել է Համբարձում Հարությունյանի գործով 2011 թվականի հուլիսի 13-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0004/11/11 որոշմամբ, որով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ և 290-րդ հոդվածներով սահմանված՝ մինչդատական

վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրավական կառուցակարգերի ճիշտ տարանջատման հարցում օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու խնդիր է տեսել:

Համաձայն գործի նյութերի՝ դիմող Յ. Հարությունյանը և նրա ներկայացուցիչը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի պահանջներով, քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին հետաքննիչի որոշման դեմ բողոք են ներկայացրել դատարան և խնդրել վերացնել վիճարկվող որոշումը:

Առաջին ատյանի դատարանը բողոքը քննել և համապատասխան որոշում է կայացրել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված կարգով: Վերաքննիչ դատարանը, իր հերթին որոշում կայացնելով դիմողի և նրա ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը բավարարելու և առաջին ատյանի դատարանի որոշումը բեկանելու մասին, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի պահանջներով, վճիռ է կայացրել վիճարկվող որոշումը վերացնելու մասին: Այդուհանդերձ, վերաքննիչ դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնի համար դիմողի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու պարտականություն է սահմանել (ինչը նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 5-րդ մասով), այլ ոչ թե պարտավորեցրել է դատախազին հարուցել քրեական գործ (սման կարգավորում առկա է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 5-րդ մասում):

Վերոնշյալ նորմերի համեմատական վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եկել է այն հետևության, որ նույն իրավահարաբերությունը կարգավորող ընդհանուր և հատուկ նորմերի առկայության դեպքում իրավակիրառողը պետք է նախապատվությունը տա հատուկ նորմերին: Մինչդեռ գործի փաստական հանգամանքների վերլուծությունից երևում է, որ թե՛ առաջին ատյանի և թե՛ վերաքննիչ դատարանները քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության արդյունքում կիրառել են ոչ թե դրա համար ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված հատուկ կառուցակարգը, այլ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված ընդհանուր կառուցակարգը:

Ուստի ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ սույն գործով որոշումներ կայացնելիս ստորադաս դատարանները չեն պահպանել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության քրեադատավարական ընթացակարգը: Ինչպես առաջին ատյանի դատարանը, այնպես էլ վերաքննիչ դատարանը դուրս են եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրենց լիազորությունների շրջանակներից, ինչի արդյունքում թույլ են տվել ՀՀ Սահմանադրության

19-րդ հոդվածի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի խախտումներ:

Միաժամանակ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է ստորադաս դատարանների կողմից բողոքաբերին իր ներկայացրած բողոքի քննությանը մասնակից չդարձնելու խնդրին, պարզաբանելով, որ անձը բոլոր դեպքերում պետք է տեղեկացվի բողոքի դատական քննության մասին, և նրան պետք է հնարավորություն տրվի մասնակցելու դրա քննությանը, եթե մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով քննվող բողոքն անմիջականորեն առնչվում է անձի իրավունքներին և օրինական շահերին:

Այս հիմնարար չափանիշից ելնելով, նշված գործով նախադեպային լուծում է տրվել իրավական կարգավորում չունեցող ևս մեկ հարցի: Նկատի ունենալով, որ դիմող Հ. Հարությունյանի կողմից ներկայացված բողոքն անմիջականորեն առնչվել է մեկ այլ անձի՝ Հ.Ալեքսանյանի իրավունքներին և օրինական շահերին (քանի որ վերաբերել է նրա կողմից ենթադրաբար կեղծիք կատարելու վերաբերյալ հաղորդման կապակցությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշմանը), ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ բողոքի քննության կապակցությամբ բազմակողմանի, լրիվ, օբյեկտիվ քննության կատարելու նպատակով առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների կողմից Հ.Ալեքսանյանը պետք է տեղեկացվեր վերոնշյալ բողոքի դատական քննության մասին, և նրան պետք է հնարավորություն տրվեր մասնակցելու դրա քննությանը:

Հ. Հարությունյանի գործով որոշումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից հետագայում կիրառվել է ևս երկու գործով՝ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը բեկանելու և արդեն ձևավորված նախադեպային դիրքորոշումն ամրապնդելու համար (տես Լուսին» Բաբայանի վերաբերյալ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԴ/0093/11/11 որոշման 16-21-րդ կետերը և Սուրեն Բաբայանի վերաբերյալ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ԵԿԴ/0157/11/11 որոշման 10-15-րդ կետերը): Նշված գործերով ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ըստ էության գտել է, որ ստորադաս դատարանների կողմից հաշվի չեն առնվել և չեն պահպանվել նախկինում կայացված նախադեպային որոշման պահանջները: Այսպիսով, բարձրագույն դատական ատյանն այս դեպքում ևս արձագանքել է նախադեպային որոշումից հետո կայացված նոր դատական ակտերին՝ հետևողականորեն կիրառելով օրենքի միատեսակ կիրառության սահմանադրական գործառույթի իրականացման արդյունավետ այս միջոցը:

Հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում միասնական դատական պրակտիկայի ապահովման առումով կարևորվում է նաև դա-

տական բողոքարկման ժամկետների չափանիշի սահմանումը: Այս խնդրին ՅՅ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Յայարփի Աթոյանի գործով 2010 թվականի հուլիսի 23-ին կայացված թիվ ԵԱԴԴ/0014/11/09 որոշմամբ: Ըստ նշված գործի տվյալների՝ առաջին ատյանի դատարանը մերժել է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ Յ.Աթոյանի բողոքը, մասնավորապես, պատճառաբանելով, որ այն ներկայացվել է ոչ թե ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված յոթնօրյա ժամկետում, այլ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով կանոնակարգվող մեկ ամսվա ընթացքում:

Առաջին ատյանի դատարանը վկայակոչել է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքի 24-րդ հոդվածի 9-րդ մասը, համաձայն որի՝ իրավական ակտում հակասություն չի համարվում ընդհանուր նորմից բացառության սահմանումը: Վերաքննիչ դատարանը ևս մերժել է Յ. Աթոյանի բողոքը՝ վերահաստատելով առաջին ատյանի դատարանի դիրքորոշումը:

Այս պայմաններում ՅՅ վճռաբեկ դատարանը քննարկման առարկա է դարձրել հետևյալ իրավական հարցը. կարելի է արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված յոթնօրյա ժամկետի փոխարեն բողոքարկել նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված մեկամսյա ժամկետում:

Վերոնշյալ դատավարական նորմերի համեմատական վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եկել է այն հետևության, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման ժամկետ սահմանելու առումով դրանցում առկա է ուղղակի հակասություն: Այդ հակասությունը լուծելու համար հիմք է ընդունվել «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, ըստ որի՝ «(...) միևնույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտերի նորմերը, (...)»:

Նկատի ունենալով, որ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածը գործում է օրենսգրքի սկզբնական խմբագրությամբ (այսինքն՝ 1999 թվականից), իսկ 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասը՝ կիրառված խմբագրությամբ ուժի մեջ է մտել 2007 թվականին, ՅՅ վճռաբեկ դատարանը վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորելու հարցում նախապատվությունը տվել է ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի իրավակարգավորմանը:

Միաժամանակ, հիմնվելով «Իրավական ակտերի մասին» ՅՅ օրենքի 24-րդ հոդվածի 7-րդ մասի վրա («Հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտերի կամ նույն իրավական ակտի տարբեր մա-

սերի միջև հակասության դեպքում պետական (...) մարմինները ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հետ հարաբերություններում պետք է կիրառեն ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար նախընտրելի նորմատիվ-իրավական ակտը կամ դրա մասը», ԶՅ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ քննարկվող իրավահարաբերության նկատմամբ պետք է գործի հենց ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կանոնը, քանզի այն անձի համար առավել բարենպաստ է¹³³:

Արդյունքում ԶՅ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ իրավաչափ չէ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների եզրահանգումն առ այն, թե քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումը ենթակա է բողոքարկման ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդված 3-րդ մասով նախատեսված յոթնօրյա ժամկետում¹³⁴:

---

133 Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ. - հ. 2.» - Եր.: 2013, էջեր 423-443:

134 Նույն դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է նաև Ա. Օհանյանի գործով (տես Ալբերտ Օհանյանի գործով ԶՅ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ ԵԱԲԴ/0001/11/10 որոշման 20-24-րդ կետերը): Հարկ է նշել, որ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքի ներկայացման ժամկետին վերաբերող ԶՅ վճռաբեկ դատարանի այս մոտեցումն ըստ էության կիրառվել և իրավական մեկնաբանության մեկ այլ մակարդակի է բարձրացվել ԶՅ Սահմանադրական դատարանի՝ 2010 թվականի դեկտեմբերի 21-ի թիվ ՍԴՈ-930 որոշման մեջ: Այդ որոշման համաձայն՝ ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված՝ «Գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հետ կապված բողոքը մերժելու մասին դատախազի որոշումը դրա պատճենն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում կարող է բողոքարկվել դատարան՝ դրույթը՝ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորման հետ անհամապատասխանության պայմաններում և դատական պրակտիկայում դրան տրված բովանդակության շրջանակներում ճանաչվել է ԶՅ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր: Վերոշարադրյալն էլ հիմք է հանդիսացել, որպեսզի ԶՅ վճռաբեկ դատարանը Ա. Իսկանդարյանի գործով ԶՅ սահմանադրական դատարանի նշված որոշումը դիտարկելով որպես նոր հանգամանք, վերանայի իր նախկին որոշումը և բեկանի ստորադաս դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերը (Ալբերտ Իսկանդարյանի գործով ԶՅ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԵԱՆԴ/0007/11/09 որոշման 16-22-րդ կետերը):

ԲԱԺԻՆ 6

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ՝ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒՅՑԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ

Յուրաքանչյուր երկրում գոյություն ունեցող քրեադատավարական հարաբերությունների համակարգն այն օբյեկտիվ հիմքն է, որի վրա զարգանում է քրեական դատավարության իրավունքը: Ինչպես ամբողջ քրեադատավարական օրենսդրության, այնպես էլ դրա առանձին ինստիտուտների իմաստավորումը և կատարելագործումն օբյեկտիվորեն անհնարին է առանց դրանց պատմական արմատները հաշվի առնելու: Սակայն յուրաքանչյուր ոլորտի իրավական կարգավորում կամայական գործընթաց չէ, այլ այն միշտ պետք է հաշվի առնի կամ արտահայտի տվյալ ժամանակահատվածում հասարակական կյանքի օբյեկտիվ իրողությունները: Դա հատկապես կարևորվում է Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումների այս փուլում քրեադատավարական նոր օրենսդրության մշակման և ձևավորման աշխատանքներն իրականացնելիս:

Գործող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքն ընդունման պահին բավականին առաջադիմական էր, քանի որ դրանում առաջին անգամ ամրագրվեցին արդարադատության իրականացման ժողովրդավարական հիմնական սկզբունքները և անձի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունն ապահովող երաշխիքները: Բացի այդ, օրենսգրքում շոշափվում են նաև անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հետ կապված առանցքային հարցեր:

Սակայն 1995 թվականին ՀՀ Սահմանադրության ընդունումից հետո բավականին կարճ ժամկետում քրեադատավարական նոր օրենսդրությունն օբյեկտիվորեն չէր կարող բավարար չափով իրացնել նորաստեղծ իրավական պետության ժողովրդավարական նվաճումները: Ուստի, օրենսգիրքն իր դրական հատկանիշներով հանդերձ զերծ չէր նաև թերություններից, որոնց մի մասը առկա էին օրենսգրքի ընդունման պահին, իսկ մյուսներն ի հայտ եկան դրա գործնական կիրառման ընթացքում: Մասնավորապես օրենսգրքի կիրառման ավելի քան տասը տարիների ընթացքում երկրի հասարակական և քաղաքական կյանքում տեղի ունեցան մի շարք իրադարձություններ, որոնք անխուսափելի փոփոխություններ էին ենթադրում քրեական գործերի քննության և լուծման հետ կապված հարաբերությունները կանոնակարգող հիմնական իրավական ակտում:

Այսպես, 2002 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրեց Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպան

նության մասին 1950 թվականի Կոնվենցիան, ինչի հետևանքով երկրի ստանձնած միջազգային պարտավորություններին համահունչ ձևափոխություններ պետք է կատարվեն ներպետական համապատասխան ոլորտներում, այդ թվում՝ քրեական արդարադատության բնագավառում:

2005 թվականի նոյեմբերի 27-ին տեղի ունեցած հանրաքվեով երկրի հիմնական օրենքում կատարվեցին հիմնարար փոփոխություններ, որոնք էապես շոշափեցին քրեական արդարադատության ոլորտը՝ անխուսափելի դարձնելով օրենսգրքում համապատասխան փոփոխություններն ու լրացումները:

Քրեադատավարական իրավահարաբերությունների կարգավորման գործընթացի վրա նշանակալի ազդեցություն ունեցավ նաև դատական պրակտիկան: Մասնավորապես, օրենսգրքի գործածության ընթացքում բացահայտված մի շարք թերություններ ու բացփողումներ իրենց գնահատականը ստացան ՀՀ սահմանադրական դատարանի և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներում: Մասնավորապես, ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2006-2010 թվականների ընթացքում 19 գործերով քննության է առել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի տարբեր հոդվածների սահմանադրականության հարցը, որից 10 գործերով տարբեր նորմեր ճանաչվել են ՀՀ սահմանադրությանը հակասող և անվավեր: ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր հերթին մի շարք նախադեպային որոշումներում տվել է օրենսգրքի տարբեր դրույթների մեկնաբանություններ՝ ուղղված իրավակիրառ պրակտիկայի կարգավորմանը (օրինակ՝ կալանավորման կիրառման հետ կապված մի շարք չափանիշների ճշգրտումը): Այս ամենն էապես փոխել է օրենսգրքի մի շարք դրույթների և նույնիսկ որոշ սկզբունքների իրավաբանական և կիրառման գաղափարախոսությունը:

Նշված գործընթացներով և ոչ միայն դրանցով պայմանավորված՝ 2004, 2006, 2007 և 2008 թվականներին օրենսգրքում կատարվեցին էական և լուրջ փոփոխություններ ու լրացումներ, որոնք կիրառման ընթացքում ունեցան ոչ միայն դրական, այլև բացասական դրսևորումներ:

Չժխտելով փոփոխությունների մի ստվար մասի ողջամիտ և առաջադիմական բնույթը, այդուհանդերձ, դրանց մեծ մասը կատարվեց առանց հայեցակարգային մշակման և գիտական հիմնավորման: Բացի այդ, փոփոխություններն ու լրացումները համալիր չէին, առավելապես կրում էին դրվագային բնույթ, հաճախ համաձայնեցված չէին իրավական այլ ակտերի, ինստիտուտների և նորմերի հետ: Մինչդեռ պետության իրավական համակարգում քրեական դատավարության օրենսգրքի ունեցած դերն ու նշանակությունը միանշանակ թույլ են տալիս եզրակացնել, որ նման իրավական ակտում առկա առանցքային թերություններն ու բացթողումները չեն կարող շտկվել առանձին կամ իրավիճակային փոփոխությունների և լրացումների

միջոցով: Յետևաբար, դրանք չէին կարող ծառայել այն նպատակներին, որոնց համար իրականացվում էին:

Ինքնըստինքյան, նման պայմաններում կատարված փոփոխությունները օրենսգրքի կարգավորման ոլորտի համար ունեցան նաև շրջադարձային բովանդակային հետևանքներ: 1998 թվականի խմբագրությամբ օրենսգիրքը, իր բոլոր թերություններով հանդերձ, ուներ ստույգ գաղափարախոսություն և իրենից ներկայացնում էր որոշակի տրամաբանություն ունեցող համակարգ՝ քրեադատավարական տարբեր ինստիտուտների և սկզբունքների միջև եղած ներքին կապի տեսքով: Վերոնշյալ փոփոխությունները շատ դեպքերում խախտեցին օրենսգրքի ներքին հավասարակշռությունը, ծնեցին հակասություններ ինչպես դրա տարբեր դրույթների, այնպես էլ օրենսգրքի և իրավական այլ ակտերի միջև: Քրեադատավարական օրենսդրություն ներմուծվեցին թեև կարևոր, սակայն օտարածին (օրինակ, դատական քննության արագացված կարգը), իսկ երբեմն նաև տարօրինակ ինստիտուտներ (դատարանում առաջադրված մեղադրանքը լրացնելը կամ փոփոխելը), որոնք օրգանապես չինտեգրվեցին գործող համակարգում՝ առաջացնելով բազմաթիվ տեսական ու գործնական խնդիրներ: Մշտական օրենսդրական փոփոխությունները հանգեցրեցին նաև ինստիտուցիոնալ անկայունության, ինչը վերջին տարիներին բացասական ազդեցություն ունեցավ իրավակիրառ և հատկապես դատական պրակտիկայի ձևավորման վրա (բավական է հիշել վճռաբեկ դատարանի գործառույթների և լիազորությունների անհամար և միմյանց հաջորդող փոփոխություններն ու լրացումները):

Այս առումով ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի համակարգային գաղափարախոսությանն առնչվող, մի շարք դեպքերում՝ դրա ներքին տրամաբանությունը խախտող փոփոխությունները, ինչպես նաև հասարակական հարաբերությունների մշտական զարգացումը հանգեցրել են այնպիսի իրավիճակի, որի պայմաններում 1998 թվականի օրենսգիրքն իր փիլիսոփայությամբ և տրամաբանությամբ, կառուցվածքով և ներուժով, ինտեգրված և չինտեգրված ինստիտուտներով, առաջադիմական և ոչ արդիական դրույթներով, խայտաբղետ և հակասական պրակտիկայով օբյեկտիվորեն ի վիճակի չէ համապարփակ կարգավորման ենթարկել քրեական գործերի քննության և լուծման ընթացակարգը, այդ գործընթացի շրջանակներում ապահովել հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը, հետևաբար՝ նաև քրեական դատավարության խնդիրների լուծումն ու նպատակներին հասնելը:

Ուստի ներկայում առկա են բոլոր այն օբյեկտիվ նախադրյալները (իրավական, տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական և այլն), որոնց ամբողջությունը թույլ է տալիս խոսել ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի մշակման անհրաժեշտության մասին: Ըստ այդմ, ՀՀ քրեական դատա-

վարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգը (այսուհետ՝ Հայեցակարգ) արձանագրել է, որ անցած տասնամյակի ընթացքում ունեցած արդյունքների ամփոփման, քաղած դասերի վերլուծության և թույլ տրված սխալների ուղղման տրամաբանական ավարտը պետք է լինի հայեցակարգային հիմքերի վրա դրված, գիտատեսական հիմնավորումներով հագեցած և գործնական փորձով ամրապնդված քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի մշակումն ու ընդունումը: Դրանով հանդերձ, հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության պահանջները և ՀՀ միջազգայնորեն ստանձնած պարտավորությունները, ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի (այսուհետ՝ Նախագիծ) մշակման հիմքում պետք է ընկած լինի **երկու հիմնարար չափանիշ՝ համարձակ նորարարությունը և չափավոր պահպանողականությունը**: Այն առաջին հերթին ընկալվում է որպես ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության զարգացման հաջորդ փուլում կիրառվելիք զաղափարների, ինստիտուտների փորձարկման (ապրոբացիայի) միջոց: Այս առումով Նախագծի մշակումը դիտարկվում է որպես ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության բնականոն զարգացման յուրահատուկ փուլ, ինչը պետք է հնարավորություն ընձեռի խուսափել թռիչքաձև ցնցումներից և ապահովել համեմատաբար ավելի սահուն անցում մեկ համակարգից մյուսին (Հայեցակարգի 1.13-1.14-րդ կետեր):

Այս համատեքստում առանձնակի կարևորություն է ստանում այն հարցը, թե ՀՀ քրեական դատավարության ապագա օրենսգրքում ինչպիսի իրավական կարգավորում է ստանալու մինչդատական վարույթը: Նախագծի հիմքում ընկած հայեցակարգային հիմնարար մոտեցման համաձայն՝ ՀՀ քրեադատավարական համակարգը պետք է ընթանա մինչդատական վարույթի պարզեցման, հնարավորինս բեռնաթափման ուղիով: Դրա վերջնական նպատակն է մեր երկրում ներդնել դատարանակենտրոն դատավարության համակարգ: Իհարկե, այդ համակարգին անցումը պետք է լինի աստիճանական՝ առանց վնասելու քրեական դատավարության զարգացման կոնկրետ ժամանակահատվածում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանության կառուցակարգերը: Այդ առնչությամբ Նախագծի ընդունումը դիտվում է որպես անցումային փուլ վերը նշված վերջնական նպատակին հասնելու ճանապարհին: Ուստի սույն աշխատության շրջանակներում այդ տեսանկյունից կներկայացվեն ապագա օրենսգրքում մինչդատական վարույթի հետ կապված հայեցակարգային հիմնական մոտեցումները և դրանցով պայմանավորված՝ օրենսդրական լուծումները:

Նկատի ունենալով վերը շարադրված հայեցակարգային մոտեցումը՝ Նախագծում մինչդատական վարույթի նպատակ է համարվում հանրային մեղադրանքի գործերով պարզել հանցագործության հատկանիշները, հայտնաբերել հանցանք կատարած անձին, նրա նկատմամբ հարուցել քրեական

հետապնդում, բազմակողմանի, լիակատար և օբյեկտիվ քննություն կատարելու միջոցով ստեղծել քրեական վարույթը դատարանում քննելու և լուծելու համար անհրաժեշտ նախադրյալներ ու պայմաններ, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով հաստատել քրեական հետապնդման ենթարկված անձի անմեղությունը կամ քրեական վարույթը շարունակելու անհնարինությունը:

Ըստ այդմ, մինչդատական վարույթի բովանդակությունը կազմող իրավահարաբերությունների և գործողությունների ամբողջությունը պետք է ապահովի քննության օպերատիվությունը, արագությունն ու արդյունավետությունը, ինչը ենթադրում է դատավարական գործառնությունների հստակ տարանջատում՝ անձի իրավունքների և ազատությունների առավելագույն պահպանման պայմաններում:

Վերոգրյալի հիման վրա սահմանված է, որ մինչդատական վարույթն իրականացվում է նախաքննության միջոցով: Չետաքննությունը կոչված է օժանդակելու նախաքննության առջև դրված խնդիրների լուծմանը: Նախաքննությունն ու հետաքննությունը գտնվում են դատախազական հսկողության, իսկ մինչդատական վարույթն ամբողջությամբ՝ դատական վերահսկողության ներքո:

Նախաքննությունն սկսվում է հանցագործության մասին հաղորդում ստանալու պահից և ավարտվում քրեական վարույթը դատարան ուղարկելով կամ այն կարճելով: Նախաքննության բովանդակությունը մինչդատական վարույթի նպատակներին հասնելու համար անհրաժեշտ գործողությունների կատարումն է և որոշումների ընդունումը:

Այս առումով պետք է նշել, որ նոր օրենսգրքի բնորոշ գծերից է այն, որ վերացվել է քրեական գործի հարուցման (սյուբեթի նախապատրաստման) փուլը: Այն ներառվել է նախաքննության, որպես մինչդատական վարույթի իրականացման միակ եղանակի, բովանդակության մեջ:

Նախաքննություն կատարելու բացառիկ լիազորությունը պատկանում է քննիչին, որով նա իրականացնում է քննության իր գործառնությունը: Նախաքննության օրինակականության նկատմամբ դատախազական հսկողության պայմաններում՝ քննիչն օժտված է հարաբերական դատավարական ինքնուրույնությամբ, որոշում է գործի քննության ընթացքը, ինքնուրույն ընդունում է որոշումներ և կատարում գործողություններ, ինչպես նաև իրավասու է դատախազի հանձնարարությունները կամ որոշումները բողոքարկել վերադաս դատախազին՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում կասեցնելով դրանց կատարումը կամ առանց դրանց կատարումը կասեցնելու:

Նախաքննությունն իրականացվում է երկու ձևով՝ ընդհանուր և պարզեցված կարգով: Ընդհանուր կարգով իրականացվում են ծանր և առանձնապես ծանր բոլոր հանցագործությունների վերաբերյալ վարույթներ:

րը, ինչպես նաև միջին ծանրության առանձին հանցագործությունների վերաբերյալ վարույթները: Պարզեցված նախաքննության կարգով իրականացվում են ոչ մեծ ծանրության բոլոր հանցագործությունների, ինչպես նաև միջին ծանրության առանձին հանցագործությունների վերաբերյալ վարույթները:

Պարզեցված նախաքննության առանձնահատկությունն այն է, որ այստեղ ապացուցման առարկան նեղացվում է: Այն ներառում է միայն հանցակազմի հատկանիշները և անձի առնչությունը հանցագործությանը: Ապացուցման առարկան կազմող մյուս հանգամանքները հաստատվում են դատարանում: Իհարկե, նշված իրավակարգավորումները չպետք է իրականացվեն մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի իրավունքների և օրինական շահերի երաշխիքների հաշվին:

Նախաքննությունն ավարտվում է մեղադրական եզրակացությունը (պարզեցված նախաքննության դեպքում՝ մեղադրական ակտը) դատախազին ուղարկելով կամ քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելով:

Յետաքննությունը մինչդատական վարույթում նախաքննության ընթացքում կիրառվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների, գաղտնի քննչական գործողությունների և դրանց հետ կապված իրավահարաբերությունների ամբողջությունն է: Յետաքննության նպատակն է նպաստել մինչդատական վարույթի խնդիրների լուծմանը, օժանդակել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ նախաքննություն կատարելուն: Յետաքննության մարմինը կատարում է նաև դատարանի հանձնարարությունները:

Համաձայն Նախագծի ընդհանուր մասի՝ հետաքննության մարմինն օպերատիվ-հետախուզական գործառնություններ իրականացնող ստորաբաժանման ղեկավարը (հետաքննության մարմնի պետ) և աշխատակիցներն են (հետաքննիչ), որոնք քննիչի հանձնարարությամբ իրավասու են մինչդատական վարույթի շրջանակներում կատարելու օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ և գաղտնի քննչական գործողություններ: Այլ կերպ՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը ներառվել (ինկորպորացվել) է քրեական դատավարության օրենսգիրք՝ այն նույնացնելով հետաքննության հետ:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը քրեական դատավարության օրենսգիրք ներառվելը և քրեական վարույթի ընթացքում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման գործընթացը հետաքննություն անվանելը նպատակ է հետապնդում այն դարձնել ավելի կանխատեսելի և կարգավորված, ինչպես նաև ներառել դատախազական հսկողության տիրույթ, ինչը քրեական ընթացակարգի շրջանակներում անձի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման կարևոր գրավական է:

Քրեական վարույթի ընթացքում հետաքննությունը կատարում են այն մարմինները, որոնք օրենքով իրավասու են իրականացնել օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն: Վերջինս դատավարական բնույթ կարող է ստանալ միայն նախաքննություն կատարող անձի՝ քննիչի նախաձեռնությամբ, երբ նա նախաքննության խնդիրներից ելնելով համապատասխան հանձնարարություններ է տալիս օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (հետաքննություն) իրականացնող մարմիններին կամ անձանց:

Հետաքննության շրջանակներում քննիչի հանձնարարությամբ իրականացվող առանձին օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները համարվում են գաղտնի քննչական գործողություններ (օրինակ՝ հեռախոսային խոսակցությունները լսելը, նամակագրությունը վերահսկելը, ներքին դիտումը և այլն), որոնց արդյունքները ապացուցողական նշանակություն են ստանում միայն դատավարական բոլոր երաշխիքների ապահովման պայմաններում (դատարանի որոշում, քննիչի գրավոր հանձնարարություն, օրենքով սահմանված ընթացակարգ և այլն):

Հետաքննության ծավալները սահմանափակված են մինչդատական վարույթի շրջանակներով: Հետաքննությունը կարող է իրականացվել միայն նախաքննությունն սկսելուց հետո և ինքնըստինքյան վերջանում է նախաքննության ավարտով:

Հետաքննության օրինականության նկատմամբ իր հսկողական լիազորությունն իրացնելիս դատախազն իրավասու է ստուգել գաղտնի քննչական գործողությունների (օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների) իրականացման հիմքերը, պայմանները և կարգը: Սակայն դատախազական հսկողության օբյեկտ չեն հանդիսանում օպերատիվ գործունեության մեթոդները և հնարքները (օրինակ՝ գործակալների հավաքագրման ձևերը, նրանց տվյալները, ստացված տեղեկատվության մշակումը և այլն):

Քրեական հետապնդման հարուցումը: Հայեցակարգում առանձնակի տեղ է հատկացված դատախազի՝ քրեական հետապնդման հարուցման լիազորության իրացման իրավական կանոնակարգմանը: **Քրեական հետապնդում հարուցելն անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին քննիչի որոշման հաստատումն է հսկող դատախազի կողմից:**

Քրեական հետապնդումը վարույթի շարժիչ ուժն է, քանի որ դրա հետագա իրականացումից կամ հրաժարումից են կախված վարույթի ընթացքը և բովանդակությունը: Քրեական հետապնդում հարուցելը նախաքննության շրջադարձային ենթափուլ է:

Քրեական հետապնդման հարուցումը դատախազի բացառիկ լիազորությունն է: Դատախազը պետության քրեական քաղաքականությունն իրացնող և դրա համար պատասխանատու պաշտոնատար անձ է, որին է պատկանում քրեական գործերով քրեական հետապնդման տնօրինման

իրավասությունը, այսինքն՝ քրեական հետապնդում հարուցելու, ինչպես նաև դրանից ձեռնպահ մնալու բացառիկ լիազորությունները: Հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության գործառույթի սահմանման պայմաններում դատախազությանը մեկ այլ՝ քրեական հետապնդում հարուցելու գործառույթի վերապահումը վկայում է քրեական դատավարությունում դրա բացառիկ նշանակության մասին: Սահմանադրությունը տարանջատելով քրեական հետապնդման հարուցումը դատախազական հսկողության գործառույթից նպատակ է հետապնդել նշել առաջինի առանձնահատուկ նշանակությունը: Այսինքն՝ քրեական հետապնդման հարուցում պետք է դիտել մինչդատական վարույթում այնպիսի դատավարական գործողության կատարումը կամ որոշման ընդունումը, որը, դուրս լինելով դատախազության հսկողական լիազորությունների շրջանակից, բեկումնային կլինի մինչդատական վարույթի համար և կկանխորոշի քրեական դատավարության հետագա ընթացքը:

Քրեական դատավարության համար կենտրոնական նշանակություն ունեցող այնպիսի ակտի կայացման գործում, ինչպիսին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումն է, դատախազը չի կարող դրվագային դերակատարում ունենալ:

Քրեական հետապնդման հարուցման նույնացումը որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման հաստատման հետ՝ պայմանավորված է ինչպես մինչդատական վարույթի, այնպես էլ ամբողջ քրեական դատավարության համար դրա ունեցած նշանակությամբ և կենտրոնական տեղով: Այդ պահից ներկայացվում է սկզբնական պաշտոնական մեղադրանքը: Թեև այն գործի հետագա քննության ընթացքում կարող է փոփոխվել և կատարելագործվել, սակայն նույնիսկ իր սկզբնական տեսքով գործի հետագա քննության համար ունի հսկայական կազմակերպական և ուղղորդիչ նշանակություն: Որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման նշանակությունն ընդգծում է նաև այն հանգամանքը, որ հենց այդ պահից է ի հայտ գալիս մինչդատական վարույթի կենտրոնական մասնակիցը՝ մեղադրյալը, որի հետ են կապվում քրեադատավարական հետագա բոլոր հարաբերությունները¹³⁵:

Այսպիսի մոտեցումը բխում է նաև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայից և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավուն-

¹³⁵ Նշված տեսակետը գերակշռում է նաև ժամանակակից իրավաբանական գրականության մեջ (տե՛ս, օրինակ՝ А.Г. Халиулин, "Уголовное преследование как функция прокуратуры Российской Федерации (проблемы осуществления в условиях правовой реформы)." М., 1997, ст.15-16, Գ.Ս. Ղազինյան, Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Երևան, 2001, էջեր 265-279 և այլն):

քից: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանն Իսկուբետոն ընդդեմ Բելգիայի գործով 1999 թվականի հոկտեմբերի 28-ի որոշման մեջ ուղղակիորեն կշռել է. «Կոնվենցիայի հոդված 6-ը կիրառվում է այն դեպքում, երբ «քրեական մեղադրանքը» ներկայացվել է որոշակի անձի, այսինքն՝ այն բանից հետո, երբ այդ անձը «պետական իշխանության իրավասու մարմնի կողմից պաշտոնապես տեղեկացվել է իր կողմից քրեորեն պատժելի իրավախախտում կատարելու վերաբերյալ ենթադրության ամկայության մասին»¹³⁶: Եվ ընդհակառակը՝ «մեղադրանքը» բացակայում է ոստիկանական քննությունն հարուցելու (նկատի է առնվում այն իրավիճակը, երբ հանցանք կատարած անձը դեռևս հայտնի չէ), վկաների հարցաքննությունն կամ այլ գործողություններ կատարելու դեպքում, որոնք շահագրգիռ անձի վրա ուղղակի ազդեցություն չեն գործում¹³⁷:

Առաջարկվող օրենսդրական իրավակարգավորումը հնարավորություն է տալիս հրաժարվել «կասկածյալ» սուբյեկտից և միասնական դատավարական կարգավիճակ սահմանել քրեական հետապնդման ենթարկված անձի համար: Ինչ վերաբերում է մինչև քրեական հետապնդման հարուցումը կատարվող քննչական և այլ դատավարական գործողություններին, ապա դրանք դիտվում են որպես քրեական հետապնդման հարուցման նախապատրաստություն, քանի որ վերջիններս նույնպես ուղղված են քրեական հետապնդման հարուցման համար անհրաժեշտ հիմքերի հայտնաբերմանը: Նման պարագայում, իհարկե, հանցանքի կատարման մեջ կասկածվող անձն օգտվում է մեղադրյալի համար սահմանված բոլոր իրավունքներից: Այս տրամաբանությունն է ընկած նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիմքում, որը պարտադրում է քրեական դատավարության շրջանակներում անձի իրավունքների սահմանափակման առաջին իսկ պահից երաշխավորել վերջինիս դատավարական իրավունքները և առաջին հերթին՝ պաշտպանության իրավունքը (տե՛ս, օրինակ՝ Էլլեն ընդդեմ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության¹³⁸, 15.07.1982թ., և այլն):

Վերոգրյալի անչլությանը, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի ամկայության դեպքում բերման ենթարկված անձանց իրավունքների երաշխավորման հետ կապված որոշակի դիրքորոշում է արտահայտել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ¹³⁹:

136 Տե՛ս, А.Татоян. "Расследование" дела в системе уголовно-процессуальных функций (сравнительно-правовой анализ)". Ереван, 2007, ст. 145-149.

137 Տե՛ս Eckle v. Germany, 15 July 1982, Application no. 8130/78:

138 Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների ժողովածու, 2009թ., 2010թ. առաջին կիսամյակ, Երևան, 2010թ., 299-311 էջեր:

139 Տե՛ս <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=10199>:

Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված՝ բերվածի իրավական վիճակը համապատասխանում է «քրեական մեղադրանքի» ներկայացման կոնվենցիոն պահանջին՝ Եվրոպական դատարանի բովանդակային մեկնաբանմամբ: Ուստի բերվածի կարգավիճակի առանձնահատկությունները հաշվի առնելով (Նախնական և կարճաժամկետ բնույթը)՝ բերվածը (այսինքն՝ անձ, որի նկատմամբ արդեն կան քրեական մեղադրանքի տարրեր) պետք է օժտված լինի առնվազն այնպիսի իրավունքներով, որոնք բնորոշ են մեղադրյալին կամ կասկածյալին (օրինակ՝ իմանալու իրեն արգելանքի վերցնելու պատճառը, հրավիրելու իր փաստաբանին, լռելու իրավունքները և այլն):

Այնուհետև, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «Այնքանով, որքանով վերաբերելի են (*mutatis mutandis*), նշված իրավունքներով և երաշխիքներով օժտված են նաև ոստիկանությունում կամ քրեական հետապնդման այլ մարմնում գտնվող, կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող այն անձինք, որոնք կարող են ողջամտորեն ենթադրել, որ (1) իրենց ազատությունը սահմանափակված է կամ իրենք ազատությունից զրկված են, և, միաժամանակ, որ (2) իրենք կասկածվում են հանցագործության մեջ» (կետ 22):

Վերոգրյալի հետ կապված՝ քաղաքացի Վ.Ի.Մասլովի բողոքի հիման վրա 2000 թվականի հունիսի 27-ի որոշմամբ համանման իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև Ռուսաստանի Դաշնության սահմանադրական դատարանը:

Քրեական հետապնդման հարուցման վերը նշած մոդելն իր արտացոլումն է գտել արևելաեվրոպական որոշ երկրների քրեադատավարական օրենսգրքերում: Մասնավորապես, Լատվիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ քրեական հետապնդումը հարուցվում է քննությունից հետո, երբ ապացույցների որոշակի համակցության հիման վրա որոշում է կայացվում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին (402 և 403 հոդվածներ): Ավելին, առանձին հատուկ վարույթների առկայության դեպքում երբեմն քրեական հետապնդման հարուցումը կապվում է գործը դատարան ուղարկելու հետ (Լատվիայի քր. դատ. օր-ի 431 հոդվածի 3-րդ մաս): Քրեական հետապնդում հարուցելու իրավունքը պատկանում է դատախազին (Լատվիայի քր. դատ. օր-ի հոդվածներ 39, 402, 403): Սլովակիայի քր. դատ. օր-ի 160 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե հաստատվում է, որ հանցագործությունը կատարվել է և հիմքեր կան հավատալու, որ այն կատարել է կոնկրետ անձը, քննություն իրականացնողն անհապաղ քրեական հետապնդում է հարուցում:

Քրեական հետապնդում հարուցելու հետ է կապվում դատավարական ժամկետների մեծ մասի ընթացքը և հաշվարկը (քրեական հետապնդման, քրեական վարույթը կասեցնելու, կալանավորման ժամկետները): Նախաքննության ընթացքում կիրառվող ժամկետների հաշվարկն առավելապես պետք է կապված լինի քրեական հետապնդում հարուցելու հետ:

Քրեական հետապնդման ժամկետի կիրառումը չի կարելի կապել կալանավորման ժամկետի հետ, քանի որ քրեական հետապնդման ժամկետները ընթանում են անկախ անձի նկատմամբ կիրառված հարկադրանքի միջոցից:

Քրեական հետապնդման հարուցումը դատախազի կողմից քննիչի՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը հաստատված համարելը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ քննիչն է անմիջականորեն քննում գործը և որպես մեղադրյալ ներգրավելու գաղափարը հասունանում է հենց քննիչի մոտ: Քննիչին նման իրավասությունից զրկելն էականորեն կսահմանափակի վերջինիս ինքնուրույնությունը և քննիչին կվերածի զուտ մեխանիկական գործառույթներ իրականացնողի: Բացի դրանից, որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելու իրավունքի վերապահումը դատախազին՝ գործնականում արդարացված չէ, քանի որ դատախազն այդ որոշումը, որպես կանոն, տեխնիկապես ինքը չի կայացնում (շարադրում):

Քրեական հետապնդում հարուցելու սահմանադրական գործառույթի բաղկացուցիչ մասն է հանդիսանում դատախազի հայեցողական քրեական հետապնդման լիազորությունը: Համաձայն դրա՝ արարքի վտանգավորության աստիճանը (ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններ), մեղադրյալի անձը և մի շարք այլ հանգամանքներ (գործուն զոջալ, վնասը հատուցել և այլն) հաշվի առնելով՝ դատախազն իրավունք ունի չհարուցել քրեական հետապնդում կամ որոշակի պայմանների առկայության դեպքում դադարեցնել հարուցված քրեական հետապնդումը: Նշված ինստիտուտը ենթադրում է օրենսդրական մշակվածության բարձր աստիճան և անհրաժեշտ իրավական երաշխիքներով ապահովվածություն, մասնավորապես, տուժողի կողմից դատախազի համապատասխան որոշումը դատարան բողոքարկելու հնարավորություն:

Հայեցակարգում տեղ գտած այսպիսի մոտեցման հիման վրա հայեցողական քրեական հետապնդման հետ կապված՝ Նախագծի ընդհանուր մասում տեղ է գտել հետևյալ բովանդակությամբ իրավակարգավորումը. «Դատախազն իրավունք ունի չհարուցել քրեական հետապնդում, եթե առաջին անգամ ոչ մեծ ծանրության հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձը

ներկայացել է մեղայականով, աջակցել է հանցագործության հանգամանքների բացահայտմանը, հատուցել կամ այլ կերպ հարթել է հանցագործությանը պատճառված վնասը» (հոդված 32): Դրա հետ մեկտեղ, Նախագիծը սահմանել է, որ դատախազի՝ վերը նշված հայեցողական լիազորությունը չի կարող իրականացվել, եթե դրա դեմ առարկում է առերևույթ հանցագործությունից տուժած անձը: Փոխարենը, քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել հանցագործությունից տուժած անձի կամ նրա ներկայացուցչի կողմից:

Քննիչի, դատախազի և քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի գործառույթները մինչդատական վարույթի ընթացքում:

Մինչդատական վարույթում քննիչի, դատախազի և քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի (Նախագծում այս սուբյեկտները կոչվում են քրեական վարույթի հանրային մասնակիցներ) գործառույթների հստակ իրավակարգավորումը մինչդատական վարույթի արագությունն ու օպերատիվությունը երաշխավորող կարևորագույն պայմաններից է: Նախագծում քրեադատավարական գործունեության այդ սուբյեկտների փոխհարաբերությունների կանոնակարգման հիմքում դրվել է գործառույթային տարանջատման սկզբունքը: Մասնավորապես, **քննիչի, դատախազի և քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի փոխհարաբերությունների առանցքը սուբյեկտ-գործառույթ-լիազորություն շղթան է: Մեկ սուբյեկտը չպետք է միջամտի մյուսի գործառույթի իրականացմանը կամ կրկնօրինակի այն:** Միաժամանակ, նշված սուբյեկտների լիազորությունները պետք է օրգանապես բխեն նրանց գործառույթներից և սահմանվեն այն հաշվով, որպեսզի ապահովեն հակակշիռների կառուցակարգեր, այլ ոչ թե ձևավորեն ենթակայության հարաբերություններ:

Մինչդատական վարույթում քննիչի միակ գործառույթը քննության իրականացումն է, նախաքննություն կատարելը: Այս գործառույթի իրականացման շրջանակներում քրեական վարույթի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության համար քննիչը լիազորված է ինքնուրույն ուղղություն տալ քննությանը, ընդունել անհրաժեշտ որոշումներ և իրականացնել համապատասխան քննչական և այլ դատավարական գործողություններ: Քննիչը պատասխանատու է նախաքննության ընթացքի, իր ընդունած որոշումների և իրականացրած գործողությունների համար: Քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը նշանակում է նաև, որ իրավունք ունի դատախազի հանձնարարությունները և որոշումները բողոքարկել վերադաս դատախազին, ինչպես նաև հսկող դատախազին բողոքարկել քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի հանձնարարություններն ու որոշումները:

Նախաքննության օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողությունը ենթադրում է դատախազի կողմից օրենքի խախտումների բացահայտմանը, վերացմանը և նախազգուշացմանն ուղղված իր հսկողական լիազորությունների իրացում:

Թեև նախաքննությունը գրեթե ամբողջությամբ գտնվում է դատախազական հսկողության ներքո և քննիչի կողմից ընդունվող որոշումները և իրականացվող գործողությունները դատախազական հսկողության պարտադիր օբյեկտ են, սակայն հաշվի առնելով բացառապես քննիչի կողմից քննության գործառույթի իրականացման հանգամանքը և ելնելով քննիչի, որպես նախաքննություն իրականացնող պաշտոնատար անձի, օրինապահության կանխավարկածից, դատախազն իրավունք ունի ստուգելու միայն արդեն ընդունված որոշման կամ կատարված գործողության օրինականությունը, ինչպես նաև դրա արդյունքում ձեռնարկել օրինականության խախտումների վերացմանն ուղղված միջոցառումներ:

Նախաքննության օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողությունը ներառում է այնպիսի լիազորություններ, ինչպիսիք են քննիչին օրինականության խախտումների վերցմանն ուղղված հանձնարարություններ տալը, քննչական գործողությունների կատարմանը մասնակցելը, քննիչի անօրինական որոշումները վերացնելը, քննիչին վարույթից հեռացնելը, մեղադրական եզրակացությունը կամ մեղադրական ակտը հաստատելը և այլն: Դատախազը լիազորված է նաև ստուգել նյութերը, քննչական գործողությունների վերաբերյալ փաստաթղթերը, կարող է հեռացնել քննիչին վարույթից, սակայն չի կարող Նոր անձ նշանակել և այլն: Դատախազն անհրաժեշտության դեպքում կարող է մասնակցել քննչական գործողություններին, քննիչին տալ պարտադիր կատարման ենթակա հանձնարարություններ:

Ելնելով դատախազի հսկողական գործառույթի արդյունավետ իրականացման և քննիչի դատավարական ինքնուրույնության ապահովման գաղափարից՝ դատախազը համաձայնություն է տալիս քննիչի միջնորդությունների դատավարական հարկադրանքի միջոցների վերաբերյալ, իսկ քննչական գործողությունների դեպքում՝ նա տեղյակ է պահվում այդ մասին: Դատախազն անհապաղ ազատում է ոչ իրավաչափ պահվող անձանց, վերացնում է իրավունքների ցանկացած ոչ իրավաչափ սահմանափակում և այլն:

Դատախազի և քննիչի փոխհարաբերությունների տեսանկյունից որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև **դատախազին քննիչի գործողությունների դեմ բերված բողոքները քննարկելու, նրան այդ բողոքների հեղինակներից բացատրություններ վերցնելու լիազորություն վերապահելը:** Նման լիազորությունը բխում է նախաքննության օրինակա-

նության նկատմամբ հսկողությունն իրականացնելու դատախազի սահմանադրական գործառույթից և կարող է իրացվել դատախազի հսկողական վարույթի շրջանակներում (քրեական վարույթից դուրս): Նշված բողոքների քննարկման ավարտին դատախազը հնարավորություն կունենա առանձին հանձնարարություններ տալու քննիչին՝ ուղղված քրեական վարույթի ընթացքում օրինականության խախտումների նախագգուշացմանը, դրանց վերացմանը: Դատախազին նշված լիազորության վերապահումը, սակայն, չի նշանակում, թե նա կարող է միջամտել քրեական գործով ապացուցման գործընթացին. այդ բողոքների քննարկումը չի կարող ներառել ապացուցման առարկայի հետ կապված հարցեր:

Այսպիսի մոտեցումը պայմանավորված է Հայեցակարգում տեղ գտած այն հիմնարար մոտեցմամբ, որ **դատախազական հսկողության սահմանադրական գործառույթի իրացումը չի նշանակում դատախազի կողմից քննության ընթացքի կանխորոշում կամ ուղղորդում, քննիչի փոխարեն որոշումների ընդունում կամ գործողությունների կատարում:** Նման մոտեցման պայմաններում անհարկի չի սահմանափակվի նաև քննիչի դատավարական ինքնուրույնությունը:

ՀՀ-ում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների գոյություն ունեցող համակարգի պայմաններում **քննչական ստորաբաժանման ղեկավարը պետք է օժտված լինի քննության գործընթացը կազմակերպելու և ապահովելու, այսինքն՝ գերատեսչական վերահսկողություն իրականացնելու գործառույթով, ինչը ենթադրում է իր ենթակայությամբ գործող քննիչների նկատմամբ մեթոդական, կազմակերպական աշխատանքների արդյունավետ իրականացման համար վերահսկողական լիազորությունների իրականացում:** Դրանք պետք է ուղղված լինեն քննիչ գործունեությանն օժանդակելուն:

Միաժամանակ, պետք է ելնել այն հիմնարար գաղափարից, որ քննչական ստորաբաժանման ղեկավարին որոշակի լիազորությունների վերապահումը չպետք է խախտի քրեական դատավարության սուբյեկտների գործառույթների ներդաշնակ հարաբերակցությունը և չպետք է հանգեցնի դատախազի փոխարինմանը քննչական ստորաբաժանման ղեկավարով: Պետք է բացառվեն նրանց միջև մրցակցությունն ու լիազորությունների կրկնությունը: Ընդ որում, քննչական ստորաբաժանման ղեկավարին ՀՀ քրեական դատավարության ապագա օրենսգրքով վերապահվելիք լիազորությունները պետք է ունենան խիստ որոշակի շրջանակ:

Մասնավորապես, քննության գործընթացը կազմակերպելու և ապահովելու նպատակով քննչական ստորաբաժանման ղեկավարը պետք է իրավունք ունենա՝ ա) քննիչին հանձնարարել նախաքննության կատարումը որոշմամբ. բ) միևնույն ստորաբաժանման շրջանակներում վարույթը մի

քննիչից որոշմամբ հանձնել մյուսին. գ) վարույթից հեռացված քննիչին փոխարինել այլ քննիչով. դ) ինչպես սեփական նախաձեռնությամբ, այնպես էլ դատախազի հանձնարարությամբ ձևավորել քննչական խումբ. ե) հետևել քննիչի կողմից դատախազի հանձնարարությունների և քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի հանձնարարությունների կատարմանը, քրեական հետապնդման և կալանքի տակ պահելու ժամկետների պահպանմանը. զ) գործն ընդունել իր վարույթ և անձամբ կատարել նախաքննություն. է) քննիչին տալ իր գործառույթից բխող հանձնարարություններ: Ծանոթանում է գործի նյութերին, սակայն իրավունք ունի տալու միայն կազմակերպական բնույթի հանձնարարություններ: Ընդ որում, քննչական բաժնի պետը որոշումների ու հանձնարարությունների պատճեններն անհապաղ ուղարկում է դատախազին:

Դրա հետ մեկտեղ, քննչական ստորաբաժանման ղեկավարը քննիչին հանձնարարված վարույթի շրջանակներում չպետք է ընդունի որոշումներ կամ կատարի քննչական կամ այլ դատավարական գործողություններ, վերացնի քննիչի որոշումները կամ նրան տա քննության ընթացքը կանխորոշող հանձնարարություններ:

Յետաբերական է, որ եվրոպական այն երկրներում, որտեղ հիմք է ընդունվել քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի կողմից միայն գերատեսչական վերահսկողության գործառույթ իրականացնելու մոտեցումը, քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի կարգավիճակի հետ կապված հարցերը նույնիսկ քրեական դատավարության օրենսգրքի կարգավորման առարկա չեն: Այս դեպքում քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի իրավական կարգավիճակի հետ կապված հարցերը լուծվում են համապատասխան գերատեսչություններին վերաբերող ակտերով: Հարցի լուծման նման տարբերակներ են որդեգրել այնպիսի երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքեր, ինչպիսիք են Բուլղարիան, Էստոնիան, Լեհաստանը, Սլովակիան և այլն:

Պետք է նշել, որ դատախազի և քննչական ստորաբաժանման ղեկավարի գործառույթների տարանջատման իրավական կանոնակարգման նշված մոդելն առաջարկվում է նաև իրավաբանական գրականության մեջ¹⁴⁰:

Ձերբակալում և կալանք: Հայեցակարգում, ինչպես նաև Նախագծում առանձնահատուկ տեղ է հատկացված դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման հիմքերին, պայմաններին և դատավարական կարգին: Այս հարցում մանրամասն համեմատական ուսումնասիրության են ենթարկ-

140 Տե՛ս, օրինակ՝ Գ.Ս.Ղազիսյան, նշված աշխատությունը, 319-334 էջեր, Օ. Դ. Жук. Уголовное преследование по уголовным делам об организации преступных сообществ (преступных организаций). М., 2004, 46-47 էջեր և այլն:

վել ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ միջազգային պայմանագրերի պահանջները, ինչպես նաև միջազգային փորձը: Դա հատկապես դրսևորվել է ձերբակալման և կալանքի իրավակարգավորման հետ կապված:

Այստեղ, մասնավորապես, հիմք է ընդունվել այն մոտեցումը, որ նշված հարկադրանքի միջոցներն անձին ազատությունից զրկելու միասնական կառուցակարգի բաղադրատարրեր են, որոնք գտնվում են անբակտելի փոխադարձ կապի մեջ: Նախագծում ներդրվել է նաև habeas corpus¹⁴¹ հիմնադրույթը, ըստ որի՝ գործում է ձերբակալման անօրինակամտության կանխավարկածը, քանի դեռ դատարանը չի հաստատել հակառակը, ինչպես նաև Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի պահանջներից, որոնք կոչված են անձին ապահովագրելու անհիմն ազատագրկումից:

Ձերբակալումն առանց դատարանի որոշման՝ անձի՝ ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածով սահմանված ազատության իրավունքի սահմանափակումն է: **Ձերբակալման նպատակը հանցանք կատարելու մեջ կասկածվող անձին դատարան ներկայացնելն է:**

Դատավարական հարկադրանքի այս միջոցի կիրառումը դիտվում է որպես որոշակի իրավիճակից թելադրվող անխուսափելի միջոցառում, երբ անձի ֆիզիկական ներկայությունն անհրաժեշտ է առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու և փաստաթղթեր ձևակերպելու համար: Բացի դրանից, անձը կարող է ազատությունից զրկվել միայն այն դեպքում, երբ արդեն առկա են հանցագործությանը նրա առնչությունը հաստատող փաստական տվյալներ, այլ ոչ թե անձին հարկավոր է ձերբակալել՝ հանցագործությանը նրա առնչությունը պարզելու համար: Այս կանոնն Էապես մեծացնում է անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքի պաշտպանվածությունը:

Վերոգրյալով հանդերձ, ըստ Նախագծի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ ձերբակալումը կարող է կիրառվել.

ա/ հանցանք կատարած լինելու՝ անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում,

բ/ ազատության մեջ գտնվող մեղադրյալին դատարան ներկայացնելու համար,

գ/ խափանման միջոցի պայմանները խախտած մեղադրյալի նկատմամբ,

դ/ դատավարության մասնակցի (դատավարության մասնավոր սուբյեկտի), բացառությամբ պաշտպանի և ներկայացուցչի՝ սույն օրենսգրքով նա-

---

141 Այս հիմնադրույթի՝ ՀՀ քրեական դատավարություն ներմուծման վերաբերյալ առաջարկ է ներկայացվել նաև ԵԱՀԿ Ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների գրասենյակի «Հայաստանում դատավարությունների դիտարկում» ծրագրի վերջնական զեկույցում (ապրիլ 2008 – հուլիս 2009):

խատեսված դատավարական պարտականությունների կատարումն ապահովելու համար¹⁴²:

Ձերբակալման առաջին հիմքի հետ կապված, համաձայն Նախագծի 105-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ այդ հիմքով իրականացված ձերբակալումը չի կարող տևել 72 ժամից ավելի: Ձերբակալված անձին պետք է մեղադրանք ներկայացվի, և մեղադրյալը պետք է դատարան տարվի՝ նրա կալանավորման հարցը ոչ ուշ, քան ձերբակալման պահից 60 ժամվա ընթացքում լուծելու համար: Հակառակ դեպքում անձը պետք է ազատ արձակվի:

Նման իրավակարգավորումն ինքնանպատակ չէ և պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ 12 ժամ ժամանակ պետք է տրամադրվի դատարանին՝ ձերբակալման օրինականությունն ստուգելու և կալանքի հարցը լուծելու համար: Սա կնպաստի ազատությունից զրկելու հետ կապված դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման նկատմամբ դատական վերահսկողության արդյունավետության բարձրացմանը: Սրա շնորհիվ անձի ազատության իրավունքը, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի բնորոշմամբ, կդառնա իրական, այլ ոչ թե պատրանքային¹⁴³:

Նման իրավակարգավորման հետ է կապված ևս մեկ կարևոր հարց: Խոսքը վերաբերում է ձերբակալման և կալանքի հարաբերակցությանն այն առումով, թե ինչպես պետք է լուծվի անձի կալանավորման հարցը, եթե քրեական հետապնդման մարմնի կողմից թույլ է տրվել նրա ձերբակալման հետ կապված խախտում: Նախագիծը որդեգրել է այն մոտեցումը, որ **ձերբակալման հետ կապված խախտումները չեն կարող իրենց անդրադարձը չունենալ կալանավորման վերաբերյալ դատարանի որոշման վրա**: Մասնավորապես, եթե դատարանը կալանավորման հարցը լուծելիս պարզի, որ թույլ է տրվել ձերբակալման հետ կապված խախտում, ապա դա հիմք է կալանավորման վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու համար: Այսպիսի մոտեցումը համահունչ է այն հիմնարար մոտեցմանը, որ չի կարելի ձևական մոտեցմամբ միմյանցից բացարձակապես առանձնացնել քննարկվող երկու հարկադրանքի միջոցները և արձանագրել, թե դրանք մեկը մյուսի հետ որևէ

---

142 Նախագծի նորամուծություններից է նաև այն, որ բերման ենթարկելը՝ որպես դատավարական հարկադրանքի միջոց, փոխարինվել է ձերբակալումով: Այսինքն՝ անձին վարույթն իրականացնող մարմին հարկադրաբար բերելու անհրաժեշտության դեպքում նա կհամարվի ձերբակալված: Նման իրավակարգավորումը կնպաստի որոշակի դատավարական գործողություններ կատարելու համար բերման ենթարկված անձանց իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման երաշխիքների ամրապնդմանը, ինչպես նաև կհամապատասխանի միջազգային չափանիշներին: Պետք է նշել, որ հարցի լուծման նկատմամբ այսպիսի մոտեցումը հավանության է արժանացել Նախագծի իրավական փորձաքննությունն իրականացրած միջազգային կազմակերպությունների ու փորձագետների կողմից:

143 Sten Prince Hans-Adams II v. Lichtenshtein, Application no. 42527/98, 12.06.2001.

առնչությունն չունեն. հակառակը, սրանք հաջորդում են իրար, ազատություն-
նից զրկման միասնական կառուցակարգի տարրերն են, և եթե մեկի դեպ-
քում թույլ տրվի խախտում, ապա դա անխուսափելիորեն կազդի նաև
մյուսի կիրառման իրավաչափության վրա:

Այսպիսի մոտեցումը տարբերվում է նրանից, որ տեղ է գտել ՀՀ վճռա-
բեկ դատարանի՝ Գագիկ Միքայելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Մասնա-
վորապես, այդ որոշման 32-րդ կետի համաձայն՝ կալանավորման միջնոր-
դությանը նախորդած ձերբակալման ընթացակարգի (ներառյալ՝ ժամկետի
վերաբերյալ պահանջի) խախտումը կալանավորման միջնորդությունը մեր-
ժելու հիմք չէ, եթե հանցագործությանը մեղադրյալի առնչությունը և կալա-
նավորման հիմքերի ամկայությունը դատարանը համարում է հիմնավոր-
ված: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նման մոտեցում արտահայտելու համար
հիմք է ընդունել ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 2009թ. սեպտեմբերի
12-ի ՍԴՈ-827 որոշման մեջ հայտնած հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.
«Ձերբակալում» և «կալանավորում» ինստիտուտների՝ օրենսդրությամբ
սահմանված նպատակների և հիմքերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս
եզրահանգել, որ այդ ինստիտուտներն ունեն ինքնուրույն բովանդակու-
թյուն, հետապնդում են միմյանցից ըստ էության տարբերվող նպատակներ,
ունեն կիրառման միմյանցից էապես տարբերվող հիմքեր: Դրանցից յուրա-
քանչյուրն օրենսդիրն ընտրել է որպես ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդ-
վածի 1-ին մասով մատնանշված առանձին նպատակների հասնելու ինքնու-
րույն դատավարական միջոց, և կիրառվում է տարբեր հիմքերի ամկայու-
թյամբ: Հետևաբար, դրանցից յուրաքանչյուրը, առանց որևէ փոխապայմանա-
վորվածության, փոխկապակցվածության և հաջորդականության, ինքնու-
րույնաբար կարող է կիրառվել, երբ առկա են դրանով հետապնդվող նպա-
տակները և դրա կիրառման համար անհրաժեշտ հիմքերը: (...):» (6-րդ կետի
4-րդ պարբերություն)¹⁴⁴:

Այնուհետև, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «Ուստի կալանա-
վորման միջնորդությունը քննելիս ձերբակալման ընթացակարգի խախտ-
ման փաստ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտա-
վոր է ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահ-
մանված համապատասխան միջոցներ: Ձերբակալման առավելագույն ժամ-
կետի խախտման պարագայում այդ միջոցները պետք է հանգեն հետևյալին.

ա) 72-ժամյա ժամկետի խախտման փաստի արձանագրում,

բ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360.1 հոդվածի հիման
վրա լրացուցիչ որոշման կայացում, կամ, խախտումն ակնհայտ և կոպիտ
լինելու դեպքում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդ-

144 Տե՛ս <http://concourt.am/armenian/decisions/common/2009/index.htm>:

վածի 1-ին մասի հիման վրա քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ դատախազին դիմում,

գ) անօրինական ձեռքակալման համար փոխհատուցում ստանալու պահանջով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան դիմելու ընթացակարգի պարզաբանում:» (կետ 34)¹⁴⁵:

Նախագծի բնորոշ առանձնահատկություններից է այն, որ Եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի (օրինակ՝ Ասլան Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշումը) հիման վրա իրականացվել է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու և կալանքի ժամկետի երկարացման հիմքերի իրավական տարանջատում: Մասնավորապես, Նախագծի համաձայն՝ կալանքի ժամկետը երկարացնելիս դատարանի առջև անհրաժեշտ է հիմնավորել նաև վարույթն իրականացնող մարմնի պատշաճ ջանասիրությունը, ինչպես նաև տվյալ մեղադրյալի նկատմամբ քրեական հետապնդումը շարունակելու անհրաժեշտությունը:

Հատկանշական է նաև այն իրավակարգավորումը, որ **կալանքը կարող է կիրառվել միայն այն դեպքում, երբ այլընտրանքային խափանման միջոցների կիրառումն անհնարին և կամ անբավարար մեղադրյալի անօրինական վարքագիծը կանխելու համար:** Այսինքն՝ Նախագծի հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ կալանքը բացառիկ խափանման միջոց է և կարող է կիրառություն ստանալ միայն բացառիկ դեպքերում:

Ինչպես հայտնի է կալանավորման պայմանները հիմքերի և նպատակների համակցությամբ կալանավորման օրինականության ու հիմնավորվածության երաշխիքներ են¹⁴⁶: Այս առումով ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգը՝ որպես քրեական դատավարության օրենսդրության զարգացման ուղղություն, նախատեսում էր դրույթներ նաև կալանքի կիրառման պայմանների փոփոխության անհրաժեշտության մասին: Դրան համապատասխան՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում¹⁴⁷ հիմնովին փոփոխության ենթարկվեցին կալանավորման պայմանները:

Մասնավորապես, ըստ Նախագծի՝ կալանավորման կիրառման համար անհրաժեշտ են հետևյալ պայմանները՝

145 Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների ժողովածու, 2009թ., 2010թ. առաջին կիսամյակ, Երևան, 2010թ., 299-311 էջեր:

146 Հարկ է նշել, որ կալանավորման պայմանները տեսության մեջ բավականաչափ խորությամբ հետազոտվել են: Մենք ևս առիթ ենք ունեցել ուսումնասիրության առարկա դարձնելու դրանց հետ կապված առանձին հիմնահարցեր: Մասնավորապես՝ կալանավորման պայմանների ընդհանուր բնութագրի և առանձնահատկությունների մասին մանրամասն տե՛ս Ավետիսյան Դ.Չ. Կալանավորման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2006, էջեր 119-139:

147 Տե՛ս http://parliament.am/draft_docs5/K-084Irlr.pdf.

ա. հիմնավոր կասկածը, որ մեղադրյալն առնչություն ունի իրեն մեղսագրվող հանցագործության կատարմանը,

բ. կալանքի կիրառումը թույլատրելի միայն այն դեպքում, երբ այլընտրանքային երաշխիքներով հնարավոր չէ ապահովել մեղադրյալի ոչ պատշաճ վարքագիծը:

Սույն չափանիշները այն հիմնական պահանջներն են, որոնք ամրագրված են որպես կալանավորման կիրառման պայմաններ: Ի դեպ, այս երկու պայմաններն էլ նորոյթ են գործող օրենսդրության համեմատությամբ, թեև հիմք ընդունելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը արդեն իսկ դրանք ներմուծել է ՀՀ դատական պրակտիկա¹⁴⁸:

Ի տարբերություն Նախագծի՝ ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը նախատեսում է կալանավորման կիրառման պայմանների առավել ընդարձակ շրջանակ: Թեև թվում էր, թե գործող օրենսգրքում առկա խնդրահարույց կարգավորումներն իրենց լուծումը կստանան Նախագծում, սակայն դրանք ոչ միայն չլուծվեցին, այլև ստեղծեցին նոր խնդիրներ:

Այսպես, գործող օրենսգրքի համաձայն՝ կալանավորման կիրառման համար անձը պետք է մեղադրվի այնպիսի հանցանքի կատարման մեջ, որի համար նախատեսված ազատագրկման ձևով պատժի ժամկետը մեկ տարուց ավել է (135-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Չնայած նորմի ձևակերպումն այնպիսին է, որ այն փաստացի կալանավորման կիրառման ինքնուրույն հիմքի դեր է կատարում, սակայն իրականում այն համարվում է կալանավորման կիրառման կարևորագույն պայմաններից մեկը¹⁴⁹, որը լուծում է առևվազն երկու խնդիր: Նախ՝ դրանով օրենսդիրը պահանջում է կալանավորման կիրառում որոշակի վտանգավորություն ունեցող հանցագործությունների դեպքում, որը թեև ձևական, սակայն լրացուցիչ երաշխիք է կալանավորմաների դեպքերը կրճատելու առումով: Երկրորդ՝ օրենսդրի այս մոտեցումը, կարծում ենք, պայմանավորված է նրանով, որ եթե կալանքի ժամկետը հաշվվում է ազատագրկման ձևով նշանակվող պատժի ժամկետի մեջ, ապա կալանքը պետք է կիրառվի միայն այն հանցագործությունների կատարման մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ, ում մեղսագրվող արարքը առևվազն

---

148 Տե՛ս, օրինակ՝ Գագիկ Միքայելյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԴԴ/0085/06/09 որոշումը, Վահրամ Գևորգյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0678/06/10 որոշումը, Արկադի Դիլանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի օգոստոսի 15-ի թիվ ԱՐԱԴ/0021/06/14 որոշումը և այլն:

149 Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Ավետիսյան Դ.Չ. Հանցանքի ծանրության աստիճանը՝ որպես կալանքի կիրառման ինքնուրույն հիմք նախատեսելու իրավաչափությունը՝ ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի, Երևան, 2015թ.:

Նախատեսում է ազատագրկման ձևով պատիժ: Հակառակ դեպքում՝ կստացվի, որ խափանման միջոցն առավել խիստ է, քան սպառնացող պատիժը: Այս մոտեցումը կհակասի միջազգային չափանիշներին, ըստ որոնց՝ խափանման միջոցը պետք է համաչափ լինի պատժին: Այսպես, օրինակ, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ 1980 թվականի հունիսի 27-ի Մինչև դատը կալանավորելու մասին R (80) 11 հանձնարարականի (այսուհետ՝ ԵԽՆԿ-ի 1980 թվականի հանձնարարական) 7-րդ կետը սահմանում է, որ մինչև դատը չի կարելի կալանք կիրառելու թույլտվություն տալ, եթե ազատագրկումը կարող է համարվել անհամաչափ միջոց ենթադրյալ հանցագործությանը և պատժին, որը հանգեցնում է նման հանցանք կատարելը:

Դ.Ավետիսյանը կարծում է, որ անհրաժեշտ է այդ պայմանը նախատեսել նաև Նախագծում՝ միաժամանակ տարբերակելով դիտավորյալ հանցագործության համար նախատեսվող պատժաչափը անզգուշությամբ կատարված հանցագործություններից: Այս մոտեցումն ունի նաև քրեաիրավական հիմքեր, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածը, սահմանելով հանցագործությունների դասակարգումը, հաշվի է առնում դիտավորյալ և անզգուշությամբ կատարվող հանցագործությունները: Օրինակ՝ կարծում ենք՝ ճիշտ կլինի դիտավորյալ հանցագործության դեպքում սահմանել երկու տարի ազատագրկում, իսկ անզգուշությամբ կատարված հանցագործությունների պարագայում՝ երեք տարի:

Այս մոտեցումը նորույթ չէ: Իրավաբանական գրականության մեջ բազմիցս առաջարկներ են եղել կալանքը կիրառել միայն այն դեպքերում, երբ կատարված հանցագործության համար նախատեսված է ազատագրկման ձևով պատիժ, ընդ որում, առաջարկվում է կալանավորման դեպքերը նվազեցնելու համար ազատագրկման ժամկետի շեմը բարձրացնել երկու կամ երեք տարուց ավելի տևողությամբ¹⁵⁰, որին մենք միանում ենք: Այդ տեսակետը կարևոր քայլ է յուրաքանչյուր անձի ազատության և անձի անձեռնմխելիության իրավունքի լիարժեք իրականացման ճանապարհին: Չէ որ որքան նվազ է կատարված հանցագործության համար սահմանված սանկցիան, այդքան փոքր է այդ արարքի հասարակական վտանգը, հետևաբար քիչ է նաև այն հավանականությունը, որ հանցանք գործած անձը կփորձի թաքնվել, կխոչընդոտի ճշմարտության բացահայտմանը կամ կկատարի նոր հանցագործություն: Ուստի տվյալ դեպքում կարելի է սահմանափակվել կալանքի հետ չառնչվող այլ խափանման միջոցով:

150 Տե՛ս Руднев В.И. О судебном аресте. Российская юстиция, 1995, N 5; Козлов В. Мера пресечения не может быть тяжелее наказания. Российская юстиция., 1998, N3, с. 48 и т.д.

Այսպիսով, միանգամայն ընդունելի է, որ ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրվի, որ կալանավորումը որպես խափանման միջոց մեղադրյալի նկատմամբ պետք է կիրառվի միայն այնպիսի հանցագործությունների համար, որոնց պարագայում նախատեսվող ազատագրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը դիտավորյալ հանցագործությունների համար երկու, իսկ անզգույշ հանցագործությունների համար՝ 3 տարի տարի է:

Այս մոտեցումը համահունչ է ինչպես իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված կարծիքներին¹⁵¹, այնպես էլ տարբեր երկրներում այդ կապակցությամբ իրականացվող օրենսդրական զարգացումներին:

Կարծում ենք նաև, որ անզգույշ հանցագործությունների համար կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս օրենսդիրը պետք է որոշակի վերապահումներ անի, քանի որ մեղադրյալին վերագրվող ենթադրյալ հանցանքի մեղքի ձևն ուղղակի կապի մեջ է գտնվում մեղսագրվող հանցագործության վտանգավորության աստիճանի հետ, որն էական նշանակություն կարող է ունենալ խափանման միջոցի տեսակն ընտրելու հարցում:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ անզգուշությամբ կատարած հանցագործության համար որոշակի ժամկետով ազատագրկման դատապարտվելու դեպքում անձը պատիժը կրում է բաց ուղղիչ հիմնարկում: Այսինքն՝ դատապարտյալները պահվում են ոչ խիստ մեկուսացման պայմաններում՝ գործնականում օգտվելով ազատ տեղաշարժի իրավունքից: Նկատի ունենալով սույն հանգամանքները՝ հեղինակը գտնում է, որ անզգուշությամբ կատարված հանցագործությունների համար կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելը երեք տարուց ավելի ժամկետով հանցանք կատարելու մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ, ընդունելի է, և այն կարող է բարձրացնել այդ խափանման միջոցի կիրառման արդյունավետությունը¹⁵²:

Հակառակ դեպքում փաստորեն ստացվում է, որ անձի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելիս ըստ էության հաշվի չի առնվում մեղադրյալին վերագրվող հանցագործության համար նախատեսվող ազատագրկման ժամկետի չափը: Գործող օրենսդրության պայմաններում, երբ ձևակերպումն այնպիսին է, որ ազատագրկման ժամկետը ինքնուրույն հիմքի դեր է կատարում (ընդ որում, կտրված այլ հիմքերից), գործնականում նույնիսկ հանգեցրել է նրան, որ կալանավորումը որպես խափանման միջոց են ընտրում նաև ազատագրկում չնախատեսող հանցանքների կատարման

151 Տե՛ս Козлов В. Меры пересечение не может быть тяжелее наказание, Российская юстиция, 1998, N 3, с. 48.

152 Հարկ է նկատել, որ անզգուշությամբ կատարված հանցագործությունների դեպքում կալանավորման կիրառման այլ չափանիշներ սահմանված են Ուզբեկստանի քրեական դատավարության օրենսգրքում:

մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ՝ հիմք ընդունելով օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերը կամ դրանցից մեկը¹⁵³:

Այսպիսի մոտեցումը հեղինակն համարում է անընդունելի: Կալանավորումը որպես խափանման միջոց պետք է ընտրվի միմիայն բացառիկության կարգով: Ընդ որում, օրենսդիրը պետք է ոչ միայն ամրագրի այդպիսի քայլերի գնալու բացառիկությունը, այլև պետք է թվարկի այն բացառիկ դեպքերը, որոնց պարագայում մեղադրյալի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կարող է ընտրվել կալանավորումը:

Այս առումով մեզ համար ուղենիշային կարող է լինել նաև ԱՊՀ որոշ երկրների փորձը, որոնց օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նրանցում որոշակի ձևական պահանջների սահմանմամբ փորձ է արվել նվազեցնել կալանավորումների կիրառման դեպքերը և ստեղծել անձի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիքներ:

Այսպես, ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 108-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ կալանավորումը կարող է կիրառվել միայն այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձի նկատմամբ, որի համար օրենքով նախատեսված է պատիժ երեք տարուց ավելի և եթե այլ, առավել մեղմ խափանման միջոց կիրառելն անհնար է: Նույն հոդվածը սահմանում է նաև, որ բացառիկ դեպքերում այդ խափանման միջոցը կարող է կիրառվել կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ այնպիսի հանցագործության կատարման համար, որի համար օրենքով նախատեսված է մինչև երեք տարի ժամկետով ազատազրկում, եթե առկա են հետևյալ հանգամանքներից որևէ մեկը՝ 1) կասկածյալը կամ մեղադրյալը չունի մշտական բնակության վայր ՌԴ-ում, 2) նրա անձը պարզված չէ, 3) նրա կողմից խախտվել է նախկինում ընտրված խափանման միջոցը, 4) նա թաքնվել է մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմիններից կամ դատարանից:

---

153 Օրինակ՝ Երևանի Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2003 թվականի մարտի 27-ին Վ.Մ-ի նկատմամբ խափանման միջոց է ընտրել կալանավորումը: Վ.Մ-ն մեղադրվել է նախկին խմբագրությամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Իսկ, օրինակ, Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2003 թվականի սեպտեմբերի 16-ին բավարարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 372-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ենթադրյալ հանցավոր արարքի կատարման մեջ մեղադրվող Գ.Գրիգորյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանք ընտրելու միջնորդությունը// Տե՛ս ՀՀ առաջին ատյանի դատարանների կողմից 2003 թվականի ընթացքում քրեական դատավարության մինչդատական փուլում կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու դատական պրակտիկայի ամփոփումը, էջեր 5-6:

Յարկ է ընդգծել, որ վերը նշյալ հոդվածի 1.1-րդ մասը թվարկում է նաև առանձին հանցագործություններ, որոնց դեպքում չի կարող կիրառվել կալանավորում, եթե բացակայում են բացառիկ համարվող վերոգրյալ դեպքերը: Այլ կերպ՝ գոյություն ունեն որոշ խումբ հանցագործություններ, որոնց դեպքում կալանավորումը կիրառվում է միայն բացառիկ համարվող դեպքերում. դրանց բացակայության պարագայում առկա է ուղղակի օրենսդրական արգելք այդ հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձանց կալանավորելու համար:

Ղազախստանի քրեական դատավարության օրենսգրքի 147-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառվում է այնպիսի հանցագործության մեջ կասկածվելու կամ մեղադրվելու դեպքում, որի համար նախատեսվում է ազատազրկման ձևով պատիժ հինգ տարուց ոչ պակաս: Բացառիկ դեպքերում կալանքը կարող է կիրառվել նաև մինչև հինգ տարի ազատազրկում նախատեսող հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձի նկատմամբ, եթե՝ 1) նա չունի մշտական բնակության վայր Ղազախստանի Յանրայետությունում, 2) պարզված չէ նրա անձը, 3) նրա կողմից խախտված է նախկինում ընտրված խափանման միջոցը, 4) նա փորձել է թաքնվել կամ թաքնվել է քրեական հետապնդման մարմիններից կամ դատարանից, 5) նա կասկածվում է կազմակերպված խմբի կամ հանցավոր համագործակցության կազմում հանցանք կատարելու մեջ, 6) նա ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար ունի դատվածություն, 7) առկա են տվյալներ հանցավոր գործունեությունը նրա կողմից շարունակելու մասին:

Բելառուսի քրեական դատավարության օրենսգրքի 126-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ կալանքը կարող է կիրառվել այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ կասկածվելու կամ մեղադրվելու դեպքում, որի կատարման համար օրենքով նախատեսված ազատազրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը երկու տարուց ավելի է, բացառությամբ տնտեսական գործունեության իրականացման կարգի դեմ ուղղված նվազ ծանր հանցագործությունների:

Ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձանց նկատմամբ կալանքը կարող է կիրառվել միայն հանցագործության ծանրության աստիճանով պայմանավորված: Բացառիկ դեպքերում կալանքը կարող է կիրառվել նաև մինչև երկու տարի ժամկետով ազատազրկում նախատեսող կամ տնտեսական գործունեության իրականացման կարգի դեմ ուղղված նվազ ծանր հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվելու կամ մեղադրվելու դեպքում, եթե կասկածյալը կամ մեղադրյալը չունի մշտական բնակության վայր Բելառուսում կամ հաստատված չէ նրա անձը: Այն կասկածյալների կամ մեղադրյալ-

ների նկատմամբ, ովքեր թաքնվել են քրեական հետապնդման մարմիններից կամ դատարանից, կալանավորումը կարող է կիրառվել անկախ կատարված հանցավոր արարքից և դրա համար նախատեսված պատժից:

Ուզբեկստանի քրեական դատավարության օրենսգրքի 242-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դիտավորյալ հանցագործությունների դեպքում կալանավորումը կարող է կիրառվել, եթե այդ հանցագործության համար նախատեսված ազատազրկման ժամկետը գերազանցում է երեք տարին, իսկ անզգուշությամբ կատարված հանցագործությունների դեպքում հինգ տարին: Բացառիկ դեպքերում կալանքը կարող է կիրառվել դիտավորյալ հանցագործությունների դեպքում մինչև երեք, իսկ անզգուշությամբ կատարված հանցագործությունների դեպքում մինչև հինգ տարի ազատազրկում նախատեսող հանցագործության մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ, եթե առկա է հետևյալ հանգամանքներից որևէ մեկը՝ մեղադրյալը կամ ամբաստանյալը թաքնվել է քննությունից և դատից, ձերբակալվածի անձը պարզված չէ, մեղադրյալը, ամբաստանյալը խախտել են նախկինում ընտրված խափանման միջոցը, կասկածյալը, մեղադրյալը կամ ամբաստանյալը չունի մշտական բնակության վայր Ուզբեկստանում, հանցագործությունը կատարվել է կալանքի կամ ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու ընթացքում:

Որոշակի առանձնահատկություն ունեն Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի կանոնակարգումները: Ըստ վերջինիս 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ կալանավորումը համարվում է բացառիկ խափանման միջոց, որը կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ դատախազն ապացուցում է, որ որևէ այլ մեղմ խափանման միջոց չի կարող կանխել նշյալ օրենսգրքի 177-րդ հոդվածում նախատեսված ռիսկերը:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ կալանավորումը որպես խափանման միջոց չի կարող կիրառվել այլ կերպ, քան՝ 1) այն անձի նկատմամբ, որը կասկածվում կամ մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար որպես հիմնական պատիժ օրենքով նախատեսված է տուգանք՝ քաղաքացիների նվազագույն չիարկվող եկամտի երեք հազարից բարձր, բացառապես այն դեպքում, եթե դատախազը, բացառությամբ օրենսգրքի 177-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի առկայության, կապացուցի, որ այլ խափանման միջոց կիրառելիս կասկածյալը կամ մեղադրյալը չի կատարել իր վրա դրված պարտականությունները կամ չի կատարել գրավը վճարելու օրենքով սահմանված կարգով պահանջը կամ չի ներկայացրել գրավը մուծելու փաստը հաստատող փաստաթուղթը. 2) նախկինում դատապարտված անձի նկատմամբ, որը կասկածվում կամ մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար օրենքով նախատեսված է ազատազրկման ձևով պատիժ մինչև երեք տարի ժամկետով, բացառությամբ եթե դատախազը, բացի օրենսգրքի 177-րդ

հողվածով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքերի, կապացուցի, որ գտնվելով ազատության մեջ՝ այդ անձը թաքնվել է մինչդատական վարույթից կամ դատարանից, խոչընդոտել է քրեական վարույթին, կամ նրան հայտնել են այլ հանցագործություն կատարելու կասկածի մասին. 3) նախկինում չդատապարտված անձի նկատմամբ, որը կասկածվում կամ մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար օրենքով նախատեսված է միևնույն հինգ տարի ժամկետով ազատազրկում, բացառությամբ եթե դատախազը, բացի օրենսգրքի 177-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքերի, կապացուցի, որ գտնվելով ազատության մեջ՝ այդ անձը թաքնվել է մինչդատական վարույթից կամ դատարանից, խոչընդոտել է քրեական վարույթին, կամ նրան հայտնել են այլ հանցագործություն կատարելու կասկածի մասին. 4) նախկինում չդատապարտված անձի նկատմամբ, որը կասկածվում կամ մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար օրենքով նախատեսված է ազատազրկում հինգ տարուց ավելի. 5) նախկինում դատապարտված անձի նկատմամբ, որը կասկածվում կամ մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար օրենքով նախատեսված է ազատազրկում երեք տարուց ավելի, 6) այն անձի նկատմամբ, որին հետախուզում են այլ պետության իրավասու մարմինները այնպիսի հանցագործության կատարման համար, որի կապակցությամբ կարող է լուծվել նրան հանձնելու հարցը այլ պետությունում քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կամ դատավճռի կատարումն ապահովելու համար այն կարգով և հիմքերով, որոնք նախատեսված են օրենսգրքի IX բաժնում կամ միջազգային պայմանագրերում և որին դրա անհրաժեշտության վերաբերյալ իր համաձայնությունն է տվել Ուկրաինայի Գերագույն Ռադան:

Այսպիսով, ԱՊՅ երկրների օրենսդրական փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ հստակ սահմանված է ազատազրկման նվազագույն շեմ, որից ցածր պատիժ նախատեսող հանցագործությունների կատարման մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ կալանավորումը կարող է կիրառվել միայն բացառիկ դեպքերում (ընդ որում, իրենց օրենսդրական ամրագրումն են ստացել նաև բացառիկ համարվող այդ դեպքերը): Ավելին, որոշ դեպքերում, ինչպես, օրինակ, Ուզբեկստանի պարագայում, տարբերակված է ազատազրկման նվազագույն շեմը՝ ելնելով հանցագործության մեղքի ձևից: Մեզ համար որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև Ուկրաինայի փորձը, որն առավել մանրամասն չափանիշներ և պայմաններ է սահմանում կալանավորման կիրառման համար: Այլ հարց է, որ առանձին հանգամանքներ, որոնք գնահատվում են որպես բացառիկ, մեզ համար անընդունելի են, սակայն այստեղ խնդիրն այն է, որ տարբերակվածությունն է մտցված կալանքի կիրառման հարցում՝ պայմանավորված հանցագործության ծանրության

և մեղքի ձևով, նախկինում դատվածություն ունենալու կամ չունենալու և այլ հանգամանքներով:

Մինչդեռ ինչպես գործող օրենսգիրքը, այնպես էլ Նախագիծը նման լուծումներ չունեն, ինչը և մեր կարծիքով դատական պրակտիկայում կալանավորումների տարածվածության պատճառներից է: Եթե օրենսդրորեն սահմանվեն ձևական չափանիշներ կալանավորման կիրառման համար, ապա միանշանակ կալանավորումների դեպքերը հասնելու են նվազագույնի:

Դ.Ավետիսյանը կարծում է, որ անհրաժեշտ է փոխառել վերոնշյալ օրենսդրական փորձից դրականը, որը ոչ միայն կնպաստի կալանավորման կիրառման դեպքերի նվազմանը, այլև կհանդիսանա անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիք:

Եթե անդրադառնանք քրեական դատավարության պատմությանը, ապա կտեսնենք, որ միշտ էլ կապվածություն է եղել քրեաիրավական սանկցիաների և խափանման միջոցների միջև: Դեռևս 1864 թվականի քրեական դատավարության կանոնադրությունում¹⁵⁴ սահմանված էր հանցագործության բնույթով պայմանավորված խափանման միջոցի տեսակի ընտրության ուղղակի պահանջ, ընդ որում, նույնիսկ նախատեսված էր, թե կոնկրետ խմբի հանցանք կատարելու դեպքում առավելագույն խիստ խափանման միջոցը որն է:

Ներկայում տեսության մեջ հաճախ ենք հանդիպում նման առաջարկությունների¹⁵⁵: Օրինակ՝ Ե.Վ.Գուսելնիկովան գտնում է, որ եթե հողվածի սանկցիան նախատեսում է պատիժ տուգանքի ձևով, ուրեմն թույլատրվում է անձի նկատմամբ կիրառել գրավ, իսկ ազատագրկման, կալանքի, ուղղիչ և պարտադիր աշխատանքների դեպքում՝ ոստիկանության հսկողություն¹⁵⁶:

Այսինքն հանցանքի ծանրության և խափանման միջոցի միջև խիստ կապ սահմանելը կունենա դրական նշանակություն մինչդատական վարույթում օրինականության ամրապնդման համար: Խափանման միջոցների ինստիտուտի ձևականացումը սահմանափակում է խափանման միջոցի տեսակն ընտրելիս քննիչի, դատախազի ազատությունը, ինչը նշանակում է միաժամանակ սահմանափակել նաև կամայական, անհիմն խափանման միջոց ընտրելու ազատությունը: Դա էապես հեշտացնում է քննիչի կողմից խափանման միջոց ընտրելու ինդիքը, պարզեցնում դատավորի գործու-

154 Տե՛ս <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>.

155 Տե՛ս Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М., 1989, с. 143-149, Михайлов В.А. Меры пресечения в советском уголовном судопроизводстве. М., 1991, с. 29-33, Гусельникова Е.В. Заключение под стражу в системе мер пресечения: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Томск: ТГУ, 2001, с. 9.

156 Տե՛ս Гусельникова Е.В. Заключение под стражу в системе мер пресечения: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Томск: ТГУ, 2001, с. 9.

նեությունը կալանքի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս, մյուս կողմից բացառում է անձի կասկածն այն մասին, որ իր հանդեպ ճիշտ չեն վարվել¹⁵⁷:

Կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ 2013 թվականի ընթացքում այն անձանց, որոնց նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել կալանավորումը, շուրջ 30%-ը մեղադրվել է այնպիսի հանցագործությունների կատարման մեջ, որոնց հողվածի սանկցիաները նախատեսել են նաև ազատազրկման հետ չկապված պատժատեսակներ: Ընդ որում, վերջիններիս 70%-ի նկատմամբ հետազայում դատարանները սահմանել են ազատազրկման հետ չկապված պատիժներ, և նրանք դատարանի դահլիճից ազատվել են կալանքից¹⁵⁸:

Անհրաժեշտ է օրենսդրական կարգավորումների միջոցով խուսափել այդպիսի իրավիճակներից: Նման իրավակարգավորման պայմաններում հնարավոր կլինի լայն կիրառություն տալ նաև կալանք կոչվող պատժատեսակին, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 57-րդ հոդվածի համաձայն՝ այդ պատժատեսակը չի կիրառվում այն դեպքում, երբ անձը գտնվել է նախնական կալանքի տակ:

Ինչպես հայտնի է, կալանքը որպես պատժատեսակ կարող է նշանակվել ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցանքների համար, իսկ այդ բնույթի հանցագործություններով կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու դեպքում փաստորեն անհնարին է դառնում նաև վերը նշված պատժի կիրառումը:

Սույն մոտեցումը համահունչ է նաև ձևավորված պրակտիկային: Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները վեր են հանել հետևյալ պատկերը ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով կալանքի կիրառման մասով: Ոչ մեծ ծանրության հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող 126 անձանց նկատմամբ կիրառվել է կալանք որպես խափանման միջոց, որի կիրառման համար դատարանները հիմք են ընդունել հետևյալ հանգամանքները. Անձինք գտնվել են հետախուզման մեջ (27 անձ), կամ չեն ունեցել մշտական բնակության վայր (7 անձ) և/կամ հանցանք կատարել են նախորդ պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուց հետո՝ փորձաշրջանի ընթացքում (15 անձ) և /կամ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված այլ հանգամանքներ (77 անձ):

Այսպիսով, Դ.Ավետիսյանի այս առաջարկությունը, ըստ էության, պրակտիկայի համար հստակ իրավական հենքի ստեղծումն է, որը միաժամանակ

157 Տե՛ս Լոկոլովա Օ.Ու. Проблемы совершенствования оснований применения меры пресечения в виде заключения под стражу// Российский следователь, 2005, N5.

158 Տե՛ս ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից կատարված ամփոփման նյութերը, 2013 թվական:

անձի իրավունքների երաշխիք է: Ինչպես նշեցինք, 126 անձից 77-ի նկատմամբ կալանքը կիրառվել է սովորական պայմաններում, ինչը, իրավաչափ չէ: Այս առաջարկության ընդունման դեպքում կբացառվեն այդպիսի իրավիճակները և փաստորեն մոտ 60%-ով կկրճատվի ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների համար կալանավորում կիրառելու դեպքերը:

Անցում կատարելով կալանավորման այլ պայմանների քննարկմանը՝ նշենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս հաշվի են առնվում՝

- 1) վերագրվող արարքի բնույթը և վտանգավորության աստիճանը,
- 2) կասկածյալի կամ մեղադրյալի անձը,
- 3) տարիքը և առողջական վիճակը,
- 4) սեռը,
- 5) զբաղմունքի տեսակը,
- 6) ընտանեկան դրությունը և խնամարկյալների առկայությունը,
- 7) գույքային դրությունը,
- 8) բնակության մշտական վայրի առկայությունը,
- 9) այլ եական հանգամանքներ:

Նախագծում այս պայմանը սահմանված չէ: Դրա փոխարեն այն ներառում է ընդհանրական բնույթի նորմ, որի համաձայն՝ խափանման միջոցի տեսակն ընտրելիս հաշվի են առնվում մեղադրյալի պատշաճ վարքագիծն ապահովող և դրան խոչընդոտող բոլոր հնարավոր հանգամանքները (116-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Ըստ հեղինակի՝ Նախագծի այս մոտեցումն իրավաչափ չէ, քանի որ հայեցողության լայն հնարավորություն է տալիս, ինչը հղի է կամայականության և անօրինականության վտանգով:

Գործող օրենսգրքի կարգավորումը ոչ միայն տրամաբանական է, այլև ուղղակիորեն բխում է միջազգային իրավական ակտերի պահանջներից, մասնավորապես՝ ԵԽՆԿ-ի 1980 թվականի հանձնարարականի 5-րդ կետում նշված է, որ կալանք կիրառելիս պետք է հաշվի առնել կոնկրետ գործի հանգամանքները և այն գործոնները, որոնք կարող են վերաբերել գործին: Դրանք են՝

- ա) ենթադրյալ հանցագործության բնույթը և ծանրությունը,
- բ) ապացույցների հիման վրա հիմնավորվածությունն առ այն, որ հենց այդ անձն է կատարել հանցագործությունը,
- գ) հնարավոր դատապարտման արդյունքում նշանակվող պատիժը,

դ) անձի բնութագիրը, անցյալը և անձնական ու սոցիալական հանգամանքները, մասնավորապես, հասարակության հետ նրա կապերը,

ե) անձի վարքագիծը, մասնավորապես, այն, թե ինչպես է նա կատարում այն պարտականությունները, որոնք նրա վրա դրվել էին կամ կարող էին դրվել նախորդ քրեական վարույթի ընթացքում:

Հարկ է նշել նաև, որ նախկին խորհրդային երկրներից Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքում կալանքը կիրառելիս հաշվի առնվող հանգամանքների ցանկը առավել լայն է, մասնավորապես՝ Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 178-րդ հոդվածը սահմանում է, որ խափանման միջոց կիրառելու հարցը լուծելիս բացի կալանավորման հիմք համարվող ռիսկերից, քննիչ դատավորը, դատավորը կողմերի ներկայացրած նյութերի հիման վրա պետք է գնահատի բոլոր հանգամանքների հավանականությունը, այդ թվում՝

1) կասկածյալի, մեղադրյալի կողմից հանցագործություն կատարելու վերաբերյալ առկա ապացույցների արժեքը,

2) պատժի ծանրությունը, որը սպառնում է համապատասխան անձին, եթե կասկածյալը կամ մեղադրյալը մեղավոր ճանաչվի այն քրեական իրավախախտման կատարման մեջ, որի համար նա կասկածվում, մեղադրվում է,

3) կասկածյալի, մեղադրյալի տարիքը և առողջական վիճակը,

4) կասկածյալի, մեղադրյալի սոցիալական կապերի ամրությունը նրա մշտական բնակության վայրում, այդ թվում՝ ընտանիք կամ խնամարկյալներ ունենալը,

5) կասկածյալի, մեղադրյալի՝ մշտական աշխատավայր ունենալը կամ ուսումը,

6) կասկածյալի, մեղադրյալի համբավը,

7) կասկածյալի, մեղադրյալի գույքային դրությունը,

8) կասկածյալի, մեղադրյալի դատվածություն ունենալը,

9) կասկածյալի, մեղադրյալի կողմից խափանման միջոցների պայմանների պահպանումը, եթե նրա նկատմամբ նախկինում կիրառվել են դրանք,

10) այլ քրեական իրավախախտման մեջ կասկածվելու մասին անձին հաղորդում տված լինելու առկայությունը,

11) գույքային վնասի չափը, որի կատարման մեջ կասկածվում, մեղադրվում է անձը, կամ քրեական իրավախախտման կատարման արդյունքում ստացված եկամտի չափը, որի կատարման մեջ կասկածվում, մեղադրվում է անձը, ինչպես նաև համապատասխան հանգամանքները հաստատող առկա ապացույցների արժեքը:

Այս պայմանների՝ օրենսդրական մակարդակով ամրագրումն ունեն սկզբունքային նշանակություն: Նախ՝ այդ պայմանները համապատասխա-

Նում են որոշակիության չափանիշին, երկրորդ՝ եթե դրանք իրենց ամրագրումն ստանան, ապա ինչպես քրեական վարույթն իրականացնող մարմիններին, դատարանին, այնպես էլ պաշտպանության կողմի սուբյեկտներին հնարավորություն կտրվի ներկայացնելու ապացույցներ համապատասխան պայմանները հաստատելու, խափանման միջոցի տեսակի հարցը լուծելու և այլնի համար: Մինչդեռ Նախագծի առաջարկը չի համապատասխանում որոշակիության չափանիշին՝ թույլ տալով լայն հայեցողություն:

Այդ հանգամանքները ոչ միայն պետք է արտացոլվեն օրենսգրքում, այլև պետք է խափանման միջոցի կիրառման մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների դեր կատարեն, այսինքն՝ պետք է նախատեսվեն որպես խափանման միջոցների ծանրացնող և մեղմացնող հանգամանքներ, որոնց հաշվառմամբ պետք է որոշվի խափանման միջոցի տեսակի ընտրությունը: Դրա հետ մեկտեղ պետք է որոշակի դասակարգման ենթարկել խափանման միջոցները՝ ըստ խստության աստիճանի, որպեսզի առավել մեծ հնարավորություն տրվի վարույթն իրականացնող մարմիններին և պաշտպանական կողմին՝ կողմնորոշվելու այս կամ այն խափանման միջոցի ընտրության հարցում: Ի դեպ, խափանման միջոցների դասակարգման անուղղակի պահանջ բովանդակում է նաև Նախագիծը, որի 29-րդ հոդվածը՝ «Ոչ իրավաչափ վարքագծի արգելքը» վերտառությամբ, սահմանում է, որ մեղադրյալի կողմից իր պարտականությունները չարամտորեն չկատարելու դեպքում նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել խափանման միջոց կամ կիրառված խափանման միջոցը կարող է փոխարինվել ավելի խիստով (4-րդ մաս): Եթե սկզբունքի մակարդակով սահմանվում է խափանման միջոցի ավելի խիստ լինելը, նշանակում է, որ պետք է լինի նվազ խիստ:

Ուստի անհրաժեշտ է այս տրամաբանությունը պահպանել՝ հաշվի առնելով հատկապես այն, որ կալանավորումը պետք է կիրառվի միայն այն դեպքում, երբ այլ միջոցներով հնարավոր չէ երաշխավորել անձի պատշաճ վարքագիծը: Նկատենք, որ այս տրամաբանությունն, օրինակ, ընկած է Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի հիմքում, որը հստակ դասակարգում է խափանման միջոցները նվազ խիստից առավել խիստը, ինչը և հնարավորություն է տալիս վարույթն իրականացնող մարմնին նվազ խիստ միջոցն առավել խիստով փոխարինելու դեպքում պատճառաբանել խիստ միջոցների մեջ ընտրություն կատարելիս:

Այսպես, ըստ Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ խափանման միջոցներն են՝ անձնական պարտավորությունը, անձնական երաշխավորությունը, գրավը, տնային կալանքը և կալանավորումը: Նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ առավել մեղմ խափանման միջոց է համարվում անձնական պարտավորությունը, իսկ առավել խիստ՝ կալանավորումը: Նույն մասը նախատեսում է նաև,

որ քննիչ դատավորը, դատարանը պետք է մերժի խափանման միջոց կիրառելը, եթե քննիչը և դատախազը չեն ապացուցում, որ առավել մեղմ միջոցը չի կարող կանխարգելել վարույթի ընթացքում ապացուցված ռիսկը կամ ռիսկերը: Նշենք, որ այս մոտեցումը հիմնավորվում է նաև տեսության մեջ¹⁵⁹:

Մասնավորապես, Յոկոլովայի կարծիքով՝ խափանման միջոց կիրառելու ծանրացնող հանգամանք կարող են լինել հետևյալ հանգամանքները՝ 1) մեղադրյալը չունի մշտական բնակության վայր, 2) մեղադրյալը փախուստի փորձ է կատարել, 3) մեղադրյալը նախկինում դատապարտված է եղել, 4) հաստատվել է բնությանը խոչընդոտելու նպատակով վարույթի մասնակիցների վրա ճնշում գործադրելու փաստը, 5) մեղադրյալը շարունակում է հանցավոր գործունեությունը, 6) մեղադրյալը բացասական է բնութագրվում: Որպես մեղմացնող հանգամանք՝ կարող են գնահատվել 1) անչափահաս լինելը, 2) ծեր լինելը, 3) մեղադրյալի հիվանդագին վիճակը, 4) հանցագործությամբ պատճառված վնասն ինքնակամ հատուցած լինելը, 5) ինքնակամ ակտիվ մասնակցությունը հանցագործության բացահայտմանը: Ըստ հեղինակի՝ վերոնշյալ ծանրացնող և մեղմացնող հանգամանքները հիմք կտան քննիչին կամ դատարանին, դրանք հաշվի առնելով, կիրառել առավել խիստ կամ առավել մեղմ խափանման միջոց¹⁶⁰:

Հարկ է նշել նաև, որ Յոկոլովան ոչ միայն առաջարկում է դասակարգել խափանման միջոցները և սահմանել դրանց կիրառման մեղմացնող ու ծանրացնող հանգամանքներ, այլև առաջարկում է օրենքում ամրագրել, որ ըստ հանցագործությունների ծանրության աստիճանի՝ ինչպիսի խափանման միջոցներ առավելագույնը կարող են կիրառվել տվյալ խումբ հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի նկատմամբ: Հեղինակը հանցագործության տեսակով պայմանավորված խափանման միջոցի ընտրության համար առաջարկում է հետևյալ համակարգը՝ 1) ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններ (դիտավորյալ և անզգուշությամբ կատարված հանցագործություններ, որոնց համար առավելագույն պատիժը չի գերազանցում երկու տարին)՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին, անձնական երաշխավորություն, 2) միջին ծանրության հանցագործություններ (անզգույշ հանցագործություններ, որոնց համար պատժի առավելագույն ժամկետը գերազանցում է երկու տարին)՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին, անձնական երաշխավորություն, գրավ (եթե այդ միջոցները կիրառելն անհնար է, ապա

159 Стн Цоколова О.И. Проблемы совершенствования оснований применения меры пресечения в виде заключения под стражу// Российский следователь, 2005, N5. Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М., 1989, с. 143-149.

160 Стн Цоколова О.И. Проблемы совершенствования оснований применения меры пресечения в виде заключения под стражу// Российский следователь, 2005, N5.

կիրառվում է կալանավորում), 3) ծանր ծանր հանցագործություններ (դիտավորյալ հանցագործություններ, որոնց համար ազատագրկման առավելագույն ժամկետը չի գերազանցում տասը տարին)՝ գրավ, տնային կալանք, կալանավորում, 4) առանձնապես ծանր հանցագործություններ (որոնց համար պատժի առավելագույն ժամկետը գերազանցում է տասը տարին)՝ կալանավորում¹⁶¹:

Թեև հեղինակի այս մոտեցումը հասկանալի է, քանի որ նպատակ է հետապնդում կալանքի կիրառման դեպքերը նվազեցնելու, խափանման միջոցի հարցը լուծելիս հստակություն մտցնելու, սակայն այդ մոտեցումն այդքան էլ հիմնավոր չէ: Առավել ևս, որ ինչպես միջազգային չափանիշները, այնպես էլ Նախագիծը ելնում են այն հանգամանքից, որ կալանքը պետք է լինի բացառություն՝ անկախ հանցագործության ծանրության աստիճանից (բացառությամբ նախնական կալանքի՝ կարճ ժամկետով), պետք է կիրառվեն այլ միջոցներ: Այս պայմաններում այդքան մեծ ֆորմալիզմը կարող է վնասել ինչպես արդարադատությանը, այնպես էլ անձի իրավունքներին: Մի դեպքում էթե խափանման որևէ միջոցի կիրառման արգելք դրվի, ապա դրա անհրաժեշտության ժամանակ այն չի կարող կիրառվել, թեև միայն այդ միջոցի կիրառումը կարող է համարվել արդյունավետ: Մյուս կողմից՝ կարող է անհրաժեշտություն լինի անձի նկատմամբ կիրառել առավել մեղմ միջոց, մինչդեռ օրենքով արգելք լինի, ինչը կխախտի անձի իրավունքները:

Դրա համար համաձայնվելով հեղինակի այն առաջարկությանը, որ կարելի է դասակարգել խափանման միջոցները, ավելին՝ սահմանել դրանց կիրառման մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներ՝ չենք կարող ընդունել այն մոտեցումը, որ խափանման միջոցներն ըստ տեսակների պետք է կապել հանցագործության ծանրության աստիճանի հետ:

Կարևոր է անդրադառնալ նաև այն հարցին, որ ի տարբերություն գործող օրենսգրքի՝ Նախագիծն առանձնացնում է նաև կալանքի ժամկետի երկարացման պայմաններ: Այսպես, ըստ Նախագծի 118-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ կալանքի ժամկետը երկարացնելիս դատարանի առջև անհրաժեշտ է հիմնավորել նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները բացահայտելու նպատակով վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից գործադրված պատշաճ ջանասիրությունը, ինչպես նաև տվյալ մեղադրյալի նկատմամբ քրեական հետապնդումը շարունակելու անհրաժեշտությունը:

Նկատենք, որ այս պայմանները փոխառվել են Եվրոպական դատարանի Նախադեպային իրավունքից և Վճռաբեկ դատարանի կողմից արդեն իսկ ներմուծվել նաև ՀՀ դատական պրակտիկա¹⁶²: Այսինքն՝ կարելի է արձա-

¹⁶¹ Տե՛ս նույն տեղում:

¹⁶² Տե՛ս օրինակ՝ Ասլան Ավետիսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԴ/0022/06/08 որոշումը:

նագրել, որ դատական պրակտիկան բարձրացվել է օրենսդրական կարգավորման մակարդակի: Սակայն, ինչպես նշեցինք, կալանքի հիմքերը քննարկելիս այդ հանգամանքները բավարար չեն. դրանք ունեն ֆակուլտատիվ նշանակություն, քանի որ, ի լրումն դրանց, անհրաժեշտ է հիմնավորել չորս հիմքերից որևէ մեկի առկայությունը¹⁶³:

Խափանման միջոցները կարող են կիրառվել միայն անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը դատախազի կողմից հաստատվելուց (այսինքն՝ քրեական հետապնդում հարուցելուց) հետո:

Նախագծի հիմնական բնորոշ գծերից մեկը խափանման միջոցների շրջանակի ընդլայնումն է: Նոր խափանման միջոցների (ոստիկանությունում հաշվառվելը, տնային կալանքը, ՀՀ-ից բացակայելու արգելքը և այլն) սահմանումը, ինչպես նաև գրավը որպես ինքնուրույն խափանման միջոց նախատեսելը պետք է նպաստեն իրավակիրառ պրակտիկայում անհիմն կամ հարկադրված կալանավորումների թվի կրճատմանը: Սրան կնպաստի նաև, որ Նախագծում ամրագրվել է կալանքի փոխարեն համակցությամբ այլընտրանքային խափանման միջոցներ կիրառելու հնարավորությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության ապագա օրենսգրքի հայեցակարգային ձեռքբերումներից է **հրապարակայնության սկզբունքի տարածումը մինչդատական վարույթում դատարանի կողմից կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունների քննարկման վրա:**

Հրապարակայնության սկզբունքը նախատեսված է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայում: Այն կարևորելով հրապարակայնությունը՝ որպես արդարադատության իրականացման կարևոր և պարտադիր պայման, այն դիտել է որպես արդարացի դատական քննության իրավունքի բաղադրիչ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատավճիռը հրապարակվում է դռնբաց նիստում, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթուլլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետա-

163 Տե՛ս Դ.Ավետիսյան, «Կալանավորման պայմանների հետ կապված առանձին հիմնախնդիրները ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում և նոր օրենսգրքի նախագծում»//«Դատական իշխանություն», 8-9(193-194), 2015, էջեր 88-101:

կան անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը»:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի երկրորդ մասն ամբողջապես նվիրված է հրապարակայնության սկզբունքին, քանի որ Կոնվենցիան հրապարակայնությունը դիտում է որպես արդարացի դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մաս և դրա ապահովման կարևորագույն երաշխիք: Քննարկվող սկզբունքի առանձնակի կարևորությունն ընդգծվել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտերում: Եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում, մասնավորապես, նշել է. «Չոդված 6(1)-ում ամրագրված՝ դատական մարմինների առաջ դատաքննության հրապարակային բնույթը դատավարության կողմերին պաշտպանում է գաղտնիության պայմաններում, հասարակական դիտարկումից դուրս արդարադատության իրականացումից: Միևնույն ժամանակ այն ստորադաս և վերադաս դատարանների նկատմամբ վստահության ապահովման միջոցներից է: Արդարադատության իրականացումը տեսանելի դարձնելով՝ հրապարակայնությունը նպաստում է Չոդված 6(1)-ի նպատակի, այն է՝ արդարացի դատաքննության նվաճմանը, որի երաշխիքը Կոնվենցիայի իմաստով ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից է»¹⁶⁴:

Յրապարակայնության սկզբունքին անդրադարձել է նաև ԱՄՆ Գերագույն դատարանը: Վերջինս իր որոշումներից մեկում իրավացիորեն նշել է, որ հրապարակային դատական քննությունը, մի կողմից, մեղադրյալին ստիպում է ձեռնպահ մնալ «դատարանը որպես մարդկանց վրա հարձակվելու գործիք» օգտագործելու փորձերից, մյուս կողմից՝ այն «դատական իշխանության հնարավոր չարաշահումները» զսպելու միջոց է»:

Մեր կարծիքով, դատարանն իր գործառույթները (այդ թվում՝ դատական վերահսկողության) հաջողությամբ կարող է իրականացնել միայն այն դեպքում, երբ հասարակության կողմից այն դիտվի որպես իր իրավունքների պաշտպանության գործուն կառուցակարգ՝ հիմնված արդարության վեժ գաղափարի վրա: Իսկ դատական իշխանության նկատմամբ հասարակության այդպիսի վերաբերմունք կարող է ձևավորվել միայն այն դեպքում, երբ դատարանն իրականացնի «թափանցիկ» գործունեություն՝ մի կողմից հասարակությանն ընձեռնելով իր գործունեությունը վերահսկելու հնարավոր

164 *Sten Axen v. Federal Republic of Germany*, 8 December 1983, Series A no 72; *Pretto v. Italy*, 8 December 1983, Series A no 71; *Sutter v. Switzerland*, 22 February 1984, Series A no 74.

րութիւն, մյուս կողմից՝ ապահովելով հաշվետվողականութիւնը նույն հասարակութեան առաջ:

Այս առումով, ՀՀ օրենսդրի որդեգրած մոտեցման համաձայն՝ քրեական գործերի քննութեան ընթացքում հրապարակայնութեան սկզբունքը կիրառութիւն է ստանում միայն դատական փուլերի ժամանակ: Մինչդրացական վարույթում կապված, քրեական հետապնդման մարմնի միջնորդութիւնների հետ, ՀՀ քրեական դատավարութեան օրենսգիրքը սահմանում է, որ միջնորդութիւնը քննում է դատավորը՝ միանձնյա, դռնփակ դատական նիստում՝ միջնորդութեամբ դիմած պաշտոնատար անձի կամ նրա ներկայացուցչի մասնակցութեամբ (ՀՀ քր. դատ. օր. 283-րդ հոդվածի առաջին մաս): Նման իրավակարգավորման պարագայում, երբ միջնորդութիւնների քննութիւնն իրականացվում է փակ, հասարակական հսկողութիւնից դուրս, բարձրանում է դատարանի կողմից կամայական որոշումներ կայացնելու հավանականութիւնը: Այս մոտեցման հակառակորդները, որպէս իրենց դիրքորոշման հիմնավորում, կարող են նշել նախաքննութեան գաղտնիքի պահպանման անհրաժեշտութիւնը, սակայն կարծում ենք, որ ճկուն մոտեցում դրսևորելու պարագայում նման խնդիր չի առաջանա: Գործնական աշխատանքի ուսումնասիրութիւնը ցույց է տալիս, որ կալանքը որպէս խափանման միջոց կիրառելու մասին միջնորդութիւն ներկայացնելիս վարույթն իրականացնող մարմինը բավարարվում է միայն համապատասխան հիմքերի առկայութիւնը նշելով, առանց դրա հիմքում կոնկրետ ապացույցներ դնելու: Ավելին, եթէ նույնիսկ համապատասխան հիմքերի առկայութիւնը հիմնավորվում է կոնկրետ ապացույցներով, դրանք, որպէս կանոն, նախաքննութեան ընթացքի վրա էական ազդեցութիւն ունենալ չեն կարող: Սակայն, ամեն դէպքում, դատարանին պետք է իրավունք վերապահել, երբ ամկա է նախաքննութեան գաղտնիքը հրապարակելու վտանգ, որոշում կայացնել դռնփակ քննութիւն անցկացնելու մասին: Նման ընթացակարգն ինքնին դատավորի զգոնութիւնն ու պատասխանատվութիւնը բարձրացնող կարևոր երաշխիք է, և եթէ անգամ դատարանը որոշում է կայացնում դռնփակ քննութիւն անցկացնելու մասին, դատարանի որոշումը պետք է հիմնավորված լինի: Կալանքը որպէս խափանման միջոց ընտրելու մասին դատարանի որոշումը, ամեն դէպքում, պետք է հրապարակվի դռնբաց դատական նիստում, քանի որ այն չի բովանդակում այնպիսի տվյալներ, որոնք կարող են խախտել նախաքննութեան գաղտնիութիւնը:

Ապացույցներ և ապացուցում

Հայեցակարգային առաջարկութիւնները վերաբերում են ինչպէս ապացույցների տեսակներին, այնպէս էլ ապացուցման գործընթացին:

Առաջարկվում է հստակեցնել և կատարելագործել ապացույցների շրջանակը՝ սահմանելով կոնկրետ ապացույցի ձևավորման եղանակը:

Այս առումով անհրաժեշտ է կանոնակարգել տվյալ գործի մեղադրանքին առնչվող մեկ այլ քրեական վարույթով մեղադրյալի ցուցմունքների ստացման դատավարական կարգը: Ապացույցի այս տեսակը կարող է ձևավորվել միայն մեկ այլ քրեական վարույթով անցնող մեղադրյալի անմիջական հարցաքննության արդյունքում, ինչը պետք է բացառի նրա հարցաքննության արձանագրության մեխանիկական տեղափոխումը մեկ քրեական վարույթից մյուսը:

Արդարադատության շահի գերակա գաղափարը ենթադրում է դատավարության բոլոր մասնակիցների կողմից հարգալից վերաբերմունք արդարադատության նկատմամբ, ինչի անբաժան մասն են կազմում ոչ միայն դատավարական պարտականությունների պատշաճ կատարումը, այլև սուբյեկտիվ իրավունքներից բարեխիղճ օգտվելը և դրանք չարաշահելու անթույլատրելիությունը:

Այս համատեքստում Նախագիծը պետք է ձերբազատվի մեղադրյալի սուտ ցուցմունք տալու իրավունքից կամ սուտ ցուցմունքի համար պատասխանատվության անձեռնմխելիությունից: Նախևառաջ, դատավարության որևէ սուբյեկտ չպետք է վարույթն իրականացնող մարմին, հատկապես դատարանին իրականությանն ակնհայտորեն չհամապատասխանող տեղեկություն տրամադրելու արտոնություն ունենա: Բացի դրանից, մեղադրյալին նման իրավունքի վերապահումը բացասաբար է անդրադառնում հենց նրա տված ցուցմունքի ապացուցողական նշանակության վրա, քանի որ գնահատող սուբյեկտն այն դիտարկում է անվստահության և անարժանահավատության նախապաշարումի պրիզմայով: Հետևաբար, մեղադրյալը պետք է իրավունք ունենա կամ պահպանել լռություն, կամ տալ ճշմարիտ ցուցմունքներ:

Ապացույցների շրջանակը պետք է ընդլայնվի՝ ներառելով ապացույցների այնպիսի տեսակ, ինչպիսին է փորձագետի ցուցմունքը:

Թեև ՀՀ քր. դատ. յր.-ը նախատեսում է փորձագետի հարցաքննության հնարավորությունը, սակայն փորձագետի հարցաքննության արձանագրությունը կհամարվի անթույլատրելի ապացույց, քանի որ ապացույցների տեսակները սահմանող ՀՀ քր. դատ. յր.-ի 104-րդ հոդվածում ապացույցի այդպիսի տեսակ նախատեսված չէ:

Փորձագետի հարցաքննության արձանագրությունը չի կարող դիտվել որպես փորձագետի եզրակացության բաղկացուցիչ մաս: Փորձագետի հարցաքննությունը կատարվում է վկայի հարցաքննության համար քր. դատ. օրով սահմանված կարգով, հարցաքննության մասին կազմվում է արձանագրություն, որի մեջ նշվում են փորձագետի ցուցմունքները և առաջադրված հարցերին նրա տված պատասխանները: Մինչդեռ փորձագետի եզրակա-

ցութիւնը ձևավորվում է փորձաքննության արդյունքում, որի կատարման կարգը սահմանված է ՀՀ քր. դատ. օր.-ով: Ավելին, արգելվում է փորձագետի եզրակացության փոխարինումը փորձագետի հարցաքննության արձանագրությամբ:

Փորձագետի հարցաքննության անհրաժեշտությունն իրավաբանական գրականության մեջ գրեթե չի վիճարկվում:

Օպերատիվ հետախուզական գործունեության տվյալներն ապացուցման գործընթացում կարող են կիրառվել այնքանով, որքանով համապատասխանում են ապացույցների հավաքմանը, ստուգմանը և գնահատմանը ներկայացվող պահանջներին:

Օպերատիվ-հետախուզական գործողությունների ճանապարհով ստացված նյութերը որպես ապացույց թույլատրվում են, եթե. 1) դրանք ստացվել են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության իրականացումը կարգավորող օրենսդրությանը համապատասխան, 2) օրենքով սահմանված կարգով կատարված դատավարական գործողությունների ճանապարհով այդ տվյալները փոխարկվել են քրեադատավարական ապացույցների:

Քանի որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը կարող է մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտման պատճառ լինել, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների հիման վրա ձևավորված ապացույցները ենթակա են բազմակողմանի և խորազնին ստուգման, նախևառաջ՝ թույլատրելիության տեսանկյունից: Նշված ապացույցների թույլատրելիության հարցի լուծման համար կարևոր է որոշել դրանց հիմքում ընկած օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների ստացման օրինականությունը:

Ինքնուրույն ապացուցողական նշանակություն կարող են ունենալ դատարանի որոշմամբ կատարվող օպերատիվ-հետախուզական գործողությունների արդյունքները: Այդ գործողությունների ցանկը պետք է սահմանվի քրեական դատավարության օրենսգրքով: Սակայն այս ճանապարհով ստացված նյութերը ևս ենթակա են ստուգման թույլատրելիության տեսանկյունից՝ հիմնական շեշտադրումը դնելով համապատասխան օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման կատարման և արդյունքների ամրագրման օրինականության վրա:

Անհրաժեշտ է նախատեսել մինչդատական վարույթում պաշտպանության կողմի՝ որպես ապացույց առարկաներ և փաստաթղթեր ներկայացնելու իրավունքը: Վարույթ իրականացնող մարմինը պետք է ներկայացված ապացույցը կցի քրեական գործի նյութերին, սակայն իրավունք ունի գրավոր եզրակացություն կազմել ներկայացված ապացույցի թույլատրելիության և վերաբերելիության մասին:

Սրանով ընդլայնվում են մինչդատական վարույթում մրցակցության տարրերը՝ պաշտպանության կողմին իրավունք վերապահելով որպես

ապացույց ներկայացնել առարկաներ և փաստաթղթեր, դատավարության մնացած մասնակիցներին էլ հնարավորություն է ընձեռնվում մինչև գործը դատարան ուղարկելը ծանոթանալ նաև այդ ապացույցին, դրա վերաբերյալ հայտնել իրենց դիրքորոշումը:

Ապացույցների թույլատրելիության կանոնները պետք է խստացվեն և հստակ նախատեսվեն բրեական դատավարության օրենսգրքով:

Անթույլատրելի պետք է համարվեն մեղադրյալի այն ցուցմունքները, որոնք պաշտպանի պարտադիր մասնակցության դեպքում տրվել են նրա բացակայությամբ, և եթե մեղադրյալը դրանք չի հաստատում դատարանում:

Օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված տվյալները չեն կարող որպես ապացույց օգտագործվել, եթե դրանք կամ դրանց հատկանիշները փոփոխելու վարկածը չի բացառվել:

Պետք է նախատեսվի, որ օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա կատարված քննչական գործողությունների արդյունքները նույնպես անթույլատրելի են:

Անհրաժեշտ է նախատեսել ցուցմունքը դեպոնացնելու, մասնավորապես՝ մինչդատական վարույթի ընթացքում դատավորի ներկայությամբ անձին հարցաքննելու հնարավորություն: Նման հարցաքննությունը կարող է կատարվել միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում, երբ որոշակի հանգամանքների բերումով հետագայում անձի հարցաքննությունը դատարանում կարող է դժվարանալ կամ անհնարին լինել: Նման նախաձեռնությամբ կարող են հանդես գալ ինչպես քննիչը, այնպես էլ տուժողը և պաշտպանության կողմը:

Անհրաժեշտ է նախատեսել ձերբակալում կամ կալանավորում իրականացրած ոստիկանի հարցաքննության հնարավորություն: Եթե դատաքննության ընթացքում քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների արձանագրությունների հետագոտման արդյունքում պաշտպանության կողմը վիճարկում է համապատասխան արձանագրությունը, ապա պետք է իրավունք ունենա դատարանում հարցեր տալու քննչական գործողությունը կատարած պաշտոնատար անձին:

Նման կարգավորման պարագայում.

ա) կբարձրանա մինչդատական վարույթում քննչական գործողություն կատարող պաշտոնատար անձի պատասխանատվությունը,

բ) դատարանում կբարձրանա քննչական գործողության արձանագրության հետագոտման նշանակությունը,

գ) հնարավոր կլինի ապահովել քննչական գործողության բազմակողմանի հետագոտումը, բացահայտել անհստակությունները, վերհանել դրա հավաստիության վերաբերյալ կասկածները և ապահովել ապացույցի այդ տեսակի արդյունավետ ստուգումն ու օբյեկտիվ գնահատումը:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

ժամանակակից իրավական պետության բնորոշ գծերից մեկն անձի իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորումն ու իրացման ապահովումն է: Այս նպատակի իրականացման համար պետություններում գործում են մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման զարգացած համակարգեր, կառուցակարգեր, ինստիտուտներ, որոնցով ապահովվում են այդ իրավունքների և ազատությունների իրացման, պահպանության և պաշտպանության գործընթացի տարբեր փուլերը: Մարդու իրավունքների և ազատությունների ապահովման այդ մեխանիզմներից մեկն էլ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտն է:

Դատավարական այս ինստիտուտը, լինելով դատական մարմինների կողմից իրականացվող դատավարական վերահսկողության բաղկացուցիչ մաս, կոչված է քրեական գործերի քննության մինչդատական փուլում երաշխավորելու անձի՝ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի իրագործումը: Այն խնդիր ունի կանխել կամ վերացնել դատավարության մասնակիցների իրավունքների և ազատությունների խախտումները, վերականգնել խախտված իրավունքները, ինչպես նաև չեզոքացնել քրեական հետապնդման մարմինների ոչ իրավաչափ գործունեության անբարենպաստ կամ վնասակար հետևանքները:

Այդպանով հանդերձ դատական գործունեության այս տեսակն ուղղված է քրեական դատավարության խնդիրների, մասնավորապես իրական կամ ենթադրվող հանցավոր արարքի հետ կապված պետական իշխանության ինքնիրավ գործողություններից և չարաշահումներից անձի և հասարակության պաշտպանության խնդրի լուծմանը:

Նման ձևակերպումից կարելի է կարծել, որ այս ինստիտուտը բացառապես քրեադատավարական ինստիտուտ է, սակայն իրականում այն համալիր, միջնուղային բնույթի ինստիտուտ է: Այն չի կարող լինել ոչ զուտ սահմանադրական, ոչ էլ՝ զուտ քրեադատավարական ինստիտուտ, քանի որ այն կարգավորվում է սահմանադրական, քրեադատավարական, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի նորմերով: Այսինքն, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն իրավունքի տարբեր ճյուղերի (սահմանադրական, քրեադատավարական և միջազգային) նորմերով կարգավորվող՝ քրեական դատավարության մինչդատական վարույթում իրականացվող՝ դատարանի գործունեությունն է, որն ուղղված է հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի այն գործողությունների կամ որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելուն, որոնցով կարող

են խախտվել դատավարության մասնակցի սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները, ինչն էլ վկայում է այս ինստիտուտի՝ իրավական պետությունում կայանալու ու արդյունավետ գործելու անհրաժեշտության մասին:

Գործող քրեադատավարական օրենսդրության մեջ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մի քանի դրսևորումներ է ստանում, օրինակ՝ մի դեպքում առանձին քննչական և դատավարական գործողություններ, որոնք սահմանափակում են անձի մի շարք հիմնարար իրավունքները և ազատությունները (անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը, բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը և այլն), կատարվում բացառապես օրենքով սահմանված կարգով դատարանի որոշման հիման վրա, իսկ մյուս դեպքում դատարանը ստուգում է արդեն կատարված գործողությունների (անգործության) ու կայացված որոշումների օրինականությունը (հետագա դատական վերահսկողություն): Վերջինիս դեպքում քրեական դատավարության օրենսդրության մեջ այն դրսևորվում է հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների անօրինական ու անհիմն որոշումների ու գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման միջոցով: Դատական վերահսկողության այս տեսակի առանձնահատկությունները պայմանավորված են այդ գործընթացի օբյեկտով (առարկայով), իրականացման ընթացակարգով, ընդունվող որոշումների բնույթով և դրանց իրավական նշանակությամբ:

Անձի իրավունքների դատական պաշտպանության այս ձևի խնդիրն է որոշակի ստուգողական գործունեության միջոցով պարզել և գնահատել քրեական հետապնդման մարմինների գործողությունների (անգործության) և որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Այն լուրջ զսպիչ գործոն է պետաիշխանական լիազորություններ ունեցող մարմինների և պաշտոնատար անձանց համար, ինչպես նաև էական երաշխիք առ այն, որ անձի խախտված իրավունքները կարող են վերականգնվել առավել արագ և արդյունավետ: Դրա հետ մեկտեղ այս ընթացակարգում մրցակցության տարրերի առկայությունը երաշխավորում է համապատասխան գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքների արդարացի քննությունն ու լուծումը:

Այդուհանդերձ, քրեական դատավարության տեսությունը հակված է այն տեսակետին, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության դերն ու նշանակությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հիմնվել մի քանի հիմնարար և ելակետային գաղափարների վրա: Մասնավորապես, դատական պաշտպանության իրավունքն անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման կարևորագույն համընդհանուր երաշխիք

Է, սակայն դատական վերահսկողության բուն իրականացումը չպետք է նպատակ հետապնդի ղեկավարել նախնական քննությունը կամ դատախազական հսկողությունը: Բացի այդ, քրեական հետապնդման մարմինների գործողությունների և որոշումների ստուգման գործընթացն ինքնին չի բացառում քրեական դատավարության մյուս խնդիրների իրականացումը, այդ թվում՝ հանցագործություններից անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությունը:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը թեև նորույթ է մեր իրավական համակարգում, սակայն այն տեսակարար կշիռ է կազմում արդարադատության ոլորտում: Այս հանգամանքի մասին են վկայում ներկայացվող վիճակագրական տվյալները: Մասնավորապես, 2011 թվականի ընթացքում 33 առաջին ատյանի դատարաններում ստացվել է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին ու դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերին վերաբերվող 17635 միջնորդություն, որից 13946 (79,1%)՝ վերաբերվել է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին, իսկ 2010 թվականի ընթացքում 33 առաջին ատյանի դատարաններում ստացված վերոհիշյալ 15363 միջնորդություններից 13589 (88,5%)-ն է վերաբերվել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտին: 2012 թվականին այս ցուցանիշը կազմել է 84,8%, իսկ 2013 և 2014 թվականներին, համապատասխանաբար՝ 81,7% և 87,6%:

Այսինքն, քրեաիրավական ոլորտում դատարանների կողմից քննվող հարցերի ճշող մեծամասնությունը բաժին է ընկնում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտին, որի արդյունքում այս ոլորտը կարգավորող օրենսդրական դաշտն ու իրավակիրառ պրակտիկան անընդհատ գտնվում են դատական իշխանության և սահմանադրական արդարադատության ուշադրության կենտրոնում, որոնք էլ մեծ դեր ունեն այս ոլորտի զարգացման հարցում: Օրինակ, այս առումով նշանակալից է 33 Վճռաբեկ դատարանի ներդրումը, քանի որ հետագա դատական վերահսկողության իրականացման գործնական հիմնահարցերը 33 Վճռաբեկ դատարանը, միջազգային իրավունքի, հատկապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համատեքստում դիտարկել է այնպիսի չափանիշների լույսի ներքո, ինչպիսիք են դատական վերահսկողության առարկան, բողոքարկման կարգը և բողոքարկման ժամկետները: Իր ուշադրության կենտրոնում հայտնված հարցերին համակարգային լուծում տալու նպատակով նախ և առաջ փորձ է արվել սահմանել դատական վերահսկողության պրակտիկ խնդիրները:

ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի և քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթների ուժով քրեադատավարական օրենսդրության զարգացման, պետական իշխանության մարմինների համակարգում դատարանի դերի և տեղի սահմանման, ինչպես նաև քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված անձանց իրավունքների պաշտպանության հարցերի կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դերն ու նշանակությունը դժվար է գերազնահատել: Վճռաբեկ դատարանի որոշումների միջոցով ոչ միայն ապահովվում է օրենքի միատեսակ կիրառությունը, այլև դրանք նպաստում են իրավունքի զարգացմանն ու կատարելագործմանը, ՀՀ Սահմանադրության, ՀՀ ներպետական և միջազգային օրենսդրության մեջ ամրագրված հիմնարար սկզբունքների կիրառմանը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները կարող են և պետք է հաշվի առնվեն ոչ միայն իրավակիրառ մարմինների գործունեության ընթացքում, այլ նաև օրենսդրի կողմից նոր իրավական նորմերի և ինստիտուտների սահմանման ժամանակ:

Հ Ա Վ Ե Լ Վ Ա Տ

ԿԴ1/0062/06/12

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ԿԴ1/0062/06/12
Նախագահող դատավոր՝ Ա. Դանիելյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

<i>Նախագահությամբ մասնակցությամբ դատավորներ</i>	Դ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ Հ. ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ Ե. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ Ա. ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ Ս. ՕՅԱՆՅԱՆԻ
<i>քարտուղարությամբ մասնակցությամբ պաշտպան</i>	Մ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ Լ. ՉԱՔԱՐՅԱՆԻ

2013 թվականի փետրվարի 15-ին

ք. Երևանում

*դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով մեղադրյալ Վահագն
Հակոբի Պողոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի
(այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի
որոշման դեմ մեղադրյալ Վ. Պողոսյանի պաշտպաններ Ի. Պետրոսյանի և
Լ. Չաքարյանի վճռաբեկ բողոքը,*

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2012 թվականի օգոստոսի 22-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Կոտայքի մարզի քննչական բաժնում հարուցվել է քրեական գործ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

2012 թվականի օգոստոսի 25-ի որոշմամբ Վահագն Հակոբի Պողոսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ «նա, առանց իրացնելու նպատակի, իր կողմից օգտագործելու համար, կանեփի բույսի թփերից տնայնագործական եղանակով ապօրինի պատրաստել և իր «Տոյոտա-Պրադո» մակնիշի 99 ՕՈ 699 պ/հ ավտոմեքենայի սրահի պահոցում պահել է զգալի չափի՝ 1,06 գրամ հաստատուն կշռով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց և 4,2 գրամ ընդհանուր քաշով «չչորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց, որը 20.08.2012թ. Երևան-Սևան ճանապարհի 41,5 կմ հատվածում կատարած վթարի փաստով վերջինիս ավտոմեքենայի զննության ժամանակ հայտնաբերվել և առգրավվել է» (տե՛ս նյութեր, թերթ 36):

2. 2012 թվականի օգոստոսի 25-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Կոտայքի մարզի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ա. Ղուճաշյանը միջնորդություն է ներկայացրել Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիանի դատարան (այսուհետև՝ նաև՝ Առաջին աստիանի դատարան)՝ մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ:

Առաջին աստիանի դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 25-ի որոշմամբ քննիչի միջնորդությունը բավարարվել է, մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը՝ երկու ամիս ժամկետով:

Մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի և պաշտպան Ի.Պետրոսյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2012 թվականի սեպտեմբերի 12-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է, Առաջին աստիանի դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 25-ի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

3. 2012 թվականի օգոստոսի 31-ին մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի պաշտպան Ի.Պետրոսյանը միջնորդություն է ներկայացրել Առաջին աստիանի դատարան՝ խնդրելով մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանավորումը փոխարինել գրավով:

Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշմամբ պաշտպան Ի.Պետրոսյանի միջնորդությունը մերժվել է, մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանավորումը գրավով փոխարինելը ճանաչվել է անթույլատրելի:

Մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի պաշտպան Լ.Չափարյանի վերաբնիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաբնիչ դատարանը 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաբնիչ դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք են բերել մեղադրյալ Վ.Պողոսյանի պաշտպաններ Ի.Պետրոսյանը և Լ.Չափարյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշմամբ պաշտպաններ Ի.Պետրոսյանի և Լ.Չափարյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Առաջին ատյանի դատարանը Վ.Պողոսյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանավորումը գրավով փոխարինելու միջնորդությունը մերժել է՝ պատճառաբանելով, որ «միջնորդության քննության պահին պահպանվել և չեն վերացել մեղադրյալ Վ.Պողոսյանին կալանավորման տակ պահելու նախ հիմքերը, ապա նաև պայմանը /հիմնավոր կասկած/, որ վերջինս ազատության մեջ մնալով կարող է թաքնվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից, կարող է կատարել քրեական օրենքով չթույլատրված այլ արարք կամ խոչընդոտել գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու ճանապարհով:

Բացի այդ, դատարանը, հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, մեղադրյալ Վ.Պողոսյանին վերագրվող արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը, ինչպես նաև այն, որ Վ.Պողոսյանը խուսափել է նախաքննական մարմնի կանչով ներկայանալուց, ինչը դատարանի կարծիքով էականորեն բարձրացնում է մեղադրյալի կողմից քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու հավանականությունը և տվյալ դեպքում անթույլատրելի դարձնում կալանավորումը վերացնելու և այլընտրանքային խափանման միջոց գրավ ընտրելու հնարավորությունը» (տե՛ս կողմեր, թերթ 38):

6. Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը Վ.Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու հարցում հանգել է ճիշտ եզրակացության հետևյալ պատճառաբանությամբ. «(...) Չարկ է արձանագրել, որ ըստ ներկայացվածի՝ առկա է հիմնավոր կասկած այն մասին, որ մեղադրյալ Վահագն Չակոբի Պողոսյանն առնչություն ունի ՅՅ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված և իրեն վերագրվող արարքին:

Վերաքննիչ դատարանը, վերստին անդրադառնալով մեղադրյալ Վահագն Չակոբի Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառման հնարավորությանը, հաշվի է առնում նրան վերագրվող արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը, գործի կոնկրետ հանգամանքները, առանձնահատկությունը /այդ թվում՝ նաև, առանձին-առանձին քաշերով, ինչպես չորացված, այնպես էլ չչորացված տեսակի թմրանյութի առնչությամբ վերջինիս վերագրվող արարքի իմաստով/, սույն գործով հնարավոր կատարվելիք քննչական գործողությունների հավանականությունը /վերաքննիչ դատարանում, դատական ստուգմամբ դատախազն ըստ էության չբացառեց թմրանյութի ձեռքբերման աղբյուրը պարզելու ուղղությամբ որոշակի գործողություններ իրականացնելու հնարավոր հավանականությունը/, Վահագն Չակոբի Պողոսյանի սույն գործով արդեն իսկ դրսևորած վարքագիծը /ըստ ներկայացվածի՝ Վահագն Պողոսյանը խուսափել է վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով ներկայանալուց, չի ներկայացել, ինչի արդյունքում բերման է ենթարկվել, որպիսի հանգամանքը ընդհանուր իրավասության դատարանում, դատական նիստում չի ժխտել մեղադրյալ Վահագն Պողոսյանը/ և հանգում է հետևության, որ վերը նշվածը բավարար հիմք է տալիս ենթադրելու, որ մեղադրյալ Վահագն Պողոսյանը կարող է խոչընդոտել գործի հետագա քննությանը, ինչպես նաև թաքնվել, հետևաբար ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի որոշումը, որով արդեն իսկ մեղադրյալի նկատմամբ գրավի կիրառումը ճանաչվել է անթույլատրելի, վերացնելու հիմքեր չկան:

Ինչ վերաբերում է վերագրվող արարքի ծանրության աստիճանին, ապա նշված հանգամանքն ինքնին չի բացառում տվյալ դեպքում, վերը շարադրված հանգամանքների ամկայության պայմաններում, մեղադրյալի նկատմամբ գրավի կիրառումը անթույլատրելի ճանաչելու հնարավորությունը» (տե՛ս կյուրթեր, թերթ 65):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

7. Բողոք բերած անձինք փաստարկել են, որ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը պատճառաբանված չեն և չեն բխում գործի նյութերում առկա փաստական հանգամանքներից:

Ի հիմնավորումն վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոքաբերները վկայակոչել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ, 143-րդ հոդվածները և նշել, որ Վ.Պողոսյանին վերագրվող արարքը դասվում է ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների շարքին, որի համար նախատեսված առավելագույն պատիժը մեկ տարի ժամկետով ազատազրկումն է: Մինչդեռ, ստորադաս դատարանների կողմից Վ.Պողոսյանի նկատմամբ կիրառված կալանքը գրավով փոխարինելն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքում դրվել է վերջինիս մեղսագրվող արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանն այն դեպքում, երբ այդ արարքն իրենից հանրային մեծ վտանգավորություն չի ներկայացնում, դրանով այլ անձանց իրավունքներ չեն խախտվել, կյանքին ու առողջությանը վնաս չի պատճառվել: Հետևաբար, նշված հանգամանքը չի կարող անձին կալանավորելու հիմք հանդիսանալ, ինչպես նաև բարձրացնել քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու հավանականությունը:

Բողոքի հեղինակները փաստարկել են, որ գրավի միջնորդությունը մերժելու հիմքում դրվել է նաև Վ.Պողոսյանի՝ նախաքննության մարմին չներկայանալու հանգամանքը: Մինչդեռ, Վ.Պողոսյանը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից պատշաճ չի ծանուցվել, նախաքննության մարմին բերման ենթարկվելու ժամանակ չի ունեցել կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ: Հետևաբար, այդ հանգամանքը ևս չէր կարող Վ.Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառումը մերժելու հիմք հանդիսանալ:

Բողոքաբերները նշել են նաև, որ ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել, որ Վ.Պողոսյանը բնութագրվում է դրական, նրա անձը հայտնի է, ունի մշտական բնակության վայր, նախկինում դատված չի եղել, տառապում է ծանր հիվանդություններով, ծառայել է Աֆղանստանում:

8. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակները խնդրել են բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը և թույլատրել Վ.Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառումը՝ սահմանելով գրավի գումարի չափը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

9. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեկ տարուց պակաս ժամկետով ազատազրկում նախատեսող հանցագործության համար

մեղադրվող անձին կալանավորելու կամ գրավի թույլատրելիության հարցը լուծելու չափորոշիչների կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

10. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ են արդյոք մեղադրյալ Վ. Պողոսյանին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատելու անթույլատրելիության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

11. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձեռքակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն, և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել կամ նրա ազատությունը սահմանափակել միայն օրենքով սահմանված կարգով և (...) դեպքերում (...): Մարդուն կարելի է կալանավորել միայն դատարանի որոշմամբ (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Դատարանը (...) խափանման միջոց կարող [է] կիրառել միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործով ձեռք բերված նյութերը բավարար հիմք են տալիս ենթադրելու, որ կասկածյալը կամ մեղադրյալը կարող է՝

1. թաքնվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից.
2. խոչընդոտել մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակություն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու կամ այլ ճանապարհով.
3. կատարել քրեական օրենքով չթույլատրված արարք.
4. խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և նշանակված պատիժը կրելուց.

5. խոչընդոտել դատարանի դատավճռի կատարմանը:

2. Կալանավորումը կամ դրա այլընտրանքային խափանման միջոցը մեղադրյալի նկատմամբ կարող են կիրառվել միայն այնպիսի հանցագործության համար, որի համար նախատեսվող ազատազրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը մեկ տարուց ավելի է, կամ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ մեղադրյալը կարող է կատարել սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսվող գործողությունները:

3. Խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս հաշվի են առնվում՝

1. վերագրվող արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի *համաձայն՝*

«1. Գրավը (...) հանցագործության համար մեղադրվողին կալանքից ազատելու համար դրամի, արժեթղթերի, այլ արժեքների ձևով դատարանի դեպոզիտ մեկ կամ մի քանի անձանց կատարած ներդրումն է՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ մեղադրյալի գտնվելն ապահովելու նպատակով: Դատարանի թույլտվությամբ որպես գրավ կարող է ընդունվել անշարժ գույքը:

2. Դատարանը, համապատասխան շարժառիթները շարադրելով, իրավունք ունի մեղադրյալին կալանքից գրավով ազատելը ճանաչել անթույլատրելի առանձին դեպքերում, մասնավորապես, եթե հայտնի չէ մեղադրյալի անձը, նա չունի մշտական բնակության վայր կամ փորձել է թաքնվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից (...):»:

Մեջբերված դրույթները Վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել Ա.Ճուղուրյանի, Ա.Ավետիսյանի, ինչպես նաև Դ.Ալիխանյանի գործերով կայացված որոշումներում:

12. Ա.Ավետիսյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...)անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը, մարդու այլ հիմնական իրավունքների հետ մեկտեղ, ՀՀ Սահմանադրությամբ ճանաչվում է անօտարելի և բարձրագույն արժեք (ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված): Ուստի մարդու այդ հիմնական իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության երաշխիքները կանոնակարգող իրավադրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է ելնել մարդու իրավունքները հարգելու, մարդու իրավունքների սահմանափակման միջոցով հիմնական իրավունքը բովանդակազրկելու անթույլատրելիության սկզբունքներից:

(...)

[Դ]ատական ակտի հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջը պահպանած լինելու համար բավարար չէր օրենքով նախատեսված հիմքերի պարզ շարադրանքը, այլ անհրաժեշտ էր կիրառել դատական ակտի պատճառաբանվածության առավել բարձր չափանիշ՝ դատարանի հետևությունները հիմնավորել գործի փաստական տվյալներով:

Ընդ որում, անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս, ինչպես նաև կալանքի ժամկետը երկարացնելիս պետք է հաստատվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռություն, և որը պետք է բխի անձի՝ ազատությունից զրկելու հետ կապված կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից:

(...) ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում օրենսդիրն օգտագործել է «մասնավորապես» բառը, որն արտահայտում է կալանքից գրավով ազատելու կոնկրետ դրսևորումների հատուկ ամրագրման և ոչ թե կալանքից գրավով ազատելու իրավական հիմքերի սպառնիչ թվարկման նշանակություն: Մեղադրյալի անձը հայտնի չլինելը, մշտական բնակության վայր չունենալը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու փորձը կալանքից գրավով ազատելու կոնկրետ դրսևորումներ են, որոնք թվարկված են ոչ սպառնիչ:

Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գրավի կիրառման անթույլատրելիության հարցը պետք է քննարկվի ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի համատեքստում, որտեղ նշված են խափանման միջոց կիրառելու այլ հիմքեր, այդ թվում նաև միջնդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը խոչընդոտելու հիմքը» (տե՛ս Ասլան Ավետիսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԴ/0022/06/08 որոշման 18-րդ, 22-րդ և 36-րդ կետերը):

Ա.Ճուղուրյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) ԶԶ քրեական դատավարության օրենսդրությունը սահմանել է կալանավորման կիրառման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ապահովող մի շարք երաշխիքներ, որոնց մեջ առաջին հերթին կարևորվում ու առանձնանում են կալանավորման հիմքերը: Դրանք օրենքով նախատեսված այն հանգամանքներն են, որոնք հաստատվում են ապացույցների որոշակի ամբողջությամբ և հնարավորություն են տալիս հիմնավորված ենթադրություններ անել այն մասին, որ անձը, կալանքի տակ չգտնվելով, կարող է դրսևորել ոչ պատշաճ վարքագիծ և խոչընդոտել քրեական դատավարության խնդիրների իրականացմանը:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ կասկածների կամ ենթադրությունների վրա: Դա նշանակում է, որ կալանավորման կիրառման հիմքում բոլոր դեպքերում պետք է դրվեն որոշ փաստական տվյալներ» (տե՛ս Արամ Ճուղուրյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-132/07 որոշումը):

Դ.Ալիխանյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ « (...) մեղադրյալի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց կալանավորումը գրավով փոխարինելու թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ իր եզրահանգումները դատարանը պետք է հիմնավորի գործի նյութերում առկա փաստական տվյալներով: Այլ խոսքով՝ անհրաժեշտ է կիրառել դատական ակտի պատճառաբանվածության առավել բարձր չափանիշ՝ կալանքը գրավով փոխարինելը մերժելու մասին դատարանի հետևությունները հիմնավորել գործի փաստական տվյալներով և ոչ թե բավարարվել ՀՀ քրեադատավարական օրենքով նախատեսված հիմքերի պարզ շարադրանքով (...)» (տե՛ս Դավիթ Ալիխանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 5-ի թիվ ԵԱԶԴ/0138/06/12 որոշման 13-րդ կետը):

13. Վճռաբեկ դատարանը վերահաստատում է վերոնշյալ գործերով արտահայտված իրավական դիրքորոշումներն առ այն, որ մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու, ինչպես նաև կալանավորումը գրավով փոխարինելու թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ իր եզրահանգումները դատարանը պետք է հիմնավորի գործի նյութերում առկա փաստական տվյալներով:

Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թեև ՀՀ քրեադատավարական օրենքը չի բացառում մեկ տարուց պակաս ժամկետով ազատազրկում նախատեսող հանցագործությունների կատարման մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ կալանավորման կիրառման հնարավորությունը, այդուհանդերձ նման արարքների համար մեղադրվող անձանց նկատմամբ խափանման միջոցներից ամենախիստը կիրառելու դեպքերը պետք է պայմանավորված լինեն գործի նյութերից բխող բացառիկ հանգամանքներով, իսկ այդպիսի անձանց նկատմամբ արդեն իսկ կիրառված կալանավորումը գրավով փոխարինելու թույլատրելիության հարցը լուծելիս դատարանը պարտավոր է ծանրակշիռ փաստարկների վկայակոչմամբ հիմնավորել մեղադրյալի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենս-

գրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված գործողությունները կատարելու բարձր հավանականությունը:

Վճռաբեկ դատարանի վերոգրյալ դիրքորոշումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մեղադրյալին վերագրվող արարքի բնույթը և վտանգավորության աստիճանը թեև չեն կարող գնահատվել որպես կալանավորման հիմնավորվածությունը հաստատելու ինքնուրույն հիմք, այնուամենայնիվ դրանք էական նշանակություն ունեն խափանման միջոցի տեսակն ընտրելիս, ինչպես նաև գրավի թույլատրելիության հարցը լուծելիս: Մեղսագրվող հանցանքի ծանրությունը և հետևաբար նաև ակնկալվող պատժի խստությունը հանդիսանում են քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու կամ գործի քննությանը խոչընդոտելու հավանականությունը գնահատելու կարևոր տարրեր և գործի նյութերից բխող մյուս հանգամանքների հետ միասին հնարավորություն են տալիս հիմնավորված ենթադրություններ անել անձի ազատության հիմնարար իրավունքը սահմանափակելու հիմքերի առկայության կամ բացակայության մասին: Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ նույնանման իրավական դիրքորոշում բազմիցս իր նախադեպային նշանակության վճիռներում հայտնել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ի թիվս այլոց տես *Mamedova v. Russia*, 2006 թվականի հունիսի 1-ի վճիռը, գանգատ թիվ 7064/05, կետ 74, *Panchenko v. Russia* 2005 թվականի փետրվարի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 45100/98, կետ 102, *Ilijkov v. Bulgaria*, 2001 թվականի հուլիսի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33977/96, կետ 81):

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մինչև մեկ տարի ժամկետով ազատագրվում նախատեսող և ավելի բարձր հանրային վտանգավորությամբ օժտված, այդ թվում՝ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար մեղադրվող անձանց ազատությունից զրկելու իրավական հիմքերի առկայությունը փաստելու համար չեն կարող սահմանվել նույնանման չափորոշիչներ:

14. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ խափանման միջոց կալանավորում կիրառելու, ինչպես նաև կալանավորումը գրավով փոխարինելու թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության հարցը դատարանը պետք է քննարկի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համատեքստում: Մասնավորապես, որոշում կայացնելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի, որ թե՛ մեղադրյալին մեղսագրվել է այնպիսի արարք, որի համար նախատեսվող ազատագրկման ձևով պատժի ժամկետը չի գերազանցում մեկ տարին, ապա կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելիս կամ գրավի կիրառումը մերժելիս դատարանը պետք է ներկայացնի ծանրակշիռ, գործի նյութերից բխող փաստարկներ մեղադրյալի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված գործողությունները կատարելու բարձր հավանականության վերաբերյալ: Այլ խոսքով՝ դատարանը պետք է կիրառի դատական ակտի պատճառաբանվածության ավելի բարձր չափանիշ և հիմնավորի, որ տվյալ դեպքում առկա են այնպիսի ծանրակշիռ փաստական տվյալներ, որոնք բացառում են ազատության մեջ մնալու դեպքում մեղադրյալի պատշաճ վարքագծի ապահովման հնարավորությունը:

Վերոշարադրյալը բխում է անձին ազատությունից զրկելու հետ կապված խափանման միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից: Հակառակ պարագայում կխախտվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռությունը, ինչն իր հերթին կարող է հանգեցնել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքի անհարկի սահմանափակման:

15. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Վ. Պողոսյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ առանց իրացնելու նպատակի զգալի չափերով թմրամիջոց պատրաստելու և պահելու համար (տե՛ս սույն որոշման 1-ին կետը):

Վ. Պողոսյանին մեղսագրված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործությունը դասվում է ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններին շարքին, որի համար նախատեսված առավելագույն պատիժը մեկ տարի ժամկետով ազատազրկում է:

Առաջին ատյանի դատարանը Վ. Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու մասին իր որոշումը, ըստ էության, պատճառաբանել է երկու հանգամանքով. ա/ միջնորդության քննության պահին պահպանվել և չեն վերացել մեղադրյալ Վ. Պողոսյանին կալանքի տակ պահելու հիմքերը և պայմանը, բ/ Վ. Պողոսյանը խուսափել է վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով ներկայանալուց, ինչն էականորեն բարձրացնում է մեղադրյալի կողմից քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու հավանականությունը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը թողել է օրինական ուժի մեջ՝ գտնելով, որ Վ. Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառումն անթույլատրելի ճանաչելու հարցում դատարանը հանգել է ճիշտ եզրակացության (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

16. Սույն որոշման 12-14-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով 15-րդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ

Առաջին ատյանի դատարանը Վ.Պողոսյանի նկատմամբ գրավի կիրառման թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության հարցը չի քննարկել ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համատեքստում: Մասնավորապես, քննարկման առարկա չի դարձվել մեղադրյալին մեղսագրված հանցագործության տեսակի և դրա համար նախատեսվող ազատազրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետի հարցը, որի արդյունքում հաշվի չի առնվել, որ Վ.Պողոսյանին մեղսագրվել է ոչ մեծ ծանրության հանցագործություն, որի համար պատիժ է նախատեսված առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով ազատազրկում: Այսինքն, գրավի կիրառման թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության հարցը չի քննարկվել հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռության տեսանկյունից, որի արդյունքում դատարանը հանգել է ոչ իրավաչափ հետևություն:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ Առաջին ատյանի դատարանը որևէ փաստական տվյալով չի հիմնավորել իր հետևությունն առ այն, որ Վ.Պողոսյանը խուսափել է վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով ներկայանալուց: Գործի նյութերում բացակայում է որևէ ապացույց, որ մեղադրյալ Վ.Պողոսյանը պատշաճ ծանուցվել է վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայանալու համար: Գործի նյութերից երևում է նաև, որ քրեական գործը հարուցվել է 2012 թվականի օգոստոսի 22-ին, նույն օրը Վ.Պողոսյանը բերման է ենթարկվել և ձերբակալվել է: Հետևաբար, այս պայմաններում դատարանի հետևությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով ներկայանալուց խուսափելու մասին, որևէ փաստական տվյալով հիմնավորված, հետևաբար նաև փաստարկված չէ:

17. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը չի հիմնավորված և չպատճառաբանված որոշում է կայացրել մեղադրյալ Վ.Պողոսյանին կալանքից գրավով ազատելու անթույլատրելիության վերաբերյալ, իսկ Վերաքննիչ դատարանը, իր հերթին, անհիմն եզրահանգման է եկել Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ:

Հետևաբար, մեղադրյալ Վ.Պողոսյանին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատելու անթույլատրելիության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևություններն իրավաչափ չեն:

18. Հիմք ընդունելով սույն որոշման մեջ շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրյալ Վ.Պողոսյանին գրավի կիրառմամբ կալանքից ազատելու անթույլատրելիության վերաբերյալ Առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ընթացքում Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են

տրվել դատավարական օրենքի էական խախտումներ, որոնք ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և հանգեցրել չհիմնավորված, չպատճառաբանված և ոչ իրավաչափ որոշման կայացմանը, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք է հանդիսանում: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել մասնակիորեն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիման վրա մեղադրյալ Վահագն Պողոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Ուստի, ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Մեղադրյալ Վահագն Հակոբի Պողոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Նախագահող՝

Դատավորներ՝

Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Դ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ե.ԴԱԻԵԼՅԱՆ

Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Ս.ՕՂԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
գործ թիվ ԵԱԶԴ/02 18/06/12
Նախագահող դատավոր՝ Ա.Դանիելյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

<i>Նախագահությամբ</i>	Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատավորներ</i>	Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ
<i>քարտուղարությամբ</i>	Մ.ԱՎԱԳՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ պաշտպան</i>	Ա.ՍՏԵՓԱՆՅԱՆԻ

2013 թվականի ապրիլի 18-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանի պաշտպան Ա.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Քանաքեռ-Զեյթունի քննչական բաժնում 2012 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշմամբ հարուցվել է թիվ 09116812 քրեական գործը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշմամբ Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ «2011 թվականի հունիս ամսին, Երևան քաղաքի Պ.Սևակի և Կ.Ուլենցու փողոցների խաչմերուկում գտնվող թիվ 127 միջնակարգ դպրոցի մոտ, ուրիշի գույքի բացահայտ հափշտակություն կատարելու նպատակով, քաշել-պղկելու միջոցով բացահայտ հափշտակել է Սոնա Ամբարջյանի պարանոցի ոսկյա շղթան իր խաչով և դիմել փախուստի՝ վերջինիս պատճառելով զգալի չափի՝ 120.000 ՀՀ դրամի գույքային վնաս» (տե՛ս նյութեր, թերթ 20):

2. 2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ին նախաքննության մարմինը միջնորդություն է ներկայացրել Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ մեղադրյալ Ռ. Հակոբյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ:

Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշմամբ նախաքննության մարմնի միջնորդությունը բավարարվել է, մեղադրյալ Ռ.Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը՝ երկու ամիս ժամկետով:

3. Մեղադրյալ Ռ.Հակոբյանի պաշտպան Ա.Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել մեղադրյալ Ռ.Հակոբյանի պաշտպան Ա. Ստեփանյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ պաշտպան Ա.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Նախաքննության մարմինը 2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ին «Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին» որոշում է կայացրել, որի եզրափակիչ մասում նշել է, որ «Ռ.Յակոբյանին թիվ 09116812 քրեական գործով ներգրավել որպես մեղադրյալ, նրան մեղադրանք առաջադրել ՅՅ քր. օր.-ի 176 հոդվածի 1-ին մասով՝ այդ մասին ստորագրությամբ հայտնելով նրան և միաժամանակ նրան հանձնել որոշման օրինակը» (տե՛ս նյութեր, թերթ 20):

6. Մեղադրյալ Ռ.Յակոբյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդությունն Առաջին ատյանի դատարանում քննարկելու ընթացքում Ռ.Յակոբյանի պաշտպան Ա.Ստեփանյանը հայտնել է, որ իր պաշտպանյալին օրենքով սահմանված կարգով մեղադրանք չի առաջադրվել, որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը նրան չի տրամադրվել, և նա չգիտի, թե ինչում է մեղադրվում (տե՛ս նյութեր, դատական նիստի ձայնային արձանագրման կրիչը, թերթ 25):

7. Վերաքննիչ դատարանը, քննարկելով Ռ.Յակոբյանին օրենքով սահմանված ընթացակարգով մեղադրանք չառաջադրելու վերաբերյալ պաշտպան Ա.Ստեփանյանի փաստարկը, եզրահանգել է, որ այդ հարցը դուրս է վերաքննիչ դատարանում առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման շրջանակներից և ենթակա է բողոքարկման ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված վերադատության կարգով (տե՛ս նյութեր, դատական նիստի ձայնային արձանագրման կրիչը, թերթ 60):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

8. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերը հիմնավորված չեն և առերևույթ հակասում են Ա.Ավետիսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԱՎԴ/0022/06/08 և Տ.Վահրադյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ԼԴ/0197/06/08 որոշումներին:

Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ սույն գործով ստորադաս դատարանների կողմից թույլ են տրվել դատավարական խախտումներ, որոնք Ռ.Յակոբյանի համար կարող են առաջացնել ծանր հետևանքներ, մասնավորապես՝ նա կարող է երկար ժամանակով զրկվել ազատությունից:

Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկների՝ բողոք բերած անձը նշել է, որ նախաքննական մարմինը ոչ միջնորդություն ներկայաց- նելիս, ոչ այդ միջնորդության քննության ընթացքում չի ներկայացրել որևէ տվյալ, որը կհիմնավորեր, որ Ռ.Յակոբյանը կարող է կատարել միջնորդու- թյան մեջ նշված՝ կալանքի անհրաժեշտությունը հիմնավորող գործողու- թյունները:

9. Բողոքի հեղինակը նշել է նաև, որ խախտվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 203-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը քննիչին պարտավորեցնում է մեղադրյալի ինքնության մեջ հավաստիանալուց հետո նրան հայտարարել որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և բացատրել առաջադրված մեղադրանքի էությունը: Այդ գործողությունների կատարումը մեղադրյալի և քննիչի ստորագրությամբ հաստատվում է՝ որոշման մեջ նշելով մեղադրանքի առաջադրման ամիսը, օրը, ժամը և թվականը: Քննիչի կողմից վերոնշյալ դատավարական պահանջը չկա- տարելու հետևանքով խախտվել է Ռ.Յակոբյանի պաշտպանության իրա- վունքն այն առումով, որ նա որպես մեղադրյալ չի հարցաքննվել, նրա համար պարզ չի եղել մեղադրանքի էությունը, և նա չի հասկացել, թե ինչից պետք է պաշտպանվի:

10. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Երևանի Արաբկիր և Զանաբեռ-Չեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 7-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշումները, Ռ.Յակոբյանին ազատել կալանքից:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատա- կան ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միա- տեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրա- ցումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կալանավորման պայմաններից մեկի՝ անձին մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ տրված լինելու քրեադատավարական պահանջի մեկնաբանման կապակ- ցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. օրինական և հիմնավոր են արդյոք Ռ.Յակոբյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ ստո- րադաս դատարանների որոշումներն այն պարագայում, երբ դատարանները

չեն պարզել կալանավորման ինքնուրույն պայմանի, այն է՝ Ռ.Յակոբյանին մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ տրված լինելու հանգամանքը:

13. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

(...)

գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմինն ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար,

(...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք: Մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Օրենքը կարող է նախատեսել ազատությունից զրկում միայն հետևյալ դեպքերում՝

(...)

4) առկա է հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, կամ երբ դա անհրաժեշտ է անձի կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու նպատակով.

(...):»:

Մեջբերված կոնվենցիոն և սահմանադրական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է Վ.Գևորգյանի գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ կալանավորման պայմանների և հիմքերի առկայությանը: Կալանավորման պայմանը փաստական տվյալներով հաստատված հանգամանքներ են, որոնց բացակայությունը բացառում է խափանման միջոցի կիրառումը: Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող հանցագործությունը կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին: Ավելին, եթե առկա չէ անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում

թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անհիմաստ է:

Հիմնավոր կասկածի հետ մեկտեղ կալանավորման պայմաններ են նաև համապատասխան քրեաիրավական որակմամբ հարուցված քրեական գործի առկայությունը, գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված տարիքը, որոշակի խումբ անձանց համար, օրինակ՝ պատգամավորներ, դատավորներ, անձեռնմխելիության պարտադիր հաղթահարումը:

(...) քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքներով դատարանը՝

ա) պետք է արձանագրի հիմնավոր կասկածի առկայությունը կամ բացակայությունը,

բ) պետք է պարզի կալանավորման մյուս պայմանների առկայությունը,

գ) այն դեպքում, երբ դատարանը կհանգի այն հետևության, որ վարույթն իրականացնող մարմնի ներկայացրած նյութերը բավարար են արձանագրելու, որ առկա է անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, և միաժամանակ կալանավորման մյուս պայմանները նույնպես առկա են, ապա պետք է կայացնի հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում այն մասին, թե արդյոք առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկը կամ մի քանիսը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերի առկայության վերաբերյալ դատարանի հետևությունը ևս պետք է հիմնավորված լինի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված համապատասխան տեղեկություններով, փաստերով կամ ապացույցներով: (...)» (տե՛ս Վահրամ Գևորգյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0678/06/10 որոշման 19-րդ և 22-րդ կետերը):

14. Սույն որոշման նախորդ կետում և համապատասխանաբար Վ. Գևորգյանի գործով որոշման մեջ շարադրված վերլուծությունից երևում է, որ կալանավորման պայմաններից մեկն անձին մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ տրված լինելն է, որը հաստատվում է գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությամբ: Կալանավորման այս պայմանը ուղղակիորեն կապված է ՀՀ քրեադատավարական օրենքի 134-րդ հոդվածի 3-րդ մասում առկա այն պահանջի հետ, որ կալանավորումը և գրավը կարող են կիրառվել միայն մեղադրյալի նկատմամբ:

15. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Մեղադրյալ է այն անձը, որի նկատմամբ որոշում է կայացված որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Մեղադրյալը, (...) իրավունք ունի՝

1) իմանալ՝ ինչու է մեղադրվում, որի համար մեղադրանք առաջադրելուց, արգելանքի վերցվելուց կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը հայտարարելուց հետո քրեական հետապնդման մարմնից անմիջապես անվճար ստանալ որպես մեղադրյալ ներգրավման մասին որոշման պատճենը.

2) արգելանքի վերցվելուց հետո հետաքննության մարմնից, քննիչից կամ դատախազից անմիջապես անվճար ստանալ սույն հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված իր իրավունքների մասին գրավոր ծանուցում և պարզաբանում.

(...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 203-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Մեղադրանքը պետք է առաջադրվի տվյալ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին քննիչի կողմից որոշումն ընդունելու պահից ոչ ուշ, քան 48 ժամվա ընթացքում, սակայն բոլոր դեպքերում ոչ ուշ, քան մեղադրյալի ներկայանալու կամ նրան բերման ենթարկելու օրը: Մեղադրանք առաջադրելու՝ սույն հոդվածով սահմանված ժամկետն ընդհատվում է, եթե մեղադրյալը թաքնվում է քննությունից:

2. Քննիչը, հավաստիանալով մեղադրյալի ինքնության մեջ, նրան հայտարարում է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և բացատրում առաջադրված մեղադրանքի էությունը: Այդ գործողությունների կատարումը մեղադրյալի և քննիչի ստորագրությամբ հաստատվում է՝ որոշման մեջ նշելով մեղադրանքի առաջադրման ամիսը, օրը, ժամը և թվականը:

3. Մեղադրանք առաջադրելիս քննիչը պարտավոր է մեղադրյալին բացատրել սույն օրենսգրքի 65 հոդվածով նախատեսված նրա իրավունքները և պարտականությունները: Որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենը նրա իրավունքների և պարտականությունների ցանկի հետ հանձնվում է մեղադրյալին: Մեղադրանքի առաջադրման, մեղադրյալին նրա իրավունքները բացատրելու և որոշման պատճենը հանձնելու մասին քննիչը կազմում է արձանագրություն, որն ստորագրում են քննիչը, մեղադրյալը և այդ գործողությունները կատարելիս ներկա գտնվող մյուս անձինք:

4. Որոշման մեջ կամ արձանագրությունում ստորագրելուց մեղադրյալի կամ այլ անձի հրաժարվելու դեպքում քննիչը դրա վրա նշում է կատարում

ստորագրելուց հրաժարվելու մասին և 24 ժամվա ընթացքում հայտնում է դատախազին»:

Մեջբերված քրեադատավարական նորմերի համակարգային վերլուծությունից երևում է, որ կալանավորումը կարող է կիրառվել միայն մեղադրյալի նկատմամբ: Այսինքն՝ այն անձի նկատմամբ, ով հաջորդաբար անցել է մեղադրյալի կարգավիճակ ձեռք բերելու հետևյալ փուլերը՝

- ա) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման կայացում,
- բ) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մասին տեղեկացում,
- գ) առաջադրված մեղադրանքի ելության պարզաբանում,

դ) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենի և մեղադրյալի իրավունքների և պարտականությունների ցանկի հանձնում:

Շարադրված հաջորդականությամբ կատարված գործողությունների արդյունքում է, որ անձին օրենքով սահմանված կարգով մեղադրանք է առաջադրվում, և նա ձեռք է բերում մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ: Ընդ որում, Նշված բոլոր գործողությունների կատարումը պետք է հավաստվի համապատասխան փաստաթղթերով և հաստատվի մեղադրյալի և քննիչի ստորագրությամբ, իսկ մեղադրյալի կողմից ստորագրելուց հրաժարվելու դեպքում՝ քննիչի համապատասխան նշումով:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ այն դեպքում, երբ անձը թաքնվում է քննությունից, նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու համար բավարար է նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման կայացումը՝ պայմանով, որ հետագայում, հայտնաբերվելուց հետո նա կտեղեկացվի որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մասին, նրան կպարզաբանվի առաջադրված մեղադրանքի ելությունը, և նրան կհանձնվեն որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենը և մեղադրյալի իրավունքների և պարտականությունների ցանկը, ապա նա անհապաղ (72 ժամվա ընթացքում) կտարվի դատավորի մոտ (դատավորի մոտ տարվելու մասին տե՛ս Տիգրան Վահրադյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ԼԴ/0197/06/08 որոշման 34-րդ կետը):

16. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 13-15-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքներով դատարանն ի թիվս այլոց պետք է պարզի կալանավորման ինքնուրույն պայմանի առկայությունը, մասնավորապես այն, թե արդյոք անձին տրվել է մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ: Նշված հանգամանքը պարզելու նպատակով դատարանը պարտավոր է ստուգել, թե նախաքննության մարմնի կողմից ներկայացվել են արդյոք համապատասխան տեղեկություններ,

փաստեր կամ ապացույցներ այն մասին, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում է կայացվել, անձը տեղեկացվել է այդ որոշման մասին, բացի այդ, նրան պարզաբանվել է առաջադրված մեղադրանքի էությունը, և հանձնվել են որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենն ու մեղադրյալի իրավունքների և պարտականությունների ցանկը: Հակառակ պարագայում, անձի կալանավորումը և համապատասխանաբար նաև նրա ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակումը կհամարվի կամայական և անօրինական:

17. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ նախաքննության մարմնի կողմից որոշում է կայացվել Ռ.Հակոբյանին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին: Նշված որոշման եզրափակիչ մասի համաձայն՝ Ռ.Հակոբյանին պետք է մեղադրանք առաջադրվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 1-ին մասով, այդ մասին ստորագրությամբ հայտնվի նրան և հանձնվի որոշման օրինակը: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, նախաքննության մարմնի կողմից չեն ներկայացվել համապատասխան տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ այն մասին, որ Ռ.Հակոբյանին հայտարարվել է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը, նրան բացատրվել է մեղադրանքի էությունը, նրան հանձնվել է որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենը և իրավունքների ու պարտականությունների ցանկը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարաններում Ռ.Հակոբյանի պաշտպան Ա.Ստեփանյանը հայտնել է, որ իր պաշտպանյալին օրենքով սահմանված կարգով մեղադրանք չի առաջադրվել, նա չգիտի, թե ինչու՞մ է մեղադրվում, սակայն Առաջին ատյանի դատարանը պաշտպանի փաստարկն անտեսել է, իսկ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ այդ հարցը ենթակա չէ քննարկման վերաքննիչ դատարանում առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման շրջանակներում, այլ ենթակա է բողոքարկման ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված կարգով (տե՛ս սույն որոշման 6-7-րդ կետերը):

18. Սույն որոշման 13-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 17-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ռ.Հակոբյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս ստորադաս դատարանները չեն ստուգել, թե նախաքննության մարմնի կողմից ներկայացվել են արդյոք համապատասխան տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ այն մասին, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը հայտարարվել է Ռ.Հակոբյանին, նրան պարզաբանվել է առաջադրված մեղադրանքի էությունը, և հանձնվել են

որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման պատճենն ու մեղադրյալի իրավունքների և պարտականությունների ցանկը: Այլ խոսքով՝ սույն գործով դատարանները չեն պարզել կալանավորման ինքնուրույն պայմանի, այն է՝ անձին մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ տրված լինելու հանգամանքը: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ռ.Հակոբյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների որոշումներն օրինական և հիմնավոր չեն:

20. Ինչ վերաբերում է բողոքաբերի այն փաստարկին, որ նախաքննական մարմինը ոչ միջնորդություն ներկայացնելիս, ոչ այդ միջնորդության քննության ընթացքում չի ներկայացրել որևէ տվյալ, որը կհիմնավորեր, որ Ռ.Հակոբյանը կարող է կատարել միջնորդության մեջ նշված՝ կալանքի անհրաժեշտությունը հիմնավորող գործողությունները (տե՛ս՝ սույն որոշման 8-րդ կետը), ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ կալանավորման պայմանը հիմնավորված չլինելու պարագայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անիմաստ է (*mutatis mutandis* տե՛ս Վահրամ Գևորգյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0678/06/10 որոշման 19-րդ կետը):

21. Հիմք ընդունելով սույն որոշման մեջ շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ռ.Հակոբյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու ընթացքում ստորադաս դատարանների կողմից թույլ են տրվել դատավարական օրենքի էական խախտումներ, որոնք ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և հանգեցրել անօրինական և չհիմնավորված որոշման կայացմանը, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք է հանդիսանում: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա մեղադրյալ Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշումը բեկանել և Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառված կալանքը վերացնել:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է նաև, որ Երևանի Արաբկիր և Զանաբեռ-Չեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստյանի դատարանի 2013 թվականի մարտի 26-ի որոշմամբ մերժվել է մեղադրյալ Ռ.Հակոբյանի կալանքի ժամկետը երկարացնելու

մասին քննիչի միջնորդությունը, և նա 2013 թվականի ապրիլի 4-ից գտնվում է ազատության մեջ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Մեղադրյալ Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշումը բեկանել և Ռոբերտ Արմենի Հակոբյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառված կալանքը վերացնել:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐՔԻ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ LԴ/0166/06/12
Նախագահող դատավոր՝ Ա.Հովհաննիսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

*Նախագահությամբ Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատավորներ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ
քարտուղարությամբ Մ.ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ*

2013 թվականի փետրվարի 15-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Էդուարդ Գուրգենի Սուրադյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի Նոյեմբերի 27-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Է.Սուրադյանի պաշտպան Գ.Հարությունյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2012 թվականի նոյեմբերի 7-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Լոռու մարզի քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 19120312 քրեական գործը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

2012 թվականի նոյեմբերի 9-ի որոշմամբ Էդուարդ Մուրադյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ «նա Արմեն Սահակյանի առողջությանը դիտավորությամբ պատճառել է ծանր վնաս:

Այսպես. 2012 թվականի նոյեմբերի 06-ին, ժամը 23-ի սահմաններում Արմեն Սահակյանն իր քրոջն անհանգստացնելու կապակցությամբ համաքաղաքացի Աշոտ Այվազյանից պարզաբանում ստանալու նպատակով նախապես պայմանավորվածության համաձայն իր ընկերներ՝ Արեն Մաքականյանի և Տարոն Կոստանոյանի հետ գնացել է Վանաձոր քաղաքի Տիգրան Մեծի պողոտա, որտեղ հանդիպել են Աշոտ Այվազյանին և նրա ընկերներ Գագիկ Զիլավյանին, Վարուժան Պողոսյանին և Էդուարդ Մուրադյանին: Հիշյալ հարցի պարզաբանման կապակցությամբ առաջացած վիճաբանության ընթացքում Էդուարդ Մուրադյանը Նույն պողոտայի 48 շենքի դիմաց նախապես իր մոտ եղած սուր ծակող, կտրող գործիքով մարմնական վնասվածքներ պատճառելու դիտավորությամբ հարվածել է Արմեն Սահակյանի որովայնի առաջնային պատին՝ վերջինիս առողջությանը պատճառել ծանր վնաս ու տեսնելով դեպքի վայր ժամանող ոստիկանության աշխատակիցներին, դիմել փախուստի» (տե՛ս նյութեր, թերթ 22):

2012 թվականի նոյեմբերի 9-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Լոռու մարզի քննչական բաժնի քննիչ Դ.Ղազարխանյանը միջնորդություն է ներկայացրել Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետև նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ մեղադրյալ Է.Մուրադյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ:

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշմամբ քննիչի միջնորդությունը բավարարվել է: Նույն որոշմամբ դատարանը մերժել է կալանքը գրավով փոխարինելու վերաբերյալ պաշտպան Գ.Հարությունյանի միջնորդությունը:

3. Պաշտպան Գ.Հարությունյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի

որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 10-ի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել մեղադրյալ Է.Մուրադյանի պաշտպան Գ.Յարությունյանը:

2013 թվականի հունվարի 23-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը մեղադրյալ Է.Մուրադյանի պաշտպան Գ.Յարությունյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Վերաքննիչ դատարանի որոշման «Վերաքննիչ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը» բաժնում արձանագրված է. «Ըստ պաշտպանի՝ խախտվել են ՅՅ Սահմանադրության 16-րդ, ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ, 129-րդ, 131-րդ, 132-րդ հոդվածների պահանջները:

2012 թվականի նոյեմբերի 10-ին ժամը 12.45-ին պաշտպան Գ. Յարությունյանը Էդուարդ Մուրադյանին ձերբակալումից ազատելու մասին միջնորդություն է ներկայացրել Լոռու մարզի քննչական բաժնի քննիչ Դ. Ղազարխանյանին՝ ձերբակալման 72 ժամյա ժամկետը լրանալու պատճառաբանությամբ: Քննիչը մերժել է միջնորդությունը՝ պատճառաբանելով, որ հարցաքննությունից հետո նա բաց է թողնվել, սակայն իր այդ պատճառաբանությունը հիմնավորող որևէ փաստական տվյալ չի վկայակոչել:

Ժամը 14.00-ին՝ դատական նիստը սկսելուց հետո, ձերբակալման ժամկետը լրանալու և Է.Մուրադյանի անձնական անձեռնմխելիության խախտման մասին տեղեկացվել է նաև դատարանը, սակայն հաշվի չի առել և դատաքննության ընթացքում մեղադրյալը շարունակվել է պահվել ոստիկանների հսկողության տակ:

Պաշտպանը նշել է, որ 2012 թվականի նոյեմբերի 10-ին՝ ժամը 16.00-ի սահմաններում Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը հրապարակել է Էդուարդ Մուրադյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու մասին հարուցած միջնորդությունը բավարարելու մասին որոշումը:

Այսպիսով՝ Է.Մուրադյանը հարկադրաբար ազատությունից զրկվել է, այսինքն փաստացի արգելափակման տակ պահվել է 2012 թվականի նոյեմբերի 07-ից ժամը 10.30-ից, ուստի ձերբակալման 72 ժամյա ժամկետը լրացել էր 2010 թվականի նոյեմբերի 10-ին ժամը 10.30-ին: Փաստորեն, մինչև

դատարանի որոշման հրապարակելու պահը նա շուրջ 5 ժամ 30 րոպե ապօրինի պահվել է անազատության մեջ և դատարանը տեղեկացված լինելով այդ մասին ոչ միայն չի վերացրել այդ խախտումը, այլ նաև իր որոշմամբ չի արձանագրել այն, այնինչ պարտավոր էր դա անել» (տե՛ս Նյութեր, թերթ 77):

6. Վերաքննիչ դատարանի որոշման «Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը» բաժնում առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «(...) Նախաքննական մարմնի կողմից դատարան ներկայացված Նյութերում առկա են բավարար փաստական տվյալներ, որոնք վկայում են դեպքին մեղադրյալի առնչության մասին:

Տվյալ դեպքում «Հիմնավոր կասկած» հասկացության վերը նշված մեկնաբանության համատեքստում վերլուծելով առկա փաստական տվյալները Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ սույն գործի շրջանակներում առկա է հիմնավոր կասկած այն մասին, որ մեղադրյալ Էդուարդ Մուրադյանն ունի առնչություն իրեն վերագրվող հանցավոր արարքի հետ:

(...)

Քննության առնելով վերը նշված բոլոր հանգամանքներն իրենց համակցության մեջ, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, հաշվի առնելով մեղադրյալին մեղսագրված արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը (...), ինչպես նաև այն, որ չեն վերացել և շարունակում են առկա լինել Էդուարդ Մուրադյանին կալանքի տակ պահելու հիմքերն ու պայմանները (...), հետևաբար առաջին ատյանի դատարանի որոշումը օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված, իսկ պաշտպանի վերաքննիչ բողոքի փաստարկները բավարար հիմք չեն կարող հանդիսանալ ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումը վերացնելու համար:

(...)

Ինչ վերաբերում է պաշտպանի վերաքննիչ բողոքի փաստարկներին, ապա նշված հանգամանքները նախաքննության այս փուլում չեն կարող գրավի երաշխիք հանդիսանալ:

Հետևաբար, Վերաքննիչ քրեական դատարանը գտնում է, որ քննիչի կողմից դատարան ներկայացված միջնորդությունը համապատասխանում է գործող օրենքների պահանջներին և կայացնելով մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ որոշում և մեղադրյալին կալանքից զրավով ազատելու թույլատրելի ճանաչելու վերաբերյալ պաշտպանի միջնորդությունը մերժելու մասին որոշում, ընդհանուր իրավասության դատարանը չի խախտել ՄԻԵԿ-ի, ՄԻԵԴ-ի, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի պահանջները, հետևաբար դատարանի որոշումը պետք է թողնել ուժի մեջ՝ այն օրինական և

հիմնավորված լինելու պատճառով, իսկ պաշտպանի վերաքննիչ բողոքը՝ մերժել» (տե՛ս կյուլթեր, թերթ 78-79):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

7. Բողոքի հեղինակի պնդմամբ՝ Է.Մուրադյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու և այն գրավով փոխարինելն անթույլատրելի ճանաչելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի և Վերաքննիչ դատարանի որոշումները կայացվել են ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ, 18-րդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ, 13-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ, 103-րդ, 129-րդ, 131¹-րդ, 132-րդ, 135-րդ, 136-րդ, 285-րդ և 393-րդ հոդվածների պահանջների խախտումներով: Մասնավորապես, Է.Մուրադյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու և այն գրավով փոխարինելն անթույլատրելի ճանաչելու մասին ստորադաս դատարանների որոշումները պատճառաբանված չեն:

Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոքաբերը վկայակոչել է Գագիկ Միքայելյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԴԴ/0085/06/09 և Արամ Ճուղուրյանի գործով 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-132/07 որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները և նշել, որ սույն գործով դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերը հակասում են վերոնշյալ որոշումներին:

Բողոքի հեղինակը փաստարկել է նաև, որ վերաքննիչ բողոքում նշել է իր պաշտպանյալին ձերբակալելու ընթացքում թույլ տրված խախտումների մասին, որոնք Վերաքննիչ դատարանը շարադրել է իր որոշման մեջ, սակայն դրանց կապակցությամբ որևէ եզրահանգում չի արել և այդ առումով իր դատական ակտը չի պատճառաբանել: Փոխարենը Վերաքննիչ դատարանն իր որոշման մեջ եզրահանգումներ է արել հիմնավոր կասկածի վերաբերյալ, որի կապակցությամբ վերաքննիչ բողոքում որևէ հարց բարձրացված չի եղել:

Բողոքաբերը նշել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանն իր որոշման մեջ մեջբերել է այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք վերաբերում են կալանքի ժամկետի երկարացման միջնորդությունների քննարկմանը:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Վերաքննիչ դատարանը, քննարկման առարկա չդարձնելով ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված ազատության և անձնական անձեռն-

միտելիության իրավունքի խախտման փաստի վերաբերյալ պաշտպանության կողմի փաստարկները՝ մեղադրյալ Է.Մուրադյանին զրկել է իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքից:

8. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալ փաստարկները՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է ամբողջությամբ բեկանել Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 10-ի, Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշումները և մեղադրյալ Է.Մուրադյանին անհապաղ ազատ արձակել արգելանքից, կամ կայացնել նոր դատական ակտ՝ թույլատրելի ճանաչելով Է.Մուրադյանի նկատմամբ գրավի կիրառումը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

9. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով բողոքաբերի կողմից երկու հարց է բարձրացվել, որոնցից առաջինը վերաբերում է Է. Մուրադյանին կալանավորելու հիմքերի առկայության, ինչպես նաև նրա նկատմամբ գրավի կիրառումը մերժելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները պատճառաբանված չլինելուն (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը), երկրորդը՝ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերում առկա անհամապատասխանությանը, ինչպես նաև Է.Մուրադյանի ձերբակալման օրինականությանը (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքաբերի կողմից բարձրացված առաջին հարցին հնարավոր չէ պատասխանել՝ առանց երկրորդ հարցին անդրադառնալու, ուստի Վճռաբեկ դատարանը նախ և առաջ քննության է առնում Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերում առկա անհամապատասխանության վերաբերյալ բողոքաբերի բարձրացրած երկրորդ հարցը:

10. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավորված է արդյոք Առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշումը:

11. ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու (...) համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ

ժամկետում իր շահերին առնչվող քրեական գործի քննության իրավունք:
(...)

4. (...) քրեական դատավարության ընթացքում օրինականության խախտումների վերաբերյալ բողոքները պետք է մանրակրկիտ ստուգի քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. (...) Սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում քրեական հետապնդման մարմնի գործողությունները և որոշումները կարող են բողոքարկվել դատարան (...)

10. Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը բողոքի վերաբերյալ ընդունում է պատճառաբանված որոշում (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Դատարանի դատավճիռը պետք է լինի օրինական և հիմնավորված:
(...)

4. Դատարանի դատավճիռը պետք է լինի պատճառաբանված: Պատճառաբանման ենթակա են դատարանի կողմից դատավճռում շարադրված բոլոր հետևությունները և որոշումները»:

Մեքերված օրենսդրական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել Ֆ.Գալստյանի գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատավճռին ներկայացվող օրինականության, հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջները վերաբերելի են նաև մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողության շրջանակներում կայացվող դատական ակտերին (որոշումներին):

(...) Դատական ակտն օրինական է, եթե կայացվել է գործող օրենսդրության պահանջների պահպանմամբ, և հիմնավորված՝ եթե դրանում արված հետևությունները հիմնված են դատական քննության ժամանակ հետազոտված ապացույցների վրա: Դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կոչված է պարզաբանելու, թե ինչու է դատարանը եկել այս կամ այն հետևության, որ իրավանորմերով է ղեկավարվել նման որոշում կայացնելիս և միևնույն ժամանակ հնարավորություն է ստեղծում վերադաս դատարանի կողմից դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման համար:

(...) Պատճառաբանված որոշման բացակայությունն արդեն իսկ օբյեկտիվորեն սահմանափակում է վերադաս դատական ատյանի հնարավորությունը՝ լիարժեք դատական ստուգման ենթարկելու բողոքարկվող

դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը և կայացնելու արդարացի որոշում, հետևաբար դատական ակտի չպատճառաբանված լինելը հանգեցնում է քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենքով երաշխավորված արդար դատական քննության իրավունքի խախտման» (տե՛ս Ֆրունզիկ Գալստյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵԿԴ/0058/11/09 որոշման 17-19-րդ կետերը):

12. Գ.Ղազարյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «[վ]ռաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտի՝ դատավճռի կառուցվածքին և բովանդակությանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով ներկայացվող պահանջները վերաբերելի են նաև վերադաս դատական ատյանի՝ վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտին: Այլ կերպ՝ վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը ևս պետք է կազմված լինեն ներածական, նկարագրական-պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից, որոնց ներկայացվում են նույն բովանդակային պահանջները, ինչ դատավճռին:(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով դատական ակտի կառուցվածքին և բովանդակությանը որոշակի պահանջներ ներկայացնելը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ դատական ակտը պետք է ամբողջական տեղեկություն պարունակի քննված գործի վերաբերյալ, ինչպես նաև ներառի դատարանի կողմից լուծման ենթակա բոլոր հարցերի պատասխանները: Բացի այդ, դատական ակտի տարբեր կառուցվածքային մասերում (ներածական, նկարագրական-պատճառաբանական, եզրափակիչ) արտացոլված տեղեկությունը պետք է ներքին միասնություն և տրամաբանական կապ ունենա, (...) հակառակ պարագայում, դատարանի դատական ակտն անօրինական է» (տե՛ս Գեղամ Միսակի Ղազարյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԱԲԴ/0121/01/11 որոշման 19-20-րդ կետերը):

Ա.Հարությունյանի գործով որոշման մեջ վերահաստատելով Գ.Ղազարյանի գործով ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) դատական ակտի եզրափակիչ մասում առկա եզրահանգումները պետք է բխեն նույն դատական ակտի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված հետևություններից և համապատասխանեն դրանց: Հետևաբար, վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացվող՝ վերաքննիչ բողոքը բավարարելու կամ մերժելու վերաբերյալ որոշման եզրափակիչ մասում առկա եզրահանգումը նույնպես պետք է համապատասխանի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված վերլուծությանը» (տե՛ս Աննա Հարությունյանի գործով Վճռա-

բեկ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ԵՇԴ/0110/01/11 որոշման 14-րդ կետը):

13. Մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու վերաբերյալ միջնորդության քննության ընթացքում դատարանի կողմից անձի ձերբակալման օրինականությունը քննարկելու հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Գ.Միքայելյանի գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) մարդու հիմնարար իրավունքները, որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, կիրառելու արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ձերբակալման օրինականությունը չի կարող դուրս մնալ դատական վերահսկողության շրջանակից, և հարկադրանքի այդ միջոցի կիրառման ընթացքում թույլ տրված խախտումները պետք է արժանանան համարժեք իրավական գնահատականի և հանգեցնեն համարժեք իրավական հետևանքների: Հակառակ դեպքում կխախտվի ձերբակալվածի՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը:

Ուստի կալանավորման միջնորդությունը քննելիս ձերբակալման ընթացակարգի խախտման փաստ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված համապատասխան միջոցներ (...)» (տե՛ս Գագիկ Գառնիկի Միքայելյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվԵՂԴ/0085/06/09 որոշման 34-րդ կետը):

14. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ պաշտպան Գ.Հարությունյանը վերաքննիչ բողոքում վիճարկել է իր պաշտպանյալի ձերբակալման գործընթացի օրինականությունը՝ պնդելով, որ Ե.Մուրադյանը փաստացի արգելանքի տակ պահվել է թույլատրելի 72 ժամից ավելի, և Առաջին ատյանի դատարանը, տեղեկացված լինելով խախտման մասին, իր որոշմամբ չի արձանագրել այն:

Վերաքննիչ դատարանը, դատական ստուգման ենթարկելով մինչ-դատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով Առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված որոշման հիմնավորվածությունը, իր որոշման «Վերաքննիչ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը» բաժնում մանրամասն շարադրել է պաշտպանի վերոհիշյալ փաստարկը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը), սակայն դատական ակտի պատճառաբանական մասում դրան չի անդրադարձել և քննարկման առարկա չի դարձրել:

15. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը, իր դատական ակտի նկարագրական-պատճառաբանական մասում, մասնավորապես՝ «Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը» հատվածում վերլուծել է

հիմնավոր կասկածի ինստիտուտը, որի կապակցությամբ վերաքննիչ բողոքում որևէ փաստարկ ներկայացված չի եղել, ինչպես նաև մեջբերել է այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք վերաբերում են կալանքի ժամկետի երկարացման միջնորդությունների քննարկմանը (տես սույն որոշման 6-րդ կետը), մինչդեռ վերաքննության կարգով բողոքարկված է եղել կալանքը որպես խափանման մջջոց ընտրելու և ոչ թե ընտրված կալանավորման ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումը: Այլ խոսքով՝ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի նկարագրական-պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերում առկա է անհամապատասխանություն. դատական ակտի եզրափակիչ մասում արձանագրված եզրահանգումը չի բխում նույն ակտի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված վերլուծությունից:

16. Սույն որոշման 11-13-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 14-15-րդ կետերում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով մեղադրյալ Է.Մանուկյանի ձերբակալման օրինականության վերաբերյալ պաշտպանական կողմի փաստարկները դուրս են մնացել դատական վերահսկողության շրջանակից, ինչը կարող է հանգեցնել մեղադրյալի՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի խախտման:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ Առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշման եզրափակիչ մասը չի համապատասխանում նույն դատական ակտի նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրված վերլուծությանը:

17. Սույն որոշման 11-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշումը հիմնավորված չէ: Մասնավորապես, սույն գործով որոշում կայացնելիս Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի խախտում: Նշված խախտումն իր բնույթով էական է և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի հիման վրա վերաքննիչ դատարանի կայացրած դատական ակտը բեկանելու հիմք է:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմա-

նափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա»: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ պաշտպանի վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել մասնակիորեն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիման վրա մեղադրյալ Էդուարդ Գուրգենի Մուրադյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

18. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ Է.Մուրադյանին կալանավորելու հիմքերի առկայության, ինչպես նաև նրա նկատմամբ գրավի կիրառումը մերժելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները պատճառաբանված չլինելու վերաբերյալ բողոքաբերի հարցին (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը) հնարավոր է անդրադառնալ միայն սույն որոշման նախորդ կետում արձանագրված խախտումը վերացնելուց հետո:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Մեղադրյալ Էդուարդ Գուրգենի Մուրադյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի նոյեմբերի 27-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Հ.ԱՍԱԿՏՐՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՈՎԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ԵԿԴ/0223/07/14
Նախագահող դատավոր՝ Ա. Դանիելյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

<i>Նախագահությամբ</i>	Դ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատավորներ</i>	Հ. ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
	Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
	Ե. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
	Ա. ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
	Ս. ՕՅԱՆՅԱՆԻ
<i>քարտուղարությամբ</i>	Հ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ

2014 թվականի օգոստոսի 15-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության ամենվճի բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունը մասնակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման դեմ դատախազ Պ. Գյուլումյանի բողոքը,

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Վայոց ձորի մարզի քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 21102813 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի հատկանիշներով՝ Երևան քաղաքի բնակիչ Կարեն Աշոտի Հարությունյանի կողմից 2013 թվականի օգոստոսի 30-ին «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» ՍՊ ընկերության կնիքի ու վկայականի օգտագործմամբ, խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով Վայք քաղաքի բնակիչ Մխիթար Ռազմիկի Արսենյանից խարդախությամբ խոշոր չափի՝ 1.218.000 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ 300 կգ մեղր հափշտակելու դեպքի առթիվ:

Թիվ 21102813 քրեական գործին են միացվել այլ անձանց՝ Արմինե Ավագյանի, Անահիտ Մկրտչյանի, Նաիրա Կիրակոսյանի, Լևոն Թամամյանի և գործով դեռևս չպարզված անձանց կողմից նույն եղանակով՝ «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ», «ԱՆՈՒԵԿԱ» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների կնիքների և վկայականների օգտագործմամբ, գումարը բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակության դեպքերի առթիվ Երևանի Նոր Նորքի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 17803013, 17807113, 17809013, 17809113, Կոտայքի մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 20127613, Լոռու մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 33102613, Արարատի մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 27122313 և Երևանի Մալաթիայի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 16809213 քրեական գործերը:

2014 թվականի փետրվարի 4-ին թիվ 21102813 քրեական գործը նախաքննությունը շարունակելու նպատակով ուղարկվել է ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերի քննության վարչություն:

2014 թվականի մարտի 20-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերի քննության վարչության ավագ քննիչ Բ.Չիլինգարյանը որոշում է կայացրել բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն հարուցել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետև՝ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր

գործերի քննության վարչության ավագ քննիչ Բ.Չիլինգարյանի միջնորդությունը բավարարվել է մասնակի՝ թույլատրելով ՀՀ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկերում մեղադրյալներ Կ.Հարությունյանի, Ա.Մկրտչյանի, Ն.Կիրակոսյանի, Ա.Ավագյանի, Լ.Թամամյանի անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում առգրավել դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ընթացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

3. Դատախազ Պ.Գյուլումյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետև նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Պ.Գյուլումյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի հունիսի 6-ի որոշմամբ դատախազ Պ.Գյուլումյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար եական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Նախաքննության մարմնի 2014 թվականի մարտի 20-ի՝ բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն հարուցելու մասին որոշման համաձայն՝ «Քրեական գործի նախաքննությամբ պարզվել է, որ Արմինե Նորիկի Ավագյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի խոշոր չափերի գույքը հափշտակելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով գործով դեռևս չպարզված անձի հետ, «Գոլդեն Գուուք» ՍՊ ընկերության տնօրեն Խաչիկ Մարտիրոսյանից պանիր ձեռք բերելու և դրա դիմաց 15 օր անց բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, 2013 թվականի հունիսի 11-ին վերջինիս հետ իր տնօրինությամբ գործող «Անուշկա» ՍՊ ընկերության անվամբ ձևականորեն կնքել է 720 կգ ընդհանուր քաշով տարբեր տեսակի պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ պայմանագիր և հաշիվ ապրանքագիր, ստացել ու հափշտակել է ընկերության խոշոր չափերի՝ 1.225.986 ՀՀ դրամի արժողությամբ գույքը:

Բացի այդ, գործով ինքնությունը դեռևս չպարզված անձը հափշտակություն կատարելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով Արմինե

Ավագյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Հովիտ» հանգստյան տան տնօրեն, հետվճարային պայմանով պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ 2013 թվականի հուլիսի 1-ին հեռախոսով պայմանավորվածություն է ձեռք բերել անհատ ձեռնարկատեր Սուսան Ղազարյանի ամուսնու՝ Հենրիկ Վարդումյանի հետ, որից հետո՝ 2013 թվականի հուլիսի 4-ին Արմինե Ավագյանը, ներկայանալով որպես նույն հանգստյան տան փոխտնօրեն, վերջիններիս հետ «Անուշկա» ՍՊ ընկերության անվամբ ձևականորեն ստորագրել ու կնքել է 668 կգ ընդհանուր քաշով տարբեր տեսակի պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ կազմված ելքի ապրանքագիր, ինչի հիման վրա ստացել ու հափշտակել է Սուսանա Ղազարյանի խոշոր չափերի՝ 1.066.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ գույքը:

Վերոգրյալ արարքների կատարման համար Արմինե Ավագյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով (...):

Պարզվել է նաև, որ Կարեն Աշոտի Հարությունյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով առանձնապես խոշոր չափերի հափշտակություն կատարելու դիտավորությամբ, նախնական համաձայնության գալով գործով չպարզված ոմն «Տիգրան Սահակյան» մտացածին անուն-ազգանվամբ անձի, իսկ մեկ դեպքով նաև՝ մեղադրյալ Անահիտ Մկրտչյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես Կարեն Պետրոսյանի անվամբ իր կողմից հիմնադրված «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ», ինչպես նաև գործով մյուս մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի ամուսնու մոր՝ Անուշ Ղարախանյանի անվամբ հիմնադրված «Արմին Դեկոր» ՍՊ ընկերությունների աշխատակից՝ «Արամ», և «Արտյոմ» անուններով, հետվճարային պայմանով ապրանքներ ձեռք բերելու պատրվակով 2013 թվականի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում հիշյալ ընկերությունների անվամբ ձևականորեն կնքված պայմանագրերով Մխիթար Արսենյանից, Լևոն Հակոբյանից և Յուրա Աբրահամյանից ստացել և հափշտակել է առանձնապես խոշոր չափերի՝ 4.558.720 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ տարբեր տեսակի ապրանքներ:

Բացի այդ, Անահիտ Մկրտչյանը խարդախության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով առանձնապես խոշոր չափերի հափշտակություն կատարելու դիտավորությամբ, նախնական համաձայնության գալով գործով չպարզված ոմն «Արթուր», «Տիգրան Սահակյան» մտացածին անուն-ազգանվամբ անձանց, իսկ մեկ դեպքով նաև՝ մեղադրյալ Կարեն Հարությունյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Արմին Դեկոր» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների հաշվապահ՝ «Ալլա Սարգսյան» անուն ազգանվամբ, հետվճարային պայմանով ապրանքներ ձեռք բերելու պատրվակով 2013 թվականի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում

հիշյալ ընկերությունների անվամբ ձևականորեն կնքված պայմանագրերով Միքայել Գրիգորյանից, Արմեն Խաչատրյանից, Նորայր Սարգսյանից և Յուրա Աբրահամյանից հափշտակել է առանձնապես խոշոր չափերի՝ 6.677.911 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ տարբեր տեսակի ապրանքներ:

Վերոգրյալ արարքների կատարման համար Կարեն Հարությունյանին և Անահիտ Մկրտչյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով (...):

Նախաքննությամբ պարզվել է, որ Նաիրա Արշակի Կիրակոսյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի խոշոր չափերի գույքը հափշտակելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով Լևոն Թամամյանի և գործով դեռևս չպարզված անձի հետ, «Գլանժ Ալկո» ՍՊ ընկերությունից ալկոհոլային խմիչքներ ձեռք բերելու և դրա արժեքը 3 օր անց բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Արմին Դեկոր» ՍՊ ընկերության հաշվապահ՝ «Ավարդ» անունով, 2013 թվականի օգոստոսի 21-ին «Գլանժ Ալկո» ՍՊ ընկերության վաճառքի գծով տնօրեն Նելլի Ասատրյանի հետ ձևականորեն կնքել է 1.016.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ տարբեր տեսակի օղու և կոնյակի մատակարարման պայմանագիր, որի հիման վրա ստացել ու հափշտակել է դրանք:

Վերը նշված արարքների կատարման համար Նաիրա Կիրակոսյանին և Լևոն Թամամյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով (...):

Քրեական գործի նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ վերը նկարագրված բոլոր դրվագներով ձեռք բերված ապրանքների արժեքը կազմող գումարների վճարումը պետք է իրականացվեր բանկային փոխանցման եղանակով, ուստի հիշյալ, ինչպես նաև մեղադրյալների կողմից խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույք հափշտակելու հանգամանքները քննության առարկա դարձնելու համար անհրաժեշտություն է առաջացել ՀՀ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկերում Արմինե Ավագյանի, Կարեն Հարությունյանի, Անահիտ Մկրտչյանի, Նաիրա Կիրակոսյանի և Լևոն Թամամյանի, նրանց կողմից հիմնադրված և փաստացի տնօրինված «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ընթացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

(...)» (տե՛ս կյուլթեր, թերթեր 2-4):

6. Առաջին ատյանի դատարանը 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ Նախաքննության մարմնի 2014 թվականի մարտի 20-ի միջնորդությունը բավարարել է մասնակի հետևյալ պատճառաբանությամբ. «(...) խուզարկության կամ ազգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա կարող է ձեռք բերվել բացառապես ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիքը: Փաստորեն անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունը կարող է տրամադրվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին, եթե անձը ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ և առկա է բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման նպատակով խուզարկություն կամ ազգրավում կատարելու թույլտվություն տալու վերաբերյալ դատարանի որոշումը:

(...) Տվյալ դեպքում Կարեն Աշոտի Հարությունյանը, Անահիտ Խաչիկի Ավագյանը, Նաիրա Արշակի Կիրակոսյանը, Արմինե Նորիկի Ավագյանը, Լևոն Տիգրանի Թամամյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալ, հետևաբար միջնորդությունը այդ մասով ենթակա է բավարարման:

(...) Անդրադառնալով «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼԶՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ներկայացված միջնորդությանը՝ դատարանը գտնում է, որ միջնորդությունը այդ մասով ենթակա է մերժման:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով կազմակերպությունները չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, հետևաբար կազմակերպությունների մասով միջնորդությունը պետք է մերժել:

(...)»:

Առաջին ատյանի դատարանն իր որոշումը հիմնավորելիս հենվել է նաև Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԴ/0015/07/13 որոշման վրա (տե՛ս կյուլթեր, թերթեր 70-74):

7. Նույն հիմնավորմամբ Վերքենիչ դատարանը 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման մեջ նշել է, որ. «ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված միջնորդությունը մասնակի բավարարելու հարցում հանգել է ճիշտ եզրակացության, հետևաբար՝ վիճարկվող դատական ակտը բեկանելու և փոփոխելու հիմքեր չկան: (...)» (տե՛ս կյուլթեր, թերթեր 84-100):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումն անհիմն են, ենթակա են բեկանման և փոփոխման:

9. Վերոհիշյալ փաստարկը հիմնավորելու համար բողոք բերած անձը նշել է, որ նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ սույն գործով որպես մեղադրյալ ներգրավված անձինք խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակություններ կատարելու նպատակով հիմնադրել են սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ: Բողոքաբերը փաստարկել է, որ մեղադրյալ Արմինե Ավագյանը 2013 թվականի հունվարի 23-ին հիմնադրել է «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊ ընկերությունը: Մեղադրյալ Կարեն Յարուբյուկյանը, չարաշահելով Աբովյան քաղաքի բնակիչ Կարեն Պետրոսյանի վստահությունը, վերջինիս համար վարորդական իրավունքի վկայական ձեռք բերելու պատրվակով նրանից վերցրել է անձնագիրը, որի հիման վրա ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալությունում 2013 թվականի սեպտեմբերի 4-ին ձևակերպել ու ստացել է «ԴԻԼՁՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերության գրանցման վկայականը, կանոնադրությունը՝ հիմնադիր Կարեն Պետրոսյանի անունազգանվամբ: Մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի ամուսնու՝ Վարդան Մաթևոսյանի մոր՝ Անուշ Դարախանյանի անվամբ 2013 թվականի ապրիլ ամսին հիմնադրվել է «Արմին Դեկոր» ՍՊ ընկերությունը:

10. Բողոքաբերի պնդմամբ՝ հիմնավորվել է նաև, որ նշված ընկերությունները ստեղծվել են ուրիշի գույքին խաբեությամբ տիրանալու նպատակով, այդ ընկերություններով որևէ տնտեսական գործունեություն չի իրականացվել, ընկերությունները գործունեության վայր, գրանցված աշխատողներ չեն ունեցել: Նշված ՍՊ ընկերությունները փաստացի կառավարվել և ղեկավարվել են մեղադրյալների կողմից: Վերջիններս հափշտակություններ կատարելու ընթացքում տուժողներին են ներկայացրել ընկերության գրանցման վկայականները և կանոնադրությունները, անձամբ կնքել են ձևական պայմանագրերը, ստորագրել հաշիվ-ապրանքագրերը: Նրանք, ներկայանալով որպես ընկերության տնօրեն, հաշվապահ, առաքիչ և այլ աշխատակից, վստահություն են ձեռք բերել տուժողների մոտ՝ վերջիններին հետ կնքելով ձևական պայմանագրերը, ձեռք բերված ապրանքների դիմաց պարտավորվել են կատարել վճարումներ բանկային փոխանցումների միջոցով, սակայն խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով հափշտակել են տուժողների գույքը՝ բազմաթիվ ընկերությունների պատճառելով առանձնապես խոշոր չափերի գույքային վնաս:

11. Բողոքաբերն իր անհամաձայնությունն է արտահայտել ստորադաս դատարանների այն դիրքորոշմանը, որ վարույթն իրականացնող մարմինն կարող են տրամադրվել միայն կասկածյալի կամ մեղադրյալի, սակայն ոչ հանցագործություններ կատարելու համար վերջիններիս կողմից հիմնադրված կամ ղեկավարվող կազմակերպությունների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները: Արդյունքում, բողոք բերած անձը եզրահանգել է, որ կարող է ստեղծվել իրավիճակ, որպիսին առկա է նաև սույն գործով, որ կասկածյալները կամ մեղադրյալները, օգտագործելով իրենց կողմից հիմնադրված կամ փաստացի վերահսկվող կազմակերպությունները կամ դրանց հաշիվները, կատարեն հանցագործություններ, սակայն դրանք չբացահայտվեն՝ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ չտրամադրելու պատճառով:

12. Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բողոքն ընդունել վարույթ, բեկանել և փոփոխել Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը՝ «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼԶՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով և թույլատրել ԶԶ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ԶԶ տարածքում գործող բանկերում «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼԶՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում առգրավել նաև դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ընթացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալը թույլատրելու հարցի կապակցությամբ: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու մասին վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությունը «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵՎՈՐ» և «ԴԻԼ-ՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ենթակա է մերժման:

15. ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինները քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող և «Արժեթղթերի շուկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված Կենտրոնական դեպոզիտարիայի կողմից արժեթղթերի հետ կատարված գործարքների վերաբերյալ ծառայողական տեղեկությունները կարող են ստանալ խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա»:

«Բանկային գաղտնիքի մասին» ԶՅ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Բանկերը քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին տրամադրում են միայն դատարանի որոշման հիման վրա՝ սույն օրենքին և Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան: (...)»:

16. Վերոհիշյալ քրեադատավարական նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններն օրենսդիրն ընդգրկել է սահմանափակ մատչելի տեղեկությունների շարքում՝ նախատեսելով դրանց պահպանության որոշակի իրավական ռեժիմ: Նշված իրավական ռեժիմի կարևորագույն բաղկացուցիչ մասն են կազմում դրանց բացահայտման հնարավորությունը նախատեսող իրավական նորմերը:

17. ԶՅ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որպեսզի հարգվի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքը:

Առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ չի կարելի հավաքել, պահպանել, օգտագործել կամ տարածել այլ տեղեկություններ, քան նախատեսված է օրենքով: Արգելվում է անձին վերաբերող տեղեկությունների օգտագործումն ու տարածումը, եթե դա հակասում է տեղեկությունների հավաքման նպատակներին կամ չի նախատեսված օրենքով:

(...)»:

ԶՅ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23[-րդ] (...) [հոդվածով] (...) ամրագրված հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակ-

վել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար:

(...):»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

18. Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համատեքստում մեկնաբանելով «անձնական կյանք» եզրույթը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) արձանագրել է, որ այն լայն հասկացություն է և ենթակա չէ սպառնիչ սահմանման: Եվրոպական դատարանը գտել է, որ անձնական կյանքի ոլորտն ընդգրկում է մարդու առողջությունը, ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը: Անձնական կյանքի իրավունքը ներառում է նաև անհատական զարգացումը, այլոց և ընդհանրապես արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելը և զարգացնելը (տե՛ս NADA v. SWITZERLAND գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2012 թվականի սեպտեմբերի 12-ի վճիռը, գանգատ թիվ 10593/08, կետ 151):

Վճռաբեկ դատարանը թիվ ԱՎԴ/0015/07/13 որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ. ««Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթը մեկնաբանելով ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի և դրա վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ սպասարկման կամ այլ

գործառնությունների կապակցությամբ բանկի և անձի միջև հաստատված հարաբերությունները՝ որպես արտաքին աշխարհի հետ անձի հարաբերությունների տարատեսակ, հանդիսանում են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ մարդու անձնական կյանքի մաս: Յետևաբար, «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված տեղեկությունները՝ որպես մարդու անձնական կյանքի մաս, անձեռնմխելի են և դրանց ստացման վրա տարածվում են ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված սահմանափակումները» (տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԴ/0015/07/13 որոշումը, կետ 16):

19. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների պահպանության իրավական կանոնակարգումը պետք է իրականացնել այն հաշվով, որ բացառվի դրա երաշխավորման պահանջից ցանկացած կամայական նահանջ՝ հիմք ընդունելով ՀՀ միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորությունները, իրավական և ժողովրդավարական պետության սահմանադրական սկզբունքները, մասնավորապես տնտեսական գործունեության ազատությունը և ազատ տնտեսական մրցակցությունը, ինչպես նաև մարդու անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Հնարավոր սահմանափակումները կարող են իրավաչափ դիտարկվել և արդարացվել միայն սահմանադրական կարգի հիմունքների, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց իրավունքների և ազատությունների, հասարական կարգի պահպանության անհրաժեշտության առկայության տեսանկյունից:

20. Փաստորեն, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պետական մարմիններին և պաշտոնատար անձանց կարող են տրամադրվել միայն այն սահմաններում և միայն այն չափով, որքանով դա անհրաժեշտ է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված նպատակների, այդ թվում՝ հանրային շահի ապահովման համար՝ պայմանով, որ նախատեսված են մասնավոր անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության գործունե երաշխիքներ:

21. Այսպիսով, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների բացահայտման խնդիրը սերտորեն առնչվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովման քրեական դատավարության հիմնաքարային խնդրին: Հիմք ընդունելով քրեական դատավարության այս կարևորագույն խնդրի ապահովման անհրաժեշտությունը՝ բանկային գաղ-

տնիքի պահպանության իրավական ռեժիմը կանոնակարգելիս իբրև ուղե-
նիշ նախ և առաջ պետք է ընդունել անձի իրավունքների և ազատություն-
ների պաշտպանության սահմանադրական պահանջը: Ըստ այդմ, բանկային
գաղտնիք կազմող տեղեկությունները բացահայտելու օրենսդրական
կանոնակարգերը պետք է նախատեսեն համապատասխան երաշխիքներ՝
բացառելու համար նաև պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց
հնարավոր կամայական վարքագիծը:

22. Բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, գործող
օրենսդրական կարգավորման համաձայն, կարող են ստացվել առգրավման
կամ խուզարկության քննչական գործողությունների կատարման ար-
դյունքում: Ընդ որում, չափազանց կարևոր է քննչական այս գործողություն-
ների կատարման կարգի հստակ օրենսդրական կանոնակարգման
ամօրյությունը, որը պարունակում է անձի իրավունքների և օրինական
շահերի ապահովման գործուն երաշխիքներ: Այսպես՝

1) օրենսդրորեն սահմանված է այն անձանց սպառնիչ շրջանակը, ում
վերաբերյալ կարող են պահանջվել բանկային գաղտնիք կազմող
տեղեկություններ: Այդ անձանց խիստ սահմանափակ շրջանակն ընդգրկում
է միայն կասկածյալին և մեղադրյալին: Այսինքն՝ քրեական գործով վարույթի
ընթացքում կարող են բացահայտվել ոչ թե ցանկացած անձի, այլ
բացառապես կասկածյալի կամ մեղադրյալի վերաբերյալ բանկային
գաղտնիք կազմող տեղեկություններ (տես, *mutatis mutandis*, Վճռաբեկ
դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԴ/0015/07/13
որոշումը): ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին
մասի, 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 202-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովան-
դակությունից բխում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-
րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում և «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի
10-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամկա կարգավորումները նախատեսում են
այն անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ
ձեռք բերելու օրենսդրական հնարավորություն, որոնց վերաբերյալ քրեական
գործով ձեռք բերված ապացույցներով նվազագույնը հիմնավոր կասկածի
մակարդակով հիմնավորվել է, որ նրանք, հնարավոր է, հանրորեն
վտանգավոր արարք կատարած լինեն:

2) Հստակ սահմանված է այն տեղեկությունների շրջանակը, որոնք
կարող են պահանջվել: Բանկային գաղտնիքի հասկացությունը հստակ
տրված է «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքում, որի 4-րդ հոդվածի
1-ին մասի համաձայն՝ «Բանկային գաղտնիք են համարվում բանկի հա-
ճախորդին սպասարկելու կապակցությամբ տվյալ բանկին հայտնի դարձած
հաճախորդի հաշիվների վերաբերյալ տեղեկությունները, հաճախորդի

հանձնարարությամբ կամ հոգուտ հաճախորդի կատարված գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկությունները, ինչպես նաև նրա առևտրային գաղտնիքը, գործունեության ցանկացած ծրագրի կամ մշակման, գյուտի, արդյունաբերական նմուշի մասին տեղեկությունները և նրա վերաբերյալ ցանկացած այլ տեղեկություն, որը հաճախորդը մտադիր է եղել գաղտնի պահել, և բանկը տեղյակ է կամ կարող էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ»:

3) Նախատեսված է անձի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման այնպիսի կարևորագույն երաշխիք, ինչպիսին նախնական դատական վերահսկողությունն է քննչական այս գործողությունների կատարման նկատմամբ: Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այս կամ այն միջամտության՝ կոնվենցիոնալ պահանջներին համապատասխանությունը գնահատելիս դատական (նախնական դատական) վերահսկողության անկայությունը դիտարկվում է որպես անձի իրավունքների ապահովման և հնարավոր կամայականությունների և չարաշահումների կանխման գործուն երաշխիք (տե՛ս Wleser and bicos beteiligungen GmbH v. Austria, Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 16-ի վճիռը, գանգատ թիվ 74336/01, կետ 57, Robathin v. Austria, Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հուլիսի 3-ի վճիռ, գանգատ թիվ 30457/06, կետ 44):

23. Այսպիսով, սույն որոշման 22-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումից բխում է, որ ՀՀ ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված են բանկային գաղտնիքի պահպանության իրավական ռեժիմի սահմանափակման իրավաչափության և մասնավոր անձանց իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման գործուն երաշխիքներ:

24. Սակայն հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության կարևորագույն սկզբունքը ենթադրում է, որ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները բացարձակ չեն, և դրանց իրացումը պետք է հակակշռվի ավելի լայն հանրային շահով: Ինչպես արդեն նշվել է, թե Եվրոպական կոնվենցիան և թե ՀՀ Սահմանադրությունն իրավաչափ են համարում անձի համապատասխան իրավունքների և ազատությունների որոշակի սահմանափակումը ժողովրդավարական հասարակության կարևորագույն արժեքների պաշտպանության համար: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ևս ցույց է տալիս, որ Եվրոպական դատարանը խախտում չի արձանագրել բոլոր այն դեպքերում, երբ Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքները սահմանափակվել են նույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված իրավաչափ

Նպատակների ապահովման համար (տե՛ս, ի թիվս այլոց, I.S. v. Germany գործով Եվրոպական դատարանի 2014 թվականի հունիսի 5-ի վճիռը, գանգատ թիվ 31021/08):

25. Նախորդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշման համատեքստում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում ամրագրված դրույթի այն մեկնաբանությունը, որ դատարանի որոշման հիման վրա կարող են ստացվել բացառապես կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ բանկային հաշիվների վերաբերյալ տվյալները, օրենսդրական այս դրույթի բովանդակության և կիրառման շրջանակների անհարկի նեղացում է: Նման մեկնաբանությունը չի համապատասխանում քննարկվող դատավարական (քննչական) գործողությունների առջև դրված խնդիրներին, Եակնտորեն սահմանափակում է դրանց՝ քրեական գործով վարույթի համար ունեցած դերն ու նշանակությունը: Արդյունքում, մասնավոր շահը չարդարացված գերակայում է հանցագործությունների բացահայտման (հանցավորության դեմ պայքարի) հանրային շահի նկատմամբ:

26. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում տեղ գտած «քրեական գործով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ» հասկացության վերլուծությունը վկայում է, որ խոսքը ոչ թե սոսկ կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ, այլև նրան մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների մասին է, եթե առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ այդ իրավաբանական անձի գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից:

27. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Դատարանում վարույթն սկսելու հիմք է ծառայում հետաքննության մարմնի, քննիչի կամ դատախազի պատճառաբանված որոշման մեջ պարունակվող միջնորդությունը՝ համապատասխան գործողություններ կատարելու մասին թույլտվություն ստանալու համար:

2. Որոշման պատճառաբանական մասում պետք է նշվեն տվյալներ այն հանցագործության մասին, որի առիթով մտադրություն կա կատարել համապատասխան քննչական գործողություն, ինչպիսի տվյալներ պետք է ստացվեն քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հետ կապված այդպիսի գործողությունների արդյունքում, (...) ինչպես նաև այլ տվյալներ, որոնք

անհրաժեշտ են դատարանին օրինական և հիմնավորված որոշում ընդունելու համար: Եթե այդ նյութերը բավարար չեն, դատավորն իրավունք ունի պահանջել՝ լրացնել դրանք»:

28. Ելնելով վերոգրյալից և զարգացնելով սույն որոշման 26-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումը Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է քրեական գործով ձեռք բերված բավարար ապացույցներով (փաստական տվյալներով) հիմնավորի, որ համապատասխան քննչական գործողության արդյունքում ձեռք են բերվելու կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող և այն իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ, որի գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից: Նման մեկնաբանության համար հիմք է ծառայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի և 282-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծությունը: Այսինքն՝ վարույթն իրականացնող մարմինը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու համար առգրավում կամ խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու մասին միջնորդությամբ պետք է ներկայացնի անհրաժեշտ և բավարար փաստեր, որոնք դատարանին հիմք կտան ողջամտորեն ենթադրել, որ տվյալները, որոնք ակնկալվում է ստանալ համապատասխան քննչական գործողության կատարման արդյունքում, անմիջականորեն առնչվում են կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին և վերաբերում են նրա կողմից ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվող, վերահսկվող կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվող իրավաբանական անձին:

29. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ քրեական հետապնդումն իրականացնող մարմինը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն է ներկայացրել Առաջին ատյանի դատարան: Վարույթն իրականացնող մարմինն իր միջնորդությունը հիմնավորել է նրանով, որ նախաքննության ընթացքում ձեռք բերված փաստական տվյալներով հաստատվել է, որ սույն գործով մեղադրյալները ենթադրյալ հափշտակությունները կատարելու նպատակով անձամբ հիմնադրել են սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ, որոնք որևէ տնտեսական գործունեություն չեն իրականացրել, գործունեության վայր և գրանցված աշխատողներ չեն ունեցել: Ըստ վարույթն իրականացնող մարմնի՝ պարզվել է, որ այդ ընկերությունները փաստացի կառավարվել են մեղադրյալների կողմից, և որ վերջիններս,

ներկայանալով որպես ընկերության տնօրեն, հաշվապահ, առաքիչ և այլ աշխատակից, ներկայացնելով ընկերության գրանցման վկայականները և կանոնադրությունները, վստահություն են ձեռք բերել տուժողների մոտ, անձամբ կնքել են պայմանագրերը, ստորագրել հաշիվ-ապրանքագրերը և պարտավորվել են ձեռք բերված ապրանքների դիմաց կատարել վճարումներ բանկային փոխանցումների միջոցով:

Վերոհիշյալ փաստերը հիմնավորելու համար վարույթն իրականացնող մարմինը միջնորդությանը կցել է «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» և «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» ՍՊԸ-ների գրանցման վկայականները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 5-6), ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության տրամադրած տվյալները «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊԸ-ի և դրա հիմնադիր Արմինե Ավագյանի վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, թերթեր 7, 11-13), Էլեկտրոնային ռեգիստրի քաղվածքները՝ «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ», «ԱՆՈՒՇԿԱ» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊԸ-ների և դրանց հիմնադիրների վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, թերթեր 8-16), Արմինե Ավագյանի՝ որպես «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊԸ-ի տնօրեն, «Ալպիան» ՍՊԸ-ի հետ կնքած մատակարարման պայմանագրի և հաշիվ-ապրանքագրի պատճենները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 20 և 21) Արմինե Ավագյանի՝ որպես «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊԸ-ի տնօրեն, «Գոլդեն Գոուլթ» ՍՊԸ-ի հետ կնքած մատակարարման պայմանագրի պատճենը (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, թերթեր 24-25), Ելքի ապրանքագրի պատճենը (տե՛ս նյութեր, թերթ 27), տուժող Յուրա Աբրահամյանի լրացուցիչ հարցաքննության արձանագրությունը (տե՛ս նյութեր, թերթեր 39-43), վկա Կարեն Պետրոսյանի լրացուցիչ հարցաքննության արձանագրությունը (տե՛ս նյութեր, թերթեր 44-48), մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի լրացուցիչ հարցաքննությունների արձանագրությունները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 49-65):

30. Փաստորեն, վարույթն իրականացնող մարմինը ներկայացրել է փաստական տվյալներ, որոնք օբյեկտիվորեն կարող են վկայել, որ միջնորդության մեջ Նշված համապատասխան ընկերությունները կառավարվել, վերահսկվել կամ փաստացի ուղղորդվել են որպես մեղադրյալ ներգրավված անձանց կողմից, ինչպես նաև, որ նրանց վերագրվող ենթադրյալ հանցավոր արարքները կատարվել են Նշված ընկերությունները հիմնադրելու, դրանց անունից պայմանագրեր կնքելու միջոցով:

Մինչդեռ, ստորադաս դատարանները, իրենց տրամադրության տակ ունենալով վերոհիշյալ փաստական տվյալները, դրանք չեն հետազոտել և միջնորդության հիմնավորվածության ստուգման ուղղությամբ պատշաճ քննություն չեն կատարել, ինչի արդյունքում հնարավոր է հաստատվել, որ տվյալները, որոնք ակնկալվում է ստանալ համապատասխան քննչական

գործողության կատարման արդյունքում, վերաբերում են մեղադրյալներին:

31. Վճռաբեկ դատարանն իր անհամաձայնությունն է արտահայտում նաև նախաքննության մարմնի միջնորդությունը մասամբ մերժելու հիմքում դրված՝ ստորադաս դատարանների դատական ակտերում առկա այն հիմնավորմանը, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով կազմակերպությունների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պահանջվել չեն կարող, քանի որ այդպիսիք չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ: Իրավաչափ դիտարկումն առ այն, որ կազմակերպությունները չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ կիրառելի չէ, քանի որ ըստ նախաքննական մարմնի՝ համապատասխան միջնորդության առարկա են կազմել որպես մեղադրյալ ներգրավված ֆիզիկական անձանց վերաբերող՝ նրանց մեղսագրվող հանցավոր արարքներին անմիջականորեն առնչվող և նրանց հիմնադրած, նրանց կողմից կառավարվող, վերահսկվող կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվող ընկերությունների բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

32. Անդրադառնալով այն հանգամանքին, որ Առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտում վկայակոչել է Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԴ/0015/07/13 որոշմամբ արտահայտված այն իրավական դիրքորոշումը, որ. «(...) կոնկրետ քրեական գործի շրջանակներում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը դատարանի որոշման հիման վրա կարող է ստանալ բանկի այն հաճախորդի բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, ով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ: Այլ խոսքով՝ քրեական գործի շրջանակներում կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները չեն կարող տրամադրվել հետաքննության կամ նախաքննության մարմիններին: (...)», Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մեջբերված իրավական դիրքորոշումը չէր կարող դրվել միջնորդությունը մասնակիորեն բավարարելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի եզրահանգման հիմքում: Մասնավորապես, վերը հիշատակված գործով Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումը վերաբերում էր կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող անձանց անորոշ շրջանակի կողմից որոշակի ժամանակահատվածում կատարված գործարքների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու անթույլատրելիությանը: Տվյալ գործով Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ վարույթն իրականացնող մարմնին

կարող են տրամադրվել միայն կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ ունեցող անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ: Այդ դիրքորոշումը վերահաստատվում է նաև սույն որոշման շրջանակներում (տես սույն որոշման 22-րդ կետը): Մինչդեռ սույն գործով նախաքննության մարմնի միջնորդությունը վերաբերում է որպես մեղադրյալ ներգրավված կոնկրետ անձանց:

33. Սույն որոշման 15-28-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները կիրառելով սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու մասին վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությունը «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼԶՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ենթակա է մերժման, իրավաչափ չէ:

34. Սույն որոշման 15-33-րդ կետերում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով թույլ են տրվել դատավարական իրավունքի այնպիսի էական խախտումներ, որոնք հանգեցրել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող, չիմասվորված որոշման կայացմանը: Թույլ տրված խախտումները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք են: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունը մասնակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը պետք է բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի հունիսի 10-ի թիվ ՅՕ-48-Ն օրենքի 12-րդ հոդվածը և հաշվի առնելով, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը բերվել է մինչև 2014 թվականի հուլիսի 3-ը՝ Վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ մինչև վկայակոչված օրենքի ուժի մեջ մտնելը (2014 թվականի հուլիսի 3-ը) գործող խմբագրությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետու-

յան քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունը մասնակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Յ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս.ՕՂԱՆՅԱՆ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ՇԴ/0012/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Ե. Դարբինյան*

*ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)*

<i>Նախագահությամբ</i>	<i>Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ</i>
<i>մասնակցությամբ դատավորներ</i>	<i>Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ</i>
	<i>Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ</i>
	<i>Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ</i>
	<i>Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ</i>
	<i>Ս.ՕՅԱԼՅԱՆԻ</i>
<i>բարտուղարությամբ մասնակցությամբ</i>	<i>Մ.ԱՎԱԳՅԱՆԻ</i>
<i>դիմողի ներկայացուցիչ</i>	<i>Ա.ՉԱԲԱՐՅԱՆԻ</i>

2014 թվականի մարտի 28-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշման դեմ դատախազ Հ. Հակոբյանի վճռաբեկ բողոքը,

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2011 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Շիրակի մարզի Նոր Կյանք գյուղի բնակիչ Մարգար Ղազարյանը ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժնի հաղորդում է ներկայացրել այն մասին, որ Նույն օրն իրեն ծեծի է ենթարկել Նույն գյուղի բնակիչ Վահագն Եղիազարյանը:

2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ին ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժնի հետաքննության խմբի ավագ տեսուչ Ա.Իգիթյանի որոշմամբ Մ.Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ Մ. Ղազարյանի և Վ.Եղիազարյանի հաշտության պատճառաբանությամբ:

2013 թվականի ապրիլի 6-ին Վ.Եղիազարյանը բողոք է ներկայացրել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ խնդրելով վերացնել նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ի որոշումը և վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցնել իր նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնել՝ հանցակազմի բացակայության հիմքով:

Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 22-ի որոշմամբ դիմող Վ.Եղիազարյանի բողոքը մերժվել է՝ ժամկետանց լինելու պատճառաբանությամբ:

Դիմող Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2013 թվականի հունիսի 7-ին որոշում է կայացրել բողոքը մասնակիորեն բավարարելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 22-ի որոշումը բեկանելու և գործը Նույն դատարան՝ Նոր քննության ուղարկելու մասին:

Նոր քննության արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի օգոստոսի 6-ին որոշում է կայացրել Վ.Եղիազարյանի բողոքը բավարարելու մասին: Առաջին ատյանի դատարանը վերացրել է նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ի որոշումը և վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցրել է քննության արդյունքով ձեռք բերված փաստական հանգամանքներից տալ պատշաճ իրավական գնահատական:

2. 2013 թվականի օգոստոսի 13-ին ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժնի հետաքննության խմբի ավագ տեսուչ Ա.Իգիթյանը որոշում է կայացրել Մ.Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու և

Վ.Եղիազարյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին՝ տուժողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ:

Վերոգրյալ որոշման դեմ Առաջին աստիճանի դատարան բողոք է ներկայացրել Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանը: Առաջին աստիճանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմամբ դիմողի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանի բողոքը մերժվել է՝ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

3. Նույն անձի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ին որոշում է կայացրել բողոքը բավարարելու, Առաջին աստիճանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշումը՝ բեկանելու մասին: Վերաքննիչ դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցրել է վերացնել Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Յ.Յակոբյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2014 թվականի հունվարի 24-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել:

2014 թվականի մարտի 3-ին Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա. Չաքարյանը ներկայացրել է վճռաբեկ բողոքի պատասխան՝ խնդրելով մերժել դատախազ Յ.Յակոբյանի վճռաբեկ բողոքը և Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

5. Քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու փուլում Մ.Ղազարյանը բացատրություն է տվել այն մասին, որ «(...) [Վ.Եղիազարյանն] իջավ ավտոմեքենայից ու հարվածեց բռունցքով դեմքիս, ես վայր ընկա, որից հետո նա ոտքով հարվածեց ինձ: Այդ պահին վրա եկավ կինս՝ Կարինեն և դիտորդություն արեց այդ երիտասարդին, սակայն վերջինս ոչինչ չպատասխանեց, հրեց կնոջս, նստեց ավտոմեքենան ու հեռացավ, ես զգացի, որ դեմքս վնասված է, կինս օգնեց, գնացինք տուն և զանգահարեցինք շտապօգնություն, ինձ տեղափոխեցին շտապօգնության ավտոմեքենայով Արթիկի հիվանդանոց (...)» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 11):

Կարինե Կարապետյանը բացատրություն է տվել այն մասին, որ «(...) ես տեսա, թե ինչպես այդ երիտասարդը հարվածեց ամուսնուս, նա վայր ընկավ, որից հետո այդ տղան հարվածեց ոտքով: Ես վիրավորեցի վերջինիս ամուսնուս հարվածելու համար, որից հետո նա ինձ ոչինչ չասաց, նստեց ավտոմեքենան ու հեռացավ (...)» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա

Նախապատրաստված Նյութեր, թերթ 19):

6. 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Մ.Ղազարյանը հետևյալ բովանդակությամբ դիմում է ներկայացրել ոստիկանության Արթիկի բաժնի պետին «(...) ինդրում եմ նախապատրաստված Նյութերը մերժել, քանի որ ես հաշտվել եմ Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի հետ ինձ հարվածելու ու ֆիզիկական ցավ պատճառելու կապակցությամբ, ես չեմ ցանկանում որպեսզի նա պատժվի, քանի որ ես որևէ բողոք կամ պահանջ չունեմ» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված Նյութեր, թերթ 21):

2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Վ.Եղիազարյանը հետևյալ բովանդակությամբ բացատրություն է տվել «(...) ես և Մարգար Ղազարյանը հաշտվել ենք իրեն ֆիզիկական ցավ պատճառելու կապակցությամբ, ես չեմ առարկում, որպեսզի իմ վերաբերյալ նախապատրաստված Նյութերը մերժվեն, քանի որ մենք ընդհանուր հայտարարի ենք եկել և հաշտվել» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված Նյութեր, թերթ 24):

7. Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2013 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումը պատճառաբանված է հետևյալ կերպ. «(...) նախապատրաստված Նյութերով ձեռք բերված փաստացի հանգամանքներով հիմնավորվել է, որ Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի արարքում առկա են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներ:

(...) [Ն]շված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, իսկ Մարգար Արշալույսի Ղազարյանը, Կարինե Ֆելիքսի Կարապետյանը և Վահագն Լյովայի Եղիազարյանը լրացուցիչ բացատրություններ են տվել, Մարգար Ղազարյանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին դիմում է ներկայացրել ոստիկանության Արթիկի բաժնի, որ ինքը հաշտվել է Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի հետ, նրա դեմ բողոք, նրանից որևէ պահանջ չունի և չի ցանկանում, որպեսզի վերջինս ենթարկվի քրեական պատասխանատվության: Վահագն Եղիազարյանն էլ իր լրացուցիչ բացատրությամբ չի առարկել, որպեսզի իր վերաբերյալ ոստիկանության Արթիկի բաժնում նախապատրաստված Նյութերը մերժվեն» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված Նյութեր, թերթ 56):

8. Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշման համաձայն՝ «(...) [Ն]ախապատրաստված Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, և քրեական հետապնդում չի իրականացվել, քանի որ Մարգար Ղազարյանը, Կարինե Կարապետյանը լրացուցիչ բացատրություններ են տվել, որ հաշտվել են Վահագն Եղիազարյանի հետ և չեն ցանկանում, որ նա ենթարկվի քրեական պատասխանատվության, որը հիմք է հանդիսացել հետաքննիչի կողմից նման որոշում կայացնելու

համար: Նշված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա:

Բացի այդ, նյութերի նախապատրաստման ընթացքում՝ 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Վահագն Եղիազարյանը լրացուցիչ բացատրությամբ հայտնել է, որ Մարգար Ղազարյանին ֆիզիկական ցավ պատճառելու համար զոջացել է և չի առարկում, որ նախապատրաստված նյութերը մերժվեն, քանի որ ինքը հաշտվել է վերջինիս հետ: Հետևաբար նա գիտակցել է, որ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժվելու է տուժող Մարգար Ղազարյանի հետ հաշտվելու հիմքով և ոչ թե հանցակազմի բացակայության պատճառով: Այն դեպքում, որ նյութերում առկա է նաև Մարգար Ղազարյանին մեկից ավելի հարվածներ հասցնելու հանգամանքը:

[Հ]ետաքննիչը Մարգար Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով իր լիազորությունների շրջանակում կայացրել է համապատասխան որոշում, որով չեն խախտվել Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները: Ուստի հետաքննիչ Ա.Իզիթյանի կողմից 2013 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացրած որոշումն օրինական է և այն վերացնելու հիմքեր չկան» (տե՛ս Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցչի բողոքի հիման վրա հարուցված դատական վարույթի նյութեր, թերթ 47-48):

9. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) սույն գործով քրեական հետապնդման մարմինը պետք է գործեր «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի իրավադրույթների և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից տրված իրավական մեկնաբանությունների համատեքստում և ապահովեր դիմողի իրավունքը՝ իրեն ընձեռել «Կոնվենցիայի» իմաստով ներկայացված մեղադրանքից պաշտպանվելու բոլոր հնարավորությունները, ներառյալ՝ դիմողի իրավունքը՝ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել հանցակազմի բացակայության հիմքով, պահանջի շուրջ բազմակողմանի քննություն կատարելու և դրա արդյունքներով համապատասխան եզրահանգման գալու՝ քրեական հետապնդման մարմնի պարտականությունը, որը վերջինս չի կատարել:

(...) [Զ]րեական հետապնդման մարմինը պարտավոր էր ավելի բազմակողմանի քննություն կատարել՝ պարզելու՝ պարունակում է դիմողի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմը, թե՛ ոչ: Դրա համար պետք է մանրակրկիտ քննության առնել նախապատրաստված նյութերը, անդրադառնար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմին, վերլուծեր այն, համադրեր նյութերի նախապատրաստմամբ ձեռք բերված տվյալների հետ և արդյունքներով գար համապատասխան եզրահանգման:

(...) [Նյութերի նախապատրաստման ընթացքում տված բացատրությունների մեջ Վ.Եղիազարյանի կողմից Մարգար Ղազարյանի դեմքին բռունցքով հարվածելու, վերջինիս վայր ընկնելու, այնուհետև՝ Վ.Եղիազարյանի կողմից Մ.Ղազարյանին ոտքով հարվածելու վերաբերյալ իրենց բացատրությունների մեջ նշել են միայն Մարգար Ղազարյանը և նրա կինը՝ Կարինե Կարապետյանը (ինչը բնական և հասկանալի է, քանի որ վերջիններս շահագրգռված են գործի ելքով), իր բացատրություններում Վ.Եղիազարյանը նշել է միայն իր կողմից Մարգար Ղազարյանին բռունցքով մեկ անգամ հարվածելու վերաբերյալ» (տե՛ս նյութեր, թերթ 80-87):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում և ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

10. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ դիմողի ներկայացուցչի բողոքը մերժելու մասին կոնաքին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական է և հիմնավորված, իսկ Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու պարտականություն սահմանելու մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումն անհիմն է, դրանով թույլ է տրվել դատական սխալ, որն ազդել է գործի ելքի վրա:

Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ բողոքաբերը նշել է, որ նյութերի նախապատրաստության արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալներով անհերքելիորեն հաստատվել է Վ.Եղիազարյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայության փաստը: Մ.Ղազարյանի, Կ.Կարապետյանի, ինչպես նաև Վ.Եղիազարյանի կողմից նյութերի նախապատրաստության ընթացքում տված բացատրությունները հիմք ընդունելով՝ բողոքաբերն ամբողջությամբ հաստատված է համարել այն հանգամանքը, որ Վ.Եղիազարյանը, դուրս գալով ավտոմեքենայից, հարվածել է Մ.Ղազարյանի դեմքին, որից հետո վայր ընկած Մ.Ղազարյանին հարվածել է նաև ոտքով: Ըստ բողոք բերած անձի, նշված գործողություններին վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից տրված իրավական գնահատականը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված դիսպոզիցիայի պահանջներին և բխում է Վճռաբեկ դատարանի Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործով որոշման բովանդակությունից:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ անհիմն են Վերաքննիչ դատարանի փաստարկներն առ այն, որ սույն գործով կատարվել է թերի քննություն և լիարժեքորեն չեն քննարկվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատ-

կանիշները, ինչպես նաև, որ Վ.Եղիազարյանի գործողություններում առկա չեն քննարկվող հանցագործության հատկանիշները՝ պայմանավորված օբյեկտիվ կողմի բացակայությամբ:

11. Բողոքի հեղինակը, վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը, կարծիք է հայտնել, որ օրենսդիրը նշված իրավադրույթներով նախատեսել է գործի լուծման ավելի վաղ փուլ՝ դրանով իսկ մի կողմից օպտիմալ դարձնելով քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների գործունեությունը, մյուս կողմից՝ դատավարության մասնակիցներին հնարավորություն ընձեռելով որոշ հանրավտանգ արարքների մասով առավել կարճ ժամանակահատվածում հասնել գործի նախապատվելի լուծման: Այս պարագայում անհրաժեշտ է քննարկել դատավարական այն միջոցները, որոնք ապահովում են կողմերի իրավունքների լիարժեք ապահովումը:

Ըստ բողոք բերած անձի, տվյալ դեպքում, Վ.Եղիազարյանը, ունենալով օրենքով ընձեռված բոլոր հնարավորությունները, ոչ միայն չի բողոքարկել վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունները, այլև դիմում է ներկայացրել՝ խնդրելով իր նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնել, քանի որ ինքը հաշտվել է տուժողի հետ:

12. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքաբերը խնդրել է ամբողջությամբ բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմանը:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ) քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը հաշվի առնելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև նշված հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշման դատական ստուգման սահմանների կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող

նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. օրինական և հիմնավորված է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ դիմողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելով վարույթն իրականացնող մարմինը խախտել է Վ. Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

1. Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը հաշվի առնելը

15. ԶԳ քրեական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Կատարված հանցագործության ծանրությունից և բնույթից ելնելով՝ քրեական դատավարությունում հետապնդումն իրականացվում է հանրային և մասնավոր կարգով:

2. Մասնավոր հետապնդման գործեր են համարվում սույն օրենսգրքի 183 հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը:

(...)»:

ԶԳ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի բողոքը»:

ԶԳ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Չայաստանի Չանրապետության քրեական օրենսգրքի (...) 118-րդ հոդվածով (...) նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, և կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: (...)»:

Մեջբերված դրույթների համադրված վերլուծությունից երևում է, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը, հանրային նվազ վտանգավորության հանգամանքով պայմանավորված առանձնացնում և հստակ սահմանում է մասնավոր հետապնդման գործերի շրջանակը, որոնց համար նախատեսում է քննության առանձնահատուկ դատավարական կարգ: Մասնավոր հետապնդման գործերը կարող են հարուցվել բացառապես տուժողի բողոքի հիման վրա և ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի հետ

նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը սահմանում է քրեական գործի հարուցումը բացառող և արդեն իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու անվերապահ հիմք, այն է՝ եթե օրենքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը:

Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ քրեադատավարական օրենքը չի պարտավորեցնում վարույթն իրականացնող մարմնին քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կայացնելիս հաշվի առնել ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կարծիքը, այդ թվում՝ ստանալ նրա համաձայնությունը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով նրա նկատմամբ վարույթ չհարուցելու կամ հարուցված վարույթը կարճելու կապակցությամբ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասը քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրում միայն վաղեմության ժամկետներն անցնելու և համաներման ակտ ընդունվելու հիմքով, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով:

16. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործության մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան: (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփառալված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով կրկնելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի վերաբերյալ նախկինում ձևավորած իրավական մոտեցումները, շեշտել է,

որ «(...) 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված անմեղության կանխավարկածը արդար քրեական դատավարության այն բաղադրիչներից մեկն է, որը պահանջվում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով (...): Այն կխախտվի, եթե քրեական իրավախախտման մեջ մեղադրվող անձի վերաբերյալ պետական պաշտոնյայի ցուցմունքում կարծիք արտահայտվի այն մասին, որ նա մեղավոր է, նախքան դա ապացուցված կլինի օրենքի համաձայն (...):

Բացի դրանից, հայտարարությունն այն մասին, որ անձին պարզապես կասկածում են հանցագործություն կատարելու մեջ պետք է հստակորեն տարբերակվի այն բացահայտ արված հայտարարությունից, որ անհատը, թեպետ դեռ չի կայացվել վերջնական մեղադրական եզրակացություն, կատարել է տվյալ հանցագործությունը (...): Վերջինով խախտվում է անմեղության կանխավարկածի դրույթը, մինչդեռ առաջին տեսակի հայտարարությունը Դատարանի կողմից քննված գանազան իրավիճակներում համարվել է անառարկելի (...): Այն հարցը, թե արդյոք պետական պաշտոնյայի կողմից արված հայտարարությամբ խախտվել է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, պետք է որոշվի այն կոնկրետ հանգամանքների համատեքստում, որոնց պայմանում արվել է վիճարկվող հայտարարությունը (...):» (տե՛ս Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40094/05, կետեր 185-186):

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն ամրագրող կոնվենցիոն, սահմանադրական և քրեադատավարական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել Ա.Բաբայանի և Ս. Թումանյանի գործով որոշման մեջ (տե՛ս Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԴ/0044/01/11 որոշման 14-րդ կետը):

17. Սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված իրավադրույթների և իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո մեկնաբանելով մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի դադարեցման կարգը (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը)՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված քրեական գործի հարուցումը մերժելու, ինչպես նաև հարուցված քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքն ինքնին ենթադրում է, որ մեղսագրվող արարքի կատարումն անվիճելի փաստ է: Այս հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար ընդամենը պետք է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը քննությամբ ձեռք բերված (փաստական) տվյալների հիման վրա հաստատված համարի, որ

անձը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ արարք է կատարել, և միևնույն ժամանակ բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը: Նման իրավակարգավորումը թույլ չի տալիս անձին դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով վիճարկել իրեն քրեական պատասխանատվության կանչելու փաստը, իր դեմ առաջադրված կասկածների, մեղադրանքի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, չի նախատեսում անձի իրավունքների վերականգնման կարգ այն պայմաններում, երբ նրա մեղքը դեռ ապացուցված չէ:

Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կարծիքը հաշվի առնելու, այդ թվում՝ նրա համաձայնությունը ստանալու օրենսդրական պահանջի բացակայությունը հանդիսանում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի և արդար դատաքննության իրավունքի խախտում: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության նման կարգավորման պայմաններում չի ապահովվում անձի իրավունքը դատական կարգով վիճարկելու այն դատավարական փաստաթղթի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, որում, փաստորեն, քննարկվում է ենթադրյալ հանցանքի մեջ իր մեղավորության հարցը:

18. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և գործի վարույթը կարճելու հարցը լուծելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հաշվի առնել ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը: Այն դեպքում, երբ մասնավոր հետապնդման գործերով անձն առարկում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով վարույթի դադարեցման դեմ, անկախ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հանգամանքից, գործի վարույթը պետք է շարունակվի սովորական կարգով՝ հնարավորություն տալով ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի առջև ապացուցել իր անմեղությունը:

II. Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշման դատական ստուգման սահմանները

19. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում:

2. Նշված ժամկետում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, բացատրություններ, այլ նյութեր, ինչպես նաև կարող է կատարվել դեպքի վայրի զննություն, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող են բերման և անձնական խուզարկության ենթարկվել անձինք, հետազոտման համար վերցվել նմուշներ, նշանակվել փորձաքննություն»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցագործության մասին տեղեկություն ստանալու յուրաքանչյուր դեպքում ընդունվում է հետևյալ որոշումներից մեկը՝

- 1) քրեական գործ հարուցելու մասին.
- 2) քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին.
- 3) հաղորդումն ըստ ենթակայության հանձնելու մասին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Քրեական գործ հարուցելու առիթն անօրինական լինելու կամ հիմքերի բացակայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը որոշում են կայացնում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին:

(...) 5. Քրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Բողոքարկվող որոշման վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից գործի հարուցումը»:

Մեջբերված քրեադատավարական նորմերը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել Գ.Ղևոնդյանի գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) [Ք]րեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության ընթացքում դատարանը վերահսկողություն չի իրականացնում նախնական քննության ընթացքի նկատմամբ: Դատարանը չի միջամտում քրեական դատավարության ընթացքին, չի անդրադառնում բողոքարկվող որոշման կայացման համար հիմք հանդիսացած քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարման անհրաժեշտությանը կամ նպատակահարմարությանը: Այս հարցերը գտնվում են նյութերի նախապատրաստությունն իրականացնող մարմինների բացառիկ լիազորությունների սահմաններում, իսկ քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ տվյալների լրիվությունն ապահովելու նպատակով հետաքննության մարմին կամ քննիչին ղեկավար ցուցումներ և հանձնարարություններ կարող է տալ միայն դատախազը:

(...) [Մ]ինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա վերահսկողության շրջանակներում դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, դատարանը պետք է պարզի, թե հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների կապակցությամբ իրականացված նախնական ստուգման արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները բավարար են արդյոք հավաստելու, որ քրեական գործ հարուցելու օրինական հիմքերը բացակայում են: Բացի այդ, դատարանի խնդիրն է պարզել, թե քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) կողմից նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները չպահպանելու հետևանքով խախտվել են արդյոք անձի իրավունքները և ազատությունները:

Ի թիվս այլոց, պարզաբանման ենթակա են հետևյալ հարցերը՝

1) պահպանվել է արդյոք հանցագործությունների մասին հաղորդումների քննարկման՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածով նախատեսված կարգը,

2) առկա են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածով նախատեսված օրինական հիմքերը,

3) պահպանվել են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջները: (...)» (տե՛ս Գագիկ Ղևոնյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0044/11/13 որոշման 16-րդ և 18-րդ կետերը):

20. Վերահաստատելով և զարգացնելով Գ.Ղևոնյանի գործով որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում ստուգման ենթարկելիս՝ դատարանի խնդիրն է ներկայացված բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում պարզել, թե վարույթն իրականացնող մարմինն արդյոք ստուգման է ենթարկել և հաշվի է առել այն հանգամանքները, որոնք կարող էին ազդել քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու վրա կամ հանգեցնել անձի իրավունքների և ազատությունների խախտմանը: Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատական ստուգման ենթարկելիս

դատարանը պետք է պարզի նաև, թե հաշվի առնվել է արդյոք ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը:

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում ստուգման ենթարկելիս դատարանն իրավասու չէ իրավական գնահատական տալ գործում առկա նյութերին, կարծիք հայտնել անձի մեղավորության, գործում առկա (փաստական) տվյալների թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ: Քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու փուլում ձեռք բերված (փաստական) տվյալներին դատարանի կողմից տրված իրավական գնահատականները, նախնական քննության մարմիններին հասցեագրված «քողարկված» ցուցումները, ուղղորդումները դուրս են մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության տրամաբանությունից:

21. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ նյութերի նախապատրաստության փուլում վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում է կայացրել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ տուժողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ: Նշված որոշումը պատճառաբանելիս վարույթն իրականացնող մարմինը նշել է, որ ձեռք բերված փաստական տվյալներով հիմնավորված է Վ.Եղիազարյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայությունը, սակայն Մ.Ղազարյանը Վ. Եղիազարյանի դեմ բողոք չունի և չի ցանկանում, որպեսզի վերջինս ենթարկվի քրեական պատասխանատվության: Վ.Եղիազարյանն էլ իր բացատրությամբ չի առարկել, որպեսզի իր վերաբերյալ ոստիկանության Արթիկի բաժնում նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվի (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 5-7-րդ կետերը):

Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանի բողոքի հիման վրա դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ Առաջին ատյանի դատարանը գտել է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը Մ. Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով իր լիազորությունների շրջանակում կայացրել է համապատասխան որոշում, որով չեն խախտվել Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները: Արդյունքում, Առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ին որոշում է կայացրել Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանի բողոքը մերժելու մասին (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 8-րդ կետերը):

Նույն անձի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտում, քանի որ քրեական հետապնդման մարմինը պետք է գործեր «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի իրավադրույթների և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից տրված իրավական մեկնաբանությունների համատեքստում և ապահովեր դիմողի իրավունքը՝ իրեն ընձեռել «Կոնվենցիայի» իմաստով ներկայացված մեղադրանքից պաշտպանվելու բոլոր հնարավորությունները, ներառյալ՝ դիմողի իրավունքը՝ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել հանցակազմի բացակայության հիմքով, պահանջի շուրջ բազմակողմանի քննություն կատարելու և դրա արդյունքներով համապատասխան եզրահանգման գալու՝ քրեական հետապնդման մարմնի պարտականությունը, որը վերջինս չի կատարել: Վարույթն իրականացնող մարմինը բազմակողմանի և ամբողջական քննություն չի կատարել պարզելու, թե Վ. Եղիազարյանի արարքը պարունակում է արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմը, թե՛ ոչ: Այս առումով Վերաքննիչ դատարանը կասկածի տակ է դրել Մ.Ղազարյանի և Նրա կնոջ՝ Կ.Կարապետյանի բացատրություններում առկա փաստական տվյալների արժանահավատությունը՝ շեշտելով, որ «վերջիններս շահագրգռված են գործի էլքով» (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ և 9-րդ կետերը):

22. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 15-20-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ՝

ա) Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ սույն գործով դիմողի բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի՝ Վ.Եղիազարյանի համաձայնության պայմաններում, ինչը նշանակում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելիս Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտում թույլ չի տրվել (տե՛ս սույն որոշման 17-19-րդ կետերը):

բ) քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունն ստուգելիս Վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններից և անդրադարձել է հարցերի այնպիսի շրջանակի, որոնք գտնվում են բացառապես նախնական քննության մարմնի իրավասության ներքո:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրինական և հիմնավորված չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ վարույթն իրականացնող մարմինը դիմողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելով, խախտել է Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

23. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա (...)»:

Վերաքննիչ դատարանը, Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու պարտավորություն սահմանելով, դուրս է եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իր իրավասության սահմաններից՝ թույլ տալով ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված օրինականության սկզբունքի խախտում, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ և 419-րդ հոդվածների համաձայն՝ հիմք է Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար:

Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս նյութական կամ դատավարական իրավունքի էական խախտումներ թույլ չի տվել, հետևաբար նշված որոշման դեմ բերված բողոքը մերժելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշումը պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դիմող Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Չաքարյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմանը:
2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Նախագահող՝

Դատավորներ՝

Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ԵԿԴ/0125/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Գ.Ավետիսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը (այսուհետ՝
Վճռաբեկ դատարան)**

*Նախագահությամբ Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատավորներ Ս.ՕՐԱՆՅԱՆԻ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
Ս.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ*

*Քարտուղարությամբ Մ.ԱՎԱԳՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատախազ Ա.ԴԱՎԹՅԱՆԻ*

2014 թվականի մարտի 28-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության ամսելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի նոյեմբերի 7-ի որոշման դեմ դատախազ Ա.Դավթյանի վճռաբեկ բողոքը,

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության ծանր հանցագործությունների քննության բաժնի հատկապես կարևոր գործերով ավագ քննիչ Ա.Արամյանի 2013 թվականի մայիսի 29-ի որոշմամբ Արմեն Գրիգորյանի դիմումի հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով Ռ.Գալոյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցնելու, իսկ Վ.Կասպարովայի նկատմամբ՝ մահվան պատճառաբանություններով:

2013 թվականի հուլիսի 3-ին Ա.Գրիգորյանը քննիչի որոշումը բողոքարկել է վերադաս դատախազին: Դատախազը գրությամբ պատասխանել է, որ բողոքաբերի կողմից խախտվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված բողոքարկման ժամկետը, հետևաբար բողոքի կապակցությամբ որոշում չի կայացրել:

2. 2013 թվականի օգոստոսի 12-ին Ա.Գրիգորյանը բողոք է ներկայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ խնդրելով վերացնել նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Ա.Արամյանի 2013 թվականի մայիսի 29-ի որոշումը:

Առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի որոշմամբ Ա.Գրիգորյանի բողոքը ճանաչել է հիմնավորված և վերացրել է նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Ա.Արամյանի 2013 թվականի մայիսի 29-ի որոշումը:

3. Դատախազ Ս.Խաչատրյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2013 թվականի նոյեմբերի 7-ին որոշում է կայացրել բողոքը մերժելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 7-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Ա.Դավթյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշմամբ դատախազ Ա.Դավթյանի վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունվել:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Առաջին ատյանի դատարանը քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման ժամկետների կապակցությամբ մեջբերել է Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԴԴ/0014/11/09 գործով որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը և եզրակացրել, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դատախազին ենթակա է բողոքարկման ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով սահմանված 7-օրյա, այլ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված մեկամսյա ժամկետում (տե՛ս քրեական գործ, 1-ին հատոր, թերթ 83-84):

6. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) վերադաս դատախազը պարտավոր էր ղեկավարվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԵԱԴԴ/0014/11/09 քրեական գործով 2010 թվականի հուլիսի 23-ի որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներով, իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ, 7-րդ մասերի պահանջներով: Դիմող Ա.Գրիգորյանի բողոքը դատախազը պետք է քննարկեր՝ ղեկավարվելով ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, այլ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջով՝ նկատի ունենալով, որ վերոհիշյալ իրավական ակտերի մեկնաբանությունները հավասարապես վերաբերում են ոչ միայն դատարանին, այլև դատախազին: Վերջինս պարտավոր էր պատշաճ ընթացակարգով՝ ըստ ելության քննության առնել Ա.Գրիգորյանի բողոքը, որը չի կատարել: Վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր է համարում վերոհիշյալ հարցի կապակցությամբ Առաջին ատյանի դատարանի հետևությունները և ոչ իրավաչափ՝ վերաքննիչ բողոքի պատճառաբանությունները (...)» (տե՛ս քրեական գործ, 2-րդ հատոր, թերթ 74-76):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

7. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ, Ա.Գրիգորյանի բողոքն ըստ ելության քննելով՝ Առաջին ատյանի դատարանը դուրս է եկել իր իրավասության սահմաններից:

Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոք բերած անձը նշել է, որ Ա.Գրիգորյանի կողմից չի պահպանվել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության շրջանակներում քննիչի որոշումը բողոքարկելու դատավարական կարգը:

Մասնավորապես, Ա.Գրիգորյանը քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը 7-օրյա ժամկետում չի բողոքարկել դատախազին, ինչը վերոնշյալ որոշումը դատարան բողոքարկելու պարտադիր նախապայման է:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Առաջին ատյանի դատարանը պետք է մերժեր քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշման դեմ Ա.Գրիգորյանի բողոքը:

8. Անդրադառնալով սույն գործով ստորադաս դատարանների կողմից վկայակոչված՝ Յ.Աթոյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ ԵԱԴԴ/0014/11/09 որոշմանը՝ բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ նշված որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները վերաբերում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ և 290-րդ հոդվածներով սահմանված՝ միևնույն որոշման դատական բողոքարկման տարբեր ժամկետներին: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով սահմանված է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման յոթնօրյա ժամկետ, որը վերաբերում է և՛ դատախազին, և՛ դատարանին, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված է բողոքարկման մեկամսյա ժամկետ, որը վերաբերում է միայն դատարանին:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումն ստանալու պահից 7-օրյա ժամկետում կարող է բողոքարկվել վերադաս դատախազին, այնուհետև մեկամսյա ժամկետում՝ դատարան:

9. Բողոքի հեղինակը նշել է նաև, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները, վերացնելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը, քրեական հետապնդման մարմնի համար սահմանել են քրեական գործ հարուցելու պարտականություն՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ առկա է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով նախատեսված քրեական գործի վարույթը բացառող հանգամանք, այն է՝ անցել են քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները, իսկ վաղեմության ժամկետներն անցած լինելու պայմաններում քրեական գործ հարուցելը կամ քրեական հետապնդում իրականացնելը քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են:

10. Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը ինդերել է բեկանել և փոփոխել Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 7-ի որոշումները:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառնության իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկելիս ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ և 290-րդ հոդվածներով սահմանված դատավարական ժամկետների և կարգի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկելիս Ա.Գրիգորյանը պահպանել է արդյոք վերոնշյալ որոշման բողոքարկման դատավարական ժամկետներն ու կարգը:

1. Քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման դատավարական ժամկետները

13. ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով որոշման պատճենն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում»:

ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Բողոքը կարող է ներկայացվել վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայրի դատարան՝ այն մերժելու մասին տեղեկություն ստանալու կամ, եթե դրա վերաբերյալ պատասխան չի ստացվել, բողոք ներկայացնելուց հետո մեկ ամսվա ժամկետը լրանալու օրվանից՝ մեկ ամսվա ընթացքում»:

Մեջբերված քրեադատավարական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը համադրված վերլուծության է ենթարկել Զ.Աթոյանի գործով որոշման մեջ՝ իրավական դիրքորոշում ձևավորելով այն մասին, որ «(...) դրանցում առկա է ուղղակի հակասություն. առաջին դրույթը սահմանում է քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման յոթնօրյա ժամկետ, իսկ երկրորդը՝ մեկամսյա:

(...)

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված կոլիզիոն կանոնի կիրառմամբ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննության առարկա հարաբերությունների նկատմամբ պետք է գործի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կանոնը՝ որպես ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտ:

(...) [Վերոշարադրյալ] իրավական դիրքորոշումը բխում է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 7-րդ մասով սահմանված կոլիզիոն կանոնից, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված բողոքարկման մեկամսյա ժամկետը քաղաքացիների համար ավելի նախընտրելի է, քան 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված յոթնօրյա ժամկետը» (տես Հայաստանի Միշայի Աթոյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ ԵԱԴԴ/0014/11/09 որոշման 27-29-րդ կետերը):

14. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված և Հ.Աթոյանի գործով որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դատախազին և դատարան բողոքարկելու միասնական ժամկետ՝ յոթ օր: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասում օրենսդիրն ամրագրել է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դատարան բողոքարկելու այլ՝ մեկամսյա ժամկետ: Այլ խոսքով՝ Հ.Աթոյանի գործով որոշման մեջ արձանագրված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասում և 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասում առկա հակասությունը վերաբերում է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դատարան և ոչ թե դատախազին բողոքարկելու ժամկետներին: Ուստի, զարգացնելով Հ.Աթոյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողության շրջանակներում բողոքարկելու առումով ՀՀ քրեադատավարական օրենքը հստակ 7-օրյա ժամկետ է սահմանում (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է այն հանգամանքի վրա, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածը վերաբերում է բացառապես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հարցերին և, հետևաբար, սահմանում է դրա շրջանակներում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների

ակտերի դատական վերանայման կարգն ու ժամկետները: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով կարգավորվում են հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման ընթացակարգը, ժամկետները և բողոքարկման արդյունքում ընդունվող որոշումների տեսակները: Հետևաբար, համապատասխան որոշումների և գործողությունների օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողության կառուցակարգերը, այդ թվում՝ բողոք բերելու կարգը, ժամկետները և կայացվող որոշումների տեսակները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգավորման շրջանակներից դուրս են գտնվում և յուրաքանչյուր դեպքում կարգավորվում են առանձին նորմերով (օրինակ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 263-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 267-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և այլն):

15. Սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողության շրջանակներում բողոքարկելիս կիրառելի է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված 7-օրյա և ոչ թե 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված 1-ամսյա ժամկետը: Այլ խոսքով՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը վերադաս դատախազին ենթակա է բողոքարկման ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված 1-ամսյա ժամկետում, այլ նույն օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով սահմանված 7-օրյա ժամկետում:

Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է այն հանգամանքի վրա, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության ինստիտուտները, հանդիսանալով մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված կառուցակարգեր, այնուամենայնիվ միմյանցից տարբերվում են մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների գործողությունների և որոշումների օրինականության ստուգման ընթացակարգերով և ժամկետներով: Մասնավորապես, դատախազը, հսկողական գործառույթներ իրականացնելով, նպատակ է հետապնդում կանխել, վերհանել և վերացնել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից թույլ տրված սխալները, մինչդեռ դատարանի վերահսկողական գործունեության հիմնական նպատակը իրավապաշտպան գործառույթի իրականացումն է: Նշված գործառույթային առանձնահատկություններն էլ հենց պայմանավորում են հսկողության և վերահսկողու-

թյան ընթացակարգերի տարբերությունը, այդ թվում նաև՝ ժամկետների առումով (մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության ինստիտուտների առանձնահատկությունների մասին mutatis mutandis տե՛ս Լաուրա Գարեգինի Չարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշման 13-րդ կետը):

II. Զրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման դատավարական կարգը

16. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի համաձայն՝

«4. Զրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա վերադաս դատախազը այն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում վերացնում է բողոքարկվող որոշումը, հարուցում է քրեական գործ և նախաքննություն կատարելու համար այն ուղարկում է քննիչին կամ հաստատում է քրեական գործ հարուցելը մերժելու օրինականությունը:

5. Զրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Բողոքարկվող որոշման վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից գործի հարուցումը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավորված չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով, և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից»:

Վերոշարադրյալ քրեադատավարական դրույթները Վճռաբեկ դատարանի կողմից վերլուծության են ենթարկվել Ա.Օհանյանի և Է.Եղիսյանի գործերով կայացված որոշումներում: Մասնավորապես, Ա.Օհանյանի գործով որոշման մեջ արձանագրվել է, որ «(...) դատարանը, տալով օրենքի կամայական մեկնաբանություն, գտել է որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը պահանջում է նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու որոշումը նախ բողոքարկել դատախազին, ապա դատարան: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը նման պահանջ չի բովանդակում» (տե՛ս Ալբերտ Օհանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ ԵԱԶԴ/0001/11/10 որոշման 25-րդ կետը):

Է.Եղիսյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) օրենքով նախատեսված դեպքերում դատարանը լիազորված է քննել և լուծել քննիչի որոշումների և գործողությունների դեմ բողոքները, սակայն դատական պաշտպանության իրավունքի ծագման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի բավարարվի օրենքով սահմանված «...եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից» պայմանը: Ընդ որում, նշված որոշումների և գործողությունների դեմ բողոքները կարող են ներկայացվել դատարան, եթե տեղեկություն է ստացվել դատախազի կողմից բողոքը մերժելու մասին, կամ եթե դրա վերաբերյալ պատասխան չի ստացվել» (տե՛ս Էրիկ Իգորի Եղիսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԼԴ/0008/11/10 որոշման 19-րդ կետը):

17. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված և, համապատասխանաբար, Ա.Օհանյանի և Է.Եղիսյանի գործերով կայացված որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումների վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ և 290-րդ հոդվածները քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկելու տարբեր ընթացակարգեր են նախատեսում: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը չի բովանդակում պահանջ այն մասին, որ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումը մինչև դատական կարգով բողոքարկելը պետք է բողոքարկվի դատախազին: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավորված չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել դատախազին բողոքարկվելու և ներկայացված բողոքին վերջինիս կողմից բավարարում չտրվելու դեպքում միայն: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասն այս ընթացակարգի առումով որևէ բացառություն չի նախատեսում:

18. Ուստի, վերանայելով և զարգացնելով Ա.Օհանյանի և Է.Եղիսյանի գործերով կայացված որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածը, սահմանելով հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման կարգը, ի թիվս դատարան դիմելու այլ պայմանների, իրավաչափորեն ներառում է նաև իրավունքների

պաշտպանության արտադատական միջոցն սպառելու պայման: Մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականությունը վիճարկելու տվյալ կարգը՝ որպես ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքի իրացման միջոց, հստակ սահմանված է օրենքով, որևէ բացառություն չի նախատեսում և նպատակ է հետապնդում քրեական դատավարության մասնակիցների և շահագրգիռ այլ անձանց համար առավել արդյունավետ ձևով ապահովել դատական պաշտպանության իրավունքի անխափան իրականացումը:

Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է Է. Եղիևյանի գործով որոշմամբ արտահայտված այն մոտեցման վրա, որ «(...) դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը պետք է լինի իրական, այլ ոչ թե պատրանքային, այսինքն՝ անձն իր իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի ենթադրյալ խախտման յուրաքանչյուր դեպքում՝ ողջամիտ սահմանափակումների շրջանակներում, պետք է դատարան դիմելու, իր խախտված իրավունքները և ազատությունները վերականգնելու իրական հնարավորություն ունենա: Ընդ որում, դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հնարավոր սահմանափակումները չպետք է բացառապես ձևական բնույթ ունենան, որպեսզի դիմողը հնարավորություն ունենա իրացնել Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ հավասար պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքը: Հակառակ դեպքում կխախտվեն անձի՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները: Բացի այդ, դատարանի մատչելիության սահմանափակումը պետք է օրինական նպատակ հետապնդի, և գործադրված միջոցի (այսինքն՝ սահմանափակման) և սահմանափակմամբ հետապնդված նպատակի միջև պետք է առկա լինի համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն» (տե՛ս Էրիկ Իգորի Եղիևյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԼԴ/0008/11/10 որոշման 17-րդ կետը):

19. Է. Եղիևյանի գործով արտահայտված վերոշարադրյալ դիրքորոշման համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանի մատչելիության իրավունքի՝ սույն որոշման 18-րդ կետում ամրագրված սահմանափակումը հետապնդում է իրավաչափ նպատակ, գործադրված միջոցի և սահմանափակմամբ հետապնդված նպատակի միջև առկա է համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն: Մասնավորապես, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողությունը դատական վերահսկողության հետ միասնական նպատակ է հետապնդում, այն

Է՝ ապահովել անձանց իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանությունը, ինչպես նաև վերականգնել անձանց խախտված իրավունքները և ազատությունները: Ընդ որում, մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների գործողությունների և որոշումների օրինականության ստուգման դատավարական կարգերի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ դատախազական հսկողությունը դատական վերահսկողության համեմատ երբեմն առավել արագ և արդյունավետ կերպով կարող է հասնել իր առջև դրված նպատակների իրագործմանը:

Չեռևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կառուցակարգի գործադրման նախապայման դատախազական հսկողության սահմանումը պայմանավորված է անձի իրավունքների և ազատությունների անօրինական կամ անհամաչափ սահմանափակումները հնարավորինս կարճ ժամանակահատվածում և արդյունավետ վերացնելու օրենսդրի կամքով: Բացի այդ, մինչդատական վարույթի օրինականության երաշխավորմանն ուղղված հսկողական և վերահսկողական տվյալ միջոցների զուգակցումը հետապնդում է մեկ այլ իրավաչափ նպատակ. անձանց շահերի քրեաիրավական պաշտպանությունն իրականացնելով արտադատական կառուցակարգի գործադրմամբ՝ հնարավորինս սահմանափակել դատական գործիքակազմի ներգրավումը և զերծ մնալ ավելորդ հանրային-իրավական միջոցների վատնումից:

Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը չի բովանդակում պահանջ առ այն, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչև դատական կարգով բողոքարկելը պետք է բողոքարկվի դատախազին, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վերոնշյալ նորմի բովանդակության բացահայտման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել քրեական դատավարության օրենսգրքի կոնկրետ գլխում կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների ուղղվածությունը: Այսպես՝ «Քրեական գործ հարուցելը» վերտառությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ գլխով (որտեղ զետեղված է 185-րդ հոդվածը) կարգավորվում է քրեական գործ հարուցելու դատավարական կարգը և առավելապես ուղղված է քրեական գործ հարուցելու պարտականություն ունեցող սուբյեկտներին՝ հետաքննության մարմին, քննիչին և դատախազին, մինչդեռ «Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ» վերտառությամբ 39-րդ գլխով կարգավորվում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրականացման դատավարական կարգը, որի իրականացման միակ սուբյեկտը դատարանն է: Չենց այս գլխում էլ զետեղված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածը,

որն առանց բացառության նախատեսում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավորված չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել դատախազին բողոքարկվելու և ներկայացված բողոքին վերջինիս կողմից բավարարում չտրվելու դեպքում միայն: Իր հերթին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ամրագրում է, որ «քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով»:

20. Վերոնշյալ հարցի կապակցությամբ դիրքորոշում է արտահայտել նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանը: Մասնավորապես, 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ին կայացված թիվ ՍԴՌ-844 որոշման 8-րդ կետում ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «(...) Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներով, մասնավորապես՝ ՍԴՌ-652, ՍԴՌ-665 և ՍԴՌ-690, բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության և արդյունավետության խնդիրներին, կարևորելով անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն ու զարգացումը՝ միաժամանակ կարևորել է միջազգային պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության մատչելիության և, հատկապես՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում: Այդ կարգը, ի թիվս դատարան դիմելու այլ պայմանների (այդ թվում՝ ձևական) կարող է իրավաչափորեն ներառել նաև օրենքով սահմանված՝ իրավունքների պաշտպանության արտադատարանական միջոցն սպառելու պայման (...)»:

21. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 18-20-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը չի կարող հանդիսանալ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա, եթե քրեական դատավարության մասնակցի կամ այլ շահագրգիռ անձի կողմից չի պահպանվել նշված որոշումը վիճարկելու արտադատական (տվյալ դեպքում՝ դատախազին բողոքարկելու) կարգը:

22. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության ծանր հանցագործությունների քննության բաժնի հատկապես կարևոր գործերով ավագ քննիչ Ա.Արամյանի քրեական գործի հարուցումը մերժելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին 2013 թվականի մայիսի 29-ի որոշումը դիմող Ա.Գրիգորյանի կողմից 2013 թվականի հուլիսի 3-ին բողոքարկվել է դատախազին: Դատախազ Ա. Գրիգորյանը բողոքը չի քննարկել՝ պատճառաբանելով, որ վերջինս չի

պահպանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված բողոքարկման 7-օրյա ժամկետը (տե՛ս սույն որոշման 1-ին կետը):

Դիմող Ա.Գրիգորյանը 2013 թվականի օգոստոսի 12-ին բողոք է ներկայացրել Առաջին աստիճանի դատարան: Առաջին աստիճանի դատարանը 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի որոշմամբ Ա.Գրիգորյանի բողոքը ճանաչել է հիմնավորված, նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Ա.Արամյանի 2013 թվականի մայիսի 29-ի որոշումը վերացրել է՝ ի թիվս այլևի պատճառաբանելով, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դատախազին ենթակա է բողոքարկման ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով սահմանված 7-օրյա, այլ՝ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված՝ մեկամսյա ժամկետում (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 5-րդ կետերը):

Դատախազի բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը դիրքորոշում է հայտնել առ այն, որ դատախազը պարտավոր էր ըստ ելույթյան քննության առնել Ա.Գրիգորյանի բողոքը՝ ղեկավարվելով ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, այլ՝ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջով: Արդյունքում վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, իսկ Առաջին աստիճանի դատարանի դատական ակտը՝ թողնվել օրինական ուժի մեջ (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ և 6-րդ կետերը):

23. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 13-20-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը մինչ-դատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկելիս Ա.Գրիգորյանը չի պահպանել վերոնշյալ որոշման բողոքարկման դատավարական ժամկետներն ու կարգը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները սխալ են մեկնաբանել Հ.Աթոյանի գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված դիրքորոշումը (տե՛ս սույն որոշման 13-րդ կետը) և արդյունքում հանգել են սխալ եզրակացության այն մասին, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը ենթակա է դատախազին բողոքարկման ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով սահմանված յոթօրյա, այլ՝ նույն օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված մեկամսյա ժամկետում: Բացի այդ, Առաջին աստիճանի դատարանը դիմող Ա.Գրիգորյանի բողոքը քննության է առել՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ վերջինիս կողմից չի պահպանվել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման դատավարական կարգը, մասնավորապես՝ վիճարկվող որոշումը սահ-

մանված կարգով չի բողոքարկվել դատախազին: Արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը դուրս է եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իր լիազորությունների շրջանակից: Իր հերթին Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով Առաջին ատյանի դատարանի կողմից մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իր լիազորությունների շրջանակից դուրս գալու հանգամանքը, նշված որոշումը թողել է օրինական ուժի մեջ՝ մերժելով դրա դեմ դատախազի կողմից ներկայացված վերաքննիչ բողոքը: Արդյունքում խախտվել է ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածներով սահմանված օրինականության սկզբունքը:

24. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա»:

Վերոնշյալը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի հիման վրա բեկանել ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և դիմող Ա.Գրիգորյանի բողոքը մերժել:

25. Մինևույն ժամանակ, նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարաններն իրավասու չէին իրականացնել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի ըստ էության քննություն այն պայմաններում, երբ չի պահպանվել տվյալ որոշման՝ դատախազին բողոքարկելու քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կարգը, Վճռաբեկ դատարանը հնարավոր չի համարում անդրադառնալ վճռաբեկ բողոքի հեղինակի կողմից բարձրացված մյուս հարցին (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 7-ի որոշումը բեկանել և դիմող Ա.Գրիգորյանի բողոքը մերժել:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումներ
Գործ թիվ ԵԿԴ/0118/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Ս.Չիչոյան
Գործ թիվ ԵԷԴ/0026/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Մ.Պետրոսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

<i>Նախագահությամբ</i>	Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատավորներ</i>	Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ
	Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
	Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
	Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
	Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
<i>քարտուղարությամբ</i>	Ս.ԱՎԱԳՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատախազ</i>	Ս.ԲԱՍԵՆՅՅԱՆԻ

2014 թվականի մայիսի 31-ին

բ.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի և 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշումների դեմ դիմող Ռուզաննա Հրաչիկի Նիազյանի ներկայացուցիչ Մ.Շուշանյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի ապրիլի 25-ին՝ ժամը 20⁵⁰-ին ՀՀ արդարադատության նախարարության «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկից (այսուհետ նաև՝ ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ) ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության Էրեբունու բաժին հաղորդում է ստացվել այն մասին, որ նույն օրը՝ ժամը 20²⁵-ին քրեակատարողական հիմնարկի թիվ 5 խցում մահացել է կալանավոր Ժորժիկ Լևոնի Բաղումյանը:

2013 թվականի հունիսի 3-ին Ժ.Բաղումյանի այրին՝ Ռուզաննա Նիսանյանը հաղորդում է ներկայացրել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին՝ ինդրելով 2013 թվականի ապրիլի 25-ին ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ում մահացած ամուսնու մահվան փաստով հարուցել քրեական գործ, կատարել նախաքննություն, իրեն ճանաչել տուժողի իրավահաջորդ:

ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերով ավագ քննիչ Մ.Բաբայանը 2013 թվականի հունիսի 18-ին գրությամբ Ռ. Նիսանյանին պատասխանել է, որ նրա դիմումի կապակցությամբ որևէ որոշում չի կայացվել:

2013 թվականի հուլիսի 22-ին Ռ.Նիսանյանը բողոք է ներկայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ ինդրելով անօրինական (ոչ իրավաչափ) ճանաչել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության անգործությունը և վերջինիս պարտավորեցնել ներկայացված հաղորդման կապակցությամբ կայացնել քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշմամբ Ռ.Նիսանյանի բողոքը մերժվել է՝ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

Առաջին ատյանի դատարանի վերոնշյալ որոշման դեմ Ռ.Նիսանյանի ներկայացուցիչ Մ.Շուշանյանի վերաքննիչ բողոքը Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշմամբ մերժվել է, իսկ բողոքարկված դատական ակտը՝ թողնվել անփոփոխ:

Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշման դեմ դիմող Ռ.Նիսանյանի ներկայացուցիչ Մ.Շուշանյանը բերել է վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 29-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

2. ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Հ.Դելեյանի՝ նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2013

թվականի հունիսի 3-ի որոշումը Ռ.Նիսիսյանը բողոքարկել է ՀՀ գլխավոր դատախազին:

Վերոնշյալ բողոքի կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազության պատիժների և հարկադրանքի միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող վարչության դատախազ Ա. Մուրադյանը 2013 թվականի օգոստոսի 24-ին գրությամբ Ռ.Նիսիսյանին հայտնել է, որ Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ նախապատրասված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2013 թվականի հունիսի 3-ի որոշումն օրինական և հիմնավոր է, այն վերացնելու հիմքերը բացակայում են:

2013 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Ռ.Նիսիսյանը բողոք է ներկայացրել Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ խնդրելով վերացնել նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Յ.Դելեյանի 2013 թվականի հունիսի 3-ի որոշումը և Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստով քրեական գործ հարուցելու և նախաքննություն կատարելու համար գործն ուղարկել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայություն:

Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշմամբ Ռ.Նիսիսյանի բողոքը մերժվել է:

Առաջին ատյանի դատարանի վերոհիշյալ որոշման դեմ Ռ.Նիսիսյանի ներկայացուցիչ Մ.Շուշանյանի վերաքննիչ բողոքը Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշմամբ մերժվել է, իսկ բողոքարկված դատական ակտը՝ թողնվել օրինական ուժի մեջ:

Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դիմող Ռ.Նիսիսյանի ներկայացուցիչ Մ.Շուշանյանը:

3. 2014 թվականի ապրիլի 23-ին Վճռաբեկ դատարանը որոշել է Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի թիվ ԵԷԴ/0026/11/13 որոշման դեմ բերված վճռաբեկ բողոքն ընդունել վարույթ, թիվ ԵԿԴ/0118/11/13 և ԵԷԴ/0026/11/13 գործերը միացնել մեկ վարույթում՝ ԵԿԴ/0118/11/13 համարի տակ՝ նկատի ունենալով, որ այդ երկու գործերը վերաբերում են նույն անձին և նույն հանգամանքներին:

Վճռաբեկ բողոքների վերաբերյալ դատավարության մասնակիցների կողմից պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքների քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

4. 2013 թվականի ապրիլի 25-ին ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿԻ-ի թիվ 5 խցում մահացած կալանավոր Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ

Երեբունու քննչական բաժնում նյութեր են նախապատրաստվել, որի ընթացքում պարզվել է, որ 1948 թվականին ծնված Ժ.Բաղումյանը ՀՀ կառավարությանն առընթեր Պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետև՝ ՀՀ ԿԷՊ) քննչական վարչության վարույթում քննվող քրեական գործով ներգրավված է եղել որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Ժ.Բաղումյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրված եղել կալանավորումը, և նա կալանքի տակ է եղել 2012 թվականի հոկտեմբերի 27-ից: 2013 թվականի ապրիլի 25-ին՝ ժամը 20²⁰-ին Ժ.Բաղումյանի առողջական վիճակը կտրուկ վատացել է, նրան առաջին բուժօգնություն է ցույց տվել քրեակատարողական հիմնարկի հերթապահ բուժակ Գ.Մինասյանը՝ միաժամանակ կանչելով շտապօգնություն: Ժամը 20³⁵-ին շտապօգնության բրիգադը ժամանել է ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԔԿՀ և արձանագրել Ժ. Բաղումյանի կենսաբանական մահը:

5. Ղատաբժշկական փորձագետի թիվ 406 եզրակացության համաձայն՝ «Ժ.Բաղումյանի դիակի դատաբժշկական փորձաքննությամբ մարմնական վնասվածքներ չեն հայտնաբերվել: (...) Ժ.Բաղումյանի մահը վրա է հասել սրտի պսակաձև անոթներում արյան շրջանառության սուր խանգարումից, սրտամկանի կրկնակի ինֆարկտից, չափավոր արտահայտված աթերոսկլերոզի, կորոնարոսկլերոզի հետևանքով, որով հանգուցյալը տառապել է կենդանության օրոք և այդպիսիք մահվան հետ գտնվում են պատճառական կապի մեջ: Տվյալ հետևությունը հիմնավորվում է դիակի դատաբժշկական փորձաքննությամբ հայտնաբերված գլխուղեղի հիմի անոթների, աորտայի կրծքային, որովայնային, գտային, երիկամային հատվածների և առավելապես սրտի պսակաձև անոթների աթերոսկլերոտիկ փոփոխություններով, սրտամկանի անհավասարաչափ արյունակցմամբ և սրտամկանի ինֆարկտին բնորոշ կազմաբանական և ձևաբանական փոփոխությունների առկայություններով: Ըստ դիակի դատաբժշկական փորձաքննության տվյալների՝ կենդանության օրոք Ժ.Բաղումյանը տառապել է աթերոսկլերոզով, կորոնարոկարդիոսկլերոզով, հետինֆարկտային կարդիոսկլերոզով, որոնք մահվան պատճառի հետ գտնվում են պատճառական կապի մեջ» (տե՛ս Երեբունու քննչական բաժնից ստացված նյութեր, թերթ 28-31):

6. Երեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Հ.Դելեյանը 2013 թվականի հունիսի 3-ին որոշում է կայացրել Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ պատճառաբանելով, որ «(...) նախապատրաստված նյութերով ժորժիկ Բաղումյանի մահվան մեջ որևէ անձի մեղավորությունը չի հայտնաբերվել, ինչպես նաև քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական

գործի վարույթը ենթակա է կարճման, երբ բացակայում է հանցագործության դեպքը (...)» (տե՛ս Էրեբունու քննչական բաժնից ստացված նյութեր, թերթ 33-34):

7. 2013 թվականի հունիսի 3-ին Ռ.Նիսիանը «Հաղորդում հանցագործության մասին» վերտառությամբ դիմում է ներկայացրել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին՝ կշելով, որ ամուսինը՝ Ժ.Բաղումյանը, ունեցել է բազում առողջական խնդիրներ և չնայած դրան՝ գտնվելով Հայաստանի Հանրապետության հսկողության ներքո գտնվող քրեակատարողական հիմնարկում՝ չի ստացել պատշաճ և արդյունավետ բժշկական օգնություն: Դրա համար պատասխանատու են տվյալ գործով անմարդկային և դաժան վերաբերմունք դրսևորած քննիչը, դատախազը, դատավորները, ինչպես նաև այն բոլոր անձինք, ովքեր պարտավոր էին ապահովել անազատության մեջ գտնվող անձին պատշաճ բժշկական օգնության ցուցաբերումը և նրան պետք է տեղափոխեին դատապարտյալների հիվանդանոց, ինչը, սակայն, չեն արել՝ խախտելով Ժ.Բաղումյանի կյանքի իրավունքը:

Ռ.Նիսիանը կշել է նաև, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ուժով Հայաստանի Հանրապետությունը կրում է հաղորդման մեջ նկարագրված փաստերի և հանգամանքների լույսի ներքո Ժ.Բաղումյանի նկատմամբ անմարդկային, արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դրսևորման և դրա հետևանքով կյանքի իրավունքի խախտման փաստի առթիվ պատշաճ, անաչառ և արդյունավետ քննություն կատարելու պարտավորություն՝ մեղավորներին բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով: Հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացրած անձը խնդրել է ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին՝ ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ում մահացած Ժ. Բաղումյանի մահվան փաստով հարուցել քրեական գործ և կատարել նախաքննություն, իսկ իրեն ճանաչել տուժողի իրավահաջորդ (տե՛ս թիվ ԵԿԿ/0118/11/13 գործի նյութեր, թերթ 5-11):

8. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ ավագ քննիչ Մ.Բաբայանը 2013 թվականի հունիսի 18-ի թիվ 18-154/դ-13 գրությամբ Ռ.Նիսիանին պատասխանել է. «ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 2013թ. հունիսի 4-ին ստացվել է Ձեր 2013թ. հունիսի 3-ի դիմումը, որը վերնագրել եք «Հաղորդում հանցագործության մասին» (...): Չնայած դիմումի վերտառությանը՝ բովանդակային առումով այն հանցագործության կատարման մասին հաղորդման բնույթ չունի, չի համապատասխանում նման հաղորդումների համար քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված պահանջներին, ուստի այն քննարկվել է ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքի 180-181-րդ հոդվածների, այլ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում դիմումների քննարկման համար սահմանված գործող կարգի համաձայն:

(...)

(...) [Տ]եղեկացնում եմ, որ (...) ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Էրեբունու քննչական բաժնում Նյութեր են նախապատրաստվել 25.04.2013թ. «Նուբարաշեն» ԶԿ հիմնարկի հիվանդանոցային թիվ 5 խցում կալանավոր Ժորժիկ Բաղումյանի մահվան դեպքի առթիվ: Նշանակվել է դատաբժշկական փորձաքննություն և համաձայն փորձագետի թիվ 306 եզրակացության[՝] Ժ.Բաղումյանի դիակի վրա մարմնական վնասվածքներ չեն հայտնաբերվել, նրա մահը վրա է հասել սրտի պսակաձև անոթներում արյան շրջանառության սուր խանգարումից, սրտամկանի կրկնակի ինֆարկտից: Նյութերով ձեռք բերված տվյալների հիման վրա 03.06.2013թ. որոշում է կայացվել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին[՝] հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով:

(...)

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007թ. հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-133/07 նախադեպային որոշման համաձայն՝ քրեական գործ հարուցելու առիթները պետք է պարունակեն տեղեկատվություն հանցագործության հատկանիշներ մատնանշող տվյալների առկայության մասին, միայն այդ դեպքում դրանք կարող են հիմք հանդիսանալ ստուգելու, քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելու համար:

Նկատի ունենալով, որ 2013թ. հունիսի 3-ի Ձեր դիմումը կատարված կամ նախապատրաստվող հանցագործության մասին տեղեկատվություն չի պարունակում, ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում դրա կապակցությամբ որևէ որոշում չի կայացվել» (տե՛ս թիվ ԵԿԴ/0118/11/13 գործի Նյութեր, թերթ 12- 13):

9. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշման համաձայն՝ «(...) Ինչ վերաբերում է նախաքննական մարմնի կողմից ստուգման արդյունքների ամփոփման դատավարական ձևի պահպանմանը, ապա (...) Դատարանի համոզմամբ նախաքննական մարմինը կարող էր ստուգման արդյունքների մասին բողոքաբեր Ռ.Նիսիյանին պատասխանել նաև գրությամբ (պարզաբանում տրամադրելու) տեսքով, այսինքն՝ առանց քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշման կայացման, ինչը բխում է ավագ քննիչ Մ.Բաբայանի վկայակոչած 2007թ. հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-133/07 նախադեպային որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումից: (...)» (տե՛ս թիվ ԵԿԴ/0118/11/13 գործի Նյութեր, թերթ 37- 43):

10. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշման համաձայն՝ «(...) Առաջին ատյանի դատարանը գործի նյութերում առկա հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման արդյունքում հանգել է հիմնավորված հետևության և ներկայացված բողոքն իրավացիորեն մերժել է:

Վերաքննիչ դատարանը նույնպես հանգում է հետևության, որ Ռուզաննա Նիսանյանի իրավունքները կամ ազատությունները չեն խախտվել, ՅՅ հատուկ քննչական ծառայության անգործությունն անօրինական ճանաչելու և քրեական գործ հարուցելու հիմքերը բացակայում են: (...)» (տե՛ս թիվ ԵԿԴ/0118/11/13 գործի նյութեր, թերթ 71-74):

11. Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշման համաձայն՝ «(...) նյութերի նախապատրաստման համար որպես առիթ է հանդիսացել ՅՅ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՅ հաղորդումը ոստիկանության Էրեբունու բաժնին՝ 25.04.2013թ. ժամը 20.25-ին ԶԿ հիմնարկի 5-րդ հիվանդանոցային խցում կալանավոր ժորժիկ Լևոնի Բաղումյանի հանկարծամահության վերաբերյալ: (...) [Տ]արածքային քննչական բաժնի քննիչը մեկնել է դեպքի վայր և փաստի առթիվ նյութեր է նախապատրաստել:

Նախապատրաստված նյութերով, սակայն, քրեական գործ հարուցելու հիմքեր ձեռք չեն բերվել, այսինքն՝ հանցագործության դեպքը չի հիմնավորվել, այդ պատճառով ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի և 185-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքով՝ հանցադեպի բացակայության հիմնավորմամբ նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, քանի որ նշված դեպքում քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել:

Յետազոտելով քննիչի կողմից նախապատրաստված նյութերը, դատարանը գտնում է, որ նյութերը նախապատրաստվել են լրիվ, քննիչի կողմից նյութերով ձեռք բերած հիմքերը բավարար են եղել հանցադեպի բացակայության պատճառաբանությամբ նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու համար:

(...)

Դատարանը գտնում է, որ ՅՅ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՅ կալանավոր ժորժիկ Բաղումյանի հանկարծամահության փաստի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին ՅՅ ոստիկանության ԶԳՎ Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Յ. Դելեյանի 03.06.2013թ. որոշումը վերացնելու հիմքեր չկան, այդ մասին դիմող Ռուզաննա Նիսանյանի բողոքը ենթակա է մերժման: (...)» (տե՛ս թիվ ԵԿԴ/0026/11/13 գործի նյութեր, թերթ 67-71):

12. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշման համաձայն՝ «Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ ընդհանուր իրավասության Դատարանը, քննության առնելով Ռուզաննա Նիսյանի կողմից ներկայացված բողոքը, իրավացիորեն գտել է, որ Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Յ.Դելեյանը՝ կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված անհրաժեշտ քննչական և դատավարական գործողություններ, օրենքով սահմանված կարգով կայացրել է որոշում՝ Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին, հետևաբար բողոքարկվող գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան:

(...) բողոքը քննության առնելիս առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ չեն տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք կհանգեցնեին դատական սխալի և հիմք կհանդիսանային Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 04-ի որոշումը բեկանելու համար» (տե՛ս թիվ ԵԵԴ/0026/11/13 գործի նյութեր, թերթ 114-124):

3. Վճռաբեկ բողոքների հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջները.

13. Վճռաբեկ բողոքների հեղինակի պնդմամբ՝ Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի և 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշումներն անհիմն են և անօրինական, չեն բխում ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորություններից ու ՀՀ ազգային օրենսդրությունից:

Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ պնդումների՝ բողոքաբերը նշել է, որ՝

ա) Ժ.Բաղումյանի կալանքը որևէ իրավաչափ նպատակ չի հետապնդել, այլ նրան պատժելու, ընկճելու և նրա կողմից նախաքննության մարմնի համար ձեռնտու վարքագիծ պարտադրելու նպատակ է ունեցել,

բ) Ժ.Բաղումյանն ունեցել է առողջական լուրջ խնդիրներ, որոնց մասին տեղյակ են եղել նախաքննության մարմինը, դատարանները, քրեակատարողական մարմնի վարչակազմը: Չնայած դրան՝ նրան չի ցուցաբերվել պատշաճ բժշկական օգնություն: Ավելին՝ Ժ.Բաղումյանի առողջական վիճակի վատթարացման և նրա կյանքին սպառնացող վտանգի մասին փաստաբանի կողմից ուղղակիորեն նախազգուշացվել են քննիչը և դատարանները,

գ) մահվանը նախորդած 2-3 ամիսներին Ժ.Բաղումյանի ինքնազգացողությունն այնքան է վատթարացել, որ նրա մոտ տեղի է ունեցել տեսողության և հիշողության վատացում, դանդաղել է խոսքը: Իսկ վերջին

երեք օրերին ժ.Բաղումյանի ինքնազգացողությունն ամեն օր կտրուկ վատացել է և միայն բուժակի կողմից ներարկում կատարելուց հետո է ժամանակավորապես կարգավորվել: Չնայած այս հանգամանքին՝ ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ի վարչակազմը որևէ միջոց չի ձեռնարկել նրան ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ԶԿՀ կամ այլ մասնագիտացված բուժհաստատություն տեղափոխելու համար, որտեղ հնարավոր կլիներ ժ.Բաղումյանին ցուցաբերել պատշաճ և արդյունավետ բժշկական օգնություն, կանխել նրա մահը:

Բողոքաբերը փաստարկել է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, իր ստանձնած միջազգային պարտավորություններին համապատասխան, կրում է վերը նշված փաստերի և հանգամանքների լույսի ներքո ժ. Բաղումյանի նկատմամբ անմարդկային, արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի դրսևորման և դրա հետևանքով կյանքի իրավունքի խախտման փաստի առթիվ պատշաճ, անաչառ և արդյունավետ քննություն կատարելու պարտավորություն՝ մեղավոր պաշտոնատար անձանց բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով:

Վճռաբեկ բողոքների հեղինակը շեշտել է, որ միայն քրեական գործ հարուցելու և անաչառ ու բազմակողմանի նախաքննության կատարելու արդյունքում հնարավոր կլիներ բացահայտել ժ.Բաղումյանի նկատմամբ անմարդկային, արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի համար պատասխանատու պաշտոնատար անձանց շրջանակը: Ընդ որում, իրավասու մարմիններն այդ քննությունը պետք է սկսեին սեփական նախաձեռնությամբ՝ չսպասելով ժ.Բաղումյանի այրու կողմից հաղորդում ներկայացնելուն:

14. Բողոքաբերը նշել է նաև, որ ժ.Բաղումյանի այրու կողմից ներկայացված հանցագործության մասին հաղորդման մեջ նշված փաստերի և հանգամանքների նկատմամբ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունը ցուցաբերել է ձևական (ֆորմալիստական) մոտեցում, հրաժարվել է քրեական գործ հարուցել ու կատարել նախաքննություն, և նույնիսկ հարկ չի համարել որոշում կայացնել ներկայացված հաղորդման վերաբերյալ, այլ դրան պատասխանել է գրությամբ: Իսկ դատարաններն արդարացրել են այդպիսի գործելաճճ՝ գտնելով, որ Ռ.Նիսազյանի հաղորդմանը գրությամբ պատասխանելն իրավաչափ է:

15. Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Հ.Դելեյանի որոշման առնչությամբ բողոքաբերը փաստարկել է, որ մահվան փաստի առթիվ քննիչի կողմից նշանակված դատաբժշկական փորձաքննությամբ ժ. Բաղումյանի դիակի վրա մարմնական վնասվածքների հետքեր չհայտնաբերելն ինքնին չի նշանակում, որ պետությունը կատարել է ժ.Բաղումյա-

նին պատշաճ և արդյունավետ բժշկական օգնություն ցուցաբերելու, նրա կյանքի իրավունքը ապահովելու իր պարտավորությունները: Նյութերի նախապատրաստման ընթացքում բժշկական փաստաթղթերից քննիչին հայտնի է դարձել, որ Ժ.Բաղումյանը տառապել է բազմաթիվ հիվանդություններով, սակայն քննիչը չի փորձել անգամ պարզել, թե արդյոք Ժ. Բաղումյանին ցուցաբերվել է նրա առողջական վիճակի համար անհրաժեշտ բժշկական օգնություն, արդյոք ՅՅ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՅ-ի պայմանները հնարավորություն տվել են ցուցաբերելու այդ օգնությունը, եթե ոչ, ապա որն է պատճառը, որ առողջական նման խնդիրներ ունեցող Ժ.Բաղումյանը շարունակել է պահվել «Նուբարաշեն» ԶԿՅ-ում և չի տեղափոխվել «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ԶԿՅ:

Բողոք բերած անձի պնդմամբ՝ վերը հիշատակված հարցերից ոչ մեկին նյութերի նախապատրաստման ընթացքում քննիչը չի փորձել պատասխանել, իրականացված քննությունը կրել է զուտ ձևական բնույթ և սահմանափակվել է ՅՅ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՅ-ի բուժակից բացատրություն ստանալով և դատաբժշկական փորձաքննություն նշանակելով: Բողոքաբերը շեշտել է, որ քննիչը պետք է հարցաքններ Ժ.Բաղումյանի հետ Նույն սենյակում բնակվող մյուս կալանավորներին, ովքեր կարող էին կարևոր տեղեկություններ հայտնել Ժ.Բաղումյանի առողջական վիճակի դինամիկայի, ինչպես նաև նրան ցուցաբերված բուժօգնության մասին: Այս կապակցությամբ բողոքաբերն ընդգծել է, որ Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Յ.Դելեյանի կողմից քրեական գործ հարուցելու, այն ըստ քննչական ենթակայության ՅՅ հատուկ քննչական ծառայություն ուղարկելու և վերջինիս կողմից պատշաճ նախաքննություն իրականացվելու դեպքում կարող էին բացահայտվել Ժ.Բաղումյանի նկատմամբ դրսևորված անմարդկային վերաբերմունքի մասին վկայող հանգամանքներ և փաստեր:

16. Վերոգրյալի հիման վրա՝ վճռաբեկ բողոքների հեղինակը խնդրել է.

ա) բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշումը, կայացնել նոր դատական ակտ՝ ՅՅ հատուկ քննչական ծառայության անգործությունն անօրինական (ոչ իրավաչափ) ճանաչելու և Ռ. Նիսազյանի կողմից ներկայացված հաղորդման կապակցությամբ քրեական գործ հարուցելուն պարտավորեցնելու վերաբերյալ:

բ) բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշումը, կայացնել նոր դատական ակտ՝ պարտավորեցնելով իրավասու մարմնին՝ Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ հարուցել քրեական գործ և նախաքննություն կատարելու համար գործն ուղարկել ՅՅ հատուկ քննչական ծառայություն:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

17. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ առկա է առերևույթ հակասություն սույն գործով կայացված դատական ակտերի և Վճռաբեկ դատարանի՝ Նախկինում ընդունված որոշումների միջև: Ուստի, օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման համատեքստում անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ վերոնշյալ ակտերի միջև առկա հակասություններին և Նախկինում ընդունված որոշումներում ձևավորված իրավական դիրքորոշումների հիման վրա արտահայտել մոտեցումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական արակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

1. Հանցագործության մասին հաղորդմանը գրությամբ պատասխանելու իրավաչափությունը.

18. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության կողմից Ռ.Նիսպյանի՝ «Հաղորդում հանցագործության մասին» վերտառությամբ դիմումին գրությամբ պատասխանելը:

19. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական գործ հարուցելու՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված առիթների և հիմքերի առկայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը, իրենց իրավասության շրջանակներում, պարտավոր են քրեական գործ հարուցել»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական գործ հարուցելու առիթներն են՝

1) հանցագործությունների մասին ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հաղորդումները՝ ուղղված հետաքննության մարմնին, քննիչին, դատախազին.

(...):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցագործության մասին տեղեկություն ստանալու յուրաքանչյուր դեպքում ընդունվում է հետևյալ որոշումներից մեկը՝

1) քրեական գործ հարուցելու մասին.

2) քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին.

3) հաղորդումն ըստ ենթակայության հանձնելու մասին»:

Մեջբերված քրեադատավարական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել Է.Կարապետյանի գործով որոշման մեջ՝ իրավական դիրքորոշում ձևավորելով այն մասին, որ «(...) Զանցագործության մասին հաղորդումը որպես քրեական գործ հարուցելու առիթ իրենից ներկայացնում է ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի գրավոր կամ բանավոր դիմումը քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնին՝ կոնկրետ հանցագործության տարրեր պարունակող նախապատրաստվող կամ կատարված հանցագործության մասին տեղեկատվությամբ:

Առիթը պայման է, որի առկայության դեպքում օրենքը լիազորում է իրավասու մարմիններին և պաշտոնատար անձանց մտնել իրավա-հարաբերությունների մեջ, կատարել գործողություններ, որոնք իրենց միասնությամբ ներկայացնում են քրեական դատավարության սկզբնական փուլի գործունեություն:

Քրեական գործի հարուցման առիթները պետք է բովանդակեն տեղեկություն հանցագործության հատկանիշները մատնանշող տվյալների առկայության մասին: Միայն այս դեպքում դրանք կարող են հիմք հանդիսանալ ստուգելու և քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու որոշում ընդունելու համար: Այսինքն, քրեական գործ հարուցելու առիթ կարող է հանդիսանալ ոչ թե ցանկացած, այլ միայն հանցագործության մասին արված հաղորդումը: (...)» (տե՛ս Էմմա Կարապետյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-133/07 որոշումը):

20. Վերահաստատելով Է.Կարապետյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործ հարուցելու առիթ ասելով պետք է հասկանալ օրենքով սահմանված այն աղբյուրը, որտեղից իրավասու պաշտոնատար անձը տեղեկություններ է ստանում նախապատրաստվող, կատարվող կամ կատարված հանցագործությունների մասին: Զանցագործության մասին ֆիզիկական անձի հաղորդումը, ուղղված հետաքննության մարմնին, քննիչին կամ դատախազին, ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի իմաստով քրեական գործ հարուցելու առիթ է, հետևաբար այդպիսի հաղորդման առկայությունն ինքնին առաջ է բերում քրեադատավարական իրավահարաբերություններ՝ կապված գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության հետ:

Միևնույն ժամանակ, հանցագործության մասին հաղորդումը, այդ թվում՝ ֆիզիկական անձի կողմից տրված, չի կարող լինել վերացական կամ ընդհանուր բնույթի: Որպեսզի հաղորդումը հիմք հանդիսանա ԶՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածով նախատեսված

որոշումներից որևէ մեկը կայացնելու համար, այն պետք է բովանդակի տվյալներ կոնկրետ հանցագործության մասին: Վերոգրյալը սակայն չի նշանակում, որ անձն իր հաղորման մեջ պետք է ներկայացնի այնպիսի փաստական տվյալներ, որոնք իրենց բնույթով բավարար լինեն հանցագործության հատկանիշների առկայությունն առերևույթ հաստատված համարելու համար: Գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու պարտականությունը քրեական գործի հարուցման փուլում կրում են հետաքննության մարմինը, քննիչը և դատախազը՝ օրենքով իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակներում և հանրային-իրավական պարտավորություններին համապատասխան: Այս փուլում վարույթն իրականացնող մարմինը հաղորդման նախնական ստուգման միջոցով հանցագործության հատկանիշներ մատնանշող բավարար փաստական տվյալներ ձեռք բերելու դեպքում, ինչպես նաև քրեական գործի վարույթը բացառող դատավարական արգելքների բացակայության պայմաններում պարտավոր է հարուցել քրեական գործ, հակառակ դեպքում՝ որոշում կայացնել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին:

21. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ռ. Նիսիյանը 2013 թվականի հունիսի 3-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին «Հաղորդում հանցագործության մասին» վերտառությամբ դիմում է ներկայացրել՝ խնդրելով ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ում մահացած ամուսնու՝ Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ հարուցել քրեական գործ և կատարել նախաքննություն: Ռ.Նիսիյանը նշել է, որ ամուսինը ունեցել է առողջական լուրջ խնդիրներ և գտնվելով քրեակատարողական հիմնարկում՝ չի ստացել պատշաճ և արդյունավետ բժշկական օգնություն: Վկայակոչելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները՝ դիմումատուն փաստարկել է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը կրում է հաղորդման մեջ նկարագրված հանգամանքների լույսի ներքո Ժ.Բաղումյանի կյանքի իրավունքի խախտման վերաբերյալ պատշաճ, անաչառ և արդյունավետ քննություն կատարելու պարտավորություն՝ մեղավորներին բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

Ի պատասխան՝ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ ավագ քննիչ Մ.Բաբայանը 2013 թվականի հունիսի 18-ի գրությամբ Ռ.Նիսիյանին հայտնել է, որ ներկայացված դիմումը բովանդակային առումով հանցագործության մասին հաղորդման բնույթ չունի, չի համապատասխանում նման հաղորդումների համար քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված պահանջներին, ուստի այն քննարկվել է ոչ թե ՀՀ քրեական

դատավարության օրենսգրքի 180-181-րդ հոդվածների, այլ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում դիմումների քննարկման համար սահմանված գործող կարգի համաձայն (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

Երևանի Կենտրոն և Նոքթ-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշմամբ մերժել է Ռ.Նիսիանի բողոքը՝ պատճառաբանելով, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինն իրավասու էր ստուգման արդյունքների մասին բողոքաբերին պատասխանել նաև գրությամբ, պարզաբանում տրամադրելու տեսքով, առանց քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու, ինչը բխում է Ե.Կարապետյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԲ-133/07 նախադեպային որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումից (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին մերժել է Ռ.Նիսիանի վերաքննիչ բողոքը՝ գտնելով, որ Առաջին ատյանի դատարանը գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման արդյունքում հանգել է հիմնավորված հետևության (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

22. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով սույն որոշման 19-20-րդ կետերում և, համապատասխանաբար, Ե.Կարապետյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ռ.Նիսիանի կողմից 2013 թվականի հունիսի 3-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին ներկայացված դիմումը բովանդակում է տեղեկություններ հանցագործության հատկանիշները մատնանշող տվյալների առկայության մասին: Հաղորդման մեջ ներկայացված են այնպիսի փաստական հանգամանքներ, որոնք առերևույթ համընկնում են քրեորեն պատժելի գործողությունների (անգործության) հատկանիշներին: Հետևաբար, Ռ.Նիսիանի դիմումը հանդիսանում է հանցագործության մասին հաղորդում և քրեական գործ հարուցելու առիթ, որի կապակցությամբ իրավասու մարմինը (պաշտոնատար անձը) պարտավոր էր կայացնել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածով նախատեսված որոշումներից որևէ մեկը:

Ուստի, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության կողմից Ռ.Նիսիանի՝ «Հաղորդում հանցագործության մասին» վերտառությամբ դիմումին գրությամբ պատասխանելն իրավաչափ չէ: Հանցագործության մասին հաղորդումը որպես այդպիսին չդիտարկելով և այդ հաղորդման վերաբերյալ քրեադատավարական օրենքով նախատեսված որոշում չկայացնելով՝ քննիչը թույլ է տվել անգործություն, որն էլ պատշաճ իրավական գնահատականի չի արժանացել ստորադաս դատարանների կողմից և արդյունքում խախտվել են դիմող Ռ.Նիսիանի՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքները:

II. Զրեակատարողական հիմնարկում մահացած անձի մահվան փաստի առթիվ արդյունավետ քննություն կատարելու պարտականությունը.

23. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ իրականացվել է արդյոք արդյունավետ քրեադատավարական քննություն:

24. ՀՀ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի իրավունք (...):»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: (...):»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները մեկնաբանել է որպես այդ դրույթների նյութաիրավական կողմերի ենթադրյալ խախտման կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու դատավարական պարտականություն սահմանող նորմեր՝ հաշվի առնելով այս իրավունքների հիմնարար բնույթը (տես *McCann and Others v. The United Kingdom* գործով 1995 թվականի սեպտեմբերի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 18984/91, կետեր 157-164, *Ergi v. Turkey* գործով 1998 թվականի հուլիսի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23818/94, կետ 82 և *Assenov and Others v. Bulgaria* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, կետեր 101-106):

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետը պետություններին պարտավորեցնում է ոչ միայն ձեռնպահ մնալ անձանց կյանքի նկատմամբ դիտավորյալ, անօրինական ոտնձգություններից, այլ նաև սահմանում է, որ պետությունները պետք է իրենց իրավազորության ներքո գտնվող անձանց կյանքի պաշտպանության համար համապատասխան քայլեր ձեռնարկեն (ի թիվս այլոց, տես *Osman v. the United Kingdom* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 87/1997/871/1083 կետ 115):

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված կյանքի իրավունքի պաշտպանությունն անուղղակիորեն պետությունից

պահանջում է անձանց մահվան կապակցությամբ պաշտոնապես օբյեկտիվ քննություն իրականացնել: Նման քննություն իրականացնելու պարտականությունը ծագում է բոլոր դեպքերում՝ սպանության կամ կասկած հարուցող մահվան դեպքերում՝ անկախ նրանից, թե հանցանք կատարած անձինք անհատներ են, թե պետական մարմիններ կամ անհայտ անձինք (տե՛ս Nachova and Others v. Bulgaria գործով 2005 թվականի հուլիսի 6-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 43577/98, 43579/98, կետ 110):

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի պահանջն է ապահովել անկախ և անաչառ պաշտոնական քննություն, որը բավարարում է արդյունավետության որոշակի նվազագույն չափանիշների: Իրավասու մարմինները պետք է գործեն պատշաճ ջանասիրությամբ և արագությամբ և պարտավոր են նախաձեռնել քննություն, որն ի վիճակի է նախ որոշակիացնել այն հանգամանքները, որոնցում դեպքը տեղի է ունեցել և կարգավորող համակարգի գործունեության ցանկացած թերություն, երկրորդ՝ բացահայտել դրանում ներգրավված պետական պաշտոնյաներին և մարմիններին: Հասարակական հսկողության պահանջը այս համատեքստում նույնպես կարևոր է (տե՛ս *mutatis mutandis*, Kats and Others v. Ukraine, 2008 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռ գանգատ թիվ 29971/04, կետ 116):

Քննությունն արդյունավետ կարող է համարվել այն դեպքում, երբ հնարավոր կլինի քննությամբ ձեռք բերված փաստերը համադրել և հանցանք կատարած անձանց պատասխանատվության ենթարկել: Իշխանությունները տեղի ունեցած իրադարձությունը բացահայտելու համար պետք է ձեռնարկեն հասանելի, խելամիտ քայլեր՝ վկաների հարցաքննություն, դատաբժշկական փորձաքննության նշանակում, ինչպես նաև դիախերձում, ինչը թույլ կտա բացահայտել առկա վնասվածքների ամբողջական և իրական պատկերը, ինչպես նաև մահվան պատճառը (տե՛ս *Tanr kulu v. Turkey* գործով 1999 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23763/94, կետ 109 և *GֆI v. Turkey* գործով 2000 թվականի դեկտեմբերի 14-ի վճիռը, գանգատ թիվ 22676/93, կետ 89): Քննության եզրակացությունը պետք է հիմնված լինի գործով առկա փաստերի ամբողջական, օբյեկտիվ և անկողմնակալ վերլուծության վրա:

Քննության ընթացքում կիրառման ենթակա միջոցները բացարձակ իրավունք չեն սահմանում մեղադրելու կամ դատապարտելու համար և քննության ընթացքում ցանկացած խախտում կամ հանցանք կատարած անձին չհայտնաբերելը դիտվում է որպես արդյունավետության պահանջի խախտում (տե՛ս *Esat Bayram v. Turkey* գործով 2009 թվականի մայիսի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 75535/01, կետ 47 և *Ramsahai and Others v. the*

Netherlands գործով 2007 թվականի մայիսի 15-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52391/99, կետ 321):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր որոշումներում բազմիցս ընդգծել է, որ քննության արդյունավետությունը գնահատելիս կարևոր է հատկապես այն հանգամանքը, թե որքան արագ են իշխանություններն արձագանքում Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտման վերաբերյալ բողոքներին, ինչը նպաստում է հանրության վստահության պահպանմանը օրինականության ամրապնդման և անօրինական գործողությունների նկատմամբ հանդուրժողականության բացառման հարցում (տե՛ս *Hugh Jordan v. United Kingdom* գործով 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24746/94, կետ 108, *Yaşa v. Turkey* գործով 1998 թվականի սեպտեմբերի 2-ի վճիռը, զեկույցներ 1998-IV, էջեր 2439-2440, կետեր 102-104):

Քննությունը պետք է լինի մանրամասն: Դա նշանակում է, որ մարմինները միշտ պետք է կատարեն լուրջ քայլեր, որպեսզի պարզեն՝ ինչ է տեղի ունեցել, և չպետք է հիմնվեն շտապողական կամ թույլ պատճառաբանված հետևությունների վրա, որպեսզի փակեն իրենց քննությունը կամ որպես իրենց որոշումների հիմք ընդունեն: Նրանք պետք է կատարեն իրենց համար հասու բոլոր ողջամիտ քայլերը, որպեսզի ապահովեն դեպքի հետ կապված ապացույցները, ներառյալ, ի թիվս այլոց, ականատեսների հարցաքննությունը և բժշկական ապացույցները: Քննության ցանկացած թերություն, որը հարցականի տակ է դնում պատճառված վնասվածքների պատճառները կամ պատասխանատու անձանց պարզելու կարողությունը, վտանգում է այս չափանիշի իրագործումը (տես, ի թիվս այլոց, *Mikheyev v. Russia*, 2006 թվականի հունվարի 26-ի վճիռ, գանգատ թիվ 77617/01, կետ 107):

Քննությունն արդյունավետ համարելու համար այն իրականացնող պատասխանատու մարմիններն օրենքով և գործնականում պետք է անկողմնակալ և անկախ լինեն: Սա նշանակում է, որ ոչ միայն ենթակարգային կապի, այլ պրակտիկ գործունեության մեջ այս մարմինները պետք է անկախ լինեն (տե՛ս *Ramsahai and Others* գործով 2007 թվականի մայիսի 15-ի վճիռը, կետեր 325, 333-346, *Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland* գործով 2006 թվականի փետրվարի 7-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41773/98, կետեր 78, 80-86): Անհրաժեշտ է նաև հասարակության անդամներին ինչպես քննության, այնպես էլ դրա արդյունքների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկություններով ապահովել, հասարակության անդամների մոտ վստահություն առաջացնել օրենքի գերակայության նկատմամբ, ինչպես նաև բացառել հանցավոր համագործակցությունը կամ հանցավոր արարքների նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք ցուցաբերելը: Բոլոր դեպ-

քերում տուժողները պետք է ներառվեն քննության մեջ՝ վերջիններիս օրինական շահերն ապահովելու նպատակով (տես GՖԼօջ v. Turkey գործով 1998 թվականի հուլիսի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 54/1997/838/1044, կետ 82):

25. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով երաշխավորված կյանքի իրավունքի խախտման կապակցությամբ իրականացվող քննության արդյունավետության գնահատման հիմնական չափանիշների համաձայն՝

ա) «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ բողոքներն իրավասու մարմինների կողմից պետք է արժանանան արագ արձագանքի,

բ) իրավասու մարմինները պետք է գործեն պատշաճ ջանասիրությամբ և արագությամբ,

գ) քննության արդյունքում պետք է հստակեցվեն դեպքի հանգամանքները,

դ) պետք է ապահովվի քննության նկատմամբ հասարակական հսկողությունը,

ե) այն իրականացնող պատասխանատու անձինք պետք է անկախ լինեն տվյալ գործում ներգրավված անձանցից,

զ) պետք է կատարվի մանրամասն քննություն, որն անհրաժեշտ է գործով ապացույցներ ձեռք բերելու համար: Վարույթն իրականացնող մարմինները պետք է ձեռնպահ մնան շտապողական կամ թույլ պատճառաբանված հետևություններից, քանի որ քննության ցանկացած թերություն, որը հարցականի տակ է դնում մահվան պատճառները պատասխանատու անձանց կողմից պարզելու կարողությունը, վտանգում է քննության արդյունավետությունը, հետևաբար և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով պետության ստանձնած պարտավորությունների իրագործումը (մահվան փաստի առթիվ արդյունավետ քրեադատավարական քննություն իրականացնելու պարտականության մասին տես նաև Սուսաննա Անտոնյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի փետրվարի 15-ի թիվ ԵԿԴ/0077/11/12 որոշումը):

26. Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում արձանագրված չափանիշները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կյանքի իրավունքի

Ենթադրյալ խախտման կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու դատավարական պարտականությունը քրեական գործի հարուցման հարցի լուծման փուլում իրագործել հնարավոր չէ: Քրեադատավարական օրենսդրությունը սահմանում է քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ միասնական և պարտադիր կարգ, որը ենթադրում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հանցագործության մասին հաղորդումը ստուգել և լուծել անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ հաղորդումը ստանալու պահից 10 օրվա ընթացքում: Ընդ որում, պարզելու համար, թե հաղորդման մեջ մատնանշված փաստական տվյալները պարունակում են արդյոք հանցագործության հատկանիշներ, իրավասու մարմինը լիազորված է կատարելու բացառապես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված սահմանափակ թվով դատավարական և քննչական գործողություններ:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցման փուլը, ի համեմատ քրեադատավարական ընթացակարգի մյուս փուլերի, ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկությունները: Քրեադատավարական այս փուլի ընթացքում հետաքննության մարմինը, քննիչը կամ դատախազը ժամանակային, ինչպես նաև քննչական և այլ դատավարական գործիքակազմի սահմանափակության պայմաններում պետք է իրականացնեն որոշակի միջոցառումներ, պարզելու համար ներկայացված հաղորդման մեջ տեղ գտած այն տվյալները, որոնք վկայում են հանցագործության հատկանիշների առկայության մասին: Նշված սահմանափակումներով պայմանավորված՝ քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու իրավասությամբ օժտված մարմինը (պաշտոնատար անձը), օբյեկտիվ անհրաժեշտությունից ելնելով, պետք է ընտրություն կատարի, թե որ քննչական կամ այլ դատավարական գործողություններն են առաջնային և իրականացնի դրանք (քրեական գործի հարուցման փուլի առանձնահատկությունների վերաբերյալ տե՛ս Գագիկ Գևորգի Ղևոնդյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0044/11/13 որոշումը):

Ուստի, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով պետության ստանձնած պոզիտիվ պարտավորությունների իրագործումը՝ կյանքի իրավունքի ենթադրյալ խախտման փաստի առթիվ մանրամասն և արդյունավետ քրեադատավարական քննության իրականացումը քրեական գործի հարուցման փուլում հնարավոր չէ: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ պետության իրավագործության ներքո գտնվող անձի կասկածե-

լի մահվան կապակցությամբ գործող քրեադատավարական օրենսդրության պայմաններում օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունն իրականացնել հնարավոր է բացառապես հարուցված քրեական գործի շրջանակներում:

Այլ խոսքով՝ այն դեպքում, երբ պետության վերահսկողության ներքո (ոստիկանությունում, քրեակատարողական հիմնարկում և այլն) գտնվող անձը մահանում է, և պետությունը «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի ուժով պարտավորություն է կրում ներկայացնել մահվանը հանգեցրած իրադարձությունների համոզիչ բացատրություն, ապա իրավասու մարմինները (պաշտոնատար անձինք) կասկածելի մահվան փաստի առթիվ պետք է հարուցեն քրեական գործ և քրեադատավարական ողջ գործիքակազմի ներգրավմամբ իրականացնեն հնարավոր ողջամիտ քայլերը՝ դեպքի հանգամանքները պարզելու համար:

27. Անդրադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ի թիվ 5 խցում մահացած կալանավոր Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ էրեբունու քննչական բաժնում նյութեր են նախապատրաստվել, որի ընթացքում պարզվել է, որ 1948 թվականին ծնված Ժ.Բաղումյանը ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ քննչական վարչության վարույթում քննվող քրեական գործով ներգրավված է եղել որպես մեղադրյալ և նրա նկատմամբ 2012 թվականի հոկտեմբերի 27-ից որպես խափանման միջոց է ընտրված եղել կալանավորումը: 2013 թվականի ապրիլի 25-ին Ժ.Բաղումյանի առողջական վիճակը կտրուկ վատացել է, նրան առաջին բուժօգնություն է ցույց տվել քրեակատարողական հիմնարկի հերթապահ բուժակ Գ.Մինասյանը՝ միաժամանակ կանչելով շտապօգնություն: Ժամը 20³⁵-ին շտապօգնության բրիգադը ժամանել է ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ և արձանագրել Ժ. Բաղումյանի կենսաբանական մահը (տե՛ս սույն որոշման 4-րդ կետը):

Դատաբժշկական փորձագետի թիվ 406 եզրակացության համաձայն՝ Ժ.Բաղումյանի դիակի դատաբժշկական փորձաքննությամբ մարմնական վնասվածքներ չեն հայտնաբերվել: Ժ.Բաղումյանի մահը վրա է հասել սրտի պսակաձև անոթներում արյան շրջանառության սուր խանգարումից, սրտամկանի կրկնակի ինֆարկտից: Կենդանության օրոք Ժ.Բաղումյանը տառապել է աթերոսկլերոզով, կորոնարոկարդիոսկլերոզով, հետինֆարկտային կարդիոսկլերոզով, որոնք մահվան հետ գտնվում են պատճառական կապի մեջ (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Հ.Դելեյանը 2013 թվականի հունիսի 3-ին որոշում է կայացրել Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ պատճառաբանելով, որ նախապատրաստված նյութերով Ժ.Բա-

ղումյանի մահվան մեջ որևէ անձի մեղավորությունը չի հայտնաբերվել, բացակայում է հանցագործության դեպքը (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

2013 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Ռ.Նիսիանյանը բողոք է ներկայացրել Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության ամառային ատյանի դատարան՝ խնդրելով վերացնել նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը և Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստով քրեական գործ հարուցելու և նախաքննություն կատարելու համար գործն ուղարկել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայություն:

Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության ամառային ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշմամբ Ռ.Նիսիանյանի բողոքը մերժվել է: Դատարանն իր որոշումը պատճառաբանել է նրանով, որ նյութերը նախապատրաստվել են լրիվ, քննիչի կողմից նյութերով ձեռք բերած հիմքերը բավարար են եղել հանցադեպի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու համար (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 11-րդ կետերը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին Ռ.Նիսիանյանի ներկայացուցիչ Մ. Շուշանյանի վերաքննիչ բողոքը մերժել է, իսկ բողոքարկվող դատական ակտը՝ թողել օրինական ուժի մեջ՝ պատճառաբանելով, որ ամառային ատյանի դատարանի կողմից թույլ չեն տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք կհանգեցնեին դատական սխալի և հիմք կհանդիսանային դատարանի որոշումը բեկանելու համար (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 12-րդ կետերը):

28. 2013 թվականի հունիսի 3-ին Ռ.Նիսիանյանը հանցագործության մասին հաղորդում է ներկայացրել ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետին՝ խնդրելով Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստով հարուցել քրեական գործ և կատարել նախաքննություն՝ իրեն ճանաչելով տուժողի իրավահաջորդ (տե՛ս սույն որոշման 1-ին, 7-րդ, 21-րդ կետերը):

Վերոնշյալ հաղորդման կապակցությամբ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀՀԳ ավագ քննիչը սահմանափակվել է Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ Էրեբունու քննչական բաժնում նախապատրաստած նյութերը, ինչպես նաև ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ քննչական վարչությունում քննվող քրեական գործի նյութերից պատճեններ պահանջելով, ինչպես նաև քրեակատարողական հիմնարկից պահանջել և նյութերին է կցել Ժ. Բաղումյանի բժշկական քարտի պատճենը: Արդյունքում, Ռ.Նիսիանյանի կողմից ներկայացված հաղորդմանն ի պատասխան ուղարկված 2013 թվականի հունիսի 18-ի գրության հիմքում ՀՀԳ ավագ քննիչը դրել է այն հանգամանքը, որ Էրեբունու քննչական բաժնում նյութեր են նախապատրաստվել կալանավոր Ժ.Բաղումյանի մահվան դեպքի առթիվ, նշանակվել է դատաբժշկական փորձաքննություն, և համաձայն փորձագետի

եզրակացության՝ Ժ.Բաղումյանի դիակի վրա մարմնական վնասվածքներ չեն հայտնաբերվել, նրա մահը վրա է հասել սրտի պսակաձև անոթներում արյան շրջանառության սուր խանգարումից, սրտամկանի կրկնակի ինֆարկտից (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

29. Սույն որոշման 27-28-րդ կետերում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով 24-26-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ մանրամասն և արդյունավետ քրեադատավարական քննություն չի իրականացվել: Մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինները քրեակատարողական հիմնարկի կալանավոր Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ քննությունն իրականացրել են քրեական գործի հարուցման փուլում՝ ժամանակային, ինչպես նաև քննչական և այլ դատավարական գործիքակազմի սահմանափակության պայմաններում: Արդյունքում, Ժ.Բաղումյանի կյանքի իրավունքի ենթադրյալ խախտման կապակցությամբ վերջինիս կնոջ՝ Ռ.Նիգայանի կողմից ներկայացված հաղորման մեջ բարձրացված մի շարք հարցեր՝ այն, որ Ժ. Բաղումյանին քրեակատարողական հիմնարկում պատշաճ բժշկական օգնություն չի ցուցաբերվել, նա արժանացել է անմարդկային, արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և այլն, քննության առարկա չեն դարձել, մնացել են անպատասխան:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ արդյունավետ քրեադատավարական քննություն իրականացված չլինելու վերաբերյալ եզրահանգումը վերաբերելի է ինչպես ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Էրեբունու քննչական բաժնին, այնպես էլ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությանը:

Ուստի, հիմնազուրկ և գործի նյութերից չբխող են ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ նյութերով ձեռք բերած փաստական տվյալները բավարար են եղել հանցադեպի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու համար:

30. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-րդ և 29-րդ կետերում շարադրված եզրահանգումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները սույն գործով թույլ են տվել դատական սխալներ՝ դատավարական իրավունքի խախտումներ, որոնք իրենց բնույթով էական են, քանի որ ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ և 419-րդ հոդվածների համաձայն՝ հիմք են ստորադաս դատարանների դատական ակտերը բեկանելու համար:

Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է բեկանել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր

իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 11-ի, Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 4-ի, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի և 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշումները, Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ նախապատրաստված կյուլթերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Յ.Դելեյանի 2013 թվականի հունիսի 3-ի որոշումը վերացնել, իսկ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությանը պարտավորեցնել վերացնելու սույն որոշմամբ արձանագրված Ռ.Նիսազյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումները:

31. Մինևույն ժամանակ, սույն գործի փաստական տվյալների վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ժ.Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ հարուցվելիք քրեական գործի շրջանակներում արդյունավետ քրեադատավարական քննություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է, ի թիվս այլ հարցերի՝

ա) Պատշաճ արձագանքի արժանացնել ամուսնու նկատմամբ վատ վերաբերմունքի դրսևորման և դրա արդյունքում նրա կյանքի իրավունքի խախտման վերաբերյալ Ռ.Նիսազյանի փաստարկները: Իրավասու մարմինը պարտավոր է քայլեր ձեռնարկել հանցագործության մասին հաղորդման մեջ արված այնպիսի հայտարարությունների ստուգման ուղղությամբ, ինչպիսիք են քրեակատարողական հիմնարկի բուժմասում արհեստավարժ և պատշաճ բուժօգնություն ցուցաբերելու համար նվազագույն պայմանների բացակայությունը, հիվանդին՝ համապատասխան հետազոտություններ անցնելու և հետագա բուժումը կազմակերպելու նպատակով ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ԶԿՀ չտեղափոխելը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ այն հանգամանքը, որ մահվանը նախորդող ժամանակահատվածում Ժ.Բաղումյանը գտնվել է ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ի բուժանձնակազմի հսկողության ներքո, դեռևս չի վկայում պատշաճ և արդյունավետ մասնագիտական բժշկական օգնություն ստանալու մասին: Բացի այդ, բուժման արդյունավետության մասին չի վկայում նաև քննիչի այն դիտարկումը, որ ԶԿՀ-ում աշխատում է ոչ թե մեկ բուժակ, այլ քսանմեկ բուժաշխատող: Հարկ է նշել, որ Աշոտ Հարությունյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ այն փաստարկը, որ ԶԿՀ-ի բուժման ունի բավարար անձնակազմ, անտեղի է, եթե հիվանդի համար հատկապես չի ապահովվում արդյունավետ բժշկական օգնություն (տե՛ս Աշոտ Հարու-

թյունյան ընդդեմ Հայաստանի գործով 2010 թվականի հունիսի 15-ի վճիռը, գանգատ թիվ 34334/04, կետ 112):

բ) Զայլեր ձեռնարկել պարզելու՝

- արդյո՞ք ՀՀ ԱՆ «Նուբարաշեն» ԶԿՀ-ի բժշկական մասում կան բավարար պայմաններ նման հիվանդություններով տառապող անձին անհրաժեշտ բուժօգնություն ցուցաբերելու համար,
- առկա՞ է արդյո՞ք համապատասխան մասնագիտացում ունեցող բուժանձնակազմ,
- առկա՞ են արդյո՞ք կանոնավոր հետազոտություններ իրականացնելու պայմաններ, անհրաժեշտ սարքավորումներ, համապատասխան դեղորայք:

գ) Հարցաքննել Ժ.Բաղումյանի բուժումն իրականացրած ԶԿՀ-ի բժշկական անձնակազմին և այլ անձանց՝ պարզելու, թե ի՞նչ հետազոտություններ են կատարվել և ինչպիսի՞ն են եղել դրանց արդյունքները, ի՞նչ բուժում է ստացել հիվանդը, ի՞նչ ընթացք (դիսամիկա) է ունեցել նրա հիվանդությունը քրեակատարողական հիմնարկում գտնվելու ընթացքում: Ընդ որում, եսկան են ցուցաբերվող բուժօգնության արդյունքները՝ որքանո՞վ են դրանք արդյունավետ եղել, արդյո՞ք ձեռնարկված միջոցները կարգավորել են անձի առողջական վիճակը:

դ) Միջոցներ ձեռնարկել պարզելու, թե ինքնազգացողության կտրուկ վատթարացման պայմաններում ինչո՞ւ Ժ.Բաղումյանը հիվանդանոց կամ այլ մասնագիտացված հաստատություն չի տեղափոխվել և արդյունավետ են եղել արդյո՞ք անձի վիճակը կայունացնելու համար ԶԿՀ-ում ձեռնարկված միջոցառումները:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 5-րդ մասով, 290-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարան

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքները բավարարել:

2. Դիմող Ռուզաննա Հրաչիկի Նիսյանի բողոքը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշումը և այն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշումը բեկանել և ՀՀ

հատուկ քննչական ծառայությանը պարտավորեցնել՝ վերացնելու անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումները:

3. Դիմող Ռ.Նիսյանի բողոքը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 4-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի հունվարի 14-ի որոշումը բեկանել, ժորժիկ Լևոնի Բաղումյանի մահվան փաստի առթիվ Նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Էրեբունու քննչական բաժնի ավագ քննիչ Յ.Դելեյանի 2013 թվականի հունիսի 3-ի որոշումը վերացնել:

4. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Նախագահող՝

Դատավորներ՝

Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ

Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ԱՎԴ4/0004/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Գ.Մելիք-Սարգսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը (այսուհետ՝
Վճռաբեկ դատարան)**

*Նախագահությամբ Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատավորներ Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
Ս.ՕՂԱՅԱՆԻ
քարտուղարությամբ Հ.ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ*

2014 թվականի օգոստոսի 15-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի մարտի 5-ի որոշման դեմ Վայոց ձորի մարզի դատախազության դատախազ Գ.Խաչիկյանի վճռաբեկ բողոքը,

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի հունիսի 3-ին՝ ժամը 16:00-ի սահմաններում, Երևան-Մեղրի ավտոճանապարհի 126-րդ կիլոմետրում իրար են բախվել Սուրեն Զայրիյանի և Ազատ Ջալոյանի ավտոմեքենաները:

ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Վայոց ձորի մարզի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ա.Ադամյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշմամբ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ Ա.Ջալոյանի արարքում հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ:

2. 2013 թվականի նոյեմբերի 28-ին Ա.Ջալոյանի ներկայացուցիչ Ռ. Բալոյանը բողոք է ներկայացրել Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ ինդրելով վերացնել նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Ա.Ադամյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշումը և վերացնել Ա.Ջալոյանի իրավունքների խախտումները:

Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 24-ի որոշմամբ ներկայացված բողոքը մերժվել է:

3. Դիմող Ա.Ջալոյանի ներկայացուցիչներ Ռ. Բալոյանի և Չ. Վարդանյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի մարտի 5-ին որոշում է կայացրել բողոքը բավարարելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 24-ի որոշումը վերացնելու մասին:

Վերաքննիչ դատարանը վարույթն իրականացնող մարմինն պարտավորեցրել է վերացնել որոշման մեջ շարադրված և վերաքննիչ բողոքով առաջ քաշված Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումները:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի մարտի 5-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել Վայոց ձորի մարզի դատախազության դատախազ Գ. Խաչիկյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի մայիսի 8-ի որոշմամբ դատախազ Գ. Խաչիկյանի վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունվել:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան են ներկայացրել Ա.Ջալոյանի ներկայացուցիչներ Ռ. Բալոյանը և Չ. Վարդանյանը՝ փաստարկելով, որ ներկայացված վճռաբեկ բողոքն անհիմն է և պետք է ամբողջությամբ մերժվի:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչ Ա. Ադամյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշման համաձայն՝«(...) Նկատի ունենալով, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածով հանցագործություն է համարվում տրանսպորտային միջոցը վարող անձի կողմից ճանապարհային երթևեկության կանոնները խախտելը, որը մարդու առողջությանն անզգուշությամբ պատճառել է միջին ծանրության կամ ծանր վնաս, միևնույն «Միցուբիշի Պաջերո» մակնիշի ավտոմեքենայի վարորդ Ազատ Ջալոյանի գործողությունների հետևանքով որևէ մեկի առողջությանը միջին ծանրության կամ ծանր վնաս չի պատճառվել, ուստի նրա արարքում բացակայում է նշված հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմի հատկանիշները:

Նյութերի նախապատրաստմամբ հիմնավորվել է, որ «Միցուբիշի Պաջերո» մակնիշի ավտոմեքենայի վարորդ Ազատ Ջալոյանը և «Աուդի Զյու 7» մակնիշի ավտոմեքենայի վարորդ Սուրեն Հայրիյանը թույլ են տվել վարչական իրավախախտում, ինչի համար ենթակա են վարչական պատասխանատվության (...)» (տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթ 13):

6. Առաջին ատյանի դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի իրավակարգավորումից, մասնավորապես, քրեական գործի հարուցելը մերժելու մասին որոշումը նախքան դատարան բողոքարկելը դատախազին բողոքարկելու օրենսդրական պահանջի բացակայությունից, ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի իրավակարգավորման, հետևում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դատական վերահսկողության առարկա հանդիսանալու համար դատախազական հսկողությամբ անցնելը պարտադիր պայման չէ կամ այլ կերպ՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կարող է միանգամից բողոքարկվել դատարան՝ առանց նախաքննության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազին բողոքարկելու:

(...) [Ա]մեն դեպքում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումն անօրինական է այն դեպքում, երբ քրեական գործ հարուցելու առիթի և հանցագործության հատկանիշների մասին բավարար տվյալների առկայության պայմաններում վարույթն իրականացնող մարմինը կայացնում է քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում:

Տվյալ դեպքում, արձանագրված ճանապարհատրանսպորտային պատահարի հետևանքով նշված ավտոմեքենաների վարորդներից և ուղևորներից որևէ մեկի առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս չի պատճառվել, այդ առումով նախապատրաստված նյութերով հիմնավորվել

Է, որ առկա չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածով նախատեսված հանրորեն վտանգավոր արարք կատարելու մասին վկայող հանցակազմի տարրերի բոլոր հատկանիշների բավարար ամբողջություն: (...)» (տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթ 61):

7. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն՝ «(...) [Վկայակոչելով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, 19-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 1-ին, 290-րդ հոդվածները՝ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ] [ք]ննարկվող դեպքում խախտվել են բողոքաբեր Ա.Ջալոյանի իրավունքներն այն առումով, որ նա չի ծանոթացել նշված համալիր փորձաքննության եզրակացությանը և չի կարողացել ներկայացնել իր առարկությունները կամ միջնորդություններն այդ եզրակացության կապակցությամբ, որի վերաբերյալ հղել է մի շարք դիմում-բողոքներ, որոնք սակայն անհիմն մերժվել են:

(...) [Ա]յս և բողոքներում բարձրացված հարցերի պարզաբանման համար անհրաժեշտ է վերացնել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը, հնարավորություն տալ բողոքաբերին ծանոթանալու համալիր փորձաքննության եզրակացությանը և հիմնավոր միջնորդությունների ու ելակետային տվյալների առկայության դեպքում նշանակել նոր համալիր փորձաքննություն, որից հետո նոր միայն լուծել նյութերի վերջնական ընթացքը»:

8. Վերաքննիչ դատարանն իր դատական ակտի եզրափակիչ մասը շարադրել է հետևյալ կերպ. «(...) [Ա]ռաջին ատյանի դատարանի 24.12.2013թ. որոշումը վերացնել:

Սույն որոշման պատճեններն ուղարկել ՀՀ ոստիկանության ԶԳՎ Վայոց ձորի մարզի քննչական բաժին և մարզի դատախազին՝ պարտավորեցնելով վերացնել սույն որոշման մեջ շարադրված և վերաքննիչ բողոքով առաջ քաշված Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումները: (...)» (տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթ 84-85):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

9. Բողոքի հեղինակի պնդմամբ՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ են տրվել դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա: Մասնավորապես, դատարանի հետևությունն այն մասին, որ Ա.Ջալոյանի իրավունքները խախտվել են, քանի որ վերջինս չի ծանոթացել համալիր փորձաքննության եզրակացությանը և չի կարողացել ներկայացնել իր առարկություններն ու միջնորդությունները, իրավաչափ չէ: Բողոքաբերը, վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածը, եզրակացրել է, որ քրեական գործ հարուցելու

ամիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելու անհրաժեշտությունը ստուգելու նպատակով նյութերի նախապատրաստման ընթացքում նշանակված փորձաքննության եզրակացությունը կողմերին ծանոթացնելու ընթացակարգ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված չէ: Հետևաբար, այդ առումով վարույթն իրականացնող մարմինն անգործություն չի դրսևորել, հատկապես, որ քննիչը փորձաքննության եզրակացությունը ստանալուց հետո այդ մասին տեղյակ է պահել Ա.Ջալոյանին, սակայն վերջինս չի ներկայացել և չի ծանոթացել:

Բացի այդ, բողոք բերած անձը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանն անհիմն կերպով եզրահանգել է, որ Ա.Ջալոյանը դատական ակտում թվարկված հարցադրումներով խնդրել է նոր փորձաքննություն նշանակել, մինչդեռ վերջինս ինչպես դատախազին, այնպես էլ քննիչին կոնկրետ հարցադրումներով նոր փորձաքննություն նշանակելու միջնորդություն չի ներկայացրել: Ա.Ջալոյանի կողմից ներկայացվել է ընդամենը երկու դիմում, որոնք վերաբերել են փաստաթղթեր տրամադրելուն և ծանոթանալու հնարավորություն ընձեռնելուն, ինչը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ապահովվել է:

Ավելին, Ա.Ջալոյանի և նրա ներկայացուցչի կողմից քննիչի որոշումը բողոքարկվել է Առաջին ատյանի դատարան, իսկ դատախազին այն չի բողոքարկվել:

10. Բողոքաբերն ընդգծել է, որ նյութերի նախապատրաստման ընթացքում համալիր փորձաքննությունը նշանակվել է հենց Ա.Ջալոյանի և նրա ներկայացուցչի միջնորդությամբ, վերջիններս հարցեր են առաջադրել, մասնակցել փորձաքննության կատարմանը, իսկ փորձաքննության եզրակացությունը տրվել է այն ելակետային տվյալների հիման վրա, որոնց նրանք մինչև փորձաքննություն նշանակելը ծանոթ են եղել: Հետևաբար, նրանց պնդումներն այն մասին, որ ելակետային տվյալներն աղավաղվել են, անհիմն են:

Իսկ ինչ վերաբերում է նոր փորձաքննություն նշանակելու միջնորդությանը, եթե այն նույնիսկ ներկայացված լիներ, չէր կարող ենթադրել դրա պարտադիր բավարարում և նոր փորձաքննության նշանակում: Տվյալ դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավորված չէ անպայման բավարարել նոր փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությունը: Հետևաբար, այն չբավարարելու պայմաններում չի կարող արձանագրվել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից Ա.Ջալոյանի իրավունքների խախտման փաստ:

11. Բողոքի հեղինակի պնդմամբ՝ իրավաչափ չէ նաև Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումն այն մասին, որ անհրաժեշտ է վերացնել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը, նշանակել

Նոր համալիր փորձաքննություն, այնուհետև նոր միայն լուծել նյութերի վերջնական ընթացքը: ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ և 185-րդ հոդվածների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը թե՛ դատարանի, թե՛ դատախազի կողմից վերացվելու դեպքում քրեական գործի հարուցումը պարտադիր է:

Ըստ բողոքաբերի՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումն անօրինական է, եթե քրեական գործ հարուցելու առիթի և հանցագործության հատկանիշների մասին վկայող բավարար տվյալների առկայության պայմաններում վարույթն իրականացնող մարմինը կայացնում է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում: Մինչդեռ, տվյալ դեպքում նախապատրաստված նյութերով պարզվել է, որ ԶԶ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունն առկա չէ, քանի որ որևէ մեկի առողջությանը միջին ծանրության կամ ծանր վնաս չի պատճառվել:

12. Վերաքննիչ դատարանը բողոքարկվող դատական ակտը կայացրել է՝ ղեկավարվելով ինչպես ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ, այնպես էլ 290-րդ հոդվածներով, մինչդեռ արձանագրելով, որ քննիչի որոշումը ենթակա է վերացման՝ դատարանը պետք է ղեկավարվեր ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով և իր որոշմամբ վերացներ քննիչի որոշումը: Բողոքի հեղինակը, ի հավաստումն իր դիրքորոշման, հիշատակել է Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0004/11/11 որոշումը և եզրահանգել, որ Վերաքննիչ դատարանը, քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու անհրաժեշտության վերաբերյալ հետևություն կատարելով ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի շրջանակներում, թույլ է տվել դատավարական իրավունքի խախտում:

13. Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը խնդրել է ամբողջությամբ բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի մարտի 5-ի որոշումը՝ օրինական ուժ տալով Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության սահմանման մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումը:

15. ԶԶ քրեական դատավարության օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական գործ հարուցելու՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված առիթների և հիմքերի առկայության դեպքում դատախազը, քննիչը,

հետաքննության մարմինը, իրենց իրավասության շրջանակներում, պարտավոր են քրեական գործ հարուցել»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում:

2. Նշված ժամկետում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, բացատրություններ, այլ նյութեր, ինչպես նաև կարող է կատարվել դեպքի վայրի զննություն, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող են բերման և անձնական խուզարկության ենթարկվել անձինք, հետազոտման համար վերցվել նմուշներ, նշանակվել փորձաքննություն»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Քրեական գործ հարուցելու առիթն անօրինական լինելու կամ հիմքերի բացակայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը որոշում են կայացնում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին:

Քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշման պատճենը 24 ժամվա ընթացքում ուղարկվում է համապատասխան դատախազին:

2. Որոշման պատճենն անհապաղ ուղարկվում է հանցագործության մասին հաղորդած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին:

(...)

4. Քրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա վերադաս դատախազը այն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում վերացնում է բողոքարկվող որոշումը, հարուցում է քրեական գործ և նախաքննություն կատարելու համար այն ուղարկում է քննիչին կամ հաստատում է քրեական գործ հարուցելը մերժելու օրինականությունը:

5. Քրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Բողոքարկվող որոշման վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից գործի հարուցումը»:

Քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ իրականացվող հետագա դատական վերահսկողության սահմաններին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Գ.Ղևոնդյանի գործով որոշման մեջ՝ իրավական դիրքորոշում արտահայտելով այն մասին, որ «(...) [Ք]րեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության ընթացքում դատարանը վերահսկողություն չի իրականացնում նախնական քննության ընթացքի նկատմամբ: Դատարանը չի միջամտում քրեական դատավարության

ընթացքին, չի անդրադառնում բողոքարկվող որոշման կայացման համար հիմք հանդիսացած քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարման անհրաժեշտությանը կամ նպատակահարմարությանը: Այս հարցերը գտնվում են նյութերի նախապատրաստությունն իրականացնող մարմինների բացառիկ լիազորությունների սահմաններում, իսկ քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ տվյալների լրիվությունն ապահովելու նպատակով հետաքննության մարմին կամ քննիչին ղեկավար ցուցումներ և հանձնարարություններ կարող է տալ միայն դատախազը: (...):

Դատարանի խնդիրն այս դեպքում կայանում է նրանում, որպեսզի պարզվի, թե վիճարկվող որոշումը կայացվել է արդյոք նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջներին համապատասխան և բխում է արդյոք նյութերի նախապատրաստության արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալներից:

(...)

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման արդյունքում իրականացվող դատական վերահսկողության վերոգրյալ առանձնահատկություններով է պայմանավորված քրեադատավարական օրենսդրության մեջ առկա այն տարբերակված մոտեցումը, որը վերաբերում է գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման և մինչդատական վարույթի ընթացքում կայացվող այլ որոշումների կամ իրականացվող գործողությունների (անգործության) բողոքարկման արդյունքում կայացվող դատական ակտերին: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, որը սահմանում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ընդհանուր կարգը, ամրագրում է, որ եթե բողոքը ճանաչվում է հիմնավորված, ապա դատավորը որոշում է կայացնում անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին (տե՛ս Լաուրա Գարեգինի Չարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշման 13-րդ կետը):

Մինչդեռ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը բովանդակում է հատուկ կարգ, որը հստակ կարգավորում է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման կարգը, դրա արդյունքում ընդունվող որոշումների շրջանակը, ինչպես նաև ընդունված որոշումների հետևանքները: Մասնավորապես, հիշատակված իրավանքում սահմանում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Ընդ որում, բողոքարկվող որոշման

վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից քրեական գործի հարուցումը: Այսինքն՝ քննարկվող իրավանորմը սահմանում է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման ինքնավար ընթացակարգ:

(...) Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա վերահսկողության շրջանակներում դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, դատարանը պետք է պարզի, թե հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների կապակցությամբ իրականացված նախնական ստուգման արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները բավարար են արդյոք հավաստելու, որ քրեական գործ հարուցելու օրինական հիմքերը բացակայում են: Բացի այդ, դատարանի խնդիրն է պարզել, թե քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) կողմից նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները չպահպանելու հետևանքով խախտվել են արդյոք անձի իրավունքները և ազատությունները:

Ի թիվս այլոց, պարզաբանման ենթակա են հետևյալ հարցերը՝

1) պահպանվե՞լ է արդյոք հանցագործությունների մասին հաղորդումների քննարկման՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածով նախատեսված կարգը,

2) առկա՞ են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածով նախատեսված օրինական հիմքերը,

3) պահպանվե՞լ են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջները:

Գտնելով, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումն օրինական և հիմնավորված չէ՝ դատարանը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 5-րդ մասով, որոշում է կայացնում վիճարկվող որոշումը վերացնելու մասին, որի դեպքում դատախազի կողմից քրեական գործի հարուցումը պարտադիր է: Հակառակ դեպքում դատարանը մերժում է ներկայացված բողոքը՝ հաստատելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը: (...)» (տե՛ս Գագիկ Գևորգի Ղևոնդյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0044/11/13 որոշման 16-18-րդ կետերը):

16. Վերահաստատելով սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված և համապատասխանաբար, Գ. Ղևոնդյանի գործով որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ

քրեական գործի հարուցման փուլի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարանն իրավասու է ստուգման ենթարկել միայն քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը: Մասնավորապես, դատարանը պետք է պարզի՝ արդյոք հանցագործության հատկանիշների բացակայության վերաբերյալ վարույթն իրականացնող մարմնի հետևությունները բխում են նախնական ստուգման ընթացքում ձեռք բերված փաստական տվյալների բովանդակությունից, քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կայացնելիս պահպանվել են արդյոք քրեադատավարական օրենսդրության պահանջները (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ, 180-րդ և 185-րդ հոդվածները), եթե ոչ, ապա դրանց չպահպանման հետևանքով խախտվել են արդյոք անձի իրավունքներն ու ազատությունները: Այս փուլում դատարանն իրավասու չէ միջամտել քրեական դատավարության ընթացքին, անդրադառնալ բողոքարկվող որոշման կայացման համար հիմք հանդիսացած քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարման անհրաժեշտությանը կամ նպատակահարմարությանը:

Մինևույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցման և նախաքննության փուլերում իրականացվող հետագա դատական վերահսկողության սահմանները, դրանց արդյունքում ընդունվող որոշումների շրջանակը, ինչպես նաև ընդունված որոշումների հետևանքները տարբեր են: Քրեական գործի հարուցումից հետո ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշման (գործողության, անգործության) օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման սահմանները, դրա արդյունքում ընդունվող որոշումների շրջանակը, ինչպես նաև ընդունված որոշումների հետևանքները կարգավորող նորմերը վերաբերելի չեն քրեական գործ հարուցելու փուլի նկատմամբ իրականացվող հետագա դատական վերահսկողությանը՝ պայմանավորված այդ փուլի առանձնահատկություններով (տե՛ս *mutatis mutandis* Համբարձում Հարությունյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0004/11/11 որոշումը): Քրեական գործ հարուցելու փուլի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնող դատարանի լիազորությունների շրջանակը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով: Մասնավորապես, քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման արդյունքում դատարանը լիազորված է՝

- ա) վերացնել բողոքարկվող որոշումը կամ
- բ) հաստատել այն:

Քննարկող վարույթի շրջանակներում դատարանը, ի տարբերություն ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով իրականացվող վարույթի, իրավասու չէ սահմանել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից որոշակի գործողություններ կատարելու պարտականություն: Այլ խոսքով՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման արդյունքում դատարանի լիազորությունների շրջանակը, ինչպես նաև ընդունված որոշումների հետևանքները սահմանված են հատուկ նորմով՝ ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով: Յետևաբար, մինչդեռ սահմանված վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հարաբերությունները կարգավորող ընդհանուր նորմի՝ 290-րդ հոդվածի կարգավորումները դատարանի լիազորությունների շրջանակի, ինչպես նաև ընդունված որոշումների հետևանքների մասով կիրառելի չեն քննարկվող վարույթի նկատմամբ:

17. Անդրադառնալով սույն գործի փաստերին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ 2013 թվականի հունիսի 3-ին՝ ժամը 16-ի սահմաններում, Երևան-Մեղրի ավտոճանապարհի 126-րդ կիլոմետրում տեղի ունեցած ճանապարհատրանսպորտային պատահարի փաստով Վայոց ձորի մարզի քննչական բաժնում նյութեր են նախապատրաստվել, նշանակվել է դատավտոտեխնիկական, դատատեսաձայնագրային, դատահետքաբանական համալիր փորձաքննություն և դատաբժշկական փորձաքննություն: Քննիչ Ա.Ադամյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշմամբ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ Ա.Ջալոյանի արարքում հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ (տե՛ս սույն որոշման 1-ին և 5-րդ կետերը):

Դիմող Ա.Ջալոյանի ներկայացուցիչ Ռ.Բալոյանի բողոքի հիման վրա դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ Առաջին ատյանի դատարանը ներկայացված բողոքը մերժել է (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 6-րդ կետերը):

Դիմող Ա.Ջալոյանի ներկայացուցիչների վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը, վկայակոչելով, ի թիվս այլնի, ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 209-րդ հոդվածը, գտել է, որ Ա. Ջալոյանի իրավունքները խախտվել են այն առումով, որ նա չի ծանոթացել համալիր փորձաքննության եզրակացությանը և չի կարողացել ներկայացնել իր առարկությունները կամ միջնորդություններն այդ եզրակացության կապակցությամբ: Վերաքննիչ դատարանը եզրահանգել է, որ այս և բողոքում բարձրացված այլ հարցերի պարզաբանման համար անհրաժեշտ է վերացնել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը, հնարավորություն տալ բողոքաբերին ծանոթանալու համալիր փորձա-

քննության եզրակացությանը և հիմնավոր միջնորդությունների ու ելակետային տվյալների առկայության դեպքում նշանակել նոր համալիր փորձաքննություն, որից հետո միայն լուծել նյութերի վերջնական ընթացքը: Արդյունքում, Վերաքննիչ դատարանը որոշել է վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցնել վերացնել Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումները (տես սույն որոշման 3-րդ և 7-8-րդ կետերը):

18. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 15-16-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, նյութերի նախապատրաստության ընթացքում ձեռք բերված փաստական տվյալների բավարարության, ինչպես նաև նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջների պահպանման տեսանկյունից քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին վիճարկվող որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը գնահատելու փոխարեն, իր դատական ակտով անդրադարձել է հարցերի այնպիսի շրջանակի, որոնք գտնվում են բացառապես նախնական քննության մարմնի իրավասության ներքո:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը, գտնելով, որ դիմողի ներկայացուցիչների բողոքը ենթակա է բավարարման, քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու փոխարեն, խախտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջները, որոշում է կայացրել դիմող Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտավորություն սահմանելու մասին:

Այլ խոսքով՝ Վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության կապակցությամբ իրականացվող դատական վերահսկողության սահմաններից՝ թույլ տալով ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածով և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված օրինականության սկզբունքի խախտում: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ա.Ջալոյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության սահմանման մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումն իրավաչափ է:

19. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են

կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա (...)»:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս թույլ է տվել դատական սխալ՝ դատավարական իրավունքի խախտում, որն իր բնույթով էական է, քանի որ ազդել է գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ և 419-րդ հոդվածների համաձայն՝ հիմք է Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար:

20. Մինևսյն ժամանակ, Ա.Գրիգորյանի գործով որոշմամբ անդրադառնալով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման դատավարական կարգին՝ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ «(...) քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը չի կարող հանդիսանալ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա, եթե քրեական դատավարության մասնակցի կամ այլ շահագրգիռ անձի կողմից չի պահպանվել նշված որոշումը վիճարկելու արտադատական (տվյալ դեպքում՝ դատախազին բողոքարկելու) կարգը» (տե՛ս Արմեն Գրիգորյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի մարտի 28-ի թիվ ԵԿԴ/0125/11/13 որոշման 21-րդ կետը):

Սույն գործով վճռաբեկ բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը դիմող Ա.Ջալոյանը չի բողոքարկել դատախազին, այլ բողոքարկել է Առաջին ատյանի դատարան (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը): Ներկայացված Նյութերում բացակայում է որևէ փաստական տվյալ առ այն, որ դիմողի կողմից պահպանվել է քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վիճարկելու արտադատական կարգը, և այն բողոքարկվել է դատախազին: Այս պայմաններում Առաջին ատյանի դատարանը, փաստարկելով, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կարող է միանգամից բողոքարկվել դատարան՝ առանց դատախազին բողոքարկվելու, քննության առարկա է դարձրել դիմող Ա.Ջալոյանի ներկայացուցչի բողոքի փաստարկները: Արդյունքում, Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է բողոքը՝ գտնելով, որ ճանապարհատրանսպորտային պատահարի կապակցությամբ իրականացված նախնական ստուգման արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները բավարար են փաստելու, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշները բացակայում են (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Փաստորեն, Առաջին ատյանի դատարանը, անտեսելով այն, որ դիմողը չի պահպանել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոքարկելու դատավարական կարգը, քննության է առել

Ա.Զալոյանի ներկայացուցչի բողոքը և մերժել այն: Այլ խոսքով՝ Առաջին ատյանի դատարանը կայացրել է գործը ճիշտ լուծող դատական ակտ, սակայն սխալ է պատճառաբանել այն: Այս պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 24-ի որոշումը պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

21. Հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի հունիսի 10-ի թիվ 30-48-Ն օրենքի 12-րդ հոդվածը և հաշվի առնելով, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը բերվել է մինչև 2014 թվականի հուլիսի 3-ը՝ Վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ մինչև վկայակոչված օրենքի ուժի մեջ մտնելը (2014 թվականի հուլիսի 3-ը) գործող խմբագրությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դիմող Ազատ Յովհաննեսի Զալոյանի ներկայացուցիչներ Ռուբեն Բալոյանի և Չարուհի Վարդանյանի վերաբնիչ բողոքը բավարարելու մասին ՀՀ վերաբնիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի մարտի 5-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 24-ի որոշմանը՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Նախագահող՝

Դատավորներ՝

Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Ս.ՕՂԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ L7/0023/11/12
Նախագահող դատավոր՝ Ա.Պետրոսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

<i>Նախագահությամբ</i>	Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատավորներ</i>	Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ
<i>քարտուղարությամբ</i>	Մ.ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ
<i>մասնակցությամբ դատախազ</i>	Պ.ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ

2013 թվականի փետրվարի 15-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Հովհաննես Եղիայի Գինոսյանի պաշտպան Ռ.Հակոբյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2012 թվականի հուլիսի 8-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Լոռու մարզի քննչական բաժնում Հովհաննես Գինոսյանի կողմից ճանապարհային երթևեկության կանոնները խախտելու հետևանքով Ա.Միտիցյանին և Ա.Բոյախյանին վրաերթի ենթարկելու և անզգուշությամբ մահ պատճառելու դեպքի առթիվ հարուցվել է թիվ 19113212 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հատկանիշներով:

Նախաքննության մարմնի 2012 թվականի հուլիսի 10-ի որոշմամբ Հ. Գինոսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և 244-րդ հոդվածով:

2. 2012 թվականի հուլիսի 13-ին մեղադրյալ Հ.Գինոսյանի պաշտպան Ռ.Հակոբյանը բողոք է ներկայացրել Լոռու մարզի դատախազին՝ խնդրելով վերացնել Հ.Գինոսյանին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին նախաքննության մարմնի 2012 թվականի հուլիսի 10-ի որոշումը:

Լոռու մարզի դատախազության դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի 2012 թվականի հուլիսի 13-ի որոշմամբ պաշտպան Ռ.Հակոբյանի բողոքը մերժվել է:

3. 2012 թվականի հուլիսի 20-ին պաշտպան Ռ.Հակոբյանը բողոք է ներկայացրել Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետև՝ Առաջին ատյանի դատարան)՝ խնդրելով պարտավորեցնել վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնել Հ.Գինոսյանին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին 2012 թվականի հուլիսի 10-ի որոշումը և դրա դեմ բերված բողոքը մերժելու մասին դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի 2012 թվականի հուլիսի 13-ի որոշումը:

Առաջին ատյանի դատարանը 2012 թվականի օգոստոսի 1-ի որոշմամբ պաշտպան Ռ.Հակոբյանի բողոքը բավարարել է մասնակիորեն: Լոռու մարզի դատախազության դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի 2012 թվականի հուլիսի 13-ի որոշումը վերացրել է և դատախազ Պ.Մարտիրոսյանին պարտավորեցրել վերացնել մեղադրյալ Հ.Գինոսյանի և նրա պաշտպան Ռ.Հակոբյանի իրավունքների խախտումը: Պաշտպանի բողոքը մնացած մասով մերժվել է:

4. Դատախազի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ին որոշում է կայացրել բողոքը մասնակիորեն բավարարելու մասին: Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 1-ի որոշումը Լոռու մարզի դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի 2012 թվականի հուլիսի 13-ի որոշումը վերացնելու մասով բեկանվել է:

5. Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել պաշտպան Ռ.Յակոբյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2012 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշմամբ պաշտպան Ռ.Յակոբյանի վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

6. Առաջին ատյանի դատարանն իր որոշման պատճառաբանական մասում նշել է՝ «(...) Յովհաննես Գինոսյանին «Որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին» որոշումը պատկանում է այն որոշումների թվին, որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, հնարավոր է, և այն չի հանգեցնում անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման:

Գործի հետագա նախաքննության ընթացքում հնարավոր է ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա այդ որոշման վերաձևակերպումը, նոր մեղադրանք առաջադրելը և այլն:

Ինչ վերաբերում է Լոռու մարզի դատախազության դատախազ Պ. Մարտիրոսյանի (...) որոշմանը, ապա այն չի համապատասխանում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 103 հոդվածի 10-րդ կետով նախատեսված քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կայացվող որոշման պահանջներին:

Ըստ էության՝ Լոռու մարզի դատախազության դատախազ Պ. Մարտիրոսյանի (...) որոշման մեջ բացակայում է պատճառաբանական մասը, որում կարող էին շարադրվել այն հիմնավորումները, որոնք հիմք են տվել (...) մերժել Հ.Գինոսյանի շահերի պաշտպան Ռ.Յակոբյանի բողոքը: Այսինքն՝ (...) դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի կողմից չպատճառաբանված որոշում կայացնելը զրկել է պաշտպանության կողմին իր իրավունքներն արդյունավետ օգտագործելու հնարավորությունից (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթ 23-26):

7. Վերաքննիչ դատարանն իր որոշումը պատճառաբանել է հետևյալ կերպ. «Ինչպես երևում է դատախազ Պ.Մարտիրոսյանի (...) որոշումից՝ դատախազը նշել է մի շարք ապացույցներ, որոնք նախաքննության մարմնին հիմք են հանդիսացել Յովհաննես Գինոսյանին ներգրավելու որպես մեղադրյալ (...):

Այսինքն՝ դատախազը պատճառաբանել է, որ գործում առկա է մեղադրյալին մեղսագրված արարքի կատարումը վկայող բավարար ապացույցների համակցություն, որի պարագայում դատախազը գտել է, որ

պաշտպանի «... բողոքն անհիմն է և ենթակա է մերժման, իսկ առաջադրված մեղադրանքը հիմնավոր է և համապատասխանում է մեղադրյալ Յ.Գինոսյանի կողմից կատարված արարքին ...»:

Վերաքննիչ դատարանը հանգում է հետևություն, որ դատախազ Դ.Մարտիրոսյանը կայացրել է պատճառաբանված որոշում, որում առկա են այն հիմնավորումները, որոնք հիմք են տվել պաշտպանի բողոքը մերժելու համար (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթ 65-72):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում և ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքի հեղինակի պնդմամբ՝ Վերաքննիչ դատարանն իր դատական ակտով խախտել է մեղադրյալ Յ.Գինոսյանի՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով, ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենքով երաշխավորված արդար դատական քննության իրավունքը:

Բողոքաբերը փաստարկել է, որ դատախազին հասցեագրված բողոքը հիմնավորել է նրանով, որ Յ.Գինոսյանին մեղադրանք առաջադրելու որոշումը հիմնավորված չէ, առաջադրված մեղադրանքը վերացական է և անորոշ: Դատախազը կայացրել է բողոքը մերժելու մասին որոշում, որում ըստ էության բացակայել է պատճառաբանական մասը:

Վերոնշյալ հանգամանքը Առաջին ատյանի դատարանի կողմից դատախազի որոշումը վերացնելու հիմք է հանդիսացել: Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը, մասնակիորեն բավարարելով դատախազի բողոքը, իր դատական ակտում տվել է վերացական ձևակերպումներ, չի հստակեցրել, թե Առաջին ատյանի դատարանը քրեադատավարական օրենքի կոնկրետ ինչ նորմ է խախտել՝ դրանով իսկ սահմանափակելով պաշտպանության կողմի հնարավորությունը լիարժեք կազմակերպելու և իրականացնելու իր պաշտպանության իրավունքը:

9. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 1-ի որոշմանը:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

10. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանների կապակցությամբ

առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

11. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանների կապակցությամբ դիրքորոշում ձևավորելու նպատակով անհրաժեշտ է նախնառաջ պատասխանել հետևյալ իրավական հարցին. իրավասու են արդյոք դատարաններն իրականացնել քրեական հետապնդման մարմնի որոշման կամ գործողության դեմ բերված բողոքի քննության արդյունքում դատախազի կայացրած որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդման մարմնի վիճարկվող որոշումը կամ գործողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա չի հանդիսանում:

12. ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա:

Պետական (...) մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով»:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք (...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը, ինչպես նաև քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձինք պարտավոր են պահպանել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, սույն օրենսգրքը և մյուս օրենքները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Դատարանը, սույն օրենսգրքով սահմանված դեպքերում և կարգով, քննում է հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և

օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերաբերյալ բողոքները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով, և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

2. Սույն հոդվածի առաջին մասում նշված անձինք իրավունք ունեն նաև դատարան բողոքարկել հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելուց, քրեական գործ հարուցելուց հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի հրաժարվելը, ինչպես նաև քրեական գործը կասեցնելու, կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում»:

Մեջբերված իրավանորմերի վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների (պաշտոնատար անձանց) որոշումների և գործողությունների դատական բողոքարկման ինստիտուտը կոչված է երաշխավորելու ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում ամրագրված հիմնարար իրավունքների կենսագործումը և ապահովելու անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը պետական մարմինների անօրինական (անիրավաչափ) որոշումներից և գործողություններից: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն ունի իր առանձնահատուկ ինդիկներն ու նպատակները, այն է՝ բողոքարկվող որոշումների և գործողությունների օրինականությունը ստուգելու արդյունքում պարզել անձի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման փաստը և կայացնել համապատասխան որոշում նշված խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության վերաբերյալ (մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության մասին *mutatis mutandis* տե՛ս Ներսես Միսակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի ապրիլի 10-ի թիվ ԱԲԴ1/0003/11/08 որոշման 12-րդ կետը):

13. Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումներն ու գործողությունները ենթակա

են նաև դատախազական հսկողության: Ընդ որում, ինչպես հետևում է ՀՀ թրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից, անձն իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքն իրացնելուց առաջ պարտավոր է սպառել իրավունքների պաշտպանության արտադատական միջոցը՝ դատախազի առջև հայցել իր բողոքի բավարարում: Այլ խոսքով՝ դատախազի կողմից շահագրգիռ անձի բողոքի մերժումն անհրաժեշտ նախապայման է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կառուցակարգը գործի դնելու համար:

Մինչդատական վարույթում դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության գործառույթների բովանդակությանը Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Լ.Չարյանի գործով որոշման մեջ՝ նշելով, որ «(...) մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է և դատախազական հսկողության հետ համատեղ կոչված է ապահովելու նախաքննության մարմնի գործողությունների ու որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը, սակայն, դատախազական հսկողության համեմատ ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկություններ, որոնք իրենց հերթին պայմանավորում են վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները (...)» (տե՛ս Լաուրա Գարեգինի Չարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 որոշման 13-րդ կետը):

14. Չարգացնելով Լ.Չարյանի գործով որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ դատախազը, հանդիսանալով թրեական հետապնդման մարմին (ՀՀ թրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 22-րդ կետ), մինչդատական վարույթում անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն ապահովելուց բացի, պարտավոր է նաև ապահովել նախաքննության խնդիրների իրականացումը, այն է՝ բացահայտել թրեական օրենսգրքով արգելված արարք կատարած անձին, պարզել հանցանքի կատարման մեջ վերջինիս մեղավորությունը, ինչպես նաև ապահովել այդպիսի անձի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառությունը, այնինչ դատարանը մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելիս նման խնդիրներ չի հետապնդում: Դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության խնդիրների

վերոգրյալ տարբերությամբ է պայմանավորված նաև վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի և սահմանների տարբերությունը: Մասնավորապես, մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազը, ինչպես սեփական նախաձեռնությամբ, այնպես էլ շահագրգիռ անձի բողոքի հիման վրա, իրավասու է վերանայել նախաքննության մարմնի ցանկացած որոշում կամ գործողություն: Մինչդեռ դատարանը մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու նման լայն իրավասություններով օժտված չէ:

15. Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Վ.Գրիգորյանի գործով որոշման մեջ և իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) եթե քրեական դատավարության օրենսգրքում հետաքննության մարմինների, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների դատական կարգով բողոքարկման ուղղակի դեպք և կարգ սահմանված չէ, սակայն այդ որոշումները և գործողությունները խախտում են անձի իրավունքները և օրինական շահերը, ապա ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով դրանք ենթակա են դատական կարգով բողոքարկման» (տես Վալերի Գրիգորյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 25-ի թիվ ԵԿԴ/003 1/11/08 որոշման 12-րդ կետը):

Ձարգացնելով Վ.Գրիգորյանի գործով որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը Վ.Մանուկյանի գործով որոշման մեջ նշել է՝ «(...) մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա են նախնական քննության մարմինների այն որոշումները և գործողությունները (անգործությունը), որոնք խախտում են անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ քրեական դատավարության այս փուլում դատական կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակն անսահմանափակ է: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կարգով բողոքարկման ենթակա որոշումների շրջանակի հստակեցման նպատակով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սահմանել հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. գործի նախնական քննության փուլում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված որոշումներից գատ, դատարան կարող են բողոքարկվել քրեական հետապնդման մարմինների այն բոլոր որոշումներն ու գործողությունները (անգործությունը), որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, անհնար է, կամ այն կհանգեցնի անձի իրավունքների և օրինական

շահերի անհամարժեք սահմանափակման» (տե՛ս Վարուժան Մանուկյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացված թիվ ԵԿԴ/0060/11/10 որոշման 16-րդ կետը):

16. Համադրելով սույն որոշման 13-14-րդ և 15-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ միևնույն անձի վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանները պայմանավորված են վերահսկողության խնդիրներով, այլ խոսքով՝ դատարանը պետք է իրականացնի միևնույն անձի վարույթում կայացված որոշումների և իրականացված գործողությունների դեմ բերված բողոքի քննություն այն դեպքում, եթե վիճարկվող որոշումները և գործողությունները կարող են հանգեցնել անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ միևնույն անձի վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն չի կարող իրականացվել այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդման մարմնի կայացրած որոշումը կամ իրականացրած գործողությունը չի հանդիսանում միևնույն անձի վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա, նույն կերպ վերահսկողության առարկա չի կարող հանդիսանալ նաև վիճարկվող որոշման կամ գործողության դատախազական հսկողության արդյունքում կայացված որոշումը: Հակառակ մեկնաբանության դեպքում, եթե իրականացվի դատախազի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում, դատարանը դուրս կգա միևնույն անձի վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրների սահմաններից, և առանց անձի իրավունքները և օրինական շահերը պաշտպանելու, ինչպես նաև խախտված իրավունքները վերականգնելու նպատակի, անհարկի կմիջամտի նախաքննության ընթացքին, ինչն անթույլատրելի է:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարաններն իրավասու չեն իրականացնել քրեական հետապնդման մարմնի որոշման կամ գործողության դեմ բերված բողոքի քննության արդյունքում դատախազի կայացրած որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդման մարմնի վիճարկվող որոշումը կամ գործողությունը միևնույն անձի վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա չի հանդիսանում:

17. Անդրադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը պատկանում է այն որոշումների թվին, որոնց օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումը հնարավոր է միայն գործի ըստ էության քննության ժամանակ, ինչն անհրաժեշտ

Նախապայման է դատարանի անկողմնակալության և անմեղության կանխավարկածի սկզբունքների պահպանության համար: Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում՝ դատարանում գործն ըստ էության քննելիս, չի կարող հանգեցնել անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման: Հետևաբար, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը չի կարող հանդիսանալ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա, ինչպես նաև վերահսկողության առարկա չի կարող հանդիսանալ այդ որոշման դատախազական հսկողության արդյունքում կայացված որոշումը:

Մինչդեռ, ինչպես երևում է սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից, Առաջին ատյանի դատարանը, առանց բողոքի հիմքերին անդրադառնալու, իրավացիորեն մերժելով Հ.Գինոսյանին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին քննիչի որոշման դեմ բերված բողոքը, մինևույն ժամանակ քննության առարկա է դարձրել այդ որոշման դատախազական հսկողության արդյունքում կայացված ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, եզրահանգման եկել, որ այն պատճառաբանված չէ, և այդ մասով պաշտպանի բողոքը բավարարելով՝ վերացրել է դատախազի որոշումը (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ և 6-րդ կետերը):

Դատախազի բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին, գտնելով, որ Առաջին ատյանի դատարանի հետևություններն անհիմն են, իսկ դատախազի որոշումը պատճառաբանված է, նշված որոշումը վերացնելու մասով բեկանել է Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը (տե՛ս սույն որոշման 4-րդ և 7-րդ կետերը):

18. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով 16-րդ կետում ձևավորված իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարաններն իրավասու չեն իրականացնել քրեական հետապնդման մարմնի որոշման կամ գործողության դեմ բերված բողոքի քննության արդյունքում դատախազի կայացրած որոշման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում այն դեպքում, երբ քրեական հետապնդման մարմնի վիճարկվող որոշումը կամ գործողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության առարկա չի հանդիսանում: Հետևաբար, սույն գործով ստորադաս դատարանները, իրականացնելով անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման դատախազական հսկողության արդյունքում կայացված ակտի օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում, դուրս են եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրենց լիազորությունների շրջանակներից, ինչի արդյունքում խախտվել է ՀՀ

Սահմանադրության 5-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ հոդվածներով սահմանված օրինականության սկզբունքը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա»:

Վերոնշյալը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի հիման վրա բեկանել ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և մեղադրյալ Հ.Գինոսյանի պաշտպանի բողոքի հիման վրա հարուցված դատական վարույթը կարճել:

19. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքում բարձրացված՝ դատավարական իրավունքի նորմերի ենթադրյալ խախտումների հարցի քննարկումը (տես սույն որոշման 8-րդ կետը) դուրս է Վճռաբեկ դատարանի իրավասության շրջանակներից:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Լուռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 1-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումները բեկանել, մեղադրյալ Հովհաննես Եղիայի Գինոսյանի պաշտպան Ռ.Հակոբյանի բողոքի հիման վրա հարուցված դատական վարույթը կարճել:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ս.ՕՂԱՆՅԱՆ*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշում
Գործ թիվ ԵԱԶԴ/0009/11/13
Նախագահող դատավոր՝ Գ.Ավետիսյան*

**ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը
(այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան)**

*Նախագահությամբ Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատավորներ Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆԻ*

*Քարտուղարությամբ Կ.ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆԻ
մասնակցությամբ դատախազ Գ.ԳԱՍՊԱՐՅԱՆԻ*

2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշման դեմ դատախազ Գ.Գասպարյանի վճռաբեկ բողոքը,

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Արաբկիրի քննչական բաժնում 2011 թվականի մայիսի 31-ին հարուցվել է թիվ 14113611 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով: 2011 թվականի օգոստոսի 31-ի որոշմամբ քրեական գործն ըստ քննչական ենթակայության ուղարկվել է ՀՀ պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայություն:

2. ՀՀ պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայության 4-րդ կայազորային քննչական բաժնում 2011 թվականի հոկտեմբերի 1-ի որոշմամբ թիվ 14113611 քրեական գործով Ն.Սուքիասյանի հաղորդման հիման վրա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է նոր քրեական գործ, որին շնորհվել է 90277311 համարը:

ՀՀ պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայության 4-րդ կայազորային քննչական բաժնում 2012 թվականի փետրվարի 1-ի որոշմամբ թիվ 90277311 քրեական գործի վարույթը կարճվել է, և Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել՝ հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ:

Երևանի Արաբկիր և Զանաքեռ-Չեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան) 2012 թվականի մարտի 6-ի որոշմամբ բավարարվել է Ն.Սուքիասյանի ներկայացուցիչ Ս.Շարբաթյանի բողոքը՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավորեցվել է վերացնել թիվ 90277311 քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչի 2012 թվականի փետրվարի 1-ի որոշումը և վերսկսել քրեական գործի վարույթը:

3. Երևանի կայազորի զինվորական դատախազության դատախազ Չ.Խորասանյանի 2012 թվականի մարտի 23-ի որոշմամբ վերացվել է թիվ 90277311 քրեական գործով քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին 2012 թվականի փետրվարի 1-ի որոշումը և քրեական գործի վարույթը վերսկսվել է:

ՀՀ պաշտպանության նախարարության քննչական ծառայության 4-րդ կայազորային քննչական բաժնի ՀԿԳ քննիչ Վ.Հակոբյանի 2012 թվականի սեպտեմբերի 5-ի որոշմամբ թիվ 90277311 քրեական գործով Ա. Բաղդասարյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Նախաքննության մարմնի 2012 թվականի սեպտեմբերի 21-ի որոշմամբ Ա.Բաղդասարյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նրան

նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Ա.Բաղդասարյանը 2012 թվականի հոկտեմբերի 10-ին դիմում է ներկայացրել քննիչ Վ.Հակոբյանին՝ հայտնելով, որ առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչում, և խնդրում է իր նկատմամբ կիրառել «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշումը (այսուհետ նաև՝ Համաներման ակտ) և քրեական հետապնդումը դադարեցնել:

Նախաքննության մարմինը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետով, 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշմամբ Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական հետապնդումը Համաներման ակտի 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի հիմքով դադարեցրել է:

Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 182-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով՝ արարքում հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ: Նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ թիվ 90277311 քրեական գործի վարույթը կարճվել է՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի հիմքով:

Քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչ Վ.Հակոբյանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշումների դեմ Ա.Բաղդասարյանի բողոքը ՀՀ զինվորական դատախազ Գ.Կոստանյանի 2013 թվականի փետրվարի 4-ի որոշմամբ մերժվել է:

4. Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 19-ի որոշմամբ Ա.Բաղդասարյանի բողոքը՝ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչ Վ.Հակոբյանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշումները վերացնելու պահանջի վերաբերյալ, մերժվել է:

Ա.Բաղդասարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշմամբ բողոքը բավարարել է, Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 19-ի որոշումը՝ վերացրել: Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավորեցվել է վերացնել Ա.Բաղդասարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը:

5. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Գ.Գասպարյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի օգոստոսի 12-ի որոշմամբ դատախազ Գ.Գասպարյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ա.Բաղդասարյանը՝ նշելով որ նախաքննության ընթացքում համաներում կիրառելու վերաբերյալ համաձայնություն տալու իր իրավունքից օգտվելը՝ անկախ նրանից, գիտակցել է դրա իրավական հետևանքները, թե ոչ, մեկնաբանվել է ի վնաս իրեն, իր համար առաջացրել անբարենպաստ հետևանքներ: Ուստի, ինդրել է դատախազ Գ.Գասպարյանի վճռաբեկ բողոքը մերժել և օրինական ուժի մեջ թողնել Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշումը:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

6. Ա.Բաղդասարյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «նա, ծառայելով ՀՀ ՊՆ 79512 զորամասում որպես գլխավոր ինժեներ-հրամանատարի տեխնիկական մասի գծով տեղակալ, կոչումով փոխգնդապետ, 2007թ. մարտ-նոյեմբեր ամիսների ընթացքում քաղաքացի Նուսե Բաֆֆիի Սուբխայանին պարտքով տվել է 22.000 ԱՄՆ դոլար և 2.000 եվրո ու մինչև 2011թ. սկիզբը, յուրաքանչյուր ամիս որպես տոկոսադրույք նրանից ստացել է տրված գումարի 10 տոկոսը, որը գերազանցում է Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույթի կրկնապատիկը» (տե՛ս քրեական գործ, 2-րդ հատոր, թերթեր 102-107):

7. «Քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին» 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշմամբ քննիչը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետով, թիվ 90277311 քրեական գործով Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական հետապնդումը դադարեցրել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի հիմքով՝ արձանագրելով՝ «(...) Ինչ վերաբերվում է Ա. Բաղդասարյանի կողմից ՀՀ քր. օր-ի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցանք կատարելուն, ապա թեև նա կատարել է հանցանք, սակայն նկատի ունենալով, որ 26.05.2011թ. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «ՀՀ անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու» մասին որոշման 6-րդ կետի 2-րդ

ենթակետի համաձայն անձինք, որոնք կարող են մեղադրվել կամ մեղադրվում են այնպիսի հանցագործություններ կատարելու մեջ, որոնց համար նախատեսված է պատիժ ոչ ավելի, քան երեք տարի ժամկետով ազատազրկում, նրանց նկատմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվում, ինչպես նաև կարճվում են մինչև 01.05.2011թ. կատարած հանցագործությունների վերաբերյալ քննվող քրեական գործերը: Տվյալ պարագայում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության համար սահմանված պատժի առավելագույն ժամկետը երկու տարի ժամկետով ազատազրկում է, արարքը կատարվել է մինչև 01.05.2011թ., իսկ Ա.Բաղդասարյանը 11.10.2012թ. դիմում է ներկայացրել ՀՀ ՊՆ 4-րդ կայազորային քննչական բաժնի և խնդրել, որ իր նկատմամբ կիրառվի 26.05.1011թ. ընդունված համաներում հայտարարելու մասին որոշման պահանջները: (...)» (տե՛ս քրեական գործ, 2-րդ հատոր, թերթեր 144-151):

8. Քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչի 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշմամբ թիվ 90277311 քրեական գործի վարույթը կարճվել է սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված հիմնավորմամբ (տե՛ս նյութեր, թերթեր 152-154):

9. Առաջին ատյանի դատարանը, քննելով դիմող Ա.Բաղդասարյանի բողոքը, գտել է, որ «ՀՀ ՊՆ քննչական ծառայության 4-րդ կայազորային քննչական բաժնի ՀԿԳ քննիչ Վ.Յակոբյանի 25.10.2012թ. քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումները կայացվել են օրենքին համապատասխան և որևէ անձի իրավունքներն ու ազատությունները խախտված չեն (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթեր 41-45):

10. Վերաքննիչ դատարանը վերացրել է Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ արձանագրելով, որ «(...) քննիչը միաժամանակ վերոնշյալ [քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին] որոշումների պատճառաբանական մասերում դատողություններ անելով դիմող Ա.Բաղդասարյանին մեղսագրված արարքի հիմնավորված, ապացուցված լինելու, ապացույցները գնահատելու մասին, խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի և ՀՀ ԱԺ «ՀՀ անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» որոշման պահանջները:

Քննիչը որոշման պատճառաբանական մասում, ապացուցված համարելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով Ա. Բաղդասարյանին մեղսագրված արարքը և դրան տալով իրավական գնահատական, խախտել է վերջինիս իրավունքները և ազատությունները:

Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ քրեական հետապնդման մարմինը համաներման ակտը կիրառելու համաձայնության մասին դիմում ներկայացնելու պայմաններում իրավունք չունեն Ա.Բաղդասարյանին մեղսագրված արարքի ապացուցված լինելու մասին տվյալներ նշել, որոնք կարող են նրա համար իրավական հետևանքներ առաջացնել:

Մեղադրանքի կողմի տրամաբանությամբ առաջնորդվելու դեպքում նյութերի նախապատրաստման կամ քրեական գործ հարուցելուց անմիջապես հետո, ինչպես նաև Դատարանում դատաքննության ընթացքում, երբ հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած անձի մեղավորության փաստը հաստատելու մասին դեռևս լիարժեք ապացույցներ ձեռք չեն բերվել, այդպիսիք չեն վերլուծվել, հետազոտվել և գնահատվել, համաներման ակտը կիրառելու մասին համաձայնություն ստանալուց հետո քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է շարունակեր նյութերի նախապատրաստումը, քրեական գործի քննությունը, ապացույցներ անձի կողմից հանրորեն վտանգավոր արարքի կատարման հանգամանքը, ինչից հետո միայն քննարկեր համաներման ակտը կիրառելու հարցը: Մինչդեռ, օրենսդիրը նման պայման չի նախատեսել՝ սահմանել է, որ համաներման ակտը կիրառելու մասին դիմումը՝ համաձայնությունը, ստանալուց անմիջապես հետո քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է քննարկել նշված ակտը կիրառելու հարցը:

Ուստի, քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին ՀՀ ՊՆ քննչական ծառայության 4-րդ կայագորային քննչական բաժնի ՀԿԳ քննիչ Վ.Հակոբյանի 2012թ. հոկտեմբերի 25-ի՝ Ա.Բաղդասարյանի վերաբերյալ կայացված որոշումների պատճառաբանական մասերի՝ վերջինիս մեղավորությունը հաստատող դատողությունները ենթակա են վերանայման, այսինքն՝ պետք է վերացվեն վերջինիս իրավունքների և ազատությունների խախտումները: (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթեր 132-138):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

11. Բողոքաբերը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանի որոշումն անհիմն է, չի բխում օրենքից, կայացվել է դատավարական իրավունքի պահանջների խախտմամբ:

Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ բողոք բերած անձը նշել է, որ քննիչ Վ.Հակոբյանը, հիմնվելով քրեական գործով ձեռք բերված՝ Ա.Բաղդասարյանի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող բավարար ապացույցների համակցության վրա, պատճառաբանված որոշում է կայացրել Ա.Բաղդա-

սարյանին ՅՅ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին և վերջինիս մեղադրանք է առաջադրել: Դրանից որոշ ժամանակ անց Ա.Բաղդասարյանը դիմում է ներկայացրել վարույթն իրականացնող մարմնին՝ իր նկատմամբ Համաներման ակտը կիրառելու խնդրանքով:

Քննիչ Վ.Հակոբյանը, ղեկավարվելով ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետով, 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշմամբ Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ ՅՅ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական հետապնդումը դադարեցրել է՝ Համաներման ակտի 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի հիմքով: Համաներման ակտի 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի շարադրանքից հետևում է, որ այն կիրառելի է անձանց նկատմամբ «որոնք կարող են մեղադրվել կամ մեղադրվում են (...) հանցագործության կատարման մեջ»: Հետևաբար, քննիչը պարտավոր է եղել քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցության հիման վրա Ա.Բաղդասարյանին ՅՅ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործությունն կատարելու մեջ մեղադրելու մասին իր դատողություններն արտահայտել որոշման մեջ՝ կատարելով քրեական դատավարության օրենսդրության պահանջները:

Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ Ա.Բաղդասարյանին մեղսագրված արարքը հիմնավորված, ապացուցված լինելու, ապացույցները գնահատելու մասին դատողություններ անելով, քննիչը խախտել է ՅՅ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի և Համաներման ակտի պահանջները: Բողոքաբերը նշել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը որևէ ձևով չի հիմնավորել, թե նշված ակտերի հատկապես որ պահանջներն են խախտվել, ինչպես նաև չի պարզաբանել, թե քննիչի կողմից կայացված որոշումների հատկապես որ դատողություններն են ենթակա վերանայման, Ա.Բաղդասարյանի որ իրավունքներն ու ազատություններն են խախտվել, որոնք ենթակա են վերանայման:

12. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշումը բեկանել, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 19-ի որոշումը՝ թողնել օրինական ուժի մեջ:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քրեական հետապնդման

մարմնի որոշման և դրա իրավական հետևանքների կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

13. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավորված է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչի որոշմամբ խախտվել են Ա.Բաղդասարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

14. ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:(...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝

«Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե՝

(...)

13) ընդունվել է համաներման ակտ:

(...)

3. Դատախազը, քննիչը, հայտնաբերելով քրեական գործի վարույթը բացառող հանգամանքներ, քրեական գործով միջնդատական վարույթի յուրաքանչյուր փուլում որոշում են կայացնում քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին: (...):»

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցանք կատարած անձն օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունվող համաներման ակտով կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, իսկ դատապարտյալը կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել ինչպես հիմնական, այնպես էլ լրացուցիչ պատժից, կամ պատժի չկրած մասը կարող է փոխարինվել ավելի մեղմ պատժատեսակով, կամ կարող է վերացվել դատվածությունը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 202-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքը նրա կողմից հանցանքի կատարումը վկայող բավարար ապացույցների համակցությունն է:

(...)

3. Որոշման նկարագրական-պատճառաբանական մասում նշվում են մեղադրյալի անունը, ազգանունը և նրա անձի մասին այլ տվյալներ, մեղադրանքի ձևակերպումը՝ նշելով հանցագործության տեղը, ժամանակը, եղանակը և մյուս հանգամանքները, որքանով դրանք պարզված են գործի կյուբերով: Եզրափակիչ մասում շարադրվում է անձին գործով որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումը և քրեական օրենսգրքի հոդվածը, հոդվածի մասը կամ կետը, որով նախատեսված է կատարված հանցանքի համար պատասխանատվությունը: (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քննիչը կայացնում է պատճառաբանված որոշում:

2. Գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշման ներածական մասում նշվում են որոշումը կազմելու ժամանակը և տեղը, քննիչի անունը, ազգանունը և պաշտոնը, քննվող գործի վերաբերյալ տեղեկություններ:

3. Որոշման նկարագրական-պատճառաբանական մասում շարադրվում են այն հանգամանքները, որոնք առիթ և հիմք են հանդիսացել քրեական գործը հարուցելու համար, նախաքննության ընթացքում բացահայտված այն հանգամանքները, որոնց հիման վրա քրեական գործով վարույթը կարճվում է:

4. Որոշման եզրափակիչ մասում շարադրվում են քրեական գործը կարճելու հիմքերը, օրենքի նորմը, որի հիման վրա կայացվում է որոշումը, խափանման միջոցը վերացնելու, կալանքի տակ գտնվող գույքի և սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրեղեն ապացույցների տնօրինման վերաբերյալ հարցերը:

5. Սույն օրենսգրքի 35 հոդվածի առաջին մասի 1-3-րդ կետերով և երկրորդ մասով նախատեսված հանգամանքների առկայությամբ գործով վարույթը կարճելիս և քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս չի թույլատրվում որոշման մեջ տալ ձևակերպումներ, որոնք կասկածի տակ կղնեն այն անձի անմեղությունը, որի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է»:

Վերոգրյալ նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ հանցագործության կատարման մեջ կասկածվողի կամ մեղադրվողի մեղքն ապացուցված կարող է համարվել միայն դատարանի՝ օրենքով սահմանված կարգով

կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Այլ խոսքով՝ կասկածյալի կամ մեղադրյալի մեղավորությունը կարելի է հաստատված համարել միայն այն դեպքում, երբ առկա է օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ: Դատավճռից բացի այլ դատավարական փաստաթղթերում (անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու, քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումներ, մեղադրական եզրակացություն) անձի մեղավորության մասին առկա դատողություններն արտացոլում են վարույթն իրականացնող մարմնի ենթադրությունն այն մասին, որ կասկածյալը (մեղադրյալը) հանցանք է կատարել:

15. Անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշմամբ նախաքննական մարմինն արձանագրում է գործի քննության տվյալ փուլում իր մոտ առկա ենթադրությունն այն մասին, որ մեղադրյալը կատարել է նրան մեղսագրվող հանցանքը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 202-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա՝ «բավարար ապացույցների համակցություն» ձևակերպումը նշանակում է, որ գործի քննության տվյալ փուլում վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ձեռք են բերվել ապացույցներ, որոնք բավարար են անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու և ոչ թե հանցանքի կատարման մեջ նրա մեղքը հաստատված համարելու համար: Հետևաբար, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը հանցանքի կատարման մեջ անձի մեղավորությունը հաստատող վերջնական փաստաթուղթ չէ:

Գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դատավարական կարգը սահմանող՝ սույն որոշման 14-րդ կետում մեջբերված քրեադատավարական նորմերի վերլուծությունից երևում է, որ նշված որոշումները ևս անձի մեղավորությունը հաստատող դատավարական փաստաթղթեր չեն: Այսպես՝ քննիչը, դատախազը, քրեական գործով մինչդատական վարույթի ընթացքում հայտնաբերելով գործի վարույթը բացառող հանգամանքներ, որոշում են կայացնում քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին՝ որոշման մեջ նշելով այն հանգամանքները, որոնք առիթ և հիմք են հանդիսացել քրեական գործը հարուցելու համար, նախաքննության ընթացքում բացահայտված այն հանգամանքները, որոնց հիման վրա քրեական գործով վարույթը կարճվում է:

16. Քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքերը սահմանող՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ նշված հիմքերը դասակարգվում են երկու խմբի՝

ա) քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու «արդարացնող» («ռեաբիլիտացիոն») հիմքեր, որոնք

նախատեսված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-3-րդ կետերով և 2-րդ մասով:

բ) քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու «ոչ արդարացնող» («ոչ ռեաբիլիտացիոն») հիմքեր, որոնք նախատեսված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-13-րդ կետերով:

«Արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքերում օրենսդիրն արգելում է որոշման մեջ տալ ձևակերպումներ, որոնք կասկածի տակ կղնեն այն անձի անմեղությունը, որի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 261-րդ հոդվածի 5-րդ մաս):

«Ոչ արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքերի համար օրենսդիրը նման արգելք չի սահմանել: Հետևաբար, «ոչ արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշման մեջ քրեական հետապնդման մարմինն արձանագրում է գործի քննության տվյալ փուլում իր մոտ առկա ենթադրությունն այն մասին, որ կասկածյալը կամ մեղադրյալը կատարել է իրեն մեղսագրվող հանցավոր արարքը:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «ոչ արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը հանդիսանում է ինքնուրույն դատավարական փաստաթուղթ և չի կարող նույնացվել անձի մեղավորությունը հաստատող մեկ այլ դատավարական փաստաթղթի՝ դատավճռի հետ: Այլ խոսքով՝ «ոչ արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշման մեջ վարույթն իրականացնող մարմինն արտահայտում է իր ենթադրությունն առ այն, որ անձը կատարել է հանցավոր արարքը, ինչը, նշանակում է, որ «ոչ արդարացնող» հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը չի կարող հավասարեցվել վերջնական մեղադրական դատավճռի հետ և անձի իրավունքների սահմանափակման առումով առաջացնել նույն իրավական հետևանքները, ինչ վերջնական մեղադրական դատավճռի:

17. Վճռաբեկ դատարանի՝ սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված եզրահանգումը բխում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից, որի իմաստով անմեղության կանխավարկածի խախտում է այն դեպքը, երբ դատական որոշման կամ պաշտոնատար անձի կողմից արված հայտարարության մեջ կարծիք է արտահայտվում հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի մեղքի վերաբերյալ՝ նախքան նրա

մեղքը կհաստատվի օրենքով սահմանված կարգով (տե՛ս Garycki v. Poland գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14348/02, կետ 66): Մեկ այլ՝ Դակթարասն ընդդեմ Լիտվայի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ անմեղության կանխավարկածը կխախտվի, եթե պաշտոնատար անձը կարծիք արտահայտի հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի մեղավորության վերաբերյալ՝ նախքան նրա մեղքը կհաստատվի օրենքով սահմանված կարգով: Այս կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը շեշտադրել է պաշտոնատար անձանց կողմից կատարվող հայտարարություններում բառերի ընտրության կարևորությունն այն դեպքում, երբ խոսքը գնում է հանցանքի կատարման մեջ օրենքով սահմանված կարգով չմեղադրված և չդատապարտված անձանց մասին (տե՛ս Dakaras v. Lithuania գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2000 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճիռը, գանգատ թիվ 42095/98, կետ 41):

18. «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի համաձայն՝ «Քրեական հետապնդում չհարուցել և քրեական հետապնդում չիրականացնել, ինչպես նաև կարճել մինչև 2011 թվականի մայիսի 1-ը կատարած հանցագործությունների վերաբերյալ հետաքննության մարմինների, նախաքննության մարմինների կամ դատարանի վարույթում գտնվող քրեական գործերը, բացառությամբ սույն որոշման 8-րդ կետի 4-րդ և 5-րդ ենթակետերով նախատեսված դեպքերի, որոնցով անձինք կարող են մեղադրվել կամ մեղադրվում են այնպիսի հանցագործություններ կատարելու մեջ, որոնց համար նախատեսված է պատիժ՝ ոչ պվելի, քան երեք տարի ժամկետով ազատազրկում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի առաջին մասի (...) 13-րդ [կետում] նշված [հիմքով] գործի վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով: (...)»:

Քրեական գործի վարույթը համաներման ակտի ընդունման հիմքով կարճելու հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Թ.Գևորգյանի գործով որոշման մեջ և իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) համաներման ակտի ընդունման հիմքով քրեական գործ չհարուցելու, քրեական հետապնդում չիրականացնելու և հարուցված քրեական գործը կարճելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի լիազորության իրականացման համար անհրաժեշտ իմպերատիվ պահանջ է հանդիսանում անձի համաձայնությունը: Համաներման ակտի կիրառման հիմքով քրեա-

կան գործի վարույթը կարճելու դեպքում անձի համաձայնությունը հանդիսանում է վերջինիս իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիք և կապված է բացառապես իր նկատմամբ համաներման ակտ կիրառելու կամ չկիրառելու վերաբերյալ անձի ցանկության հետ: Յետևաբար, համաներման ակտի ընդունման հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունը ենթադրում է, որ վերջինս յուրաքանչյուր դեպքում պարտավոր է քննարկման առարկա դարձնել համաներման ակտի կիրառման հարցը, սակայն բոլոր այն դեպքերում, երբ ամբաստանյալը համաձայն չէ համաներման ակտի կիրառման հետ, պարտավոր է բացառել դրա կիրառումը:

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ իր նկատմամբ համաներման ակտի կիրառման դեպքում անձի համաձայնությունը վերաբերում է բացառապես նշված ակտի կիրառմանը, և դրա բացակայության դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է ընդհանուր կանոններով՝ հնարավորություն տալով անձին հասնելու ամբողջական «ռեաբիլիտացիայի»: Յետևաբար, Յամաներման ակտի կիրառմամբ քրեական գործի վարույթի կարճման հնարավորության դեպքում որևէ այլ, այդ թվում՝ անձի կողմից հանցանք կատարելն ընդունելու կամ չընդունելու հիմքով համաներման ակտի չկիրառումը հանդիսանում է անձի իրավունքների խախտում, որը դրսևորվել է Յամաներման ակտի կիրառման ոչ իրավաչափ սահմանափակման ձևով» (տե՛ս Թադևոս Ավետիքի Գևորգյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի օգոստոսի 24-ի թիվ ԼԴ/0203/01/11 որոշման 18-րդ կետը):

19. Վերահաստատելով Թ.Գևորգյանի գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ համաներման ակտի կիրառմամբ քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքը դասվում է «ոչ արդարացնող» հիմքերի շարքին: Յետևաբար նման հիմքով քրեական հետապնդման դադարեցման պարագայում նախապես անձի համաձայնությունն ստանալու օրենսդրական պահանջը նպատակ է հետապնդում պարզել իր նկատմամբ համաներման ակտ կիրառելու կամ չկիրառելու վերաբերյալ անձի դիրքորոշումը: Անձի համաձայնությունը վերաբերում է միայն համաներման ակտի կիրառմանը, այն ոչ մի պարագայում չի կարող մեկնաբանվել որպես անձի կողմից մեղքն ընդունելու հանգամանք: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ համաներման կիրառման հիմքով անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և գործի վարույթը կարճելու դեպքում քրեական հետապնդման մարմինը ոչ թե հաստատված է համարում մեղսագրված արարքում անձի մեղքի առկայությունը,

այլ ենթադրություն է արտահայտում այն մասին, որ անձին մեղսագրված արարքն իր մեջ պարունակում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշներ: Հետևաբար, համաներման կիրառմամբ քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը, անկախ դրանում տրված ձևակերպումներից և արտահայտություններից, չի կարող նույնացվել անձի մեղքը հաստատող միակ դատավարական փաստաթղթի՝ դատավճռի հետ և որպես այդպիսին, սահմանափակել կամ որևէ կերպ խախտել այդ անձի իրավունքներն ու ազատությունները:

20. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ա. Բաղդասարյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Ա. Բաղդասարյանը դիմում է ներկայացրել քննիչին և նշելով, որ առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչում, խնդրել է կիրառել «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշումը և իր նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնել: Նախաքննության մարմինը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետով, Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական հետապնդումը դադարեցրել է՝ Համաներման ակտի 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի հիմքով, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 182-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացրել՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով՝ արարքում հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ: Քննիչը, նշելով, որ թեև Ա.Բաղդասարյանը կատարել է հանցանք, որը նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով, սակայն նկատի ունենալով ընդունված Համաներման ակտը թիվ 90277311 քրեական գործի վարույթը կարճել է (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ և 6-8-րդ կետերը):

Առաջին ատյանի դատարանը, քննելով դիմող Ա.Բաղդասարյանի բողոքը, գտել է, որ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշումները կայացվել են օրենքին համապատասխան և որևէ անձի իրավունքներն ու ազատությունները խախտված չեն: Վերաքննիչ դատարանը, վերացրել է Առաջին ատյանի դատարանի որոշումը՝ արձանագրելով, որ նախաքննության մարմինը, որոշումների պատճառաբանական մասերում դատողություններ անելով դիմող Ա.Բաղդասարյանին մեղսագրված արարքի հիմնավորված, ապացուցված լինելու, ապացույցները գնահատելու

մասին, խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի և Համաներման ակտի պահանջները, Ա.Բաղդասարյանի իրավունքները և ազատությունները: Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ Ա.Բաղդասարյանի գործով կայացված որոշումների պատճառաբանական մասերում առկա՝ Նրա մեղավորությունը հաստատող դատողությունները ենթակա են վերանայման (տե՛ս սույն որոշման 3-5-րդ և 9-10-րդ կետերը):

21. Սույն որոշման 14-19-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 20-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ա.Բաղդասարյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումներում նախաքննության մարմինն իր ենթադրությունն է արտահայտել այն մասին, որ Ա.Բաղդասարյանին մեղսագրվող արարքում առկա են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշները, և ոչ թե հաստատված է համարել նշված արարքում Ա.Բաղդասարյանի մեղքի առկայությունը: Այս առումով նախաքննության մարմինը կայացրել է որոշում, որն իր հետևանքներով չի նույնացվում անձի մեղքը հաստատող միակ դատավարական փաստաթղթի՝ դատավճիռի հետ և որպես այդպիսին, չի սահմանափակում կամ որևէ կերպ չի խախտում անձի իրավունքներն ու ազատությունները: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավոր չէ սույն գործով Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին քննիչի որոշմամբ խախտվել են Ա.Բաղդասարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

22. Դատավարական իրավունքի վերոնշյալ խախտումները հանգեցրել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող՝ չհիմնավորված որոշման կայացմանը և ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք են: Ուստի վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի հիման վրա՝ Ա.Բաղդասարյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշումը պետք է բեկանել՝ օրինական ուժ տալով Երևանի Արաբկիր և Զանաբեռ-Չեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 19-ի որոշմանը:

Ելևելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Արմեն Պավլուշի Բաղդասարյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի հունիսի 5-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի Արաբկիր և Զանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 19-ի որոշմանը:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

*Նախագահող՝
Դատավորներ՝*

*Դ.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Հ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ
Ս.ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Ե.ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Ա.ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Ս.ՕՅԱՆՅԱՆ*

Գիրքը վաճառքի ենթակա չէ

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻԿ» հրատարակչության տպարանում:
Ք. Երևան, Մայաթ-Նովա 24, (գրասենյակ)
Ավան, Դավիթ Մալյան 45 (տպարան)
Հեռ. (374 10) 54 49 82, 62 38 63
Էլ. փոստ՝ info@asoghik.am

